

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ”
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Οι Απαρχές του Αντικομμουνισμού στην Ελλάδα (1911-1920)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιάσων Παπαντωνίου AM: 1123m017

Επιβλέπων καθηγητής: Ανδρέας Λυμπεράτος

Αθήνα 2025

Διμελής Επιτροπή:

Λυμπεράτος Ανδρέας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης
και Ιστορίας

Μαρίνου Ξένια, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και
Ιστορίας

Copyright© Ιάσων Παπαντωνίου, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται πρώτα απ' όλα στη μνήμη του φίλου μου Κυριάκου που πάντοτε αποτελούσε άξιο συνομιλητή στα διάφορα πολιτικά και ιστορικά ζητήματα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω σε όσους φίλους με ενθάρρυναν να συνεχίσω την ακαδημαϊκή μου πορεία σε στιγμές που ήταν απόλυτα αβέβαιο.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου για την προτροπή του στην ενασχόληση με αυτό το ζήτημα και την καθοδήγηση του κατά την εκπόνηση της εργασίας.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	8
Μεθοδολογία και η σημασία του Τύπου	11
Κεφάλαιο 1: Η αντισοσιαλιστική προπαγάνδα πριν το 1917 και η κληρονομιά του Μεγάλου Πολέμου	17
1.1 Η ανάδυση του εργατικού κινήματος και οι πρώτες εκφράσεις της αντισοσιαλιστικής προπαγάνδας	17
1.2 Αντισημιτισμός, διεθνισμός και η ταύτιση του σοσιαλιστή με τον «εχθρό»	25
Κεφάλαιο 2: Οι δύο ρωσικές επαναστάσεις, οι πρώτες αντιδράσεις και τα θεμέλια του μεσοπολεμικού κομμουνισμού	32
2.1 Από τον ενθουσιασμό του Φλεβάρη στην ανησυχία του Οκτώβρη	33
2.2 Οι πρώτες ελληνικές αντιδράσεις στον μπολσεβικισμό	38
Κεφάλαιο 3: Προς τον μεσοπολεμικό αντικομμουνισμό – Η ίδρυση της ΓΣΕΕ, του ΣΕΚΕ και ο αστικός πολιτικός κόσμος	54
3.1 Το ΣΕΚΕ, η ΓΣΕΕ και η αναβάθμιση του ταξικού ανταγωνισμού	54
3.2 Το Σοσιαλιστικό συνέδριο	69
Κεφάλαιο 4: Η συμμαχική εκστρατεία στην Ουκρανία και η ελληνική συμμετοχή ως αποκορύφωμα της αντικομμουνιστικής στροφής	76
4.1 Η «εκπολιτιστική αποστολή»: ελληνοχριστιανική ταυτότητα και αντικομμουνιστική ηθικολογία	78
4.2 Από την εκστρατεία στον δομικό αντικομμουνισμό	84
Κεφάλαιο 5: Στο στόχαστρο του κράτους – Το Σοσιαλιστικό Κίνημα στα πρώτα χρόνια της Μικρασιατικής εκστρατείας.....	93
5.1 Η Πρωτομαγιά στη Σμύρνη ως τόπος σύγκρουσης διεθνισμού και επεκτατισμού	93
5.2 Η όξυνση της ταξικής σύγκρουσης το 1919: Απεργίες, κρατικός έλεγχος και «κίτρινος» συνδικαλισμός	101
5.3 Η γέννηση του ελληνικού κομμουνισμού	112

5.4 Αντιπολεμική δράση, προεκλογικός αγώνας και η κατασκευή του εσωτερικού εχθρού	116
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα και θεωρητικές προσεγγίσεις του αντικομμουνισμού	127
6.1 Ο αντισημιτισμός ως μέσο καταπολέμησης του προλεταριακού διεθνισμού	127
6.2 Το βενιζελικό κράτος ως ιδεολογικός μηχανισμός	134
6.3 Η λειτουργία του Τύπου στην ανάδυση του αντικομμουνιστικού λόγου	139
Παραρτήματα	142
I. Οι αντικομμουνιστικές γελοιογραφίες του Ελεύθερου Τύπου, 1918–1920	142
II. Οι γελοιογραφίες και τα σκίτσα του Ριζοσπάστη 1919-1920	147
Βιβλιογραφία	152

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τη γένεση του ελληνικού αντικομμουνιστικού φαινομένου κατά την περίοδο 1911-1920, αναδεικνύοντας πτυχές του αντικομμουνισμού σε ένα επίπεδο δημόσιου λόγου μέσα από τον Τύπο της εποχής. Η ανάλυση αυτή καταδεικνύει την πολιτική διεργασία που προηγείται της “επίσημης” θεσμοθέτησης του αντικομμουνισμού, ανιχνεύοντας πρώιμες μορφές αντισοσιαλιστικού και αντικομμουνιστικού λόγου. Ο Τύπος της περιόδου που εξετάζεται (φιλελεύθερος, συντηρητικός, σοσιαλιστικός) αποκαλύπτει την έκταση που καταλαμβάνει ο αντισοσιαλιστικός και αντικομμουνιστικός λόγος, ταυτίζοντας τον κομμουνισμό με το ξένο, το εβραϊκό, το σλαβικό και το αντεθνικό.

Η εργασία αναλύει την πολυσύνθετη σύζευξη φιλελευθερισμού, εθνικισμού και αντισημιτισμού, ενώ υποστηρίζει πως ο πρώιμος αντικομμουνισμός συγκροτείται ως εργαλείο εθνικής ομογενοποίησης, όσο και ως απόρροια της εθνικής ιδεολογίας. Η λειτουργία του Τύπου στην κατασκευή του σοσιαλιστή ως απειλή για τον εθνικό κορμό και την κοινωνική ευταξία, αποτελεί έναν ειδικό παράγοντα όξυνσης της εναντίωσης στον σοσιαλισμό-κομμουνισμό. Η μελέτη επίσης παρουσιάζει τα μέσα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ώστε να αναχαιτιστεί η διάδοση των σοσιαλιστικών ιδεών, όπως η χρήση αντισημιτικού λόγου. Η μορφή του Εβραίου σοσιαλιστή Αβραάμ Μπεναρόγια ειδικότερα συγκεντρώνει όλα τα πυρά του αστικού Τύπου, ως ενσάρκωση όλων των αντικομμουνιστικών φόβων. Τέλος, η ελληνική εκστρατεία στην Ουκρανία αναλύεται ως την κορύφωση της ιδεολογικής συστοίχισης του ελληνικού κράτους με τη Δύση μέσω του αντικομμουνισμού.

Λέξεις κλειδιά: Αντικομμουνισμός, εθνικό φαντασιακό, Φιλελευθερισμός, αντισημιτισμός, Τύπος

Abstract

This study examines the genesis of the Greek anticommunist phenomenon during the period 1911–1920, highlighting its manifestations in the realm of public discourse through the press of the time. The analysis reveals the political process that preceded the “official” institutionalization of anticommunism, tracing early forms of anti-socialist and anticommunist rhetoric. The press of the period (liberal, conservative, and socialist) exposes the extent to which communism was associated with foreignness, Jewishness, Slaviness, and anti-national sentiment.

The study analyzes the complex interweaving of liberalism, nationalism, and antisemitism, arguing that early anticommunism functioned both as a tool for national homogenization and as an expression of the national imaginary. The role of the press in constructing the socialist as a threat to the national body and social order is presented as a key factor in intensifying opposition to socialism and communism. The study also explores the mechanisms employed to curb the spread of socialist ideas, including the use of antisemitic rhetoric. The figure of the Jewish socialist Avraam Benaroya is shown to concentrate all the anxieties of the bourgeois press, embodying the core of anticommunist fears. Finally, the Greek expedition to Ukraine is analyzed as the culmination of the ideological alignment of the Greek state with the West through anticommunism.

Keywords: Anticommunism, national imaginary, liberalism, antisemitism, press

Εισαγωγή

Η πολιτική καταστολή του σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού κινήματος στην Ελλάδα υπήρξε ένα από τα πιο μακροχρόνια ιδεολογικά εγχειρήματα του ελληνικού κράτους τον προηγούμενο αιώνα. Η διαδικασία αυτή δεν εκκινεί με τον Εμφύλιο και το μετεμφυλιακό αντικομμουνιστικό κράτος της περιόδου, ούτε με τη θεσμοθέτηση του αντικομμουνισμού από τον Βενιζέλο με το “Ιδιώνυμο” του 1929. Ήδη από την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα συγκροτείται το ιδεολογικοπολιτικό πλέγμα στοχοποίησης των σοσιαλιστικών και στη συνέχεια των κομμουνιστικών ιδεών. Κατά την περίοδο αυτή, ο σοσιαλισμός καταδικάζεται ως ξένη εισβολή, εξωγενή απειλή και απόπειρα δόλιας υπονόμευσης του έθνους. Η παρούσα εργασία επιχειρεί να ανιχνεύσει και να ερμηνεύσει τις απαρχές αυτού του φαινομένου, το ιδεολογικό και πολιτικό υπόβαθρο, και να προσδιορίσει τις πρώιμες εκφράσεις του.

Η ανάδυση του ελληνικού αντικομμουνισμού την περίοδο 1911-1920 δεν μπορεί να ιδωθεί μόνο μέσω της πτυχής της κρατικής καταστολής έναντι του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος. Αντιθέτως, φέρει τα χαρακτηριστικά ενός πολιτισμικού και ιδεολογικού προγράμματος διαμόρφωσης του εθνικού φαντασιακού, στο οποίο ο κομμουνισμός αντιπαράτίθεται. Πρόκειται για ένα μετασχηματισμό του εθνικού λόγου, όπου το “ξένο”, το “εξτρεμιστικό”, το “εβραϊκό”, το “μπολσεβικικό” ή το “σλαβικό” διαμορφώνουν μια νέα μορφή εσωτερικού εχθρού.

Η εργασία εστιάζει σε τρία βασικά επίπεδα ανάλυσης του αντικομμουνιστικού φαινομένου: την κρατική καταστολή και την τάση προς τη θεσμική συγκρότηση του Μεσοπολεμικού αντικομμουνισμού· δεύτερον, τη λειτουργία του βενιζελικού κράτους ως εκφραστή των εθνικών ιδεών και μηχανισμού κατασταλτικής ιδεολογίας έναντι των υπονομευτών του· και τρίτον, στην πολιτισμική εναντίωση στον κομμουνισμό μέσω του αντισημιτισμού, του εθνικισμού και του αντιδιεθνιστικού λόγου. Το ζητούμενο είναι η ανάδειξη του αντικομμουνισμού ως προληπτική ενέργεια του αστικού κράτους, αλλά και ως εγγενές προϊόν της βαθύτερης εθνικής στρατηγικής· και όχι απλώς ως αντανakλαστική αντίδραση στον απόηχο της Οκτωβριανής επανάστασης.

Σε αυτή τη διαδικασία ιδιαίτερη σημασία έχει η αλληλεπίδραση μεταξύ σοσιαλισμού-κομμουνισμού και φιλελευθερισμού. Η κυριαρχία του βενιζελισμού, τόσο

πολιτικά όσο και ιδεολογικά, την περίοδο αυτή συνδέεται με τη νομιμοποίηση της καταστολής των πολιτικών του αντιπάλων μέσω της απεικόνισης τους ως “εχθρών της πατρίδας”. Ο φιλελευθερισμός, στην ελληνική εκδοχή του, αρθρώνεται με ένα εθνοκεντρικό εκσυγχρονιστικό μοντέλο διαμετρικά αντίθετο σε όποια διεθνιστική πολιτική. Η κυριαρχία αυτή παραπέμπει και στην πολιτισμική προσέγγιση της Δύσης και την απομάκρυνση από την Ανατολή. Στο πλαίσιο αυτό, η Οκτωβριανή επανάσταση προσλαμβάνεται όχι μόνο ως πολιτική απειλή, αλλά και ως πολιτισμική μόλυνση, ως μια βάρβαρη αντιχριστιανική διολίσθηση. Η ελληνική αποστολή στην Ουκρανία αποτελεί αποκορύφωμα της σημειολογικής αυτής ταύτισης: απέναντι στη Σοβιετική Ρωσία και πολιτισμικά και πολιτικά ευθυγραμμισμένη με τη Δύση. Ο αντικομμουνισμός εμφανίζεται ως παράγοντας και επιταχυντής της σύμπλευσης αυτής.

Η εργασία εξετάζει επιπλέον τις ρατσιστικές και αντισημιτικές αποχρώσεις του πρώιμου αντικομμουνισμού, οι οποίες συμπυκνώνονται στην απεικόνιση του Εβραίου διεθνιστή σοσιαλιστή. Τα παραδείγματα Εβραίων σοσιαλιστών όπως ο Αβραάμ Μπεναρόγια, ο Τρότσκι και η Λούξεμπουργκ και ακόμη η εμφάνιση των Μπολσεβίκων ως εβραϊκής προέλευσης κίνημα στον Τύπο της εποχής, υποδηλώνουν την ταύτιση του ριζοσπαστισμού με την “ετερότητα”. Ο αντικομμουνισμός, η δαιμονοποίηση του “εβραϊκού” του “αλλοεθνή” συνιστά ένα δείγμα της γενικότερης κατασκευής του “εσωτερικού εχθρού”, η οποία αναπαράγεται σε διάφορες εκδοχές και στη συνέχεια του 20ού αιώνα. Η λειτουργία αυτή επιχειρεί να καθορίσει ουσιαστικά και τα όρια του ελληνικού φαντασιακού, προβάλλοντας μια συγκεκριμένη εικόνα της εθνικής ταυτότητας.

Η επίδραση αυτή που παγιώνεται, αντικατοπτρίζεται στο δημόσιο λόγο μέχρι τις μεταπολεμικές δεκαετίες. Ένα τεκμήριο ύστερου αντικομμουνισμού, που εντάσσει όλα τα κατασκευάσματα αυτά παρέχεται από τον πρόλογο του C.M.Woodhouse, επικεφαλής της βρετανικής αποστολής στην κατεχόμενη Ελλάδα, στο βιβλίο του George Kousoulas *Revolution and Defeat: The story of the Greek Communist Party* :

“Ίσως επειδή οι Έλληνες κομμουνιστές είναι τόσο ξένοι προς την Ελλάδα, δεν αισθάνομαι μειονεκτικά —σε σύγκριση με έναν Έλληνα— ως προς την κατανόησή τους. **Γιατί είναι τόσο ξένοι; Επειδή καλούνται να είναι όλα όσα δεν είναι ένας Έλληνας.** Ο Έλληνας είναι πατριώτης, θρήσκος, συναισθηματικός, πιστός στους φίλους του, θερμόαιμος αλλά και γρήγορα ξεχνά

μια φιλονικία· είναι γεμάτος φιλότιμο, για το οποίο η λέξη “αυτοσεβασμός” αποτελεί ασθενική απόδοση· ακόμη κι αν είναι φτωχός, έχει έντονη αίσθηση της ιδιοκτησίας· και είναι παθιασμένα αφοσιωμένος στη δημοκρατία.”¹

Ο Woodhouse είναι εκφραστής ενός φιλελεύθερου αφηγήματος αντικομμουνισμού. Το ιδεολόγημα αυτό προκύπτει την περίοδο που εξετάζεται, ως η βάση εναντίωσης στον σοσιαλισμό-κομμουνισμού και με διάφορες αλλαγές το σχήμα αυτό της ασυμβατότητας ελληνισμού-σοσιαλισμού επαναλαμβάνεται και στη συνέχεια του 20ού αιώνα.

Η εργασία χωρίζεται σε έξι κεφάλαια. Στα πρώτα κεφάλαια επιχειρείται μια ιστορική ανάλυση των γεγονότων, ανιχνεύοντας τις εκφράσεις του αντισοσιαλισμού-αντικομμουνισμού (νομοθεσία, καταστολή, πολιτικός λόγος). Στη συνέχεια εξετάζονται οι ιδεολογικές, πολιτισμικές και φαντασιακές εκδηλώσεις του αντικομμουνισμού. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην κυριαρχία της “Μεγάλης Ιδέας” ως εθνική πολιτική και τη σταδιακή εισχώρηση στον πολιτικό λόγο του αντικομμουνισμού, που καταλαμβάνει όλο και περισσότερο έδαφος. Ο τελικός προορισμός της διαδικασίας αυτής ήταν η υποκατάσταση της “Μεγάλης Ιδέας” από τον αντικομμουνισμό ως βασικό πυλώνα της εθνικής αφήγησης, η οποία λαμβάνει χώρα ύστερα από την εξεταζόμενη περίοδο, αλλά η προδιάθεση είναι ήδη έκδηλη. Στο τελευταίο κεφάλαιο επιχειρείται μια συνολική θεωρητική αποτίμηση του αντικομμουνισμού και του πολιτικού ρόλου που συνετέλεσε την περίοδο εκείνη στα πλαίσια της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας, ως εργαλείο εθνικής ομογενοποίησης και κοινωνικής πειθάρχησης.

¹ Kousoulas, George. 1965. *Revolution and Defeat: The story of the Greek Communist Party*. New York: Oxford University Press., σ.vi

Μεθοδολογία και η σημασία του Τύπου

Η μεθοδολογία της παρούσας εργασία επιστρατεύει τόσο πρωτογενείς πηγές όσο και βιβλιογραφία για την ανάδειξη του αντικομμουνιστικού φαινομένου. Πρωτεύοντα ρόλο στην ανάλυση καταλαμβάνει ο Τύπος, ο δημόσιος λόγος της εποχής και η αναπαράσταση του σοσιαλισμού-κομμουνισμού μέσα από τα γραφόμενα σε αυτόν. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκε αρχειακό υλικό από τη συλλογή του Νικόλαου Γιαννιού στο ΕΛΙΑ και του Ελευθερίου Βενιζέλου στο Μουσείο Μπενάκη.

Η όλη διαδικασία της ανοικοδόμησης του εσωτερικού εχθρού πριν τη θεσμική του αποτύπωση, είτε πρόκειται για τη δίωξη μοναρχικών/βενιζελικών είτε κομμουνιστών, εμφανίζεται πρώτα στο πεδίο του δημοσίου λόγου. Στα πλαίσια του εθνικού διχασμού έχουμε την πρώτη έκφραση του φαινομένου σκιαγράφησης του εσωτερικού εχθρού. Όπως σημειώνει η Δ.Παπαδημητρίου:

“[...]ο Τύπος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία της εθνικής κρίσης μέσω του προσδιορισμού του εσωτερικού εχθρού και της συστηματικής καταγγελίας του στην κοινή γνώμη, αποκτώντας το μονοπώλιο του πολιτικού”².

Η απόληξη της ανάπτυξης αυτού του λόγου αποσκοπούσε στη “ρήξη με τη λογική της συναίνεσης και του συμβιβασμού” προσφέροντας τη νομιμοποιητική βάση για την εναντίωση -με όλα τα διαθέσιμα μέσα-έναντι του προσλαμβανόμενου ως “εσωτερικού εχθρού”³. Ο Τύπος μάλιστα είχε επικριθεί ευθέως από τον Βενιζέλο για την επικριτική στάση που είχε πάρει στο ζήτημα της επιστράτευσης του 1915, χαρακτηρίζοντας τον ως “αργυρώνητο” και πως αποσκοπούσε στον “να ταραξει την Ελληνικήν ψυχήν”⁴. Από το 1915 και έπειτα παρατηρείται με σαφήνεια το φαινόμενο της πολιτικής στράτευσης του Τύπου με την υιοθέτηση κομματικού λόγου, επιλέγοντας μια από τις δύο μεγάλες παρατάξεις. Μετά το 1918- έτος ιδρύσεως της ΓΣΕΕ και του ΣΕΚΕ- αναδύεται και ο τρίτος πόλος της Αριστεράς, σε σύγκρουση και ξεκάθαρα οριοθετημένος από τους

² Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 1993. “Η γένεση της ελληνικής άκρας δεξιάς.” *Λεβιάθαν* τ.14:109-120., σ.111-112

³ Στο ίδιο, σ.111

⁴ Βενιζέλος, Ελευθέριος Κ. 1915. *Το πρόγραμμα της εξωτερικής αυτού πολιτικής. Αγορεύσεις κατά τας συνεδριάσεις της Βουλής της 21ης και 28ης Σεπτεμβρίου 1915*. Αθήνα: Πατρίς., σ.17-18

άλλους δύο⁵. Σε αντίστοιχη λοιπόν διεργασία εμπίπτει και η ανάπτυξη του φαινομένου του αντικομμουνισμού, όπως προηγουμένως είχε αναπτυχθεί ο αντιπολιτευόμενος ρηξιακός λόγος έτερων αστικών παρατάξεων.

Η πρόσληψη του διεθνιστικού σοσιαλισμού, διάκριση που τονίζεται διαρκώς, από τον αστικό Τύπο αποκτά από πολύ νωρίς αρνητική σημασιολογία. Ήδη με τους Βαλκανικούς πολέμους παρατηρείται η αρνητική αναπαράσταση του διεθνιστικού σοσιαλισμού, με κύριο εκφραστή τον βενιζελικό Τύπο. Η περιγραφή του οποίου περιέχει τα μετέπειτα γνώριμα χαρακτηριστικά της “μόλυνσης” της εθνικής συνείδησης και της “χειραγώγησης” της ελληνικής εργατικής τάξης. Η συννομοσιολογική παράμετρος μιας διαφαινόμενης απειλής κατά της ίδιας της κοινωνίας αρχίζει ήδη να διαμορφώνεται.

Η εισφορά της παρούσας μελέτης εντοπίζεται ακριβώς σε αυτή τη χαρτογράφηση πολλαπλών και ετερογενών μορφών εκδηλώσεων, μέσω του Τύπου, του πρώιμου αντικομμουνισμού. Η μορφή που λαμβάνει η εναντίωση στη φαντασιακή απειλή του “Σοσιαλ-Μπολσεβικισμού”, καθώς και οι διαφορετικές προσλήψεις του σοσιαλισμού. Στην ανάλυση αυτή εξετάζονται μεγάλες εφημερίδες τόσο της βενιζελικής (*Πατρίς, Εστία, Έθνος, Εμπρός, Μακεδονία, Ελεύθερος Τύπος*) όσο και της αντιβενιζελικής παράταξης (*Σκριπ, Ακρόπολις, Καθημερινή*) καθώς και των διαφόρων εντύπων σοσιαλιστικών αποχρώσεων (*Σοσιαλισμός, Κοινωνία, Άμυνα, Ριζοσπάστης*). Η επιδίωξη της μελέτης είναι η ανάδειξη των διαφόρων τρόπων εναντίωσης του σοσιαλισμού-κομμουνισμού μέσω των διαφορετικών ιδεολογικών αφετηριών των εφημερίδων. Ακόμα, καταδεικνύεται και η μεταβαλλόμενη αυτοαντίληψη των ίδιων των σοσιαλιστών σε σχέση με το πολιτικό ρεύμα των Μπολσεβίκων.

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε τις κύριες ημερήσιες εφημερίδες από τις οποίες αντλείται το υλικό της έρευνας.

Ακρόπολις

Η *Ακρόπολις* του Βλάση Γαβριηλίδη ήταν για την πλειοψηφία της εξεταζόμενης περιόδου εκφραστής της αντιβενιζελικής παράταξης. Στα πλαίσια του εθνικού διχασμού

⁵ Γιαννόπουλος, Γιάννης. 2008. “Τα χρόνια του Μεσοπολέμου 1923-1939.” Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Α'*, Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών., σ.42

είχε διατηρήσει γερμανόφιλη, βασιλόφρονα στάση⁶. Η επικριτική προς τον Βενιζέλο στάση διατηρείται μέχρι το 1919 όποτε αλλάζει στρατόπεδο⁷. Η μετατόπιση αυτή ξεκίνησε σταδιακά από τα τέλη του 1919 και ολοκληρώθηκε ύστερα από τον θάνατο του Γαβριηλίδη τον Απρίλιο του 1920, όταν αλλάζει και η συντακτική ομάδα. Η κυκλοφορία της εφημερίδας δεν ήταν μεγάλη με την απεύθυνση της να είναι κυρίως το μορφωμένο συντηρητικό κοινό. Η *Ακρόπολις* εμφανίζει και αυτή αντικομμουνιστικό λόγο, με διάφορες αντισημιτικές εκφάνσεις, παρουσιάζοντας την ανάδυση του σοσιαλισμού ως απόρροια του βενιζελισμού.

Σκριπ

Το *Σκριπ* του Γρηγορίου Ευστρατιάδου, βουλευτή Λέσβου το 1916 υπήρξε επίσης μια φανατικά αντιβενιζελική εφημερίδα, η οποία διατήρησε σταθερά αντιβενιζελική στάση. Η συνδρομή της στη διαμόρφωση του της αντιπαλότητας του εθνικού διχασμού ήταν σημαντική μέσα από την αρθρογραφία της⁸. Το *Σκριπ* δέχτηκε βενιζελική καταστολή (λχ.προφυλάκιση Ευστρατιάδη το 1918) λόγω της αδιάλλακτα φιλομοναρχικής του στάσης και κατά συνέπεια διακόπτει την κυκλοφορία του τον Μάιο του 1918⁹ και επανακυκλοφορεί τον Σεπτέμβριο του 1920.

Καθημερινή

Η *Καθημερινή* του Γεωργίου Α.Βλάχου κυκλοφόρησε για πρώτη φορά τον Σεπτέμβριο του 1919 και αναδείχθηκε σε κύριο εκφραστή της αντιβενιζελικής παράταξης¹⁰. Η γέννηση της μέσα σε ένα καθεστώς λογοκρισίας δεν της επιτρέπει την ελεύθερη ανεμπόδιστη έκφραση της. Στα Ιουλιανά του 1920 τα γραφεία της ληλατούνται λόγω της αντιβενιζελικής της στάσης και διακόπτεται η κυκλοφορία της μέχρι τις 12 Αυγούστου. Το ύφος της *Καθημερινής* παραμένει σοβαρό χωρίς να ξεφεύγει από τα όρια

⁶ Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 1990. *Ο Τύπος και ο Διχασμός 1914-1917*. Αθήνα: Διδακτορική διατριβή., σ.25

⁷ Μάγερ, Κώστας. 1957. *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Α': 1790-1900*. Αθήνα: Δημόπουλος., σ.187-209

⁸ Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 1990. *Ο Τύπος και ο Διχασμός 1914-1917.*, σ.28

⁹ εφ.Σκριπ 10/5/1918, σ.1

¹⁰ Μάγερ, Κώστας. 1959. *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Β': Αθηναϊκά Εφημερίδες 1901-1959*. Αθήνα: Δημόπουλος., σ.166

της κοσμιότητας στον αντιπολιτευόμενο λόγο. Η κριτική στάση απέναντι στον σοσιαλισμό διατηρεί τα ίδια χαρακτηριστικά.

Εστία

Η *Εστία* του Άδωνη Κύρου ήταν συντηρητική εφημερίδα η οποία αρχικά κατά την περίοδο του εθνικού διχασμού είχε ταχθεί υπέρ του βασιλιά, ωστόσο στη συνέχεια μετατρέπεται σε φανατικά βενιζελική¹¹. Μετά τα Νοεμβριανά του 1916 διακόπτεται η κυκλοφορία της για πέντε μήνες. Η *Εστία* αναπτύσσεται σε βασικό πολέμιο των σοσιαλιστών κατά την εξεταζόμενη περίοδο και εκφράζει τη φιλελεύθερη εναντίωση στις σοσιαλιστικές ιδέες. Ήδη το 1914 είχε ασκήσει κριτική στον Βενιζέλο για την εργατική του πολιτική και καλούσε του αστούς να συνασπιστούν σε “Επιτροπή Αστικής Αμύνης”¹²

Εμπρός

Το *Εμπρός* του Δημήτρη Καλαποθάκη αποτελούσε μια από τις πιο καθιερωμένες εφημερίδες της εποχής με μακρά ιστορία και ρόλο στη διάδοση του εθνικιστικού λόγου (βλ.Μακεδονία), ξεκινώντας την κυκλοφορία του το 1896¹³. Την περίοδο του εθνικού διχασμού αρχικά τάχθηκε κατά της αντατόφιλης πολιτικής του Βενιζέλου¹⁴. Μετά την εκθρόνιση του Κωνσταντίνου το 1917, το *Εμπρός* όπως και άλλα αντιβενιζελικά φύλλα ευθυγραμμίζονται με τη βενιζελική και συμμαχική πολιτική¹⁵. Η ευθυγράμμιση αυτή διατηρείται και έπειτα στην εναντίωση στον σοσιαλισμο-κομμουνισμό. Ωστόσο, το *Εμπρός* σε όλες του τις πολιτικές αντιπαραθέσεις διατηρεί μετριοπαθείς εκφράσεις.

¹¹ Παπαδημητρίου, Δεσποίνα. 1990. *Ο Τύπος και ο Διχασμός 1914-1917.*, σ.30

¹² Παπαδημητρίου, Δέσποίνα. 2008. “Εστία.” Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Β'*, Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών., σ.236

¹³ Μάγερ, ο.π. *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Α': 1790-1900.*, σ.245-258

¹⁴ Καλαποθάκη, Αλεξάνδρα. 2008. “Δημήτριος Οικονόμου Καλαποθάκης”. Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Β'*, Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών., σ.492-494

¹⁵ Ραϊτσίνης, Χάρης Δ. 2010. *Ο Δημήτριος Οικ.Καλαποθάκης και η ελληνική πολιτική σκηνή*.Θεσσαλονίκη: Μεταπτυχιακή εργασία., σ.113-114

Πατρίς

Η *Πατρίς* του Σπύρου Σίμου, βουλευτή Άρτας, ξεκίνησε την κυκλοφορία της στο Βουκουρέστι το 1889¹⁶. Η *Πατρίς* υπήρξε μια από τις μεγάλες εφημερίδες του βενιζελικού Τύπου με ευρεία κυκλοφορία. Η στήριξη της *Πατρίς* προς τον Βενιζέλο ξεκίνησε το 1910 και παρέμεινε αταλάντευτη μέχρι τον θάνατο του πολιτικού. Η *Πατρίς* μέχρι την έκδοση της εβδομαδιαίας εφημερίδας *Κήρυξ*, τον Μάρτιο του 1916, λειτουργούσε ως ημιεπίσημο έντυπο των Φιλελευθέρων¹⁷. Η εφημερίδα επίσης συμμετέχει στην ευρύτερη φιλελεύθερη πολεμική κατά του σοσιαλισμού, επιτιθέμενη στη σοσιαλιστική ιδεολογία.

Έθνος

Το *Έθνος* του Σπύρου Νικολόπουλου, ξεκίνησε την κυκλοφορία του το 1913¹⁸ κατά την εξεταζόμενη περίοδο ήταν βενιζελική και φιλοαντατική εφημερίδα. Ο λόγος της εφημερίδας ωστόσο δεν υπήρξε τόσο φανατισμένος όσο άλλων εφημερίδων, απευθυνόμενος σε ένα μορφωμένο αναγνωστικό κοινό.

Ελεύθερος Τύπος

Ο *Ελεύθερος Τύπος* του Ανδρέα Καβαφάκη κυκλοφόρησε για πρώτη φορά ταυτόχρονα με την εκδήλωση του κινήματος της Εθνικής Άμυνας το 1916, του οποίου αποτέλεσε δημοσιογραφικό όργανο στην Αθήνα. Η κυκλοφορία του διακόπτεται έπειτα από τα Νοεμβριανά του 1916, ενώ επανέρχεται στην κυκλοφορία τον Μάρτιο του 1917¹⁹. Ο *Ελεύθερος Τύπος* ήταν φανατικός υπέρμαχος του Βενιζέλου, πρωταγωνιστώντας τόσο και στην εναντίωση στον σοσιαλισμό. Το 1922 ο Ανδρέας Καβαφάκης δολοφονήθηκε κάτω από το σπίτι του από αντιβενιζελικούς.

¹⁶ Μάγερ, ο.π., *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Β': Αθηναϊκά Εφημερίδες 1901-1959.*, σ.69-86

¹⁷ Παπαδημητρίου, Δεσποίνα. 1990. *Ο Τύπος και ο Διχασμός 1914-1917.*, σ.30-31

¹⁸ Μάγερ, ο.π., *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Β': Αθηναϊκά Εφημερίδες 1901-1959.*, σ.107-115

¹⁹ Στο ίδιο, σ.115-131

Μακεδονία

Η *Μακεδονία* του Κωνσταντίνου Βελλίδη, ξεκίνησε την κυκλοφορία της στη Θεσσαλονίκη το 1911²⁰. Η εφημερίδα από το 1915 και ύστερα τάσσεται ανεπιφύλακτα στο πλευρό του Βενιζέλου, αποτελώντας κύριο εκφραστή του βενιζελισμού στη Βόρεια Ελλάδα. Η *Μακεδονία* διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη στοχοποίηση των καπνεργατών-συνδικαλιστών, με έντονο αντικομμουνιστικό λόγο.

Ριζοσπάστης

Η ιστορική εφημερίδα της Αριστεράς ξεκίνησε την κυκλοφορία της στη Θεσσαλονίκη το 1917, με ιδιοκτήτη του Γιάννη Πετσόπουλο και αρχισυντάκτη τον Νικόλαο Γιαννιό. Ο *Ριζοσπάστης* υπήρξε αρχικά εφημερίδα “δημοκρατικών αρχών”, αλλά μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ έγινε η κύρια σοσιαλιστική εφημερίδα της Ελλάδας, εκφράζοντας τις θέσεις του ΣΕΚΕ. Το Σεπτέμβρη του 1919 ο υπότιτλος της εφημερίδας αντικαθίσταται με το *Εφημερίς Σοσιαλιστική* ενώ τον Ιούνιο του 1920 ο υπότιτλος μετατρέπεται σε *Εφημερίς Σοσιαλιστική, υπό τον πολιτικόν έλεγχον της Κεντρικής Επιτροπής του Σοσιαλιστικού-Εργατικού Κόμματος της Ελλάδος*²¹.

²⁰ Μάγερ, Κώστας. 1960. *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Γ': Εφημερίδες και Περιοδικά 1901-1959*. Αθήνα: Δημόπουλος.

²¹ Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 2008. “Ριζοσπάστης.” Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Δ'*, Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. σ.34-35

1. Η αντισοσιαλιστική προπαγάνδα πριν το 1917 και η κληρονομία του Μεγάλου πολέμου

1.1. Η ανάδυση του εργατικού και οι πρώτες εκφράσεις της αντισοσιαλιστικής προπαγάνδας

Η διαδρομή του ελληνικού αντικομμουνισμού εμφανίζει μια πολύ ενδιαφέρουσα γενεαλογία, καθώς διαφέρει κατά πολύ από αυτή των βαλκάνιων και Ευρωπαίων γειτόνων, όπου υπήρχαν ισχυρά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Ωστόσο, ο αντικομμουνισμός στην Ελλάδα δεν πρόκειται για απόλυτη παρθενογένεση, καθώς η εναντίωση σε πρώιμες σοσιαλιστικές ιδέες είχε αποκτήσει δημόσια έκφραση.

Οι πρώτες δυναμικές κινητοποιήσεις του νεαρού εργατικού κινήματος στην Ελλάδα είναι που προκάλεσαν και τη στοχοποίηση των ενορχηστρωτών τους. Εξέχουσα περίπτωση είναι η απεργία των τροchioδρομικών το 1911 για την οποία αναφέρει ο Γιάνης Κορδάτος πως είχε επαναστατικό χαρακτήρα περιγράφοντας την ως εξής “Οι τραμβαγιέρηδες με την απεργία τους αυτή [...] με το αυθόρμητο ταξικό τους ένστικτο, έγραψαν μιάν από τις πιο λαμπρές σελίδες του εργατικού μας κινήματος [...] Προφυλάκισαν 11 ως πρωταιτίους που κάθησαν φυλακή κοντά ένα χρόνο”²². Ο Κορδάτος παραλείπει να αναφέρει πως ένας εκ των πρωταιτίων και αυτών που κατηγορήθηκαν για την απεργία ήταν ο Νικόλαος Γιαννιός. Ο Γιαννιός μετέπειτα σχολιάζοντας τη παράλειψη αυτή του Κορδάτου αναφέρει επίσης πως οι συλληφθέντες “πέρασαν από το Κακουργιοδικείο και αθωώθηκαν στη μεγάλη εκείνη πολύκροτη δίκη των τροchioδρομικών”²³. Η απαλλαγή του Γιαννιού από τις κατηγορίες δεν αποκρύπτει μια πρώιμη στοχοποίηση, συχνά στα όρια συνωμοσιολογίας, των σοσιαλιστών ως παραπλανητών των μαζών με σχεδόν μεταφυσικές ικανότητες. Οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας²⁴ στη δίκη είναι δηλωτικές προς αυτή τη κατεύθυνση, ο ίλαρχος Αριστ.Κυριακός αναφέρει πως “[...]ο Γιαννιός έβγαλε λόγον αναρχικόν και σοσιαλιστικόν. Οι εργάται είνε θύματα άξιοι πάσης επιείκειας”. Από τις καταθέσεις ακόμα μεγαλύτερο

²² Κορδάτος, Γιάνης. 1972. *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*. Αθήνα: Εκδόσεις Μπουκουμάνη. σ.195-198

²³ ΕΛΙΑ,Αρχ.Ν.Γιαννιού-Φ5-π.Σοσιαλιστική Ζωή-Ιανουάριος 1933 σ.339

²⁴ Το σύνολο των μαρτύρων όπως παρατίθενται απαρτίζονται από στρατιώτες και χωροφύλακες

ενδιαφέρον παρουσιάζει αυτή του Μιχ.Πραντούνα ο οποίος αναφέρει τα εξής “Επήγα μετά την πρωϊνήν και έφυγα προ της βραδυνης στάσεως. Εφ’όσον ήμην εκεί, ένας που έμοιαζε σαν Εβραίος [ο Γιαννιός] με μούσι ηγόρευεν ότι ο στρατός δεν εκτελεί καθήκον αλλ’ υπερασπίζει το χρήμα των Εβραίων τραπεζιτών”²⁵. Η κατάθεση είναι αποκαλυπτική του ήδη έντονου αντισημιτικού στοιχείου στην εναντίωση στον σοσιαλισμό και αργότερα τον κομμουνισμό, η ταύτιση της εικόνας του σοσιαλιστή με αυτή του Εβραίου. Επιπλέον, μαρτυρεί και τον έκδηλο αντισημιτισμό του ίδιου του Γιαννιού, ο οποίος επιδρά μετέπειτα πάνω στον δικό του αντικομμουνισμό.

Σε επόμενη απεργία πάλι των τροχιοδρομικών το 1914, οι δημόσιες αντιδράσεις στοχοποιούν τους σοσιαλιστές ως υποκινητές των κινητοποιήσεων. Η βενιζελική εφημερίδα *Πατρίς* θα χαρακτηρίσει τους σοσιαλιστές ως “αληθινούς εχθρούς της κοινωνίας”²⁶. Το άρθρο συμπυκνώνει και τη στάση των Φιλελεύθερων έναντι του εργατικού κινήματος εκείνη την περίοδο, αυτή της διεκδίκησης της ηγεμονίας του και της απομόνωσης των σοσιαλιστών. Το άρθρο αναφέρει χαρακτηριστικά:

“[...]το όπλον, δια του οποίου θα επολεμούντο όλοι αυτοί οι αληθώς εχθροί της κοινωνίας, το όπλον το ασφαλές, ήτο να προσελκύση το Κράτος προς εαυτό τους εργάτας. Και όχι να τους ωθήση προς εκείνους”²⁷

Η δυναμική του εργατικού κινήματος αυτή την εποχή δεν προκαλούσε την πιο έντονη κρατική καταστολή, καθώς και γεωπολιτικά η Ελλάδα με τις νίκες των Βαλκανικών πολέμων είχε βγει ευνοημένη. Η συνθήκη αυτή είχε οδηγήσει σε εθνική ομοψυχία, παρασέρνοντας ακόμα και του σοσιαλιστές, καθυστερώντας πιθανές ταξικές και πολιτικές αφυπνίσεις. Μέσα σε αυτή τη συνθήκη η εργατική νομοθεσία προχώρησε στην Ελλάδα, ο Αλέξανδρος Σβώλος²⁸ περιγράφοντας την εργατική πολιτική του Βενιζέλου αναφέρει πως την περίοδο 1911-1915 “έθωπεύθησαν οι Έλληνες εργάται από το κράτος πατρικά”²⁹. Αντιθέτως, κατά την ακόλουθη περίοδο 1917-1920 πάλι κατά τα λεγόμενα του Σβώλου το κράτος “εθεώρησε τους εργάτας αγωνιζόμενους εις τραχύν αγώνα και

²⁵ Π.Σοσιαλιστική Ζωή ο.π., σ.339

²⁶ εφ.Πατρίς 23/6/1914,σ.1

²⁷ εφ.Πατρίς, ο.π., σ. 1

²⁸ Ο Σβώλος την περίοδο εκείνη είχε ενεργό ρόλο στη εργατική πολιτική του Βενιζέλου καθώς την περίοδο 1917-1920 διετέλεσε διευθυντής στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, στη διεύθυνση Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής

²⁹ Στεφάνου, Στέφανος. 1969. *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, Πρωτοπόρος της Κοινωνικής Πολιτικής του "Κράτους Ευημερίας" εις τον Δυτικόν κόσμον*. Αθήνα: Ιδιωτική. σ.15

εστάθηκε κοντά των, ως ανωτέρα ηθική δύναμις χωρίς θωπίαν, αλλά και χωρίς έχθραν, και τους εβοήθησεν ως δικαστής και διαιτητής, και τους έδωσε-διότι είχε καθήκον-τα μέσα να εξακολουθούν τον αγώνα των, εμπιστευόμενοι διαρκώς περισσότερον εις τας δυνάμεις των”³⁰. Η αυστηροποίηση της εργατικής πολιτικής του Βενιζέλου συνοδεύεται από την εντατικοποιημένη καταστολή των σοσιαλιστών.

Το 1914 αποτέλεσε ίσως χρονιά τομή στην αλλαγή της στάσης του κράτους έναντι του ολοένα και πιο δραστήριου εργατικού κινήματος. Έπειτα από το τεράστιο κύμα καπνεργατικών απεργιών στην Καβάλα σε συνδυασμό με τις απεργίες των τροχιοδρομικών τον Ιούνιο, η κυβέρνηση δείχνει να υποχωρεί και υιοθετεί συμβιβαστικό λόγο. Η πραγματική εργατική πολιτική της κυβέρνησης αποκαλύπτεται μόλις λίγους μήνες αργότερα τον Σεπτέμβριο με την ψήφιση ενός νόμου που επέτρεπε στην κυβέρνηση να επιστρατεύει σιδηροδρομικούς οι οποίοι απεργούν³¹. Από την πλευρά του φιλοκυβερνητικού Τύπου οι αντιδράσεις για τις απεργίες που ξέσπασαν στις Νέες Χώρες φτάνουν στο σημείο να ισχυριστούν πως οι απεργοί υποκινούνται από πολιτικούς πράχτορες της Βουλγαρίας³². Σε ανακοίνωση τους τα Σοσιαλιστικά Κέντρα Αθήνας-Πειραιά “[...]εφιστούν την προσοχή της Κυβερνήσεως εις το ότι οι εργοδότες και οι αστυνόμοι συκοφαντούν από σκοπού για να κτυπήσουν τον αγώνα της εργατικής τάξεως Θεσσαλονίκης, η οποία κατά πλείστον είναι ισραηλιτική”³³. Εδώ πάλι βλέπουμε δυο μετέπειτα συγκροτητικά στοιχεία του αντικομμουνισμού να εκφράζονται ήδη πλατιά, το στοιχείο της ξένης υποκίνησης και του ισραηλίτικου δακτύλιου. Έτσι, δεν είναι τυχαίο γεγονός πως οι πρώτοι πολιτικοί εξόριστοι στην Ελλάδα ήταν οι δύο Εβραίοι ηγέτες της Φεντερασιόν, ο Αβραάμ Μπεναρόγια και ο Σαμουήλ Γιοννάς, οι οποίοι εκτοπίστηκαν στη Νάξο λόγω του ρόλου που διαδραμάτισαν στις απεργίες τον Ιουνίου του 1914³⁴. Η νομοθεσία του 19ου αιώνα με την οποία διώχθηκαν παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον, καθώς διώχθηκαν με τις κατηγορίες περί ληστείας ως “λίαν επικίνδυνοι εις την δημοσίαν ασφάλειαν και συνεπώς εκτοπιστέοι”. Οι Ελληνορθόδοξοι μάρτυρες κατηγορίας

³⁰ Στεφάνου, ο.π.,σ.15

³¹ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.201

³² εφ.Νέα Αλήθεια 1/4/1914, σ.1

³³ εφ.Πατρίς 31/2/1914, σ.1

³⁴ Λεονταρίτης, Γεώργιος Β. 1978. *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*. Αθήνα: Εξάντας. σ.51, Αλιβιζάτος, Νίκος. 1983. *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*. Αθήνα: Θεμέλιο., σ.340-342

εμφάνιζαν τον Μπεναρόγια ως πράκτορα των Βουλγάρων που εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1908 για να υπηρετήσει ξένα συμφέροντα³⁵.

Λίγο νωρίτερα τον Μάιο του 1914 είχε προηγηθεί η δίωξη ενός ακόμα στελέχους της Φεντερασιόν, του Αλβέρτου Αρδίττι αρχισυντάκτη της εφημερίδας *Αβάντι*. Η αφορμή για τη δίωξη του ήταν ένα σχόλιο του σχετικά με το αναγκαστικό κλείσιμο-και κατά συνέπεια τα χαμένα μεροκάματα-των καπναποθηκών στην ονομαστική εορτή του βασιλιά Κωνσταντίνου. Το σχόλιο το οποίο προκάλεσε τη δίωξη του ήταν το εξής: “τι διάβολο, από πότε οι ονομαστικές γιορτές των βασιλιάδων γιορτάζονται με το ζόρι”³⁶. Ο Κορδάτος σημειώνει πως ο Αρδίττι στοχοποιήθηκε περισσότερο λόγω της εβραϊκής παρά της σοσιαλιστικής του ταυτότητας, ως μέσο εκφοβισμού και πειθάρχησης των Εβραίων της πόλης. Ωστόσο, ο χαρακτηρισμός του από τον Τύπο ως “αναχικοσοσιαλιστοεβραιοβούλγαρος”³⁷, δηλώνει ξεκάθαρα την ταύτιση εβραϊσμού-σοσιαλισμού αλλά και σλαβισμού στον αντισοσιαλιστικό λόγο.

Η πολεμική έναντι των σοσιαλιστών περιέχει ολοένα και περισσότερο τον χαρακτηρισμό τους ως ξένο σώμα στην ελληνική κοινωνία. Η φιλελεύθερη *Σημαία* σε κεντρικό της άρθρο κάνει έκκληση στους Έλληνες εργάτες να μην παραπλανηθούν από τους σοσιαλιστές:

“Αυτοί κομπάζουν αυτοαποκαλούμενοι σοσιαλισταί και κοινωνιολόγοι, ενώ δεν είναι τίποτε από αυτά. Είναι απλούστατα νεοϊδεαται αναρχικόφρονες, εκμεταλλευθέντες τας αδυναμίας σας δια να καθέξουν οι ίδιοι με τα μέσα και την δύναμιν την οποίαν σεις τοις εδώσατε, ανωτέρας εν τη Πολιτεία θέσεις και αξιώματα. Είναι εκείνοι οι οποίοι μετέφερον εδώ χάριν σκοπών ύπουλων την χειροτέραν μορφήν της απαισιωτέρας του σοσιαλισμού εκφάνσεως, αυτής ακριβώς η οποία εδημιούργησεν όχι τους αγαθούς και προοδευτικούς σοσιαλιστάς, αλλά την τάξιν των αναρχικών, των άθεων, των αρνούμενων πατρίδα, Θεόν, κοινωνίαν, οικογένειαν, ανθρωπισμόν, τα πάντα”³⁸ “

Η αντίληψη αυτή της ανοικοδόμησης μιας εθνικής ταυτότητας βασισμένη στα χαρακτηριστικά και την πολιτιστική και κοινωνική ομοιογένεια της Παλιάς Ελλάδας

³⁵ Καρπόζηλος, Κωστής. 2024. *Ελληνικός Κομμουνισμός, μια διεθνική ιστορία(1912-1974)*. Αθήνα: Αντίποδες., σ.89-90

³⁶ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*,σ.262

³⁷ εφ.Σκριπ 4/9/1914, σ.2

³⁸ εφ.Σημαία 13/5/1914 , σ.1

αποτελεί μόνιμη επιδίωξη των κυβερνήσεων στη πολιτική που εφαρμόζουν στις “Νέες Χώρες”. Η κατάληψη και προσάρτηση της Θεσσαλονίκης από την Ελλάδα αλλάζει ριζικά τον χαρακτήρα όλης της Μακεδονίας. Η Φεντερασιόν, η οποία υπήρξε γέννημα του οθωμανικού κόσμου, βρισκόταν πλέον εντός των συνόρων ενός έθνους κράτους. Η σταδιακή αποδοχή από μεριάς Φεντερασιόν της παγίωσης των συνόρων οδηγεί και στην αναθεώρηση θέσεων της σχετικά με την αυτονόμηση της Μακεδονίας³⁹. Η αλλαγή στάσης επί του Μακεδονικού συντελείται τους πρώτους μήνες το 1914, λόγω της αναγνώρισης του κινδύνου της αποκοπής από τον εθνικό κορμό. Ακόμα, σημειώνεται πως η επιτυχία των καπνεργατικών απεργιών που ακολούθησαν αργότερα και η σύμπραξη Ελλήνων και Εβραίων εργατών οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε αυτή τη μετατόπιση. Αυτό αποτυπώθηκε και από τη σταδιακή επέκταση και ανάπτυξη εθνικά μικτών εργατικών σωματείων⁴⁰.

Η σημασία της απεργίας του 1914 είναι τεράστια καθώς πέρα από τη μαζικότητα και τη διάρκεια της- 30.000 απεργοί και διήρκεσε είκοσι μέρες⁴¹- στιγμάτισε το σοσιαλιστικό και εργατικό κίνημα ως ανθελληνικό. Επίσης, όπως επισημαίνει η Έφη Αβδελά η απεργία αυτή “σηματοδοτεί την απαρχή μιας πολιτικής καταστολής των εργατικών διεκδικήσεων από τη μεριά του κράτους, το οποίο από τότε και για ολόκληρη την περίοδο του Μεσοπολέμου θα επιστρατεύσει το πρόσχημα των εθνικών συμφερόντων για να καταστείλει την αυξανόμενη ταξική συνειδητοποίηση των εργατικών μαζών...”⁴². Η επιδραστική απεργία των καπνεργατών η οποία κατάφερε να συσπειρώσει την πολυεθνική εργατική τάξη της Μακεδονίας όταν “οι δισταγμοί και ο σωβινισμός επέρασαν εις δευτέραν μοίρα”⁴³, δεν μπορούσε να μην προκαλέσει την έντονη κινητοποίηση της κυβέρνησης.

³⁹ Για τη μεταβαλλόμενη στάση της Φεντερασιόν πάνω στο Μακεδονικό και τη μετάβαση από την προώθηση της ιδέας της αυτονομίας της Μακεδονίας στην εγκατάλειψη της βλ. Δάγκας, Αλέξανδρος. 2022. *Ο σοσιαλισμός στη νοτιοανατολική Ευρώπη, από τις απαρχές έως το 1918. Η περίπτωση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης*. Αθήνα: Επίκεντρο., σ.250-253

⁴⁰ Δάγκας, ο.π. ,σ.252

⁴¹ Αβδελά, Έφη. 1993. “Ο σοσιαλισμός των “άλλων”. Ταξικοί αγώνες, εθνικές συγκρούσεις και ταυτότητες φύλου στη μετα-οθωμανική Θεσσαλονίκη.” *Τα Ιστορικά* 10, τ.18,19 (Ιούνιος,Δεκέμβριος),σ. 178

⁴² Αβδελά, ο.π. ,σ.180

⁴³ Μπεναρόγια, Αβραάμ. 1986. *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*. Αθήνα: Κομμούνα. σ.83

Η προσάρτηση των νέων εδαφών, των επονομαζόμενων τότε Νέων Χωρών, μετά τους Βαλκανικούς πολέμους άλλαξε ριζικά τον εθνικό χαρακτήρα της Ελλάδας οδηγώντας και σε νέες αντιπαραθέσεις και δυναμικές στο σοσιαλιστικό κίνημα. Με την επέκταση της Ελλάδας και την κατάληψη της Θεσσαλονίκης, μιας πολυεθνικής και πολυθρησκευτικής πόλης, αλλά και του συνόλου των νέων εδαφών προκλήθηκε ο εντονότερος διχασμός μεταξύ του διεθνιστικού και του πατριωτικού σοσιαλισμού. Αυτή την περίοδο ο σοσιαλισμός είναι μια έννοια που επιχειρεί να οικειοποιηθεί ο βενιζελισμός. Ο Θεμιστοκλής Σοφούλης Γενικός Διοικητής Μακεδονίας και Θράκης δήλωνε ότι “το ελληνικόν Κράτος ακολουθεί πολιτικήν ήτις έχει τέρμα τον σοσιαλισμόν, τον αληθινόν σοσιαλισμόν”⁴⁴. Έτσι, εκδηλώνεται η απόπειρα ταύτισης των σοσιαλιστικών ιδεών με τη πολιτική έκφραση του βενιζελισμού, δηλαδή στα πλαίσια ενός πατριωτικού λόγου με αναφορά στο έθνος. Η ελληνική εργατική τάξη σε αυτό το πλαίσιο καλείται να μη παραπλανηθεί από τον διεθνιστικό λόγο των απάτριδων σοσιαλιστών, οι οποίοι δε “προσκυνούν τον Σταυρόν” και τη “γλυκειάν Γαλανόλευκην”. Ο διεθνισμός της Φεντερασιόν αντιπαραβάλλεται ευθέως, αυτοί έχουν “[...]ως έμβλημα των την κόκκινην σημαία του σοσιαλισμού, όστις ως απεδείχθη δια την Θεσσαλονίκην τουλάχιστον, είνε απλούστατα μια οργάνωσις στρεφόμενη κατά του Ελληνισμού”⁴⁵. Ο Μαυρογορδάτος συμπυκνώνει τη στάση του βενιζελισμού έναντι των Εβραίων σοσιαλιστών λέγοντας πως “[...]από την αρχή, ο βενιζελισμός αντιλήφθηκε τους Θεσσαλονικιούς Εβραίους ως τον πιο απείθαρχο και εχθρικό ξένο, τόσο για τον ίδιο όσο και για το ελληνικό κράτος”⁴⁶.

Όλη αυτή η κυβερνητική επίθεση συνδυάζει την πολιτική απαξίωση των σοσιαλιστικών ιδεών, με τη δοκιμασμένη μέθοδο της κρατικής καταστολής και των διώξεων αποκαλύπτει πως σταδιακά ο σοσιαλισμός αναδεικνύεται ως σημαντικός πολιτικός αντίπαλος. Το γεγονός αυτό προκύπτει ως αποτέλεσμα της αλλαγής τους εγχώριου και διεθνούς πολιτικού κλίματος. Η Ελλάδα, η οποία υπό την ηγεσία του Βενιζέλου διπλασίασε τα σύνορα της ύστερα από δύο νικηφόρους Βαλκανικούς πολέμους, έμπαινε σε μια νέα πολεμική και πολιτική φάση.

⁴⁴ εφ.Μακεδονία 16/6/1914 σ.1

⁴⁵ εφ.Νέα Αλήθεια 20/4/1914 σ.2

⁴⁶ Mavrogordatos, George. 1983. *Stillborn Republic: Social Coalitions and Party Strategies in Greece, 1922-1936*. University of California Press. σ.257

Η πολεμική προετοιμασία σε επίπεδο πολιτικής προπαγάνδας επιστρατεύει και την εναντίωση στον σοσιαλισμό. Ο βενιζελικός Τύπος φτάνει να παρουσιάζει τον πόλεμο ως ευεργέτημα γιατί “θα θεραπεύσει τους λαούς από τα σοσιαλιστικοαναρχικά παρακούσματα”⁴⁷, ανανεώνοντας έτσι τη ζωή του έθνους. Η εθνική ομοψυχία που είχε επέλθει λόγω των νικηφόρων πολέμων είχε δημιουργήσει προσδοκίες για την πραγμάτωση της “Μεγάλης Ιδέας”. Ο Νίκος Ζαχαριάδης στις *Θέσεις για την ιστορία του ΚΚΕ* αναφέρει σχετικά πως

“[...]η τέτια καταθλιπτική και μονοπωλιακή ηγεμονία της ιδεολογίας της “μεγάλης ιδέας”, αποτελεί τον ειδικό λόγο που εξηγεί γιατί στην προπολεμική Ελλάδα καθυστέρησε τόσο η μαρξιστική θεωρία και σκέψη και η σοσιαλιστική πολιτική κίνηση και οργάνωση και γενικά κάθε μαζικό ριζοσπαστικό δημοκρατικό κίνημα”⁴⁸

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κυριαρχίας λοιπόν της “Μεγάλης Ιδέας” οι συνεπείς αντιπολεμικές θέσεις σπάνιζαν και στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες. Η βαλκανική σοσιαλδημοκρατία την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων όπως και στις παραμονές του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου διατήρησε μια αληθινά διεθνιστική, αντιπολεμική στάση⁴⁹. Η εξαίρεση σε αυτή την ενιαία βαλκανική στάση υπήρξε ο ελληνικός σοσιαλισμός, ο οποίος παρά τις διάφορες τάσεις του και εσωτερικές του αντιθέσεις δεν εξέφρασε μια ξεκάθαρα καταδικαστική θέση έναντι του πολέμου⁵⁰. Ο πόλεμος και το κύμα σωβινισμού που προκάλεσε δεν άφησαν ανεπηρέαστο το σοσιαλιστικό κίνημα που γρήγορα εκδήλωσε μια σοσιαλ-πατριωτική στάση. Οι συνέπειες της οποίας αναδεικνύονται ακόμα περισσότερο μέσα στη δίνη του Μεγάλου Πολέμου.

Στο εσωτερικό του σοσιαλιστικού κινήματος η διαφωνία πάνω στη στάση των σοσιαλιστών σε σχέση με τον πόλεμο αποτέλεσε βασικό παράγοντα μη ενοποίησης του. Οι τάσεις που εκδηλώθηκαν όσο το αμείλικτο δίλημμα της συμμετοχής ή μη της Ελλάδας στον πόλεμο πλησίαζε, φανέρωσαν και τον ασυμφιλίωτο χαρακτήρα των τάσεων. Η

⁴⁷ εφ.Εστία 11/11/1914, σ.1

⁴⁸ Ζαχαριάδης, Νίκος. 1945. *Θέσεις για την ιστορία του ΚΚΕ*. Αθήνα: Εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ., σ.22-23

⁴⁹ Stavrianos, Leften.1942. *Balkan Federation. A history of movement towards Balkan unity in modern times*. Northampton, Department of History of Smith College. σ.287-289

⁵⁰ Λεονταρίτης, Γεώργιος Β. 1978. *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*. Αθήνα: Εξάντας. σ.40-41

αποτυχία της ενοποίησης του σοσιαλιστικού χώρου οφείλεται στον ανταγωνισμό μεταξύ της Φεντερασιόν και των Σοσιαλιστικών Κέντρων της Παλιάς Ελλάδας. Οι αφετηρίες των οργανώσεων αυτών ήταν ολοκληρωτικά διαφορετικές, η αντίθεση μεταξύ Παλιάς Ελλάδας και Νέων Χωρών ήταν έντονη.

Η πρώτη επίσκεψη του Γιαννιού στη Θεσσαλονίκη ήταν ως αξιωματικός του επελαύνοντος ελληνικού στρατού⁵¹, τον οποίο υποδέχτηκαν οι Εβραίοι σύντροφοι του στην πόλη. Ο Μπεναρόγια αναφέρει ήδη την αδιαφορία του Γιαννιού για τη δράση και την κατάσταση της Φεντερασιόν, περιγράφοντας τη στάση του ως σοβαρή και ψυχρή⁵². Η καχυποψία του Γιαννιού και των Ελλήνων σοσιαλιστών προς τη Φεντερασιόν οφειλόταν στην προθυμία της να συνεργαστεί με το κίνημα των Νεότουρκων. Η Φεντερασιόν πριν το 1910 είχε ταχθεί υπέρ της σύστασης ενός Οθωμανικού Σοσιαλιστικού Κόμματος, το οποίο θα είχε ομοσπονδιακό χαρακτήρα επιτρέποντας έτσι τη διατήρηση του οθωμανικού μωσαϊκού εθνοτήτων⁵³. Αυτή η θέση της Φεντερασιόν υποδηλώνει και τον ρόλο της ως βασικού εκπροσώπου του πλειοψηφικού εβραϊκού στοιχείου της πόλης, ρόλο τον οποίο αντιλαμβάνεται και αποδέχεται. Η πρωτοβουλία λοιπόν για την ενοποίηση του ελληνικού σοσιαλιστικού χώρου ήρθε από τις ομάδες της νότιας Ελλάδας, πιο συγκεκριμένα την επηρεασμένη από τη Φεντερασιόν Σοσιαλιστική Ένωση Αθηνών υπό την ηγεσία του Παναγή Δημητράτου⁵⁴. Έτσι, τον Ιούλιο του 1914 πραγματοποιείται συνέδριο με σκοπό την ενοποίηση όλων των σοσιαλιστικών δυνάμεων⁵⁵. Το σχέδια της ενοποίησης φέρεται να ματαίωσε ο Γιαννιός στο συνέδριο, ο οποίος “ήθελε να έχη κυρίαρχον θέσιν εις την Εκτελεστικήν Επιτροπήν” όπου μειοψηφούσε⁵⁶.

⁵¹ Μπεναρόγια, Αβραάμ. 1986. *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*. Αθήνα: Κομμούνα. σ.80

⁵² Στο ίδιο, σ.81

⁵³ Λεονταρίτης ο.π., σ.43

⁵⁴ Μοσκόφ, Κωστής. 1988. *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης. Η διαμόρφωση της εθνικής και κοινωνικής συνείδησης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτης. σ.387-388

⁵⁵ Μοσκόφ, ο.π.,σ.388

⁵⁶ Μπεναρόγια ο.π., σ.88

1.2. Αντισημιτισμός, διεθνισμός και η ταύτιση του σοσιαλιστή με τον "εχθρό"

Το ξέσπασμα του πολέμου στην Ευρώπη τον Αύγουστο του 1914 βρήκε τον σοσιαλιστικό χώρο ακόμα διασπασμένο. Η Ελλάδα μπροστά στην πολεμική κλιμάκωση των αντιμαχόμενων πλευρών της σύρραξης μετατρέπεται σε πεδίο ανταγωνισμού των δύο πόλων, της Αντάντ και των Κεντρικών δυνάμεων. Το κύμα του σωβινισμού που κατέκλυσε την Ευρώπη δεν άφησε ανεπηρέαστους και τους σοσιαλιστές, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους στήριξαν τις εθνικές τους κυβερνήσεις ψηφίζοντας υπέρ των πολεμικών δαπανών. Στη Γερμανία το αντιπολιτευόμενο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, που υπερψήφισε τις πολεμικές δαπάνες, αντιμετώπισε το δίλημμα αν "θα ήταν έτοιμοι να φωνάξουν "Ζήτω ο Κάιζερ" στο τέλος της συνεδρίασης της επόμενης ημέρας στο Ράιχσταγκ, και την εξίσου χαρακτηριστική προσφώνηση "Ζήτω ο Κάιζερ, ο λαός και η πατρίδα""⁵⁷.

Η φαινομενικά ξαφνική μετατόπιση του ευρωπαϊκού σοσιαλιστικού κινήματος σε σοσιαλ-πατριωτικές θέσεις δε θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο τον ελληνικό σοσιαλιστικό χώρο. Ήδη από τον Σεπτέμβριο ο Γιαννιός προπαγάνδιζε υπέρ της Αντάντ πανηγυρίζοντας τις νίκες της. Όσο εντείνεται ο εθνικός διχασμός μεταξύ του παλατιού και του Βενιζέλου, ο Γιαννιός μέσα από την εφημερίδα *Σοσιαλισμός* που εκδίδει συντάσσεται με τον Βενιζέλο⁵⁸. Ο Πλάτων Δρακούλης, ένας από τους πρώτους εκφραστές του ελληνικού σοσιαλισμού, επίσης αναδεικνύεται ως ένας από τους βασικούς εκπροσώπους του σοσιαλ-πατριωτισμού. Ο Δρακούλης λίγο πριν τον πόλεμο περιόδευε τα Βαλκάνια προωθώντας μια θολή ιδέα περί ομοσπονδοποίησης της Βαλκανικής⁵⁹. Ωστόσο, με το ξέσπασμα του πολέμου τάχθηκε με τις πιο μαξιμαλιστικές θέσεις της Ελλάδας, τις οποίες ενέτασσε υπό τη σκέπη της Βαλκανικής Κοινοπολιτείας. Σε άρθρο του τον Φεβρουάριο του 1915 γράφει:

"Η Θεσσαλονίκη θα παραμείνει αναμφισβήτητα αναπόσπαστο τμήμα της Ελλάδας. Αυτό είναι φυσικό λογικό και δίκαιο να συμβεί, και το επόμενο ιστορικό βήμα που πρέπει να κάνει η Ελλάδα είναι να εισέλθει στον πόλεμο, ο οποίος ευνοεί τις εθνικιστικές λύσεις.

⁵⁷ Haupt, Georges. 1972. *Socialism and the Great War*. Oxford University Press. σ.123

⁵⁸ Μοσκόφ, ο.π. σ.390

⁵⁹ Λεονταρίτης ο.π., σ.63

[...]Το ελληνικό πρόβλημα στη Μικρά Ασία βρίσκεται κοντά στη λύση του, που περιλαμβάνει την προσάρτηση της Σμύρνης και του Αϊβαλί. Το πρόβλημα, εξάλλου, της Κωνσταντινούπολης έχει μόνο μία λύση[...]ανεξάρτητα από οποιαδήποτε προσωρινή διευθέτηση, η Κωνσταντινούπολη έλκεται με ταχύ ρυθμό προς την Ελλάδα και αυτό είναι αναπόφευκτο να αναγνωρισθεί ως μοναδική λύση. Ό,τι συνέβη με την Κρήτη και τη Θεσσαλονίκη είναι πολύ πιθανό να συμβεί με τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη. Για καλό ή για κακό, οι Έλληνες δε θα εγκαταλείψουν ποτέ τις παλιές διεκδικήσεις τους για την πρωτεύουσα του Βυζαντίου”⁶⁰

Στους αντίποδες των φιλοαντατικών θέσεων του Γιαννιού και του Δρακούλη, η Φεντερασιόν και Σοσιαλιστική Ένωση διατηρούν μια ουδετερόφιλη και αντιπολεμική στάση. Η στάση αυτή προέκυπτε ανεμπόδιστα στις τάξεις των Εβραίων σοσιαλιστών, καθώς δεν είχαν κανέναν ενδοιασμό να αντιταχθούν στις εδαφικές διεκδικήσεις της Ελλάδας.

Ο διχασμός αυτός σε αντίθεση με την πλειοψηφία του ευρωπαϊκού σοσιαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα λειτούργησε καταλυτικά στην ενοποίηση των σοσιαλιστικών οργανώσεων. Η ακραία θέση του Δρακούλη-ανοικτή υποστήριξη του βενιζελισμού-αλλά και η στάση του Γιαννιού υπέρ της ελληνικής συμμετοχής σε έναν “αμυντικό” πόλεμο προκάλεσαν τριγμούς. Οι φιλοπολεμικές θέσεις ήταν ασύμβατες με αυτές τις πλειοψηφίας του ελληνικού σοσιαλιστικού χώρου, οδηγώντας μέχρι και στη διαγραφή του Δρακούλη από το δικό του δημιουργήμα το Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (ΕΣΚ) τον Αύγουστο του 1915⁶¹. Στο μεσοδιάστημα, στα πλαίσια της εκλογικής προετοιμασίας των σοσιαλιστών είχε προηγηθεί τον Απρίλιο η *Α’ Πανελλαδική Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη* στην Αθήνα ⁶². Η συνδιάσκεψη είχε κληθεί με πρωτοβουλία της Φεντερασιόν και συμμετείχαν επίσης η Σοσιαλιστική Ένωση Αθηνών, το Σοσιαλιστικό Κέντρο Πειραιώς, σοσιαλιστικές ομάδες από την Κέρκυρα, τον Βόλο και τη Μυτιλήνη⁶³. Αυτή η συνδιάσκεψη έκανε αποδεκτή την πρόταση της Φεντερασιόν για εκλογική συμπίεση με την *Ηνωμένη Αντιπολίτευση* του αντιβενιζελικού Γούναρη. Η εκλογική κάθοδος των σοσιαλιστών τον Μάιο σηματοδοτεί ταυτόχρονα την πρώτη δυναμική τους εμφάνιση στο

⁶⁰ Drakoulis, Platon. 1915. “Greece, The Balkans and the Federal Principle.” *The Asiatic Review* I, no. 14 (Φεβρουάριος). σ. 124-127.

⁶¹ Δάγκας ο.π., σ.301

⁶² Γκίκας, Αναστάσης. 2010. *Ρήξη και Ενσωμάτωση. Συμβολή στην Ιστορία του εργατικού-κομμουνιστικού κινήματος του Μεσοπολέμου(1918-1936)*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή. σ.130-131

⁶³ Λεονταρίτης ο.π., σ.70

πολιτικό προσκήνιο αλλά και την πολιτική τους αδυναμία. Η επιτυχία των σοσιαλιστών υποψηφίων, Αριστοτέλη Σιδέρη και Αλβέρτο Κουριέλ, στη Θεσσαλονίκη έδειχνε περισσότερο την εναντίωση των Εβραίων και μουσουλμάνων στην πολιτική του Βενιζέλου παρά τη διάχυση των σοσιαλιστικών ιδεών. Αυτό επιβεβαιώνει το γεγονός πως ο τρίτος σοσιαλιστής υποψήφιος, ο Παναγής Δημητράτος, δεν κατάφερε να εκλεγεί στην Καβάλα όπου υπήρχε ισχυρό εργατικό κίνημα⁶⁴.

Η εκλογική συνεργασία με τους φιλοβασιλικούς ενώ συμβάδιζε με την αντιπολεμική θέση της Φεντερασιόν δεν έπαυε όμως να είναι ασύμβατη με τα ιδεώδη του σοσιαλισμού. Ο Μπεναρόγια αργότερα υπερασπιζόμενος τη στάση αυτή θα τονίσει πως οι σοσιαλιστές υποψήφιοι και μετέπειτα βουλευτές διατήρησαν την πολιτική τους αυτονομία από τους φιλοβασιλικούς⁶⁵. Παρά τις εξηγήσεις του Μπεναρόγια “η συνεργασία με τους βασιλικούς, “ουδετερόφιλους”, έδειξε την έλλειψη συνειδητοποίησης της ανάγκης για μια ανεξάρτητη επαναστατική στρατηγική από μέρους των εργατικών οργανώσεων”⁶⁶, όπως ισχυρίζεται ο Μοσκώφ. Η συμμαχία αυτή με το πιο αντιδραστικό τμήμα της ελληνικής πολιτικής, το οποίο ηγεμόνευε ο Γούναρης που “άνηκε στο κατεστημένο της νεοελληνικής ολιγαρχίας της εποχής”⁶⁷, δείχνει τον διαταξικό χαρακτήρα του εθνικού διχασμού. Επιπλέον, πέρα από την ανικανότητα του σοσιαλιστικού κινήματος να χαράξει δική του ανεξάρτητη πολιτική φαίνεται επίσης η μη αναγνώριση του ακόμη από τους πολιτικούς εχθρούς του ως ισχυρό αντίπαλο δέος. Η επιλογή της συμπόρευσης όμως υπήρξε επίσης καθοριστική στην παγίωση της εικόνας των “Εβραίων”, και κατά συνέπεια και των σοσιαλιστών, ως εχθρών του βενιζελισμού και συνέβαλε στις διώξεις που ακολούθησαν. Η βενιζελική *Μακεδονία* θα σχολιάσει απειλητικά “Το έλκος [...] το λεγόμενον Σοσιαλισμός [...] ο Βενιζέλος το εκρατούσε κεκλεισμένον και εν απομονώσει, φροντίζων παντί σθένει ή να το μετατρέψη εις αλληλέγγυον εργατικών σωματείον ή να το διαλύση, άτε συναισθανόμενος οποίων και οπόσων ζημιών εθνικών θ’ αποβή ημέραν τινά προξενόν”⁶⁸.

⁶⁴ Λεονταρίτης ο.π., σ.71

⁶⁵ Μπεναρόγια ο.π., σ.89-91

⁶⁶ Μοσκώφ ο.π., σ.393

⁶⁷ Βουρνάς, Τάσος. 1998. *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας. Από την έλευση του Βενιζέλου(1909) ως την έκρηξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου(1940)*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. σ.164

⁶⁸ εφ.Μακεδονία 18/5/1915, σ.2

Το βάθεμα του ιμπεριαλιστικού πολέμου και η ολοένα αυξανόμενη εμπλοκή της Ελλάδας σε αυτόν λόγω της πολιτικής του Βενιζέλου, άλλαξε ριζικά τα δεδομένα. Οι σοσιαλιστές πέρα από την πολιτική συστράτευση με τους “ουδετερόφιλους” βασιλικούς δεν επέδειξαν κάποια άλλη σημαντική αντιπολεμική δράση κατά τη διάρκεια του 1915-1917⁶⁹. Ο Γιαννιός την περίοδο αυτή μέσα από τα *Σοσιαλιστικά Φύλλα* διατηρεί μια σταθερά ανταντόφιλη στάση, στηρίζοντας ουσιαστικά τον Βενιζέλο. Η θέση του Γιαννιού συμπυκνώνεται στη δημοσιευμένη απάντηση του προς τους επικριτές του όπου γράφει “Βενιζελικοί δεν είμεθα, πιστεύουμε όμως πως όποιος κτυπά σήμερα τον Βενιζέλο συμμαχεί με τον Βασιλέα Κωνσταντίνο, κι οι σοσιαλιστές διαλέγουν το μη χείρον βέλτιστον”⁷⁰. Η ρητορική του Γιαννιού προϋδεάζει τη συμμετοχή του στη Προσωρινή Κυβέρνηση του Βενιζέλου λίγο αργότερα αναλαμβάνοντας θέση στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, τον Μάιο του 1917⁷¹.

Στο μεσοδιάστημα, η Φεβρουαριανή επανάσταση της Ρωσίας που είχε ανατρέψει τον τσάρο ανανέωσε τη δυναμική των σοσιαλιστών, προσδίδοντας έτσι έναν πιο “δημοκρατικό” χαρακτήρα στον αγώνα της Αντάντ απέναντι στις αντιδραστικές κεντρικές μοναρχίες, ως μια σύγκρουση μεταξύ δημοκρατίας και δεσποτισμού. Στην Ελλάδα οι σοσιαλιστές της Αθήνας και του Πειραιά συσκέπτονται τον Μάιο του και εκδίδουν μια προκήρυξη που ασκεί κριτική στη στάση της κυβέρνησης η οποία όμως μεταξύ άλλων αναφέρει πως:

“Οι σοσιαλιστές των Αθηνών, ευχόμενοι ολοψύχως υπέρ της πλήρους ήττης του πρωσσικού(γερμανικού) μιλιταρισμού, ίνα εκ ταύτης προκύψη η πτώσις του μοναρχικού καθεστώτος εις τα Κεντρικάς Αυτοκρατορίας, δηλούμεν ότι η ήττα αυτή πρέπει να προέλθη όχι μόνον από την στρατιωτικήν προσπάθειαν (των κρατών της Αντάντ), αλλά και από την σύγχρονον ενέργειαν του διεθνούς προλεταριάτου προς εξασφάλισιν ταχύτερας εκρήξεως δημοκρατικής Επαναστάσεως εις τας Κεντρικάς Αυτοκρατορίας ...”⁷²

⁶⁹ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* ο.π., σ.277-279

⁷⁰ π. Σοσιαλιστικά Φύλλα, αριθμ.10 (Νοέμβριος 1916), σ.23

⁷¹ Λεονταρίτης ο.π, σ.83, Καρπόζηλος, *Ελληνικός Κομμουνισμός, μια διεθνική ιστορία(1912-1974)*. ,σ.113

⁷² Κορδάτος ο.π., σ.279

Η θέση των σοσιαλιστών δείχνει να έχει μετατοπιστεί σε ένα βαθμό κλίνοντας υπέρ της Αντάντ αλλά ενάντια στις αλυτρωτικές διεκδικήσεις, εστιάζοντας περισσότερο στον λαϊκό παράγοντα πίσω από ενδεχόμενη ήττα των Κεντρικών δυνάμεων. Η επάνοδος του Βενιζέλου μέσω της πίεσης των Αγγλογάλλων και της εκθρόνισης του Κωνσταντίνου, ανοίγει νέο κύκλο διώξεων κατά των σοσιαλιστών. Έτσι, λίγους μήνες μετά τη δημοσίευση της πρώτης αντιπολεμικής προκήρυξης, ακολουθεί μια ακόμη που δημοσιεύεται στον *Εργατικό Αγών* του Παναγή Δημητράτου. Η προκήρυξη είχε ως αποτέλεσμα τη φυλάκιση του Δημητράτου και του Κωνσταντινίδη, για λίγους μήνες⁷³. Τον Δεκέμβριο του 1917 ακολουθούν και οι διώξεις κατά στελεχών της Φεντερασιόν, με τη σύλληψη μεταξύ άλλων και του Μπεναρόγια, ενώ το *Αβάντι* σταματάει την κυκλοφορία του λόγω της συμμαχικής λογοκρισίας⁷⁴. Τον ίδιο μήνα ο Βενιζέλος κατά την επίσκεψή του στο Λονδίνο συναντήθηκε με στελέχη της παγκόσμιας σιωνιστικής οργάνωσης (Organisation sioniste), μεταξύ των οποίων και τον βαρόνο Rothschild. Στη συνάντηση ο Βενιζέλος τον ενημέρωσε πως διατηρεί άριστες σχέσεις με την ισραηλιτική κοινότητα της Θεσσαλονίκης⁷⁵. Η συνάντηση αυτή δείχνει πως η έχθρα του βενιζελισμού κατά της Φεντερασιόν είχε πλέον αμιγώς πολιτικό χαρακτήρα, στα πλαίσια της οποίας επιστρατεύτηκε ο αντισημιτισμός. Όπως παρατηρεί εύστοχα ο Σπύρος Μαρκέτος:

“[...]η εβραϊκή ταυτότητα της Φεντερασιόν δεν υπήρξε ποτέ εμπόδιο στις σχέσεις της με το κόμμα του Βενιζέλου, όπως θα συνέβαινε εάν αυτό εμφορούνταν από τον αντισημιτισμό που του καταλογίστηκε. Το πραγματικό εμπόδιο ήταν η άρνηση της να μετατραπεί σε πολιτικό παράρτημα του και η επιμονή της στις

⁷³ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.280

⁷⁴ Μοσκόφ ο.π., σ.394

⁷⁵ εφ.Μακεδονία 10/12/1917, σ.2, Δάγκας ο.π., σ.326-331, Η σχέση του ελληνικού κράτους με τον σιωνισμό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς με τη παγίωση της ελληνικής κυριαρχίας στη Θεσσαλονίκη εμφανίζεται μια τάση αναγνώρισης προς το νέο καθεστώς. Το 1914 ο αρχιραβίνος Jacob Meir(ιερατικός αρχηγός από το 1908, σιωνιστής) δήλωνε πίστη στο νέο καθεστώς και τασσόταν κατά των βουλγαρικών διεκδικήσεων. Αντίστοιχα ο Max Nordau(συνιδρυτής της Σιωνιστικής Οργάνωσης) εγκατέλειπε τη προηγούμενη θέση υπέρ της διατήρησης του *status quo* στα Βαλκάνια και προέτρεπε την ισραηλιτική κοινότητα να δεχτεί τη νέα κατάσταση. Μάλιστα σε επίσκεψη που δέχτηκε από εκπροσώπους της κοινότητας που πρότειναν μετανάστευση στην Παλαιστίνη, τους απέτρεψε λέγοντας πως πρέπει να δείξουν την ίδια ευγνωμοσύνη στο ελληνικό κράτος όπως κάνανε πρότερα στο οθωμανικό. Βλ. Δάγκας ο.π., σ.253, εφ.Μακεδονία 11,26/1/1914. σ.1,

καθιερωμένες σοσιαλδημοκρατικές αρχές-δηλαδή κυρίως στον διεθνισμό και την ανεξαρτησία της εργατικής τάξης”⁷⁶

Η ίδρυση του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης (ΕΚΘ) τον Απρίλιο του 1917, υπήρξε ακόμα ένα πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ της Φεντερασιόν και του βενιζελισμού. Η σταθερή άνοδο του εργατικού κινήματος, όπου οι συνδικαλιστικές οργανώσεις μαζικοποιούνται, εξηγεί την προσπάθεια της κυβέρνησης να το ηγεμονεύσει. Η κυβέρνηση ανέθεσε την ίδρυση του Εργατικού Κέντρου στον επιθεωρητή Εργασίας Αναπλιώτη, ακολούθησε μια συνάντηση με διάφορους εκπροσώπους εργατικών οργανώσεων. Οι σοσιαλιστές εκπρόσωποι, μεταξύ των οποίων και οι πρόσφατα επαναπατρισθέντες Γιόννας και Μπεναρόγια, επέμειναν στη θέση πως το υπουργείο δε θα έπρεπε να έχει καμία εμπλοκή στην ίδρυση κεντρικής εργατικής οργάνωσης. Η άποψη αυτή παρά τις αντιδράσεις κάποιων εκπροσώπων τελικά υπερίσχυσε. Με τη δημιουργία του κέντρου εκδηλώθηκε και ο ανταγωνισμός μεταξύ κυβέρνησης-Φεντερασιόν, με την κυβέρνηση να επιχειρεί να ανακόψει την ανάπτυξη των σοσιαλιστών. Σε αυτή την ανεπιτυχή απόπειρα ανακοπής επιστρατεύεται και ο ακόμα επιδραστικός λόγος του Γιαννιού, ο οποίος από την Αθήνα πλέον επιτίθεται κατά της Φεντερασιόν. Το περιεχόμενο των άρθρων του παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς για ακόμη μια φορά λαμβάνει έκδηλα αντισημιτικές θέσεις ονοματίζοντας τον σοσιαλισμό της Φεντερασιόν ως “εβραϊκό σοσιαλισμό” και τους εκπροσώπους της ως “ξένους”. Η συντονισμένη προσπάθεια αποδιοργάνωσης του εργατικού κινήματος πέφτει στο κενό, καθώς με τον καιρό η επιρροή της Φεντερασιόν μεγαλώνει⁷⁷.

Άλλη μια ενδιαφέρουσα πτυχή της σύστασης και της πρώιμης λειτουργίας του ΕΚΘ είναι πως οι παρατάξεις που διαμορφώθηκαν στο εσωτερικό του ήταν δύο: η σοσιαλιστική και αντισοσιαλιστική. Ο Μπεναρόγια αναφέρει πως οι φιλελεύθεροι με τους βασιλικούς σχημάτισαν κοινό μέτωπο κατά των σοσιαλιστών⁷⁸, αυτό στη συγκυρία της ολοκληρωτικής κοινωνικής και πολιτικής πόλωσης ως συνέπεια του εθνικού διχασμού.

⁷⁶ Μαρκέτος, Σπύρος. 1995. “Η “Φεντερασιόν” και η εδραίωση του ελληνικού σοσιαλισμού.” Στο *Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια, Πρακτικά Α' Συμποσίου ιστορίας, Θεσσαλονίκη 23-24 Νοεμβρίου 1991*. Θεσσαλονίκη: Γαβριηλίδης., σ.160

⁷⁷ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.283-284

⁷⁸ Μπεναρόγια ο.π.,σ.95

Η περίοδος προ της Οκτωβριανής επανάστασης κλείνει με μία ήδη μικρή αναζωπύρωση του σοσιαλιστικού κινήματος, όπου δείχνει να ενισχύει την επιρροή του. Ωστόσο, οι ραγδαίες εξελίξεις που ήρθαν λόγω της επανάστασης των Μπολσεβίκων αναμφίβολα επέδρασαν πάνω στο εγχώριο σοσιαλιστικό κίνημα, ριζοσπατικοποιώντας το. Συγχρόνως, η αντιπολεμική στάση των Μπολσεβίκων και η προσπάθεια μετατροπής του παγκόσμιου πολέμου σε εγχώριο ταξικό εμφύλιο, προκάλεσε την επέκταση της καταστολής των Ελλήνων υποστηρικτών τους. Ο σοσιαλισμός ξέφυγε από το πλαίσιο του φαντασιακού και πέρασε σε αυτό του υπαρκτού υπαρξιακού κινδύνου για το αστικό κράτος. Έτσι, ανοίγει ένας νέος κύκλος τόσο για το σοσιαλιστικό κίνημα όσο και για τους τρόπους πολιτικής του εναντίωσης. Σε αυτή τη νέα περίοδο μπαίνουν και τα θεμέλια του δομημένου αντικομμουνισμού που επικρατεί αργότερα.

2. Οι δύο ρωσικές επαναστάσεις οι πρώτες αντιδράσεις και τα θεμέλια του μεσοπολεμικού κομμουνισμού

79

“Σύντροφοι, εἶναι τώρα κάμποσος καιρὸς που ἡ σοσιαλιστικὴ μας κοινωνία δεν εἶναι πλέον ιδέα ἀλλὰ γεγονὸς που ἐπραγματώθη πάνω ἀπὸ ὅρια κρατῶν καὶ θρησκειῶν ψηλά στη Ρωσσία πού ἐγίνε τελευταία το κέντρο της ἐπαναστατικῆς μαζικῆς κινήσεως τῆς ὁποίας ἡ μία γραμμὴ φτάνει στην Λόντρα με τον σύντροφο Χούισμαν (χειροκροτήματα) καὶ ἡ ἄλλη καταλήγει στα Γερμανοελβετικά σύνορα πού ἐνεργεῖ ὁ σύντροφος Τροέλοτα (χειροκροτήματα). Στη Ρωσσία οἱ ἐργάτες ξεμπέρδεψαν με τοὺς ἀστούς, των ἄλλων ἡ τελικὴ νίκη θα κριθῇ ἀπὸ τη βοήθεια ὅλων των ἐργατῶν της γῆς. Χαιρετίζομεν τὴν ἐναρξιν της προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως που ἀρχισε νὰ ἐμπνέη τοὺς λαοὺς καὶ νὰ τρομάζη τοὺς τυράννους των.”⁸⁰

⁷⁹ εφ.Ελεύθερος Τύπος 25/11/1917, σ.1

⁸⁰ Το πρώτο συνέδριο του ΣΕΚΕ. Πρακτικά. 1982. Αθήνα: Έκδοση της ΚΕ του ΚΚΕ.,σ.22

Με αυτά τα λόγια χαιρέτησε το ιδρυτικό συνέδριο του ΣΕΚΕ το μέλος της οργανωτικής του επιτροπής Αρίστος Αρβανίτης. Η παγκόσμια επίδραση της Οκτωβριανής επανάστασης, του μεγαλύτερου ίσως γεγονότος του 20ου αιώνα, λειτούργησε καταλυτικά και για το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα. Προϊόν αυτού του προτσές που εκκίνησε η Οκτωβριανή επανάσταση για την Ελλάδα υπήρξε η συγκρότηση ενός ενιαίου σοσιαλιστικού κόμματος, του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος (ΣΕΚΕ) τον Νοέμβριο του 1918. Ένα μήνα νωρίτερα είχε προηγηθεί και το Πανελλαδικό Εργατικό Συνέδριο από το οποίο προήλθε η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ)⁸¹. Η οργανωτική και ποιοτική αναβάθμιση του σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος, άλλαξε και της ισορροπίας του ταξικού ανταγωνισμού στην Ελλάδα σχηματίζοντας ένα υπολογίσιμο αντίπαλο δέος. Αυτή αλλαγή των εσωτερικών πολιτικών συσχετισμών προκάλεσε την ανανεωμένη επίθεση του αστικού κράτους έναντι του σοσιαλιστικού και πλέον κομμουνιστικού κινήματος, μέσω διώξεων, λογοκρισίας και καταστολής. Η διαμόρφωση του ιδεολογικοπολιτικού οπλοστασίου, του αντικομμουνισμού, είχε προηγηθεί και προλειάνει το έδαφος της κρατικής καταστολής στρεφόμενο πρώτα κατά της επαναστατημένης Ρωσίας.

2.1. Από τον ενθουσιασμό του Φλεβάρη στην ανησυχία του Οκτώβρη

Η προηγηθείσα επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1917 ανανέωσε τη δυναμική του σοσιαλιστικού κινήματος⁸², όμως η Οκτωβριανή με τις επαναστατικές της θέσεις προκάλεσε ένα ρεύμα σε όλη την Ευρώπη. Ο Λένιν στις *Θέσεις του Απρίλη* προμηνύοντας τον χαρακτήρα της επόμενης επανάστασης έγραφε

“Η ιδιομορφία της σημερινής στιγμής στη Ρωσία βρίσκεται στο πέρασμα από το πρώτο στάδιο της επανάστασης που έδωσε την εξουσία στην αστική τάξη εξαιτίας της ανεπαρκούς συνειδητότητας και οργάνωσης του προλεταριάτου, στο δεύτερο στάδιο της που πρέπει να δώσει την εξουσία στα χέρια του προλεταριάτου και των φτωχών στρωμάτων της αγροτιάς.”⁸³

⁸¹ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* ο.π., σ.303-321

⁸² Καρπόζηλος, Κωστής. 2017. “Μέσα στον υπέροχο και μεγαλειώδη επαναστατικό ηνεμοστρόβιλο. Οι σοσιαλιστές και οι μεταβαλλόμενες προσδοκίες του 1917.” *Τα Ιστορικά*, τ. 66 (Οκτώβριος): 95-113. ,σ.97

⁸³ Λένιν, Βλαδίσλεμος. 1975. *Λένιν: Άπαντα*. τ. 31. Αθήνα: Αλλαγή., σ.113

Η ριζοσπαστική τοποθέτηση των Μπολσεβίκων σε συνδυασμό με τη συνεπή τους αντιπολεμική θέση, η οποία υπαγόρευε την άμεση απεμπλοκή της Ρωσίας από τον πόλεμο, προκάλεσε την κλιμάκωση της πολεμικής της Αντάντ έναντι της Σοβιετικής πλέον Ρωσίας. Η διαφορά της συμμαχικής στάσης σε σχέση με τις δύο επαναστάσεις εκδηλώθηκε από τις πρώτες στιγμές της επικράτησής τους. Η Ουάσιγκτον ήταν η πρώτη που αναγνώρισε την Προσωρινή κυβέρνηση που ήρθε στην εξουσία μετά τον Φεβρουάριο. Μάλιστα τον Απρίλιο ο Ουίλσον ζητώντας από το Κογκρέσο την είσοδο των ΗΠΑ στον πόλεμο αναφέρθηκε στη Ρωσία ως “έναν κατάλληλο εταίρο για μια συμμαχία τιμής”⁸⁴. Αντιθέτως, με την επικράτηση των Μπολσεβίκων και την ανατροπή της κυβέρνησης όλοι οι πρέσβεις των συμμάχων συμφώνησαν πως δε θα αναγνωρίσουν τη νέα αρχή⁸⁵. Επιπλέον, ακόμα και πριν την οριστική πτώση του Κερένσκι ο Γάλλος πρέσβης είχε ζητήσει την αποστολή οκτώ με δέκα χιλιάδων στρατιωτών προς υποστήριξη του⁸⁶. Η ακόλουθη επίθεση ειρήνης των Μπολσεβίκων είχε διαταράξει τις ισορροπίες στο εσωτερικό των συμμάχων με τη δημοσιοποίηση μυστικών διπλωματικών συμφωνιών στις 21 Νοεμβρίου, οι οποίες αποκάλυπταν τους μεταπολεμικούς στόχους των συμμάχων προκάλεσαν αντιδράσεις. Ακολουθώντας, στις 28 Νοεμβρίου κηρύχθηκε προσωρινή κατάπαυση πυρός μεταξύ των Κεντρικών δυνάμεων και της Ρωσίας⁸⁷. Μέσα σε αυτή τη συγκυρία μπορούμε να μιλήσουμε για πρώτη φορά για τη σταδιακή ανάδυση του αντικομμουνισμού και των χαρακτηριστικών που τον συγκροτούν.

Το ξέσπασμα της Οκτωβριανής επανάστασης προκαλεί σύγχυση στο συμμαχικό στρατόπεδο, που επιχειρεί να κατανοήσει τη νέα κατάσταση στη Ρωσία. Η Ελλάδα, πλέον ολοκληρωτικά συστοιχισμένη με την πλευρά της Αντάντ, ακολουθεί τις στρατηγικές επιλογές των μεγάλων δυνάμεων. Ο εκθρονισμός μέσω συμμαχικής επέμβασης του βασιλιά Κωνσταντίνου τον Ιούνιο του 1917, είχε φέρει την “επαναστατική” κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης στην Αθήνα. Η πρώτη ενέργεια της νέας

⁸⁴ Σφήκας, Θανάσης Δ. 2017. ““Η πιο απειλητική από όλες μας τις αβεβαιότητες”: η Οκτωβριανή Επανάσταση και το Σοβιετικό Κράτος στην αγγλοσαξονική κοσμοαντίληψη, 1917-1921.” *Τα Ιστορικά* . τ.66: 45-71.,σ.47

⁸⁵ Moffat, Ian C. 2015. *The Allied Intervention in Russia. The Diplomacy of Chaos*. New York: Palgrave Macmillan., σ.17-19

⁸⁶ Carley, Michael. 1983. *Revolution and Intervention: The French Government and the Russian Civil War 1917-1919*. Kingston: McGill-Queen's University Press. σ.20

⁸⁷ Mayer, Arno J. 1964. *Wilson vs. Lenin. Political origins of the new diplomacy 1917-1918*. Cleveland: Meridian Books., σ.268

και μόνης πλέον κυβέρνησης ήταν να καλέσει σε επιστράτευση και η κήρυξη του πολέμου κατά της Γερμανίας και της Βουλγαρίας⁸⁸. Η επικράτηση του Βενιζελισμού προκάλεσε τον ρεβανσισμό έναντι των εχθρών του. Το αποκορύφωμα ίσως αυτών των πολιτικών διώξεων υπήρξαν οι εξορίες των Δ.Γούναρη, Ίων Δραγούμη, Ι.Μεταξά στην Κορσική υπό γαλλική φύλαξη. Το καθεστώς που επικρατούσε τότε στην Ελλάδα το χαρακτηρίζει στα απομνημονεύματα του ο πρώην βενιζελικός στρατηγός Κονδύλης ως “δικτατορία του Ελευθερίου Βενιζέλου”⁸⁹. Η δριμεία αυτή επίθεση κατά των αντιπάλων πραγματοποιείται ύστερα από την επιμονή των συμμάχων. Η περίπτωση του Δραγούμη ειδικότερα, ενός ρομαντικού εθνικιστή, δείχνει την τυφλή αντεκδίκηση σε όσους εναντιωνόταν στην ξένη επέμβαση⁹⁰. Ο Βουρνάς σχολιάζει την κατάσταση που επικρατούσε:

“[...]η συμπεριφορά αυτή έδειξε στις λαϊκές μάζες τον αληθή χαρακτήρα του Βενιζελισμού, που υπήρξε όργανο της Αγγλογαλλικής πολιτικής, και είχε ως πολιτικό στόχο να εξουθενώσει την Γερμανόφιλη πολιτική του στέμματος, να εκτοπίσει την επιρροή των Κεντρικών Δυνάμεων από τον ελληνικό χώρο και να παρασύρει την Ελλάδα στον πόλεμο, παρά το πλευρό της Αντάντ έτσι ώστε να υπάρχει κάλυψη για το Σουέζ και τις πετρελαιοφόρες εκτάσεις της Μ.Ανατολής”⁹¹

Στο πλαίσιο αυτό της κυριαρχίας του Βενιζελισμού μέσω των συμμαχικών όπλων, οι σοσιαλιστές ήδη στιγματισμένοι από την πολιτική συμμαχία με τους βασιλικούς, δε θα μπορούσαν να αποτελέσουν εξαίρεση από τις διώξεις.

Ο πλουραλισμός των αντιδράσεων γύρω από τα γεγονότα του Οκτώβρη απαιτεί και μια σύντομη αναφορά των πολιτικών διεργασιών που προηγήθηκαν. Οι εκτιμήσεις γύρω από την κατάρρευση της δυναστείας των Ρομανόφ υπήρξαν πολλές. Η πτώση του τσαρισμού, η οποία από μόνη της αποτέλεσε παράγοντα αποσταθεροποίησης της Αντάντ, χαιρετήθηκε από τον φιλοβασιλικό τύπο. Η αντιφατική αυτή προσέγγιση, της στήριξης της εκθρόνισης ενός μονάρχη, δικαιολογείται λόγω της προοπτικής που διανοίγεται για τον τερματισμό του πολέμου. Το *Σκρίπ* γράφει “Η επανάσταση της

⁸⁸ Βουρνάς ο.π., σ.195-196

⁸⁹ Κονδύλης, Γεώργιος Θ. 1979. *Ο δρόμος προς την καταστροφή. Εθνικός διχασμός, αιτία της Μικρασιατικής καταστροφής*. Αθήνα: χ.ε., σ.120

⁹⁰ Μάζης, Γιάννης Α. 2016. *Ίων Δραγούμης. Ο Ασυμβίβαστος*. Αθήνα: Μεταίχμιο., σ.237

⁹¹ Βουρνάς ο.π., σ.196

Ρωσσίας είναι η αρχή του τέλους δια τον ηλίθιον αυτόν πόλεμον”⁹², ασκώντας στη συνέχεια κριτική στην κυβέρνηση Κερένσκι για τη συνέχιση της ίδιας εξωτερικής πολιτικής. Η επίσης φιλοβασιλική *Ακρόπολις* δε δίστασε να φτάσει μέχρι το σημείο να χαρακτηρίσει τις θέσεις του Λένιν περί του πολέμου ως ευρισκόμενες “εις την λογικήν” σε αντίθεση με την “εις την αλογίαν” πολιτική του Κερένσκι⁹³. Μάλιστα, ο αντιβενιζελικός Τύπος τον Μάιο είχε ταχθεί υπέρ των θέσεων του Σοβιέτ για άμεση ειρήνη χωρίς προσαρτήσεις ενάντια στη φιλοπόλεμη πολιτική των κυβερνήσεων⁹⁴.

Ο σοσιαλιστικός χώρος επίσης έβλεπε θετικά την πτώση του τσάρου, ο Σιδέρης τον Ιούλιο του 1917 στον *Ριζοσπάστη*⁹⁵, που μόλις είχε ξεκινήσει την κυκλοφορία του στην Αθήνα, παρουσίαζε τη Φεβρουαριανή επανάσταση ως προάγγελο ευρύτερων δημοκρατικών εξελίξεων. Το περιοδικό *Κομμουνισμός* της Κομμουνιστικής Ένωσης έγραφε λίγα χρόνια αργότερα σχετικά πως “όταν εκηρύχθη η Ρωσική επανάστασις του Φεβρουαρίου όλοι οι Έλληνες σοσιαλισταί ενθουσιάσθησαν. Αλλά μόνον λίγοι έμειναν “οπαδοί του Λένιν” όταν εξερράγη η επανάστασις του Οκτωβρίου”⁹⁶.

Ο βενιζελικός Τύπος χρησιμοποίησε την καθεστωτική αλλαγή στη Ρωσία ως επιχείρημα υπέρ του δημοκρατικού αγώνα που διεξήγαγε η Αντάντ. Έτσι, αντιπαράβάλλεται η “αναχρονιστικότητα” της πρωσικής μοναρχίας με την προοδευτικότητα των αστικών, φιλελεύθερων δημοκρατιών. Η λαϊκή κινητοποίηση που ανέτρεψε τον τσάρο επίσης δεν ερμηνεύεται ως μια αμιγώς αντιπολεμική έκφραση, αλλά ως αντίδραση στην κακή διεξαγωγή του πολέμου. Η θέση προβάλλεται περισσότερο όσο η Προσωρινή Κυβέρνηση, με “σοσιαλιστικό” λόγω Κερένσκι πρόσημο, συνεχίζει την εμπλοκή της στο πόλεμο. Η πολιτική αυτή χρησιμοποιείται για να επιτεθεί και στη “γερμανόφιλη” προπαγάνδα του Λένιν και των οπαδών του⁹⁷. Αυτή η θέση και η στάση διαφόρων σοσιαλιστών όπως ο Σιδέρης και ο Γιαννιός, στάση πολιτικής συνεννόησης με τους φιλελεύθερους, προϊδεάζει σε ένα βαθμό και τις αντιδράσεις τους απέναντι στην Οκτωβριανή επανάσταση. Η μετριοπαθής πτέρυγα του σοσιαλιστικού χώρου ήδη

⁹² εφ.Σκρίπ 3/3/1917, σ.1

⁹³ εφ.Ακρόπολις 14/7/1917 σ.1

⁹⁴ εφ.Καιροί 8/5/1917 σ.1 βλ.Παπαδημητρίου ο.π.. *Ο Τύπος και ο Διχασμός 1914-1917*,σ.166

⁹⁵ εφ.Ριζοσπάστης 26/7/1917 σ.1

⁹⁶ ΕΛΙΑ, Αρχ.Χ.Αναστασιάδη-Φ.338-Κομμουνισμός- 1/2/1923 ,σ7

⁹⁷ Leon, George B. 1990. *Greece and the Great Powers 1914-1917*. N.p.: Institute for Balkan Studies. σ.478-479

αναδεικνύεται ως ένας αντεπαναστατικός-με την έννοια της εναντίωσης στον βίαιο κοινωνικό μετασχηματισμό-πόλος.

Η στάση αυτή των επιφανών σοσιαλιστών, οι οποίοι παρασύρθηκαν από τις δημοκρατικές εξελίξεις στη Ρωσία και οδηγήθηκαν σε μία στρατηγική συμπίεση με τον βενιζελισμό αξίζει να τονιστεί. Οι δύο σοσιαλιστές βουλευτές, ο Κουριέλ και ο Σιδέρης, στο αποκορύφωμα της πολιτικής τους μεταστροφής από τις εκλογές του 1915 έδωσαν ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση του Βενιζέλου τον Αύγουστο του 1917⁹⁸. Λίγες μέρες νωρίτερα είχε προηγηθεί ο λόγος του Σιδέρη στη βουλή κατά τον οποίο χαιρέτισε τις τελευταίες εξελίξεις με τη φυγή του Κωνσταντίνου χαρακτηρίζοντας την όλη συνθήκη ως “δημοκρατική πανήγυριν”. Μάλιστα αποκήρυξε τον Κωνσταντίνο και τη στάση του πάνω στον πόλεμο ως ψευδώς ουδετερόφιλη λέγοντας πως πίσω από τη θέση αυτή κρυβόταν γερμανικά συμφέροντα. Στον λόγο του Σιδέρη, αποτιμώντας τον διαπιστώνεται πως το μόνο ουσιαστικό σημείο απόκλισης από την πολιτική των φιλελευθέρων ήταν η επιθυμία για άμεση μετάβαση στο δημοκρατικό πολίτευμα⁹⁹. Την ίδια περίοδο ο Γιαννιός γράφοντας στα *Σοσιαλιστικά Φύλλα* περιγράφει τη συνάντηση του με τον Βενιζέλο. Σύμφωνα με τον Γιαννιό ο Βενιζέλος αναγνώρισε τον Γιαννιό επικροτώντας τον για τη συμβολή και τη δράση αυτού και των σοσιαλιστών στη διάδοση του κοινωνικού εκσυγχρονισμού. Η διήγηση του Γιαννιού κλείνει με την εξής δηλωτική φράση: “Ο Βενιζέλος μας παρακολουθεί, μας ξέρει και ίσως μας εννοή”¹⁰⁰. Η διάθεση αυτή μερίδας των σοσιαλιστών να επιδείξει στα πλαίσια του πραγματισμού μια πολιτική εισοδισμού στο βενιζελικό στρατόπεδο, δείχνει και την ευκολία αφομοίωσης τους. Στον αντίποδα αυτής της πολιτικής τάσης συνεννόησης παραμένουν ακόμα οι σοσιαλιστές της Φεντερασιόν και της Σοσιαλιστικής Ένωσης.

Η προσέγγιση του Βενιζελισμού προς το σοσιαλιστικό και εργατικό κίνημα κατά τη διάρκεια του 1917 με τον ενεργό ρόλο του Γιαννιού, φανερώνει την αναπτυσσόμενη δυναμική του. Ακόμα και πριν τον Οκτώβρη του 1917 υπάρχει μια πολιτική προετοιμασία από τον αστικό κόσμο στην επερχόμενη άνοδο του σοσιαλιστικού ρεύματος. Σε αυτό το κλίμα ερμηνεύονται οι προσεγγίσεις του Βενιζέλου προς τον Γιαννιό κατά τη συνάντηση τους όπου μεταξύ άλλων του δήλωσε την επιθυμία του να

⁹⁸ Καρπόζηλος ο.π, *Μέσα στον υπέροχο και μεγαλειώδη επαναστατικό ηνεμοστρόβιλο.* , σ.104

⁹⁹ εφ.Ριζοσπάστης 12/8/1917 σ.1

¹⁰⁰ π.Σοσιαλιστικά Φύλλα, αριθμ.11 (Αύγουστος 1917), σ.4-6

δημιουργηθεί σοσιαλιστικό κόμμα στην Ελλάδα¹⁰¹. Αυτή τη διττή μεταχείριση του σοσιαλιστικού χώρου συνοψίζει ο Δάγκας

“Ο βενιζελισμός, διαβλέποντας ότι ο σοσιαλιστικός χώρος επρόκειτο να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στις διεθνείς εξελίξεις, επιδίωξε, χωρίς να υποστεί τις προηγούμενες μεθόδους, μία διείσδυση στο εργατικό κίνημα, με τη δημιουργία ενός πανελλήνιου εργατικού κόμματος. Η αστική τάξη είχε ανάγκη ενός εργατικού κόμματος που θα δρούσε ως φερέφωνο [...]”¹⁰²

Το συμπέρασμα που μπορούμε να εξάγουμε γύρω από την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα κατά τις παραμονές της Οκτωβριανής επανάστασης, είναι η επιτυχία της επαναπροσέγγισης μεταξύ του βενιζελισμού και τμήματος των σοσιαλιστών. Η συμφιλίωση αυτή δείχνει το αναβαθμισμένο ταξικό κριτήριο της αστικής τάξης, μέσω της πολιτικής έκφρασης του βενιζελισμού, να ακολουθήσει μια τακτική εγκόλπωσης του σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος. Η πολιτική αυτή βρήκε πρόθυμους δέκτες, αναδεικνύοντας πάλι την αδυναμία χάραξης ανεξάρτητης σοσιαλιστικής πολιτικής και ευρύτερα μιας πολιτικής ανωριμότητας του σοσιαλιστικού χώρου.

2.2. Οι πρώτες ελληνικές αντιδράσεις στον μπολσεβικισμό

Ο πολιτικός κόσμος της Ελλάδας δεν ήταν σε καμία θέση να μπορέσει τα αντιληφθεί και να ερμηνεύσει τα γεγονότα του Οκτώβρη. Οι αντιδράσεις με το ξέσπασμα της Οκτωβριανής επανάστασης συνηγορούν σε αυτό καθώς η υποδοχή της προκάλεσε διφορούμενες ερμηνείες. Ο αστικός Τύπος βενιζελικός και αντιβενιζελικός σε πρώτη φάση περιορίζεται σε αναμεταδόσεις από το δυτικό Τύπο, τον αγγλικό αλλά κατεχοχόν τον γαλλικό Τύπο. Ωστόσο, παρά την αδυναμία ακριβή προσδιορισμού των γεγονότων του Οκτώβρη και μιας συγκροτημένης αφοριστικής γραμμής, η προδιάθεση σε σχέση με τους Μπολσεβίκους είναι σαφώς αρνητική. Έτσι, το *Εμπρός* λίγες μέρες μετά την επικράτηση των Μπολσεβίκων αναμεταδίδει από τον αγγλικό Τύπο πως “η εν Πετρουπόλει αναρχία η δημιουργηθείσα εκ της επικρατήσεως των Μαξιμαλιστών

¹⁰¹ εφ.Ριζοσπάστης 4/8/1917 σ.1

¹⁰² Δάγκας ο.π., σ.343

εξελίσσεται”¹⁰³. Στο ίδιο φύλλο σε άλλο άρθρο η επανάσταση χαρακτηρίζεται ως “ΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΩΝ ΜΑΞΙΜΑΛΙΣΤΩΝ”¹⁰⁴. Στο επόμενο φύλλο της εφημερίδας επίσης εμφανίζεται και η διαφορά εκτιμήσεων στον γαλλικό Τύπο στον απόηχο της επικράτησης των Μπολσεβίκων.

“[...]Όσον και αν η “Ματέν” φρονή δια τα εν Πετρούπολει γεγονότα ότι θα επέλθη μετά την παρούσαν κρίσιν ισχυρά αντίδρασις, ο δε Λένιν και οι φίλοι του θ’ ακολουθήσουν εις τας φυλακάς τους συλληφθέντες υπουργούς, πρέπει να παραδεχθή τις μάλλον την γνώμη της Παρισινής εκδόσεως του “Κήρυκος της Νέας Υόρκης”, λέγοντος ότι οι Σύμμαχοι πρέπει να λάβουν μέτρα, ως εάν προέβλεπον χειρότερα ακόμη γεγονότα”¹⁰⁵

Η αναφορά αυτή δείχνει πως στον συμμαχικό Τύπο είχε ήδη ξεκινήσει ο δημόσιος διάλογος σχετικά με την αντιμετώπιση των Μπολσεβίκων, πέρα από την απογοήτευση τους για την ανατροπή του “ιδανιστή δημοκράτη” Κερένσκι, ακόμα και με τη μορφή επέμβασης. Ο αντιβενιζελικός Τύπος αντίθετα δε δείχνει την ίδια συμπάθεια προς τον Κερένσκι ούτε λαμβάνει μια τόσο επιθετική στάση έναντι των ρωσικών εξελίξεων. Το *Σκρίπ* σε άρθρο του μετά την επικράτηση των Μπολσεβίκων τη χαρακτηρίζει ως “νέα ρωσική επανάσταση”¹⁰⁶, αλλά περιορίζεται σε μια περιγραφή των γεγονότων που εκτυλίχθηκαν και όχι σε κάποια εκτίμηση ή κρίση. Σε πρώτο χρόνο οι αντιδράσεις του αστικού Τύπου παραμένουν σε γενικές γραμμές οι ίδιες, με το βενιζελικό Τύπο να προσδίδει μια αρνητική εικόνα της κατάστασης ως “αναρχία” ενώ ο βασιλικός Τύπος διατηρεί μια πιο ουδέτερη στάση.

Η πολυπλοκότητα της κατάστασης και οι αντιθέσεις μεταξύ των δημόσια διακηρυγμένων θέσεων και των πραγματικών συμφερόντων των συμμαχικών δυνάμεων ξεδιπλώνεται όσο παγιώνεται η νέα κατάσταση στη Ρωσία. Οι σύμμαχοι, φανερά προβληματισμένοι από την κατάρρευση της Προσωρινής κυβέρνησης, διατηρούν μια επιφύλαξη για την κατεύθυνση που θα πάρει η Ρωσία. Οι δηλώσεις του Άγγλου πρωθυπουργού, Λούδ Τζωρτζ, στις 31 Οκτωβρίου εκφράζουν αυτή την επιφύλαξη λέγοντας πως “Η επαναστατική Ρωσσία δεν θα δυνηθή ποτέ να είνε ειμή απειλή δια τον

¹⁰³ εφ.Εμπρός 30/10/1917,σ.1

¹⁰⁴ εφ.Εμπρός 30/10/1917, σ.4

¹⁰⁵ εφ.Εμπρός 31/10/1917, σ.1

¹⁰⁶ εφ.Σκρίπ 1/11/1917, σ.1

χοεντζολλερισμόν”¹⁰⁷. Ακόμα δεν έχει πραγματοποιηθεί η “επίθεση ειρήνης” των Μπολσεβίκων, άρα εξηγείται η περιορισμένη επιθετικότητα απέναντι τους. Η ατμόσφαιρα καθαρίζει όταν οι Μπολσεβίκοι προσεγγίζουν τις Κεντρικές δυνάμεις ώστε να ξεκινήσουν συνομιλίες για την επίτευξη ανακωχής. Έτσι, φιλοξενούνται δηλώσεις του Κερένσκι στον γαλλικό Τύπο που καταγγέλλουν την απόπειρα ειρήνευσης των Μπολσεβίκων ως “πράξιν αντιπατριωτική εκ μέρους προδοτών”¹⁰⁸. Η αμετάκλητη απόφαση των Μπολσεβίκων στην επιδίωξη ειρήνης σε συνδυασμό με το κάλεσμα τους για διεθνή προλεταριακή αλληλεγγύη στην επαναστατημένη Ρωσία είναι που επαναφέρει την κατηγορία απέναντι τους ως ενεργούντες αντιπατριωτικά.

Στο πλαίσιο λοιπόν της εγκατάλειψης του κοινού συμμαχικού “δημοκρατικού” αγώνα και ώστε να αντιπαχθούν στις διεθνιστικές εκκλήσεις των Μπολσεβίκων, επιστρατεύονται και οι Ευρωπαίοι σοσιαλ-πατριώτες. Έτσι, οι Γάλλοι “σύντροφοι” ανταπαντώντας στις εκκλήσεις αυτές λένουν:

“μία συνομολόγησις αυτού του είδους θα επεβοήθει τας Κεντρικάς Αυτοκρατορίας και θα εξυπηρετεί τα σχέδια όλων των εχθρών της Δημοκρατίας και του Σοσιαλισμού εν τω κόσμω επιτρέπущα αυτοίς να αποκαλέσωσι την Ρωσικήν επανάστασιν παράδειγμα εξαρθρώσεως και ηθικής καταπτώσεως”

Επιπλέον, στην ίδια δήλωση εντοπίζεται και μια πολύ ενδιαφέρουσα πολιτιστική διάσταση της εναντίωσης στην επανάσταση των Μπολσεβίκων, της δυτικής υπεροψίας έναντι των εξελίξεων στη Ρωσία. Οι Γάλλοι σοσιαλιστές συνεχίζουν λέγοντας “πως αι Δημοκρατίαι της Δύσεως, των οποίων η Ρωσική Δημοκρατία δεν έχει το δικαίωμα να περιφρονήσει τους μακρούς ιστορικούς αγώνας”¹⁰⁹, ενώ παράλληλα χαρακτηρίζουν τις ΗΠΑ ως “Μεγάλη Αμερικανική Δημοκρατία, της οποίας δεν δύναται τις ν’αρνηθή την ιδεαλιστικήν δύναμιν”. Η αντιπαράθεση μεταξύ Ανατολής και Δύσης, προφητική για την εξέλιξη του αντικομμουνισμού, συναντάται και στη συνέχεια στον βενιζελικό Τύπο. Το Έθνος στο πρωτοσέλιδο του παρουσιάζει ολογράφως αυτή την αντίθεση που σχηματοποιούν οι φιλελεύθεροι, παραθέτω ολόκληρο το μονόστηλο καθώς κατά τρόπον εγκαινιάζει το ψυχροπολεμικό κλίμα:

¹⁰⁷ εφ.Εμπρός 3/11/1917, σ.1

¹⁰⁸ εφ.Εμπρός 12/11/1917, σ.7

¹⁰⁹ εφ.Εμπρός 8/12/1917, σ.2

“Καθ’ ἡν στιγμὴν ἡ Ρωσία σπαράσσεται ἀπὸ τὴν πλέον ἀπαίσιαν ἀναρχίαν, οἱ δὲ αὐτοχειροτόνητοι σφετεριστές τῆς Ἀρχῆς προέρχονται εἰς ἐπαισχύντους διαπραγματεύσεις, αὐτοὶ οἱ διεκδικούντες τίτλους δημοκρατικούς καὶ φιλελευθέρους, πρὸς τὴν οὐμὰν τὴν ἀντιπροσωπεύουσιν τὴν Ἀρχὴν τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ, πέραν, ἀπὸ τὸν Ὠκεανόν, ἀντηχεῖ ἓνα πολεμιστήριον σάλπισμα, καλοῦν εἰς ἐναντίον τοῦ ἀγῶνος καὶ καριέριαν.

Ὁ Πρόεδρος Οὐίλσον, ὁ ἰδεώδης καὶ ἠθικός ἡγέτης τῆς μεγάλης Δημοκρατίας, ἥτις πέπρωται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ Δημοκρατισμοῦ κατὰ τοῦ Μοναρχισμοῦ, ἀπαγγέλει νέους λόγους ἀρρενωπούς καὶ πλήρεις πεποιθήσεως. Ομιλῶν κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Κογκρέσου εἶπε: “Τὸ καθήκον μας εἶνε νὰ κερδίσωμεν τὸν πόλεμον. Οὐδὲν θὰ μας ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὸν σκοπὸν τούτον. Πάσαι αἱ δυνάμεις μας, πάντες οἱ πόροι μας εἰς ἄνδρας, χρήμα καὶ υλικόν, θὰ διατεθῶσι πρὸς τούτο.”

Λόγοι υπέροχοι, ἐπιγραμματικοί, ἱκανοὶ νὰ τονώσουν κάθε λιποψυχίαν καὶ νὰ ἐκμηδενίσουν πάντα δισταγμόν. Οἱ Ἀμερικανοὶ μας ἐδίδαξαν, ὅτι κάθε λόγος τῶν ἔχει ἀμέσως τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ εἰς ἔργα. Ἡ ἐσκεμμένη ἀποφασιστικότης καὶ ἡ ἠθικὴ περιωπὴ τοῦ Προέδρου Οὐίλσον προσδίδουν ἰδιάζουσα βαρύτητα εἰς τὰς δηλώσεις του, γενόμενας ὑπὸ τὰς σημερινὰς περιστάσεις. Δὲν ἀπομένει πλέον καμμία ἀμφιβολία, ὅτι τὴν ἀρνητικὴν σύμπραξιν, ἣν ἀπὸ ἐτοὺς σχεδὸν παρέχει ἡ Ρωσσία εἰς τὴν Ἀντάντ, ὅχι μόνον θ’ ἀναπληρώσῃ ἀλλὰ καὶ ἀπείρως θὰ υπερβάλῃ ἐν τῷ μυθικῷ μέτρῳ τῶν ἀνεξαντλήτων πόρων τῆς ἡ υπερωκεάνιος Συμπολιτείας.”¹¹⁰

Ὁ πρόεδρος Οὐίλσον φαίνεται νὰ κατανοεῖ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἀνατροπὴν τοῦ προηγούμενου διεθνούς *status quo* καὶ τὸν καταλυτικὸν ρόλον τοῦ Οκτώβρη. Στὴ συγκυρία τῆς μεταβαλλόμενης διεθνῆς τάξης μετὰ τὸν ἡχηρὸν ἐπαναστατικὸν μῆνυμα τῶν Μπολσεβίκων, ὁ Οὐίλσον ἐξέφρασε ἓνα ἀντιπρόταγμα φοβούμενος τὴν ἀπήχησιν τοῦ¹¹¹. Ἔτσι, ἀρχίζει καὶ μορφοποιεῖται ἡ ἰδεολογικοπολιτικὴ σύγκρουσις ποὺ κυριάρχησε τὸν 20ὸν αἰῶνα, σὲ πρώτη φάσιν ἐκφράστηκε ὡς ἀνταγωνιστικὰ μοντέλα μετασχηματισμοῦ τῆς διεθνούς τάξης πραγμάτων, εἴτε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ προλεταριακοῦ διεθνισμοῦ εἴτε πρὸς αὐτὴν τῶν ἀστικῶν φιλελεύθερων δημοκρατιῶν. Ὁ Mayer περιγράφει τὴν διεθνή συγκυρίαν ὡς ἐξῆς:

¹¹⁰ ἐφ. Ἑθνὸς 24/11/1917, σ. 1

¹¹¹ Mayer ο.π., σ. 334

“Η συνέχεια στο ύφος, τις διαδικασίες και τους στόχους της διπλωματίας του 19ου αιώνα διαταρασσόταν πλήρως από δύο νεοεισερχόμενες δυνάμεις στην παγκόσμια πολιτική — τη Μπολσεβικική Ρωσία και τη Γουιλσονική Αμερική — που ήταν εξίσου πεπεισμένες ότι ο πόλεμος είχε στρέψει τους λαούς στην αναζήτηση ενός νέου "ευαγγελίου".¹¹²

Αυτή η σύγκρουση είχε πέρα από πολιτική, γεωγραφική και συνεπώς και πολιτισμική διάσταση. Η αντίθεση εκφράζεται και μέσα από τους ίδιους τους δρώντες της εποχής, υπάρχει μια συνειδητότητα των πολιτιστικών προεκτάσεων της πολιτικής, καθώς ο Λιγδόπουλος χαρακτηρίζει τη Β' Διεθνή ως εκπρόσωπο του “δυτικού σοσιαλισμού”¹¹³.

Η πολιτισμική παράμετρος αποτέλεσε και στη συνέχεια μέρος του αντικομμουνιστικού λόγου, πως δηλαδή η ελληνική κοινωνία είναι ασύμβατη με τα (σλαβικά) κομμουνιστικά ιδεώδη. Ακόμα, μια ξεχωριστή πτυχή της εναντίωσης του κομμουνισμού, ειδικά τον πρώτο καιρό της ανόδου των Μπολσεβίκων ήταν η ηθική διάσταση. Ο αθεϊσμός και ο διεθνισμός όπως προαναφέρθηκε, ήταν δύο στοιχεία ασύμβατα με την ελληνική και κατά συνέπεια χριστιανική κοινωνία. Έτσι, τα προοδευτικά κοινωνικά μέτρα που εφαρμόζονται στην επαναστατημένη Ρωσία, όπως το δικαίωμα λύσης μιας συζυγικής ένωσης μονομερώς, χαρακτηρίζεται ως “τροποποίηση, επεκτεινομένη χαρμενοειδώς”¹¹⁴.

Η εξέλιξη των ειρηνευτικών διαδικασιών μεταξύ Ρωσίας-Γερμανίας ανανεώνουν την επιθετική ρητορεία του συμμαχικού Τύπου έναντι των Μπολσεβίκων. Σε αυτή τη νέα πολεμική επιστρατεύονται δύο συστατικά στοιχεία του μετέπειτα δομημένου αντικομμουνισμού, η πρακτορολογία και ο αντισημιτισμός. Την ανακωχή της Σοβιετικής Ρωσίας με τη Γερμανία, η οποία όπως είναι φυσικό καταγγέλλθηκε, ακολούθησαν πολλά δημοσιεύματα που παρουσίασαν τους πρωταίτιους της επανάστασης ως πράκτορες της Γερμανίας αναφέροντας περιπαιχτικά λχ. “πόσον τρυφερά υπήρξαν ανάκαθεν αι σχέσεις του Λένιν με τας Κεντρικάς Αυτοκρατορίας, ακόμη και προ του σημερινού πολέμου”¹¹⁵. Η παραπληροφόρηση και η κατασυκοφάντηση των Μπολσεβίκων φτάνει σε σημείο αναπαραγωγής δηλώσεις δήθεν φίλου του Λένιν(ο οποίος δεν ονοματίζεται) στις οποίες

¹¹² Mayer ο.π., σ.290

¹¹³ Συλλογικό. 2020. *Δημοσθένης Λιγδόπουλος 1898-1920, πρωτοπόρος κομμουνιστής. 100 χρόνια από τη δολοφονία του*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή., σ.12

¹¹⁴ εφ.Έθνος 25/11/1917, σ.1

¹¹⁵ εφ.Έθνος 17/12/1917, σ.1

σχολιάζει τα τεκταινόμενα λέγοντας “Εάν η κοινωνική επανάσταση αποτύχη θα προτιμήσωμεν την εκ νέου αποκατάστασιν της Μοναρχίας, αντί της αποκατάστασεως μίας αστικής δημοκρατίας. Η μοναρχική Γερμανία είνε εγγυτέρα προς την επανάστασιν, αι αστικάί τίνες δημοκρατίαι”¹¹⁶.

Ωστόσο, το αποκορύφωμα της πολιτικής εναντίωσης στους Μπολσεβίκους είναι η επιστράτευση του αντισημιτισμού· είναι χαρακτηριστικό το πορτραίτο του Ισραηλίτη Τρότσκι όπως παρατίθεται στο *Έθνος*, το οποίο το αναμεταδίδει από τον γαλλικό Τύπο:

“Έχει μαλλιά μαύρα και άφθονα, μούσι επίσης κατάμαυρο και πυκνά φρύδια, σαν θάμνους. Ομοιάζει τον Μεφιστοφελήν. Το κάτω χείλος του εξέχει κι αφήνει να φανούν δόντια σαν σκυλόψαρου. Είνε στωμύλος, εύγλωπτος, τα λόγια του σκλαβώνουν...

Έχει διαβάση πολύ, πολλών ανθρώπων είδεν άσ τεα και νόον έγνω, στερείται όμως ενός πράγματος απαιρήτου δι'ένα κυβερνήτην: αισθήματος. Είνε ανίκανος ν'αγαπήση. Του διαφεύγει η βαθυτέρα ψυχολογία των λαών, ενώ δε ομιλεί υπέρ των Προλετάρων, μένει εντελώς αδιάφορος προς τους πόνους και τας στερήσεις των.

Ο σημερινός κόσμος[...]ο αναστατωμένος και ο αιμόψυρτος, δεν είνε δι'αυτόν παρά μια απέραντος σκηνή, όπου ετοιμάζεται να παίξη τον ρόλον ενός Λασσάλλε, επιδιωρθωμένον κ'επηθξημένον. Θα μείνη όμως πάντοτε υποδεέστερος του μεγάλου Γερμανού δημαγωγού, διότι ο Τρότσκι δεν έχει πατρίδα, ενώ ο Λασσάλλε αγαπούσε με πάθος την ιδικήν του.”¹¹⁷

Στον αντίποδα των απάτριδων Μπολσεβίκων δεν αντιπαραβάλλεται μόνο ο δημοκράτης Κερένσκι αλλά όλο το φάσμα της αντίδρασης και ο φιλομοναρχικός “μαχόμενος υπέρ Πατρίδος Καλεντίν”¹¹⁸. Οι αντιφάσεις στη φιλελεύθερη γραμμή είναι εμφανείς και αποτελούν δείγμα του επακόλουθου μετασχηματισμού του πολιτικού δίπολου από φιλελεύθερους-βασιλικούς σε εθνικόφρονες-κομμουνιστές. Η εναντίωση στις ριζοσπαστικές θέσεις των Μπολσεβίκων γίνεται στη βάση του διεθνισμού τους, μιμείται την εναντίωση του ελληνικού εθνικού κράτους στον διεθνισμό της Φεντερασιόν. Η πτυχή αυτή του αντικομμουνισμού για ακόμη μια φορά εκφράζεται με ακόμα μεγαλύτερη σαφήνεια από τον Γιαννιό.

¹¹⁶ εφ.Εμπρός 14/12/1917, σ.2

¹¹⁷ εφ.Έθνος 24/12/1917, σ.1

¹¹⁸ εφ.Έθνος 7/12/1917, σ.1

Η αναφορά στις αντιδράσεις του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού σε σχέση με την Οκτωβριανή επανάσταση, οι οποίες όπως είδαμε έχουν μια απαξιωτική αν όχι αφοριστική στάση, έχει μια αξία καθώς συγκροτεί έναν σημαντικό αντικομμουνιστικό πόλο. Στη συνθήκη του πολέμου και τη μετατόπιση της πλειοψηφίας του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού σε σοσιαλ-πατριωτικές τοποθετήσεις συντελείται και μια ευρύτερη πολιτική ομογενοποίηση τους. Η ομογενοποίηση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα και τις πανομοιότυπες αντιδράσεις στην επικράτηση των Μπολσεβίκων. Τον Ιούνιο ο Άγγλος βουλευτής των Εργατικών Ramsay MacDonald εκτιμούσε πως “καμία αναλογία δεν υπάρχει μεταξύ της σημερινής Ρωσίας και του αγώνα της Γαλλίας την εποχή της Επανάστασης της”¹¹⁹. Μετά την επανάσταση εκτός από την καταδίκη της Μπολσεβίκικης επανάστασης, την οποία έπραξαν χωρίς καμία αναστολή, ο γαλλικός Τύπος έφτασε στο σημείο να τους κατηγορήσει πως δεν ήταν προδραστικοί στην περίπτωση των Μπολσεβίκων : “οι σοσιαλισταί ανέλαβαν βαρύτατες ευθύνες ενθαρρύνοντας τις ενέργειες των Σοβιέτ χωρίς να ερωτήσωσιν εαυτούς προς στιγμήν εις ποιάς καταστροφάς ηδύνατο αύται ν’ απολήξωσι”¹²⁰. Αυτό αποτυπώνει και τον βαθμό ένταξης και ενσωμάτωσης των ευρωπαϊκών σοσιαλιστικών κομμάτων στο αστικό κράτος και τον εθνικό κορμό, μια διαδικασία που σίγουρα επιταχύνθηκε εν μέσω του πολέμου. Οι σοσιαλιστές καταλαμβάνουν τον ρόλο των πολιτικών εφεδριών του αστικού κράτους. Έτσι, εξηγείται η προθυμία με την οποία υπονόμευσαν και κατήγγειλαν την Οκτωβριανή επανάσταση. Οι πρώτοι εχθροί του αναδυόμενου κομμουνισμού στη συμμαχική Δύση υπήρξαν οι φιλελεύθεροι και οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές.

Η περίπτωση της Ελλάδας δε θα μπορούσε να διαφέρει από τον γενικότερο ευρωπαϊκό και συμμαχικό προσανατολισμό. Η τάση αυτή, της καταδίκης των Μπολσεβίκων, εκφράστηκε μέσω του Γιαννιού, που αναδείχθηκε ως τον εγχώριο εκπρόσωπο του μετριοπαθούς πατριωτικού σοσιαλισμού. Ο Μιχάλης Οικονόμου, μέλος την εποχή εκείνη της πιο ριζοσπαστικής Σοσιαλιστικής Νεολαίας, σχολιάζει τις διαφορές τους με την ομάδα του Γιαννιού:

¹¹⁹ Mayer ο.π., σ.260

¹²⁰ εφ.Σκρίπ 23/11/1917, σ.1

“Οι φοιτητές του Γιαννιού ήταν υπέρ του πολέμου που έκανε ο Βενιζέλος και στο βάθος σοσιαλπατριώτες της Δεύτερης Διεθνούς, αν και δεν τους έλειπαν κάποτε οι επαναστατικοί βερμπαλισμοί.

Εμείς ήμαστε αντιπολεμικοί, υπέρ της πάλης των τάξεων και της νικηφόρας προοπτικής του ελληνικού προλεταριάτου”¹²¹

Η ευθυγράμμιση αυτής της τάσης με τις εκτιμήσεις του συμμαχικού Τύπου και των φιλελευθέρων γύρω από τη κατάσταση στη Ρωσία δεν προκαλεί καμία εντύπωση, ο Κερένσκι ήταν ο εκπρόσωπος του “επιστημονικού” σοσιαλισμού σε αντίθεση με τον “ουτοπικό” που επεδίωκε ο Λενιν¹²². Έτσι, οι ενέργειες των “μαξιμαλιστών” ερμηνεύονται ως εργαζόμενες ενάντια στις σοσιαλιστικές επιδιώξεις της πρώτης ρωσικής επανάστασης, φτάνοντας μέχρι το σημείο να τους χαρακτηρίσουν όργανα του γερμανικού ιμπεριαλισμού. Η κατάληψη των χειμερινών ανακτόρων, παρουσιάζεται ως μια παρέκκλιση από τον επαναστατικό δρόμο- την μετάβαση από τον τσαρισμό στην αστική δημοκρατία-που είχε χαράξει ο Φεβρουάριος¹²³. Η μετριοπαθής αυτή τάση των σοσιαλιστών μοιραζόταν με τους φιλελεύθερους την ίδια προσμονή αποτυχίας και αποσταθεροποίησης των Μπολσεβίκων. Η μόνη διαφοροποίηση της αφοριστικής γραμμής του *Ριζοσπάστη* από αυτή του βενιζελικού εκδότη του *Ελεύθερου Τύπου* Καβαφάκη, όπως αποτυπώνεται μέσω του Νίκου Καστρινού, είναι πως δεν ξεγράφει ολοκληρωτικά την πρώτη ρωσική επανάσταση. Αντιθέτως, ο “καβαφικός Τύπος” κατακρίνει όλη την πολιτική και κοινωνική διαδικασία που προκάλεσε την επικράτηση των Μπολσεβίκων ¹²⁴,σε ύψος αντίστοιχο με αυτό που απευθύνθηκε ο γαλλικός Τύπος στους “ανεύθυνους” σοσιαλιστές. Ωστόσο, η κριτική στη νέα κατάσταση στη Ρωσία δε συναντάται μόνο στους κύκλους των μετριοπαθών σοσιαλιστών που είχαν συμπλεύσει με τους βενιζελικούς, αλλά και σε αυτούς των αντιμαχόμενων με τον βενιζελισμό σοσιαλιστές. Ο Κορδάτος αναφέρει πως στα φύλλα του *Εργατικού Αγώνος* δεν υπήρχε κάποια αξιολογή από σοσιαλιστικής άποψης ανάλυση, ενώ είχαν φιλοξενηθεί μέχρι και άρθρα που εξύβρισαν την Οκτωβριανή επανάσταση¹²⁵.

¹²¹ Δημητρίου, Μιχάλης. 1985. *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα τ.Α', Από τους ουτοπιστές στους μαρξιστές*. Αθήνα: Πλέθρον., σ.314

¹²² εφ.Ριζοσπάστης 16/10/1917, σ.1, εφ.Ριζοσπάστης 4/11/1917, σ.1

¹²³ Καρπόζηλος ο.π., *Μέσα στον υπέροχο και μεγαλειώδη επαναστατικό ηνεμοστρόβιλο* , σ.106-107

¹²⁴ εφ.Ριζοσπάστης 30/10/1917, σ.1

¹²⁵ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.294-296

Οι διαφορές μεταξύ των μετριοπαθών σοσιαλιστών που πρόσκεινται στον Γιαννιό αυτό το διάστημα και των επαναστατών σοσιαλιστών της Σοσιαλιστικής Ένωσης και της Σοσιαλιστικής Νεολαίας, δεν περιοριζόταν μόνο σε ιδεολογικοπολιτικές αντιπαραθέσεις. Από τη διήγηση του Μιχ.Οικονόμου προκύπτει ένα στοιχείο που δεν έχει φωτιστεί ιδιαίτερα, πως οι συγκρούσεις μεταξύ τους είχαν αποκτήσει και βίαιο χαρακτήρα:

“Οι φαγωμάρες ανάμεσα στις προσωποπαγείς σοσιαλιστικές οργανώσεις της εποχής και κυρίως σ’ εκείνες της Αθήνας ήταν συνηθισμένο φαινόμενο. Οι διενέξεις τους έφταναν ως τα βίαια επεισόδια και τους ξυλοδαρμούς, όπως γινόταν αργότερα ανάμεσα στους κομμουνιστές και τους αρχαιομαρξιστές”¹²⁶

Η συνθήκη αυτή, η οποία πρώτη φορά συναντάται στα πλαίσια της Αριστεράς δείχνει και την ανάπτυξη του σοσιαλιστικού χώρου, που πλέον έχει το μέγεθος να εμπεριέχει ετερόκλητες τάσεις. Επίσης, εμφανίζει την οξύτητα της σύγκρουσης για τον χαρακτήρα του ελληνικού σοσιαλισμού, η οποία θα διατυπωθεί με σαφήνεια κατά το ιδρυτικό συνέδριο του ΣΕΚΕ το Φθινόπωρο του 1918.

Οι επαναστατικές απολήξεις του Οκτώβρη, παρά του κλίματος απαξίωσης και υποτίμησης του, ήταν αναπόφευκτο να φτάσουν μέχρι την Ελλάδα. Οι τριγμοί που προκάλεσαν οι Μπολσεβίκοι δεν άργησαν να αποτυπωθούν και στην ελληνική πολιτική πραγματικότητα. Το βενιζελικό κράτος, με τη νομιμοποίηση που είχε έρθει ως αποτέλεσμα της αφοριστικής προς τους Μπολσεβίκους γραμμή, κινείται σε κατεύθυνση καταστολής των σοσιαλιστών που θεωρούνται πως δρουν ανατρεπτικά. Η αστυνομία προχωράει σε εισβολή στα γραφεία της εφημερίδας *Εργατικός Αγών* στις 21 Οκτωβρίου¹²⁷, η οποία ασκούσε αιχμηρή κριτική στην κυβερνητική πολιτική του Βενιζέλου και είχε ξεκινήσει την κυκλοφορία της τον Ιούλιο¹²⁸. Ο Γιαννιός απέδωσε την εισβολή αυτή, όχι σε κάποια συστημική κρατική καταστολή μέσω του περιορισμού της ελεύθερης έκφρασης, αλλά στα πλαίσια μια παρεξήγηση από πλευράς των αρχών : “Σκεφθέντες, εύρομεν ότι δεν είνε απίθανον οι αρχαί να εσχημάτισαν την πεπλανημένην αντίληψιν, ότι όπισθεν του εν Ελλάδι Σοσιαλισμού κρύπτονται αντιδραστικοί ή κωνσταντινικοί”¹²⁹. Το πραγματικό πρόσωπο της βενιζελικής κρατικής καταστολής

¹²⁶ Δημητρίου ο.π., σ.314

¹²⁷ εφ.Ριζοσπάστης 22/10/1917, σ.1

¹²⁸ Καρπόζηλος ο.π., *Μέσα στον υπέροχο και μεγαλειώδη επαναστατικό ηνεμοστρόβιλο*, σ.107

¹²⁹ εφ.Ριζοσπάστης 22/10/1917, σ.1

φανερώθηκε ένα μήνα αργότερα, όταν οι αρχές συλλαμβάνουν τους μεταφραστές της μπροσούρας του Πιοτρ Κροπότκιν *Προς τους νέους*, γραμμένη στη δημοτική¹³⁰. Η κατάσχεση της μπροσούρας οδήγησε συνολικά στη δίωξη πέντε, των δύο μεταφραστών της του Γ.Δούμα και του Σπ.Κομιώτη όπως επίσης και των Λιγδόπουλου, Αργυρίου και Κατσάνου¹³¹. Όλοι οι διωκόμενοι υπήρξαν ενεργά στελέχη της Σοσιαλιστικής Νεολαίας.

Η κίνηση αυτή από πλευράς αρχών συνιστά μια ξεκάθαρη προειδοποίηση έναντι επίδοξων Μπολσεβίκων, καθώς η κατάσχεση της μπροσούρα ήταν εντελώς προσχηματική. Η ίδια μπροσούρα είχε κυκλοφορήσει και στο παρελθόν με διάφορους εκδότες και σε διάφορες μεταφράσεις, με την πρώτη εξ αυτών να προέρχεται από τον Πλάτωνα Δρακούλη το 1886¹³². Οι συλλήψεις των νεαρών σοσιαλιστών προκαλούν και την έντονη αποδοκιμασία την πολιτικής δράσης των συλληφθέντων από τον Καβαφάκη. Ο Καβαφάκης “θεμελίωνε σχήματα που έμελλε να συγκροτήσουν τον αντικομμουνισμό του Μεσοπολέμου: η εμφάνιση των “μαξιμαλιστών” στην Ελλάδα ήταν σύμπτωμα της ευρύτερης “δηλητηρίασης” των ευρωπαϊκών λαών από το παράδειγμα των Μπολσεβίκων”¹³³. Μάλιστα, ο Καβαφάκης φτάνει στο σημείο να αναρωτηθεί “που πρέπει να στηθώσιν αι αγχόνοι δια τους ασυνειδήτους, δια τους προδοτικούς τούτους Λένιν του ελληνισμού;”¹³⁴. Μέσα σε ένα σύντομο διάστημα φαίνεται πως το μένος κατά των Μπολσεβίκων έχει αποκτήσει πολλά από τα συγκροτητικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον αντικομμουνισμό.

Η υπόθεση των νεαρών στελεχών της Σοσιαλιστικής Νεολαίας αποτέλεσε την πρώτη ίσως πολύκροτη δίκη, η οποία έλαβε χώρα τον Φεβρουάριο του 1918¹³⁵, που έμοιαζε με τις πολιτικές δίκες του μεσοπολεμικού και του μεταπολεμικού αντικομμουνιστικού κράτους. Ο Μιχ. Οικονόμου στη μεταγενέστερη διήγηση του περιγράφει την επικρατούσα ατμόσφαιρα:

¹³⁰ Δημητρίου ο.π.,σ.314-315

¹³¹ Στο ίδιο. Ο Σπ.Κομιώτης και ο Γ.Δούμας μετέπειτα συμμετείχαν στην ομάδα που διασπάστηκε από το ΣΕΚΕ το 1919, λόγω της μη άμεσης ένταξης του στη Γ' Διεθνή, εκδίδοντας το περιοδικό *Κομμουνισμός* και σχηματίζοντας την οργάνωση Κομμουνιστική Ένωση, η οποία το 1920 μετά την ένταξη του ΣΕΚΕ στη Γ' Διεθνή επανενώθηκε

¹³² Δημητρώπουλος, Δημήτρης. 2001. “Π. Κροπότκιν Προς τούς Νέους: έκδοτικές τύχες του κειμένου στην Ελλάδα μέχρι το Μεσοπόλεμο.” *Αρχειοτάξιο*, τ..3 (Μάιος): 8-16.

¹³³ Καρπύζης ο.π.,*Μέσα στον υπέροχο και μεγαλειώδη επαναστατικό ηνεμοστρόβιλο*, σ.108

¹³⁴ εφ.Ελεύθερος Τύπος 25/11/1917, σ.1

¹³⁵ εφ.Ριζοσπάστης 16/2/1918, σ.2

“Τότε, ξέρετε, είχαμε στρατιωτικό νόμο, ο οποίος γενικά περιόριζε τις κινήσεις μας και τις διαθέσεις μας. Έτσι παραπέμφθηκαν σε δίκη, στο στρατοδικείο της οδού Ακαδημίας τότε[...]Πρόεδρος του στρατοδικείου ήταν ο φοβερός και τρομερός Φατσέας, που καταδίκασε πολλούς κομμουνιστές αργότερα. Στη δίκη δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα και με τη δραστηριοποίηση όλων μας, αλλά κυρίως του Ν.Δημητράτου, της Φεντερασσιόν, των συνδικάτων και των σοσιαλιστών βουλευτών Σιδέρη και Κουριέλ. Η δίωξη έγινε γνωστή και στο εξωτερικό, δημοσιεύτηκαν διαμαρτυρίες και ψηφίσματα και φέραμε την κυβέρνηση σε δύσκολη θέση. Θυμάμαι, ότι η στάση που τήρησαν όλοι ήταν αγέρωχη, με πρώτο τον Λιγδόπουλο που έκανε μεγάλη εντύπωση όταν είπε στο Φατσέα “Δεν ενδιαφέρομαι για την καταδίκη μου, αλλά βεβαιωθείτε, κύριε Πρόεδρε, ότι αυτή θα χρησιμεύσει για καθρέπτη, με τον οποίο ο κόσμος θα γνωρίσει τον πολιτισμό της σημερινής Ελλάδας. Ένα πολιτισμό, που δεν επιτρέπει την ελεύθερη ανάπτυξη των ιδεών, όποιες και αν είναι αυτές”¹³⁶

Η έκβαση της δίκης ήταν η καταδίκη των πέντε σε τέσσερα χρόνια φυλάκισης και έξι στέρησης πολιτικών δικαιωμάτων, ενώ καταδικάστηκε σε δύο χρόνια και ο μάρτυρας υπεράσπισης Κωνσταντινίδης λόγω της κατάθεσης του¹³⁷. Αρχικά στάλθηκαν στις στρατιωτικές φυλακές στο Μοναστηράκι και στη συνέχεια στο Ιτζεδίν της Κρήτης. Η καταδίκη του Λιγδόπουλου και των συντρόφων του, δηλωτικό της ρευστής πολιτικής κατάστασης της εποχής, προκάλεσε τις αντιδράσεις Ευρωπαίων σοσιαλιστών μέχρι και του Άγγλου αρχηγού του Εργατικού Κόμματος Henderson . Η κινητοποίηση των Ευρωπαίων σοσιαλιστών για την υπόθεση αποτυπώνεται από την επιστολή και του Βέλγου σοσιαλιστή ηγέτη Vandervelde προς τον Έλληνα πρέσβη στη Ρώμη, Κορομηλά. Ο Huysmans είχε ήδη προειδοποιήσει το Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφείο να λάβει μέτρα κατά των πολιτικών διώξεων του Βενιζέλου έναντι του *Εργατικού Αγών*¹³⁸. Παρόλου που οι βάσεις του επερχόμενου οριστικού διαχωρισμού του παγκόσμιου σοσιαλιστικού κινήματος είχαν τεθεί, η ρήξη δεν ήταν ακόμα απόλυτη. Η διεθνής κατακραυγή οδήγησε στην ευμένεια του Βενιζέλου, ο οποίος τελικά τους απέδωσε χάρη ύστερα από τέσσερις μήνες κράτησης¹³⁹.

¹³⁶ Δημητρίου ο.π., σ.315

¹³⁷ Μπεναρόγια ο.π., σ.103, εφ.Ριζοσπάστης 16/2/1918, σ.2

¹³⁸ Λεονταρίτης ο.π., σ.246

¹³⁹ Δημητρίου ο.π., σ.315, Λεονταρίτης ο.π., σ.246

Οι αντιδράσεις γύρω από τις φυλακίσεις δεν υπήρξαν αντίστοιχες στους εγχώριους ανταντόφιλους σοσιαλιστές, είναι χαρακτηριστικό πως ο *Ριζοσπάστης* περιορίστηκε απλώς σε μια ανακοίνωση των επιβεβλημένων ποινών. Σε επόμενο φύλλο μάλιστα φιλοξενείται ένα άρθρο ιδιαίτερα υπονομευτικό για τους νεαρούς σοσιαλιστές χαρακτηρίζοντας τις πράξεις τους ως αδιάφορες ενέργειες νεανικών παρορμήσεων:

“Δεν γνωρίζω τους νέους που καταδικάσθηκαν εις 4ετή φυλάκισιν “ενέκα ο Κροτόπκιν”, αλλά υποθέτω, δεν θα έχουν και πολύ συμπαθή φυσιογνωμία και δεν θα επιμελήθηκαν καθόλου την εμφάνιση τους μπρός στους κ.στρατοδίκας- μια ακόμη απόδειξι ότι είνε πολύ παιδιά για να μη φροντίσουν να ξεφύγουν την κακοτοπιά και να χαθούν σε μια στάλα νερού[...]

Δυο αμόρφωτα παιδιά, ανίκανα και για καλό και για κακό-παιδιά ακόμα-τα κάμνουμε ήρωας, και τι; αναρχικούς!”¹⁴⁰

Ο Ηρ.Αποστολίδης¹⁴¹, ο αρθρογράφος, δεν απασχολείται ιδιαίτερα με τον τιμωρητικό χαρακτήρα της βενιζελικής δικαιοσύνης ούτε με την πραγματική διάσταση της καταδικαστικής απόφασης. Τουναντίον, στην πράξη αυτή δεν προσδίδει κάποιο θετικό πολιτικό πρόσημο άλλα ανησυχεί περισσότερο για το αρνητικό διεθνές αντίκτυπο που θα φέρει η απόφαση, αμαυρώνοντας έτσι το πρόσωπο του ελληνικού κράτους. Στις μεγάλες εφημερίδες του αστικού Τύπου αξίζει να σημειωθεί πως δεν εντοπίζεται κάποια αναφορά στην καταδίκη των σοσιαλιστών.

Η δημοσιογραφική κάλυψη τον ίδιο καιρό της σύλληψης του διευθυντή και ιδιοκτήτη του *Ριζοσπάστη* Πετσόπουλου για εξύβριση του βασιλιά Αλέξανδρου παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον. Ο Πετσόπουλος, παρά την απρόσμενη σύλληψη του δε φτάνει ποτέ στο σημείο καταδίκης της βενιζελικής πολιτικής και της ουσιαστικής στέρησης των πολιτικών ελευθεριών. Μάλιστα, σε επιστολή του προς τον Βενιζέλο στις 17 Φεβρουαρίου τονίζεται πάλι η σημασία των δημοκρατικών αξιών προς ανάδειξη των συμφερόντων της πατρίδας στην Ευρώπη, ενώ αποδίδει τη σύλληψη εν μέρει σε “κακούς συμβούλους”.

¹⁴⁰ εφ.Ριζοσπάστης 17/2/1918, σ.1

¹⁴¹ Ο Ηρακλής Αποστολίδης αργότερα θα αναλάβει την αρχισυνταξία της αντικομμουνιστικής σοσιαλιστικής *Αμυνας* βλ Μάγερ ο.π. ,*Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Β': Αθηναϊκά Εφημερίδες 1901-1959*,σ.346. Η πολιτική τάση της οποίας ήταν ο εκφραστής, δηλαδή των Σοσιαλιστικών Κέντρων του Γιαννιού θα συμμετάσχει στο “εργατοβενιζελικό” συνέδριο της ΓΣΕΕ στον Πειραιά τον Σεπτέμβριο του 1920

“[...]την στιγμήν, καθ’ήν εις την Ευρώπην επικρατούν τα δημοκρατικά στοιχεία, τα οποία πιθανώς θα υπαγορεύσουν αύριον και τους όρους μιάς, είτε δια κοινής συνεννοήσεως είτε δια της στρατιωτικής νίκης της Αντάντ επιτυγχανομένης δημοκρατικής ειρήνης, είναι εξυπηρετητικόν των ύψιστων συμφερόντων της πατρίδος μου να εμφανισθή εις τα κόμματα της Ευρώπης μια σοβαρά δημοκρατική κίνησις εν Ελλάδι, αποδεικνύουσαν αυτήν χώραν ικανήν να τύχη των συμπαθειών και της υποστηρίξεως των εν Ευρώπη δημοκρατών και σοσιαλιστών εις το συνέδριον μίας δημοκρατικής ειρήνης.”¹⁴²

Η πεισματική επιμονή των μετριοπαθών σοσιαλιστών στη στήριξη του Βενιζέλου, παρά την καταστολή που βιώνουν και οι ίδιοι, είναι πραγματικά εντυπωσιακή. Η αναγκαιότητα της σύμπραξης με τους φιλελεύθερους ώστε να αποταχθεί η μοναρχία, προβάλλεται πάντα ως το κεντρικό πολιτικό διακύβευμα. Ακόμα, η συνειδητότητα των σοσιαλιστών της συνομοταξίας Πετσόπουλου-Γιαννιού, αποδεικνύει συνεχώς την αντίληψη πως αποτελούν μέρος του αστικού, φιλελεύθερου οικοδομήματος.

Η δίκη των νεαρών σοσιαλιστών, θα μπορούσε να είχε καταλάβει πολύ περισσότερο χώρο στο βενιζελικό Τύπο, καθώς θα μπορούσαν να παρουσιαστούν εκτενώς ως προδοτικά στοιχεία που προτρέπουν τους νέους να ακολουθήσουν ανατρεπτικές διαδρομές κτλ., αλλά δε φαίνεται να εργαλειοποιήθηκε προπαγανδιστικά. Αντίθετα, στις αρχές του 1918 οι διάφορες διώξεις στασιαστών ή φιλοβασιλικών αξιωματικών που οδηγούνται στο απόσπασμα κυριαρχούν στον βενιζελικό Τύπο¹⁴³. Το κλίμα καταδίκης των στασιαστών ήταν τόσο έντονο όπου διάφοροι δήμοι, κοινότητες, σύλλογοι μέχρι και το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Πειραιά εκδίδουν ψηφίσματα καταδικάζοντας τους “Προδότες”¹⁴⁴. Ο αχαλίνωτος ρεβανσισμός του βενιζελικού κράτους ακόμα αναγνώριζε ως βασικό του πολιτικό αντίπαλο και εμπόδιο στις πολεμικές του προσπάθειες τους φιλοβασιλικούς.

Η μη εργαλειοποίηση της δίκης και καταδίκης των σοσιαλιστών, παρά τη δυσανάλογη αυστηρότητα της ποινής, έγκειται στο γεγονός της επιρροής του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού στη λήψη αποφάσεων των μεγάλων δυνάμεων. Όπως

¹⁴² εφ.ΡΙζοσπάστης 19/2//1918, σ.1

¹⁴³ εφ.Έθνος 6/2/1918, σ.2 ,εφ.Έθνος 7/2/1918, σ.2, εφ.Ελεύθερος Τύπος 7/1/1918, σ.1, εφ.Πατρίς 7/2/1918, σ.2

¹⁴⁴ εφ.Πατρίς 6/2/1918, σ 1, εφ.Ελεύθερος Τύπος 6/2/1918 σ.1

αποτυπώθηκε και παραπάνω και καθώς το τοπίο στον σοσιαλιστικό χώρο δεν είχε ακόμη ξεκαθαρίσει, οι Ευρωπαίοι ανταντόφιλοι σοσιαλιστές έδειξαν περισσότερη αλληλεγγύη στους νεαρούς αντιπολεμικούς σοσιαλιστές απ' ότι οι Έλληνες. Ακόμα, με τη συζήτηση ανοικτή για τη μεταπολεμική πραγματικότητα και την επικείμενη Τρίτη Διασυμμαχική Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη τον Φεβρουάριο του 1918, ο Βενιζέλος ήθελε να επιδείξει το πρόσωπο ενός προοδευτικού, δημοκράτη ηγέτη στους Ευρωπαίους. Η επιρροή αυτή των σοσιαλιστών ανέδειξε και πάλι την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός ελληνικού σοσιαλιστικού κόμματος, το οποίο θα μπορούσε να έχει και τον ρόλο του εκπροσώπου της εργατικής τάξης στο διεθνές κίνημα¹⁴⁵.

Η ανάγκη για τη δημιουργία ενός κόμματος της εργατικής τάξης δεν υπαγορευόταν μόνο από τη διεθνή συγκυρία, αλλά επίσης και από την ποσοτική αύξηση του εγχώριου εργατικού κινήματος το ίδιο διάστημα. Ο Κορδάτος αναφέρει σχετικά με την ανάπτυξη αυτή πως μέχρι το 1916 ο ρυθμός αύξησης του εργατικού κινήματος υπήρξε αργός, με τα σωματεία στην Ελλάδα να μην ξεπερνούν στο σύνολο τα 200. Το 1918 ο αριθμός τους φτάνει τα 320, με περίπου 100.000 εργάτες στις τάξεις τους, ένα μέγεθος διόλου αμελητέο για το σύνολο και κοινωνική σύνθεση του τότε πληθυσμού της Ελλάδας¹⁴⁶.

Η Οκτωβριανή επανάσταση και στην Ελλάδα λειτούργησε σαν καταλύτης, αναζωογονώντας το σοσιαλιστικό και εργατικό κίνημα. Έτσι, διάφορα ριζοσπαστικά προτάγματα βρίσκουν τη θέση τους μέσα στα εργατικά σωματεία, όπως λ.χ. η Ένωση Εργατών Τυπογράφων Θεσσαλονίκης ήδη από τον Οκτώβριο αναφέρεται στη θεωρία της ταξικής πάλης λέγοντας πως “η χειραφέτηση των εργατών δεν θα γίνη παρά μόνον υπ' αυτών των ιδίων”¹⁴⁷. Αργότερα, στην “Εκθεση των Τριών”, του Δημητράτου, Κουριέλ και του Σιδέρη, για τη Τρίτη Συμμαχική Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη σχετικά με την κατάσταση του εργατικού κινήματος το 1917 αναφέρεται πως σοσιαλιστές παρεμβαίνουν σε 50 σωματεία, με 8.000 μέλη, εκ των οποίων τα 14 είχαν συμπεριλάβει στο καταστατικό τους την αρχή της ταξικής πάλης¹⁴⁸. Ακόμα, αυτή η ριζοσπαστικοποίηση πραγματοποιείται και σε ένα διάστημα όπου και στους επίσημους

¹⁴⁵ Λεονταρίτης ο.π., σ.221

¹⁴⁶ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.289

¹⁴⁷ Λιάκος, Αντώνης. 1985. *Η σοσιαλιστική εργατική ομοσπονδία Θεσσαλονίκης(Φεντερασιόν) και η Σοσιαλιστική Νεολαία*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής., σ.14

¹⁴⁸ Μοσκόφ ο.π., σ.397

κυβερνητικούς κύκλους διαπιστώνεται μειωμένη επιρροή πάνω σε εργατικά σωματεία. Όταν ο Βενιζέλος επέστρεψε από το ταξίδι του στη Δύση στις αρχές Ιανουαρίου 1918 μόνο 9 από τα 26 σωματεία συμμετείχαν στην τελετή υποδοχής του στην Αθήνα, γεγονός που προκάλεσε ανησυχία¹⁴⁹. Οι αποτυπώσεις αυτές δείχνουν μια διείσδυση, ίσως ακόμα σιωπηλή, ενός αυτόνομου σοσιαλιστικού συνδικαλισμού.

Η περίοδος που επακολούθησε την Οκτωβριανή επανάσταση εμφανίζει όλη τη δυναμική που μετέπειτα εντάσσεται στο επίσημο αντικομμουνιστικό οπλοστάσιο. Η εικόνα στην αρχή του κεφαλαίου (βλ. σ.32), αυτή του Σαμψών και της Δαλιδά συνοψίζει απόλυτα τη συγκρότηση της αντικομμουνιστικής συνείδησης. Ο Σαμψών παραπλανήθηκε από τη Δαλιδά, η οποία την ώρα που κοιμόταν κόβοντας του τα μαλλιά τον αποδυνάμωσε και τον πρόδωσε στους Φιλισταίους. Έτσι, οι Μπολσεβίκοι δρώντας ως ξένο σώμα στον “Ρωσικό Σαμψών” κατέλαβαν την εξουσία, προδίδοντας τη Ρωσία στις Κεντρικές δυνάμεις. Στο διεθνές πλαίσιο, συμβαδίζοντας με τις συμμαχικές πολιτικές τάσεις και το ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό κίνημα η εναντίωση στους Μπολσεβίκους αποκτά κάποια επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά, πολλά από τα οποία χρησιμοποιούνται και μετέπειτα. Η κατηγορία πως δρουν ως ξενοκίνητο κίνημα, πως δρουν αντεθνικά διότι οι ίδιοι δε διαθέτουν “Πατρίδα”, πως στην πραγματικότητα ο ρόλος τους είναι αντιδραστικός καθώς αντιβαίνει την πορεία προς τον σοσιαλισμό, ο οποίος περνά μέσω της αστικής δημοκρατίας, σχηματίζουν το πρώτο “κατηγορητήριο” κατά του Μπολσεβικισμού.

Η επανάσταση των Μπολσεβίκων εκκινεί μια νέα πολιτική κατάσταση παγκοσμίως καθώς δημιουργείται ένας νέος πολιτικός πόλος, ακηδεμόνευτος από ξένες δυνάμεις και σε ολοκληρωτικά ρηξιακή σχέση με την προηγούμενη κοινωνικοπολιτική κατάσταση. Η άκαμπτη στάση των Μπολσεβίκων πάνω στο πολεμικό ζήτημα αποτελεί αφετηρία της ανάπτυξης του αντικομμουνιστικού λόγου, και της σκιαγράφησης της καρικατούρας του κομμουνιστή-δηλαδή ένα διαστρεβλωμένο, γελοιογραφικό, αρνητικό στερεότυπο που τον παρουσιάζει ως ακραίο, επικίνδυνο και ανεύθυνο.

Η καταδίκη του Μπολσεβικικού κινήματος υπήρξε αρκετά άμεση ακόμα και στις τάξεις των Ευρωπαίων σοσιαλιστών. Η διαδικασία του πολιτικού διαχωρισμού του σοσιαλιστικού κινήματος μεταξύ των όσων παρέμεναν προσδεμένοι στη Β’ Διεθνή και

¹⁴⁹ Λεονταρίτης ο.π., σ.175

όσων στη συνέχεια συγκρότησαν τις δυνάμεις που δημιούργησαν τον κομμουνιστικό χώρο είχε μόλις ξεκινήσει. Το πρώτο δείγμα γραφής για τις ξεχωριστές διαδρομές των πρώην συντρόφων εμφανίζεται ήδη από την επαύριο της Οκτωβριανής επανάστασης. Στις μοριακές εξελίξεις εντός του περιθωριακού ελληνικού σοσιαλιστικού χώρου, η πολιτική τάση που εξέφρασε ο Λιγδόπουλος και οι σύντροφοι του υπήρξε καθοριστική και απολύτως ενδεικτική της πορείας που έμελλε να πάρει το κομμουνιστικό κίνημα. Η στάση που κράτησε ο Λιγδόπουλος ενώπιον των στρατοδικών, μια στάση αδιάλλακτη και ασυμβίβαστη μπροστά στο αστικό κράτος, είναι η γενεσιουργός ίσως πράξη του επαναστατικού ελληνικού κινήματος. Αυτή η στάση ριζώνεται στην αλληλεγγύη στην επαναστατημένη Μπολσεβίκικη Ρωσία, η οποία υπήρξε η ειδοποιός διαφορά μεταξύ επαναστατών και μεταρρυθμιστών σοσιαλιστών.

Ο διχασμός αυτός, που βρισκόταν ακόμα εν εξελίξει, εξηγεί και την πολιτική του αστικού κράτους απέναντι στο αναπτυσσόμενο σοσιαλιστικό κίνημα, την τιμωρητική διάθεση του κράτους έναντι των επίδοξων μιμητών των Μπολσεβίκων και την αφομοίωση των πρόθυμων σοσιαλιστών από τον αστικό πολιτικό κόσμο. Η τακτική αυτή δεν συνιστά μια απόλυτα γραμμική εξέλιξη, αλλά συνοψίζει περιεκτικά τη στάση του βενιζελισμού απέναντι στον σοσιαλισμό. Οι ετεροχρονισμοί και οι παρεκκλίσεις από αυτή τη γενική κατεύθυνση έχουν να κάνουν με την έωλη ακόμα κατάσταση του ελληνικού σοσιαλιστικού χώρου την περίοδο 1917-1918. Έτσι, ερμηνεύεται η απόδοση χάρη στους έξι καταδικασμένους, η ανεξήγητη κράτηση του Πετσόπουλου καθώς και η προσέγγιση της Φεντερασιόν από τον Βενιζέλο που επακολουθεί στη συνέχεια του 1918. Ακόμα η πολιτική κατάσταση είναι νωπή, η επιρροή και η επαναστατική κατεύθυνση που χάραξε ο Οκτώβρης δεν έχει επιδράσει επί του συνόλου του ελληνικού κινήματος. Υπό την έννοια αυτή μπορούμε να πούμε πως ο αντικομμουνισμός στην Ελλάδα προηγήθηκε της διαμόρφωσης ενός ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος, αλλά κατασκευάστηκε στα πλαίσια της συμμαχικής εναντίωσης κατά των Μπολσεβίκων.

3. Προς τον μεσοπολεμικό αντικομμουνισμό: Η ίδρυση της ΓΣΕΕ, του ΣΕΚΕ και ο αστικός πολιτικός κόσμος

Η επιδίωξη για την ενοποίηση του σοσιαλιστικού χώρου στην Ελλάδα υπήρξε διαρκές και επαναλαμβανόμενο αίτημα. Ωστόσο, η χώρα δεν κατάφερε να αποκτήσει ένα ισχυρό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα στα πρότυπα των ευρωπαϊκών ή βαλκανικών. Οι βασικές αιτίες αυτής της ιδιαιτερότητας σχετίζονται με τη χαρισματική παρουσία του Βενιζέλου, τη σαρωτική του δημοφιλία και το κυρίαρχο αίσθημα ότι πλησιάζει η πραγμάτωση της “Μεγάλης Ιδέας”. Παράλληλα, ο ίδιος ο σοσιαλιστικός χώρος χαρακτηριζόταν από έντονες, ετερόκλητες και συχνά αντιθετικές τάσεις. Πιο καθοριστικός παράγοντας, ωστόσο, υπήρξε η διείσδυση του εθνικισμού σε μερίδα των σοσιαλιστών, η οποία εμπόδιζε οποιαδήποτε συνδιαμόρφωση με τους διεθνιστές συντρόφους τους. Αυτή η θεμελιώδης αντίθεση είχε και γεωγραφική έκφραση: μεταξύ Βορρά και Νότου, Παλιάς Ελλάδας και Νέων Χωρών. Οι σοσιαλπατριώτες, έχοντας αφομοιωθεί ή ενταχθεί στον βενιζελικό χώρο, δε διέθεταν τη δυναμική για τη συγκρότηση αυτοτελούς πανελλαδικού φορέα. Από την άλλη πλευρά, οι διεθνιστές σοσιαλιστές αδυνατούσαν για διαφορετικούς λόγους να επιτύχουν το ίδιο, καθώς υπέστησαν καταστολή από το κράτος του Βενιζέλου.

3.1. Το ΣΕΚΕ, η ΓΣΕΕ και η αναβάθμιση του ταξικού ανταγωνισμού

Ο δρόμος για την ίδρυση ενός ενιαίου σοσιαλιστικού κόμματος διανοίχτηκε τελικά μέσω της μεσολάβησης του ίδιου του Βενιζέλου, ο οποίος ενθάρρυνε τη Φεντερασιόν να κινηθεί προς τη δημιουργία ενός τέτοιου φορέα, επιτρέποντας ελεύθερες διαβουλεύσεις. Η στάση αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της Οκτωβριανής Επανάστασης, αλλά και της ανάγκης για ελληνική εκπροσώπηση στις συμμαχικές σοσιαλιστικές συνδιασκέψεις. Η τακτική αυτή προσέγγιση προς τους σοσιαλιστές είναι ορατή ήδη από τη στιγμή που ο Βενιζέλος ανήλθε στην εξουσία ως πρόεδρος της μόνης κυβέρνησης της χώρας, μετά την απομάκρυνση του βασιλιά Κωνσταντίνου. Η παρότρυνση για σύσταση σοσιαλιστικού κόμματος αποτελεί επιστέγασμα αυτής της στρατηγικής

επαναπροσέγγισης, προσαρμοσμένης στις εσωτερικές και εξωτερικές ανάγκες της περιόδου, όπως τις αντιλαμβάνονταν ο ίδιος ο Βενιζέλος.

Οι ανάγκες αυτές ορίζονταν σε μεγάλο βαθμό από την πρόσφατη εμπειρία της ελληνικής εκπροσώπησης στην τρίτη διασυμμαχική σοσιαλιστική συνδιάσκεψη, όπου η κυβέρνηση αναζητούσε αγωνιωδώς κατάλληλη για τα ελληνικά συμφέροντα αλλά και αποδεκτή από τη Διεθνή αντιπροσωπεία. Ο Βενιζέλος πίστευε πως μέσω της παρουσίασης των ελληνικών θέσεων στα μεγάλα ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κόμματα θα κατόρθωνε να έχει την ευμένεια τους σε μελλοντική συνδιάσκεψη ειρήνης¹⁵⁰. Ωστόσο, η πολιτική που ασκούσε ο Βενιζέλος με την εφαρμογή του στρατιωτικού νόμου, την προληπτική λογοκρισία και τις διώξεις είχε αποξενώσει ακόμα και πρόθυμους σοσιαλπατριώτες. Ακόμα και η φιλοανταντική πτέρυγα των σοσιαλιστών που όπως είδαμε παραπάνω είχε δεχτεί πολιτικές διώξεις, ενώ το *Αβάντι* και ο *Εργατικός Αγών* είχαν απαγόρευση κυκλοφορίας από τον Νοέμβριο του 1917.

Η κάθετα αντιπολεμική θέση της Φεντερασιόν και της Σοσιαλιστική Ένωσης χαρακτηριζόταν από την κυβέρνηση ως γερμανόφιλη¹⁵¹. Η στάση αυτή, ενόσω σημαντικό μέρος της ανατολικής Μακεδονίας και της δυτικής Θράκης βρισκόταν υπό βουλγαρική κατοχή, οδήγησε σε εσωτερικές διαφωνίες του σοσιαλιστικού χώρου όσο και στη στοχοποίηση του. Η θέση της Φεντερασιόν περί “ειρήνης χωρίς προσαρτήσεις ή αφομοιώσεις” εξόργιζε το φιλελεύθερο κατεστημένο αλλά και τους σοσιαλ-πατριώτες¹⁵². Ο Βενιζέλος διέβλεπε τους εκπροσώπους του ελληνικού σοσιαλισμού σε ένα ρόλο αντίστοιχο με αυτό των Σέρβων, που είχαν γίνει ουσιαστικά εκφραστές των μαξιμαλιστικών σερβικών θέσεων¹⁵³. Έτσι, όταν η Φεντερασιόν δέχθηκε πρόσκληση από τον αρχηγό των Βρετανών Εργατικών να εκπροσωπήσει την Ελλάδα στην επερχόμενη συνδιάσκεψη¹⁵⁴, αυτό προκάλεσε την κινητοποίηση του κυβερνητικού μηχανισμού ώστε να αποτραπεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Η νέα αυτή κατάσταση ανέδειξε και πάλι την αναγκαιότητα προσεταιρισμού των σοσιαλιστών. Οι κινήσεις αυτές δεν πραγματοποιούνταν μόνο από φιλοβενιζελικούς σοσιαλιστές όπως ο Γιαννιός, ο Πετσόπουλος ή ο Δρακούλης αλλά από τους ίδιους του

¹⁵⁰ Λεονταρίτης ο.π., σ.171

¹⁵¹ Μπεναρόγια ο.π.,σ.98

¹⁵² Δάγκας ο.π., σ.333’

¹⁵³ Στο ίδιο., σ.334

¹⁵⁴ εφ.Ριζοσπάστης 21/2/1918, σ.1

πολιτικούς εκπροσώπους του βενιζελισμού. Έτσι, σε άρθρο του στην *Εστία* τον Δεκέμβριο του 1917 ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Εμμανουήλ Ρέπουλης αναφέρει “Ως μανθάνομεν πρόκειται να συγκληθή κατ’ αυτάς πανεργατική συνέλευσις εις την οποίαν πρέπει να συμμετάσχουν και οι σοσιαλισταί προς κύρωσιν υπομνήματος ενώ θα εκτίθενται αι ελληνικά σοσιαλιστικά απόψεις επί του ζητήματος της Ανατ.Μακεδονίας”¹⁵⁵

Η πανεργατική συνέλευση στην οποία αναφέρεται ο Ρέπουλης ήταν η επερχόμενη Τρίτη Διασυμμαχική Συνδιάσκεψη του Λονδίνου, που θα διεξαγόταν το ερχόμενο Φεβρουάριο¹⁵⁶. Το ζήτημα της απελευθέρωσης της κατεχόμενης Μακεδονίας αναμενόταν να είναι στο επίκεντρο των ελληνικών θέσεων στο προσεχές συνέδριο. Σε αυτό το ζήτημα ο *Ριζοσπάστης*, παρά την κριτική που ασκούσε στην πολεμοκάπηλη πολιτική του Βενιζέλου, δεν εναντιωνόταν στη στρατιωτική κινητοποίηση για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Αντιθέτως, ο *Εργατικός Αγών* και το *Αβάντι*, εξέφρασαν μια αδιάλλακτα αντιπολεμική στάση που ήταν ο λόγος που προκάλεσε και την απαγόρευση κυκλοφορίας τους¹⁵⁷.

Η ανησυχία της κυβέρνησης για πιθανή συμμετοχή της Φεντερασιόν, εξηγείται από αυτήν ακριβώς τη στάση της. Διάφορες ελληνικές σοσιαλιστικές οργανώσεις συναντήθηκαν τον Φεβρουάριο του 1918, η συνάντηση αποτέλεσε τη Β’ Πανελλαδική Σοσιαλιστική συνδιάσκεψη, με πρωτοβουλία της Φεντερασιόν. Στη συνάντηση δεν προσκλήθηκαν τα σοσιαλιστικά κέντρα του Γιαννιού. Στη συνδιάσκεψη αποφασίστηκε η μη συμμετοχή στο επερχόμενο διασυμμαχικό συνέδριο επειδή θα ήταν ατελέσφορη η έκβαση του, λόγω της συμμετοχής μόνο συμμαχικών σοσιαλιστών. Έτσι, αποφασίστηκε η αποστολή ενός μνημονίου που μιλούσε για ειρήνη χωρίς προσαρτήσεις, επίλυση των ζητημάτων των εθνοτήτων με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης και θα κατήγγειλε τη συμμετοχή του Δρακούλη¹⁵⁸. Η Φεντερασιόν παρά τα διαπιστευτήρια που έδωσε στον Αργυρόπουλο πως δεν αμφισβητούσε την ελληνικότητα της Μακεδονίας δεν ικανοποίησε με τη στάση της σχετικά με τη Θράκη και τη δυτική Μικρά Ασία. Αυτό είχε

¹⁵⁵ εφ.Εστία 30/12/1917, σ.1

¹⁵⁶ Λεονταρίτης ο.π., σ.172

¹⁵⁷ Στο ίδιο., σ.174

¹⁵⁸ Στο ίδιο., σ.180

σαν αποτέλεσμα ο Αργυρόπουλος να απαγορεύσει την αποστολή του μνημονίου στη συνδιάσκεψη¹⁵⁹.

Ο Βενιζέλος σε μια τακτική του νίκη, κατάφερε να πείσει τους δύο σοσιαλιστές βουλευτές και τον Π.Δημητράτο να παρακάμψουν τις αποφάσεις του σοσιαλιστικού συνεδρίου και να αποτελέσουν τη δεύτερη ελληνική αντιπροσωπεία στη διασυμμαχική συνδιάσκεψη. Το εντυπωσιακό της κίνησης αυτής είναι πως ο Δημητράτος ήταν φυλακισμένος όταν του έγινε η πρόσκληση. Οι συγκεκριμένες συνθήκες υπό τις οποίες οι τρεις σοσιαλιστές πείστηκαν από τον Βενιζέλο να παρευρεθούν στη διασυμμαχική συνδιάσκεψη δεν μπορούν να αποσαφηνιστούν πλήρως. Η αποστολή πάντως στις θέσεις που εκπροσώπησε στο συνέδριο, αν και αναχαίτισε τις εδαφικές διεκδικήσεις της Βουλγαρίας όπως εκφράστηκαν από του “πλατιούς” σοσιαλιστές, απέιχε τόσο από την επίσημη κυβερνητική θέση όσο και το μνημόνιο της σοσιαλιστικής συνδιάσκεψης¹⁶⁰. Ο φιλελεύθερος Τύπος, όπως ήταν αναμενόμενο, εστίασε περισσότερο στην αντιπροσωπεία του Δρακούλη που προέβαλλε τις μαξιμαλιστικές ελληνικές θέσεις¹⁶¹. Η απόπειρα εργαλειοποίησης των τριών σοσιαλιστών, που είχαν ανεξάρτητη από βενιζελική επιρροή πολιτική, καταδεικνύει και την κυβερνητική πολιτική απέναντι στο σοσιαλιστικό κίνημα το διάστημα αυτό. Δηλαδή, στρατηγική προσέγγιση του σοσιαλιστικού χώρου προς υπηρεσία των “εθνικών” συμφερόντων και κυβερνητικών στόχων.

Μετά τη Β' Σοσιαλιστική συνδιάσκεψη του Φεβρουαρίου προκρίνεται η συνέχιση των διαδικασιών με σκοπό την ίδρυση ενός κόμματος της εργατικής τάξης. Οι εξελίξεις αυτές ικανοποίησαν τον Βενιζέλο, ο οποίος έβλεπε θετικά την ίδρυση ενός κόμματος¹⁶². Η ικανοποίηση του φαίνεται από το γεγονός ότι ανέθεσε στον Γενικό Διοικητή Μακεδονίας Περ.Αργυρόπουλου να έρθει σε επαφή με την ηγεσία της Φεντερασιόν. Έτσι, στάλθηκε ένα έγγραφο στη Φεντερασιόν το οποίο ανακοίνωνε “την επιθυμία του κ.προέδρου της Κυβερνήσεως όπως έλθει εις επαφήν με αντιπροσωπείαν της Φεντερασιόν και συζήτηση μετ' αυτής διάφορα ζητήματα...”¹⁶³. Η κρούση αυτή της κυβέρνησης προκάλεσε όπως ήταν λογικό διχογνωμία στο εσωτερικό της οργάνωσης,

¹⁵⁹ Λεονταρίτης ο.π.,σ.181-182

¹⁶⁰ Στο ίδιο., σ.182

¹⁶¹ εφ.Εμπρός 10/2/1918, σ.2

¹⁶² Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* ο.π., σ.296

¹⁶³ Στο ίδιο., σ.297

διαμορφώνοντας δύο πτέρυγες. Η δεξιά στήριξε την αποδοχή της κυβερνητικής πρόσκλησης, ενώ η αριστερά αρνούνταν οποιαδήποτε συνεννόηση με την αστική κυβέρνηση. Τέλος, η στάση που προκρίθηκε ήταν η αποδοχή της κυβερνητικής πρότασης θέτοντας όμως αυστηρούς όρους στην κυβέρνηση: “α) Να τους δοθεί καιρός, ένας μήνας, για να συνεννοηθούν αναμεταξύ τους όλοι οι σοσιαλιστές. β) Να γίνει στην Αθήνα η Πανελλαδική Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη χωρίς περιορισμούς και γ) Να πάψουν οι διώξεις των σοσιαλιστών”¹⁶⁴. Το εντυπωσιακό είναι η ταχύτητα με την οποία έγιναν δεκτά αυτά τα αιτήματα, καθώς η απάντηση ήρθε εντός 24ωρου.

Στα τέλη του Ιουλίου του 1918 λαμβάνει χώρα στην Αθήνα η Γ’ Σοσιαλιστική συνδιάσκεψη ύστερα από την εύνοια της κυβέρνησης και αποφασίζει τη σύγκληση επόμενης συνδιάσκεψης για την ίδρυση σοσιαλιστικού κόμματος. Παράλληλα, εκπρόσωποι του ΕΚΘ κατεβαίνουν στην Αθήνα ώστε να θέσουν τις βάσεις για το ιδρυτικό συνέδριο της ΓΣΕΕ τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Η προπαρασκευαστική συνδιάσκεψη του ιδρυτικού συνεδρίου, τον Αύγουστο, έχει επίσης μια σημασία καθώς συμμετείχαν οι εξής εκπρόσωποι : 3 εκ του ΕΚΘ, 3 του ΕΚΑ, 3 του ΕΚΠ και 1 της Προόδου, συνδικαλιστικής οργάνωσης των ξενοδοχοϋπαλλήλων προσκείμενων στον Γιαννιό, ενώ συμμετείχε επίσης και ο Μπεναρόγια από μεριάς του ΕΚΘ¹⁶⁵. Αυτό αποτελεί ένα πρώτο δείγμα πως υπήρχαν ειλικρινείς προθέσεις πολιτικής συνδιαμόρφωσης.

Το κλίμα αυτό που φαινόταν πως έρεε προς την ομαλή συγκρότηση δύο κεντρικών φορέων, έναν για το εργατικό και έναν για τον πολιτικό μέτωπο, επεδίωξε να παρεμποδίσει ο Γιαννιός. Η Εκτελεστική Επιτροπή της επερχόμενης Σοσιαλιστικής Συνδιάσκεψης παρουσιάζεται όπως είχε συμφωνηθεί ενώπιον του Βενιζέλο τον Σεπτέμβριο. Ο Μπεναρόγια περιγράφει την ιδιαίτερη αυτή συνάντηση:

“Η συνάντησις γίνεται με τη παρουσία του κ.Αργυρόπουλου. Ο κ.Βενιζέλος δείκνυται λίαν φιλόφρων προς τους σοσιαλιστάς. Η συζήτησις διεξάγεται περίξ του ζητήματος της ενδεχόμενης υπογραφής της ειρήνης παρά των σοσιαλιστών και της ανάγκης υπάρξεως ελληνικής σοσιαλιστικής αντιπροσωπείας ικανής να διαχειρισθή τα “ελληνικά” προβλήματα προς αντίταξιν της Βουλγαρικής. Η επιτροπή ζητεί: 1ον, άδειαν δια δύο συνέδρια. 2ον, δύο μήνας ελευθέρας δράσεως δια την επιτυχίαν των συνεδρίων,

¹⁶⁴ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* ο.π., σ.297, Μπεναρόγια ο.π., σ.105

¹⁶⁵ Μοσκόφ ο.π., σ.398-399

καταργουμένου του στρατιωτικού νόμου, και 3ον, παύσιν κάθε αναμίξεως παρασκηνιακής των υπηρεγιών εις τα εσωτερικά των εργατικών σωματείων. Τα συνέδρια, μόνα αρμόδια, θα ησχολούνται με το υπο συζητησιν ζήτημα και θα ήσαν ελεύθερα να αποφασίσουν. Ο κ.Βενιζέλος δέχεται τους δύο όρους και υπόσχεται όπως δώση οδηγίας δια την χαλάρωσιν του στρατιωτικού νόμου, τον οποίον δεν δύναται να καταργήση. Όσον αφορά την υπόθεσιν της αναμίξεως των υπηρεγιών δια των έμπιστων οργάνων των ο κ.Βενιζέλος, προσποιείτο τον εκπληττόμενον, διαμαρτυρόμενος δε ισχυρίζετο ότι δεν συμβαίνει τοιούτον ως μη υπάρχοντος δήθεν ουδενός εμπίστου της Κυβερνήσεως εις τα εργατικά σωματεία. Εις τας παρατηρήσεις των αντιπροσώπων σοσιαλιστών ότι αναλαμβάνουν ν' αποκαλύψουν τους εις τα σωματεία δρώντας ανθρώπους των υπηρεγιών, ο Βενιζέλος δηλώνει ότι ευχαρίστως δέχεται όπως αποκαλυφθούν οι υπάρχοντες, καθότι γνωρίζει εκ των προτέρων ότι δεν υπάρχουν!”¹⁶⁶

Αυτή η συνάντηση πέρα από τον κωμικό σχεδόν χαρακτήρα που λαμβάνει η στιχομυθία Βενιζέλου-εκπροσώπων, είναι απόλυτα δεικτική της πολιτικής του αστικού κράτους απέναντι στους σοσιαλιστές. Η τακτική του Βενιζέλου ήταν η απροκάλυπτη, και κατ' ομολογία του ίδιου, πρόθεση του να πατρонаρει και να εκμεταλλευτεί την ίδρυση σοσιαλιστικού κόμματος προς εξυπηρέτηση των ελληνικών "μεγαλοϊδεατισμών". Η ανάγνωση της πολιτικής συγκυρίας από μεριάς του αστικού κράτους, υπολόγιζε στην ικανότητα του να διαμορφώσει το κόμμα κατά τα δικά του πρότυπα και επιθυμίες. Στη πρόσκληση του Βενιζέλου για συγκρότηση σοσιαλιστικού κόμματος, φέρεται να είπε σύμφωνα με τον Λιγδόπουλο μια φράση που συμπυκνώνει τη στάση του βενιζελισμού έναντι των σοσιαλιστών "με το να τρέχετε εσείς πολύ μπροστά ωφελείτε τα άλλα φιλελεύθερα κόμματα"¹⁶⁷. Η διεθνής διάσταση της συγκρότησης της ΓΣΕΕ διατυπώνεται και από τους συμμετέχοντες στο ιδρυτικού συνεδρίου. Ο Εμμανουήλ Μαχαιράς βενιζελικός συνδικαλιστής έγραφε πως "η ιδέα του σημερινού συνεδρίου...προέρχεται από τις ιμπεριαλιστικές δραστηριότητες διαφόρων βούλγαρων σοσιαλιστών"¹⁶⁸.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο όπου η Φεντερασιόν απολάμβανε την κυβερνητική αναγνώριση ως κύριος εκφραστής του ελληνικού σοσιαλισμού, ο Γιαννιός με υπερβάλλοντα ζήλο ανανέωσε την πολεμική έναντι της¹⁶⁹. Έτσι, ο *Ριζοσπάστης* σε

¹⁶⁶ Μπεναρόγια ο.π., σ.108-109

¹⁶⁷ Το Πρώτο συνέδριο του ΣΕΚΕ ο.π., σ.70

¹⁶⁸ Dertouzos, Demetrios. 1962. *The Greek Labour Movement: Its role in the national industrial relations system*. Νιου Τζέρσεϊ: Διδακτορική διατριβή., σ.138

¹⁶⁹ εφ.Σοσιαλισμός 2/9/1918, σ.1

συντονισμό με μέρος του φιλελεύθερου Τύπου επιτίθενται κατά των ενεργειών του Μπεναρόγια. Η πολεμική αυτή φανερώνει πάλι πολλά από τα συστατικά στοιχεία του αντικομμουνισμού, όπως φαίνεται από τον λυσσαλέο αντισημιτισμό του Γιαννιού:

“Ειδοποιούμε τον κ.Βενιζέλον και όλον τον ελληνικόν κόσμον ότι χθές υπό του Μπεναρόγια υποβληθέντα εις την Κυβέρνησιν σοσιαλιστικά συνέδρια κλπ., είναι όλα μαγειρεύματα εβραϊκής κατασκευής. Καθώς πληροφορούμεθα οι Εβραίοι “σοσιαλισταί” Θεσσαλονίκης ηθέλησαν δια των διαβημάτων των τούτων να κερδίσουν εκ των προτέρων την εμπιστοσύνη των Ελλήνων σοσιαλιστών. Το “Σοσιαλιστικόν Κέντρον Αθηνών” εις το οποίον ανήκει και ο αρχισυντάκτης μας κ. Ν.Γιαννιός δεν έλαβε μέρος εις την σύνταξιν του ανωτέρω υπομνήματος και προτάσεων περί συνεδρίων. Δεν έλαβε, διότι η εβραϊκήν Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης δεν εδέχθη την βάσιν όπως μια Ελληνική Σοσιαλιστική Πλειοψηφία ,με έδραν τας Αθήνας και ούχι την Θεσσαλονίκην, διοικεί τον Ελληνικόν σοσιαλισμόν. Δεν έλαβε μέρος, διότι παρακολουθή σαν επί σειράν ετών, τόσον την εν Τουρκία δράσιν της Φεντερασιόν όσον και την εν Ελλάδι, πείθεται πλέον ότι πρόκειται περί ανειλικρινών ανθρώπων, οι οποίοι φορούν την μάσκαν του σοσιαλισμού για ν’ αναμιγνύονται και να επιδρούν σύμφωνα με τα εθνικιστικά των συμφέροντα και οποιαδήποτε άλλα ξενικά, επί των πολιτικών πραγμάτων της χώρας. Το ξεσκέπασμα των ήρχισεν από προχθές εις το όργανον του “Σοσιαλιστικού Κέντρου Αθηνών”, - τον *Σοσιαλισμόν*. Απ’ αυτόν παραλαμβάνομεν το άρθρον που δημοσιεύομεν εν άλλη στήλη και από το οποίον καταδείκνυται ότι αυτοί οι ίδιοι οι Βούλγαροι σοσιαλισταί εθεώρουν την Φεντερασιόον ψευτοσοσιαλιστικόν καταφύγιον των οπαδών του λήσταρχου Σανδάσκη. Η Κυβέρνησις και ο Τύπος θα εύρουν ορθόν ότι δεν πρέπει να ενθαρρύνουν τας εν Ελλάδι ενέργειας της Φεντερασιόν, προτού οι γνωρίζοντες τα πράγματα Έλληνες σοσιαλισταί, διευκρινίσουν τα κατ’ αυτήν κι αποφασίσουν αν πρέπει να την περιβάλουν δια της εμπιστοσύνης των. Σκοπός των είναι να γλυτώσουν τον Ελληνικόν σοσιαλισμόν από κάθε εβραϊκήν επίδρασιν. Δεν θέλουν εβραϊκόν σοσιαλισμόν στην Ελλάδα....”¹⁷⁰

Ο Γιαννιός και αργότερα τον Ιανουάριο του 1945 θα επιμείνει σε αυτή την άποψη, πως δηλαδή οι Εβραίοι σοσιαλιστές δεν ενεργούσαν με βάση τη σοσιαλιστική ιδεολογία γράφοντας πως “μες την ψυχή ήταν σιωνιστές”¹⁷¹. Ο “αγώνας” των πραγματικών Ελλήνων σοσιαλιστών ταυτίζεται με αυτόν των Βουλγάρων, όπου και οι δύο καλούνται να πολεμήσουν τον “εβραϊκό εθνικιστικό σοσιαλισμό της Θεσσαλονίκης”. Ο Γιαννιός σε

¹⁷⁰ εφ.Ριζοσπάστης 4/9/1918, σ.1

¹⁷¹ Αρχ.Ν.Γιαννιού-Φ.7-Πως γεννήθηκε ο Μπολσεβικισμός στην Ελλάδα-Ιανουάριος 1945

αυτόν τον μεταγενέστερο απολογισμό της περιόδου καταγγέλλει και ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο της εποχής που επέτρεψε την ανάπτυξη του “εβραϊκού σοσιαλισμού”:

“Θα φανή παράξενο αλλά είναι αλήθεια και θα είναι αύριο ιστορική, ότι το ρίζωμα του Μπολσεβικισμού στην Ελλάδα οφείλεται στους Εβραίους και σε λάθη των Ελλήνων πολιτικών Γούναρη, Βενιζέλου, που χωρίς να προΐδουν την καταστρεπτική συνέπεια της πράξεως των και για κομματικά των οφέλη, ενίσχυσαν τους Εβραίους εισηγητές του Μπολσεβικισμού στην Ελλάδα”

Η τακτική προσέγγιση του Βενιζέλου προς τη Φεντερασιόν ώστε να δημιουργηθεί τελικά το σοσιαλιστικό κόμμα σχολιάζεται επίσης:

“Ο Βενιζέλος ενόμιζε πως θα μπορεί να δαμάση τον όφιν- να τον εκμεταλευθή, αλλά εδώ έπεσε έξω γιατί το φίδι τον τύλιξε κ’ αυτόν”¹⁷²

Οι προειδοποιήσεις του Γιαννιού και στη συνέχεια τα συμπεράσματα του, που αυτοεκπληρώνονται, ομοιάζουν τον δομικό, κρατικό αντικομμουνισμό που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Ο Φεσσόπουλος, ο πατέρας των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών και του κρατικού αντικομμουνισμού, αργότερα σε διάλεξη που παρέδωσε σε αξιωματικούς της Φρουράς Αθηνών με τίτλο *Η εξέλιξη του κομμουνισμού εν Ρωσσία και η πρόοδος του εν Ελλάδι*, τον Απρίλιο του 1929, θα αναφερθεί στη γέννηση του κομμουνισμού. Τα λεγόμενα του σε εκείνη τη διάλεξη παραπέμπουν στα λεγόμενα του Γιαννιού. Ο Φεσσόπουλος στο δριμύ του κατηγορώ λοιπόν έλεγε σχετικά με την πρώιμη ανάπτυξη του κομμουνισμού:

“Κατηγορώ τα πολιτικά κόμματα, διότι συγχήσαντα τον Κομμουνισμόν μετά της πολιτικής εναούρισαν αυτόν φιλοστόργως όταν ευρίσκετο εις νηπιώδη κατάστασιν, συνέτεινον δε κατόπιν εις τον ανδρισμόν του δια των θωπειών μετά των οποίων εξηκολούθησαν να τον περιβάλλουν, μη βλέποντα αυτόν παρά δια του κομματικού συμφέροντος και μόνον”¹⁷³

Η ανάλυση που πραγματοποιεί ο Γιαννιός με πολλούς τρόπους προλαβαίνει τα σχήματα και την ερμηνεία που θα προσδώσουν οι αντιδραστικοί ώστε να εξηγήσουν την καθιέρωση του ΚΚΕ στην ελληνική πολιτική πραγματικότητα.

¹⁷² Στο ίδιο.

¹⁷³ Φεσσόπουλος, Γεώργιος Θ. 1929. *Η εξέλιξη του κομμουνισμού εν Ρωσσία και η πρόοδος αυτού εν Ελλάδι*. Αθήνα: Τύποις Λ.Θ. Λαμπροπούλου., σ.48

Ο φιλελεύθερος Τύπος συμμετείχε και αυτός στην ομοβροντία κατά των κινήσεων της Φεντερασιόν για τη σύσταση σοσιαλιστικού κόμματος. Η *Εστία* διαδεχόμενη τον *Ριζοσπάστη* υιοθετεί το πλαίσιο εναντίωσης στη “μόλυνση” του ελληνικού σοσιαλισμού από τον εβραϊσμό:

“Είμεθα τελείως σύμφωνοι με τον “Ριζοσπάστην” ως προς τη πολλήν προσοχήν, την οποίαν οφείλομεν εις το ζήτημα της Θεσσαλονίκης[...]

Και δια να συνοψίσωμεν εν προκειμένω: Θέλομεν Ελληνικόν και τον Σοσιαλισμόν μας, όπως άλλωστε υπήρξεν ανέκαθεν Γερμανικός εν Γερμανία, Αγγλικός εν Αγγλία όπως έγινε σήμερον Γαλλικός εν Γαλλία, Ιταλικός εν Ιταλία, όπως ίσταται υπεράνω όλων ο Αμερικανικός. Τον θέλομεν συνησπισμένον περί το Κράτος. Παρα το πλευρόν του Αγώνος, τον οποίον διεξάγει και θα διεξαγάγη αύριον μεγαλείτερον τον ειρηνιστικόν του, το Έθνος.”¹⁷⁴

Σε παρόμοια νότα το *Εμπρός* τονίζει την ανακούφιση και ικανοποίηση του που ο ελληνικός σοσιαλισμός δεν εκπροσωπήθηκε από τη Φεντερασιόν στη συνέχεια της σοσιαλιστικής συνδιάσκεψης του Λονδίνου, της οποίας το δεύτερο σκέλος λάμβανε χώρα εκείνες τις μέρες. Η τοποθέτηση του *Εμπρός* κινείται στο ίδιο μήκος κύματος με τις άλλες δύο εφημερίδες:

“Ευτυχώς ότι ουδ’ εσκέφθη καν η Φεντερασιόν ότι ηδύνατο να στείλῃ αντιπροσώπους και κατά το σημερινόν Συνέδριον[...]. Αλλά τα πράγματα έρχονται ν’ αποδείξουν πόσον είχομεν δίκαιον όταν, πρό μηνός ακριβώς, επί τω αγγέλματι ότι η Σοσιαλιστική Ομοσπονδία Θεσσαλονίκης είχε κληθή εις το Συνέδριον του Λονδίνου με το δικαίωμα 3 ψήφων, αίτινες δεν ανήκον μόνον εις αυτήν, αλλά εις όλους τους εργάτας της Ελλάδος, όταν, λέγομεν, εξεδηλούμεν όλην ημών την δυσπιστίαν προς την ελληνικότητα των αντιλήψεων του σοσιαλιστικού σωματείου της Θεσσαλονίκης και ετονίζομεν ότι δεν ήτο δυνατόν να επιτραπή εις αυτήν να εκπροσωπήσῃ άλλην μιαν φοράν την γνώμην του εργατικού κόσμου της Ελλάδος εις ζητήματα αφορώντα την ύπαρξιν της Ελλάδος εν τη Ανατολή, δια να θέσῃ και πάλιν την ανθελληνικήν σφραγίδα της επί της τύχης των ιερωτέρων εθνικών μας ζητημάτων.”¹⁷⁵

Η κοινή γραμμή της οποίας το εναρκτήριο σάλπισμα δίνει ο Γιαννιός εκφράζεται και πάλι στη βάση της ανθελληνικότητας της Φεντερασιόν, η οποία κατά συνέπεια δε δύναται να

¹⁷⁴ εφ.Εστία 6/9/1918, σ.1

¹⁷⁵ εφ.Εμπρός 12/9/1918, σ.1

αναδειχθεί ως κύριος εκπρόσωπος, ούτε στο εξωτερικό ούτε στο εσωτερικό, του ελληνικού σοσιαλισμού. Αυτή η εναντίωση στον “εβραϊκό” σοσιαλισμό όπως έχουμε δει είναι μια συνεχιζόμενη αναπαραγωγή της αντισοσιαλιστικής προπαγάνδας που είχε προηγηθεί.

Μια άλλη παράμετρος που ανακύπτει διαρκώς στη φιλελεύθερη εναντίωση στον σοσιαλισμό, ακόμα και στον συμμαχικό σοσιαλισμό ο οποίος έχει φυγόκεντρες από το εθνικό συμφέρον τάσεις, είναι το μοντέλο της Ουίλσονιανής Αμερικής. Η *Εστία* στη πολεμική της κατά της Φεντερασιόν δεν παρέλειψε να αναφέρει πως ο αμερικανικός σοσιαλισμός “ίσταται υπεράνω όλων”. Το *Εμπρός* λίγες μέρες νωρίτερα σχολιάζοντας την άφιξη του προέδρου της Αμερικανικής Ομοσπονδίας της Εργασίας, Gompers¹⁷⁶, στο Λονδίνο αναλύει την ανωτερότητα του αμερικανικού μοντέλου. Η εθνική μη διεθνιστική διάσταση της Ομοσπονδίας τονίζεται, γεγονός που της επιτρέπει να βλέπει ολοκάθαρα το πραγματικό εθνικό συμφέρον, και να στρέφεται ανεμπόδιστα κατά του “πρωσικού μιλιταρισμού”. Οι διαφορές του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού με τον αμερικανικό ομόλογο του εκτίθενται στο παρακάτω χαρακτηριστικό απόσπασμα:

“Μεταξύ της απόψεως των επαναστατικών Διεθνιστών και της απόψεως των Αμερικανών Εργατικών δεν υφίστανται μόνο διαφοραί αρχών και παραλλαγαί δοξασιών. Ηθική άβυσσος χωρίζει τας δύο εργατικές οργανώσεις. Ενώ οι Ευρωπαίοι σοσιαλισταί με πνεύμα εστρεβλωμένον υπό του μαρξισμού, περιορίζουν επί το στενότερον τον ορίζοντα αυτών εις τον μεταξύ των “τάξεων” αγώνα και προσπαθούν να ανατρέψουν την καθεστηκυίαν κοινωνικήν τάξιν προς αποκλειστικόν όφελος ωρισμένης κατηγορίας πολιτών, οι Αμερικανοί εργατικοί κέκτληνται την βαθείαν συναίσθησιν της ανθρωπίνης αλληλεγγύης. Δεν ποιούνται καμμίαν σοφιστικήν διάκρισιν μεταξύ του αγώνος αυτών και του αγώνος του έθνους λαμβανομένου εν τω συνόλω αυτού, μεταξύ των συμφερόντων αυτών και των συμφερόντων όλων των ευδοκούντων ανθρώπων[...]

Αι εργατικά ενώσεις της Ευρωπαϊκής Δύσεως ωφελείαν μόνον δύναται να προσπορισθούν όσον αφορά την ευσυνειδησίαν και την πολιτικήν ωριμότητα εκ της επαφής προς τον κ. Γκόμπερς και τους θιασώτας αυτού. Θα ιδούν ενα αυτοίς αποστόλους της νέας ταύτης δημοκρατίας, ίσως τολμηράς όσον αφορά τας αρχάς αυτής

¹⁷⁶ Ο Gompers αργότερα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη σύσταση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ΔΓΕ) της Κοινωνίας των Εθνών ενώ όντας ακόμα στην κεφαλή της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Εργασίας (AFL) το 1923 απέβαλε τον William F. Dunne από αυτήν λόγω των κομμουνιστικών του πεποιθήσεων βλ. Greenbaum, Fred. 1966. “The social ideas of Samuel Gompers.” *Labor History* 7 (1): 35-61., σ.55

και τας μεθόδους, αλλά τουλάχιστον οριστικικώς απηλλαγμένης της μαρξικής πλάνης[...]"¹⁷⁷

Η ανάλυση αυτή του αμερικάνικου συνδικαλισμού απαλλαγμένη από κάθε αντίληψη της πάλης των τάξεων προβάλλεται ως η ιδεατή σχέση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Η έκφραση θαυμασμού αυτή δε θα μπορούσε να συμπυκνώνει καλύτερα τις βάσεις εναντίωσης του σοσιαλισμού από φιλελεύθερης σκοπιάς. Ακόμα, δείχνει την αναδυόμενη ισχύ των ΗΠΑ ως καθοδηγήτρια δύναμη του διεθνή πολιτικού προσανατολισμού, ως ανάχωμα στον προλεταριακό διεθνισμό των Μπολσεβίκων.

Αυτή η αντίληψη αποτυπώνεται και από επίσημα κυβερνητικά χείλη, σε γράμμα του (Απρίλιος 1918) προς τον Δρακούλη ο Πολίτης (υπουργός εξωτερικών) γράφει: "Η Αμερική είναι εις τα πρόθυρα μεγάλης επιδράσεως επί των πραγμάτων της Ευρώπης και είναι συμφέρον μας ίνα η Ελλάς προεξασφαλίση οριστικώς εύνοιαν εν Αμερική υπέρ των ελληνικών δικαίων"¹⁷⁸. Ο Δρακούλης σε άρθρο του στην αγγλική σοσιαλπατριωτική εφημερίδα *Morning Post* θα ισχυριστεί πως "η πείρα μου τριάντα χρόνων σοσιαλιστικής προσπάθειας ανάμεσα στις εργατικές τάξεις της Ελλάδας μου δίνει το δικαίωμα να επανορθώσω μια εσφαλμένη εντύπωση. Οι Έλληνες εργάτες συμμερίζονται τις απόψεις των Αμερικανών εργατικών αντιπροσώπων σχετικά με τους στόχους του πολέμου"¹⁷⁹, δηλαδή την άρνηση όποιας διπλωματικής οδού λήξης του πολέμου χωρίς την πλήρη στρατιωτική ήττα των Κεντρικών δυνάμεων. Το παράδειγμα των Αμερικάνων εργατικών δίνει ένα *modus operandi* στον συμμαχικό σοσιαλισμό, απόλυτα ευθυγραμμισμένο με τους πολεμικούς στόχους των κυβερνήσεων. Η αμερικανική εμπλοκή στα συμμαχικά σοσιαλιστικά δρώμενα φτάνει μέχρι το σημείο της αποστολής χαιρετιστήριου μηνύματος του Gompers για το επικείμενο Πανελλαδικό Πανεργατικό Συνέδριο έπειτα από υπόδειξη του Έλληνα εκπροσώπου Πολυζογόπουλου στο διασυμμαχικό σοσιαλιστικό συνέδριο, προσδοκώντας έτσι να ανακόψει τη δυναμική των σοσιαλιστών¹⁸⁰. Ο Gompers αναφέρει στο μήνυμά του, το οποίο έχαιρε πανηγυρικής υποδοχής από τον φιλελεύθερο Τύπο:

“Φίλοι μου εργάται! Εξ ονόματος των Αμερικάνων εργατών, αποστέλλω τον αδελφικόν μου χαιρετισμόν, μετά των ελπίδων ημών και της αποφάσεως όπως

¹⁷⁷ εφ.Εμπρός 4/9/1918, σ.1

¹⁷⁸ Λεονταρίτης ο.π., σ.212-213

¹⁷⁹ Στο ίδιο., σ.213

¹⁸⁰ Στο ίδιο.,σ.228-229

δια των ηνωμένων και κοινών ημών προσπαθειών περιφρουρήσωμεν και διατηρήσωμεν τας Δημοκρατίας του κόσμου. Ουδεμία θυσία είναι τόσο μεγάλη προκειμένου να συντελεσθή το θριαμβευτικόν τέλος του πολέμου τούτου εναντίον του ιμπεριαλισμού και του милитарισμού”¹⁸¹

Η επιδίωξη της ελληνικής κυβέρνησης όσον αφορά το εργατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα μπορούμε να συμπεράνουμε λοιπόν πως κινείται στα πρότυπα που προδιαγράφει το αμερικανικό μοντέλο.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ίδρυση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ΔΓΕ) επιβεβαιώνει αυτή τη στρατηγική του βενιζελισμού που αποσκοπούσε στην εύνοια των μεγάλων δυνάμεων. Η Ελλάδα υπήρξε ανάμεσα στις πρώτες χώρες που επικύρωσε τις έξι διεθνείς συμβάσεις εργασίας που ψηφίστηκαν στην ιδρυτική συνδιάσκεψη της Ουάσιγκτον το 1919¹⁸². Η πρόθυμη επικύρωση των οποίων ωστόσο δε σηματοδοτούσε και την ανάλογη εφαρμογή τους. Η ίδρυση του ΔΓΕ ήταν το επιστέγασμα της φιλελεύθερης κοινωνικής αντίληψης της κοινωνικής και ταξικής συνεργασίας μεταξύ κράτους-εργοδοτών-εργατών. Η θέσπιση ενός τέτοιου οργανισμού την ίδια στιγμή της διάχυτης ριζοσπαστικοποίησης αποτελεί μια προσπάθεια αναχαίτισης του κομμουνιστικού κινδύνου. Η ακτινοβολία του ουίλσονιανού πολιτικού αντιπροτάγματος φανερώνεται και σε αυτό το πεδίο με τον Φουντανόπουλο να σχολιάζει την επίδραση του και στην Ελλάδα ως εξής: “Δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι η ελληνική εργατική νομοθεσία συνδέθηκε και εξαρτήθηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου από τον διεθνή οργανισμό”¹⁸³.

Το ιδρυτικό συνέδριο της ΓΣΕΕ πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 21 Οκτωβρίου και διήρκεσε οκτώ μέρες με τη συμμετοχή 44 εργατικών σωματείων¹⁸⁴. Το εργατικό κίνημα σε αυτό το διάστημα ήταν μοιρασμένο στο ΕΚΑ οι δυο κυρίαρχες τάσεις ήταν οι φιλοβασιλικοί από τη μία και οι προσκείμενοι στη Σοσιαλιστική Ένωση και τη Σοσιαλιστική Νεολαία ριζοσπάστες σοσιαλιστές από την άλλη. Στο Εργατικό Κέντρο

¹⁸¹ εφ.Εστία 23/8/1918, σ.1

¹⁸² Φουντανόπουλος, Κώστας. 2002. “Εργασία και εργατικό κίνημα στην Ελλάδα.” Στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940 Β' Τόμος Μέρος 1ο*, επιμ. Χρήστος Χατζηιωσήφ, 295-337. Αθήνα: Βιβλιόραμα., σ.330

¹⁸³ Φουντανόπουλος ο.π., σ.330, Λιάκος, Αντώνης. 1993. *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*. Αθήνα: Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος., σ.443

¹⁸⁴ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.303

Πειραιά (ΕΚΠ) τον έλεγχο είχαν φιλοβενιζελικοί με πρόεδρο τον Ε.Μαχαίρα, οι οποίοι συμμαχούσαν με το Σοσιαλιστικό Κέντρο του Γιαννιού. Στη Θεσσαλονίκη κυριαρχούσαν οι λεγόμενοι “κεντριστικοί” κύκλοι της Φεντερασιόν¹⁸⁵. Η εικόνα του εργατικού κινήματος πριν την έναρξη του ιδρυτικού συνεδρίου προϋπέθετε τις συγκρούσεις που θα επακολουθούσαν.

Ο Μπεναρόγια που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διοργάνωση του συνεδρίου και είχε ενεργό συμμετοχή σε αυτό, περιγράφει τις ομαδοποιήσεις που δημιουργήθηκαν:

“Από την πρώτην στιγμήν εις το Συνέδριον διαγράφονται πλείστα ασταθή και αδιαμόρφωτα ρεύματα: 1) Εν “κόμμα” των Πειραιωτών, με επικεφαλής των Μαχαιράν, ένας συφερτός ακαθόριστος, αποτελούμενος από τους περισσότερους αντιπροσώπους Πειραιώς, από πλείστους αντιπροσώπους Λιμενεργατών[...]2) Εν “κόμμα” των Αθηνών, ηγούμενον από την διοίκησιν του Εργ. Κέντρου Αθηνών, μικρότερον του προηγουμένου[...]3) Εν συμπαγές και πειθαρχημένον “κόμμα” των Θεσσαλονικέων, εις το οποίον επεκρατούν πλέον οι Σοσιαλισταί...4) η ομάς των αντιπροσώπων του Γιαννιού με επικεφαλής τους Δελαζάνον και Χατζημιχάλην[...]”¹⁸⁶

Το συνέδριο τις δύο πρώτες μέρες εξελίσσεται ομαλά, όμως την τρίτη μέρα των συνεδριάσεων τα πνεύματα φουντώνουν γύρω από το ζήτημα του καταστατικού και τι θα έπρεπε να περιλαμβάνει. Η συζήτηση κινείται γύρω από τις προτάσεις των σοσιαλιστών να περιληφθούν στα άρθρα η θεωρία της πάλης των τάξεων και να προβλέπεται η θέση της ΓΣΕΕ “έξω από κάθε αστικήν πολιτικήν επιρροή” ως “ανεξάρτητη εργατική, ταξική οργάνωση”¹⁸⁷. Οι εισηγήσεις των σοσιαλιστών με κύριο εκφραστή τον Μπεναρόγια έχουν απήχηση και χαίρουν τον σεβασμό των υπόλοιπων συνέδρων, παρά τη δυσκολία του να εκφραστεί στην ελληνική¹⁸⁸. Ο λόγος του για την αναγκαιότητα της καταστατικής ανεξαρτησίας της ΓΣΕΕ από την αστική πολιτική κέρδισε τις εντυπώσεις:

¹⁸⁵ Μοσκόφ ο.π., σ.398-399

¹⁸⁶ Μπεναρόγια ο.π., σ.116-117

¹⁸⁷ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.305, Λιβιεράτος, Δημήτρης. 1976. *Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1918-1922*. Αθήνα: Εκδόσεις καραναση. σ.25-26

¹⁸⁸ Δάγκας ο.π., σ.355

“Ο σκοπός της Ομοσπονδίας είναι αιωνόβιος μέχρι τέρματος της εξελίξεως. Καθ’ ην στιγμήν η εργατική τάξις δημιουργείται, ασφαλώς δεν μπορεί να αισθάνεται τον εαυτό της. Αισθάνεται όμως ο εργάτης, αισθάνεται ως άτομον, ενώ ως δεν είναι δυνατόν να αισθάνεται. Ολονέν όμως το άτομον πιέζεται και εξανίσταται, και έρχεται η στιγμή καθ’ ην εις μίαν πόλιν, εις ένα κράτος, αδιάφορον, όλη μαζί η εργατική τάξις αισθάνεται τον εαυτόν της ξεχωριστά. Από εκείνην την στιγμή πρέπει να ειπή: “Εγώ αποχωρίζομαι από κάθε αστικήν επιρροή!” Τότε μόνον η Εργατική οργάνωσις στέκεται στα πόδια της και μπορεί να ειπή ότι βασίζεται στην πάλη των τάξεων. Και όταν το ειπή αρχίζει νέα εξελίξις και νέα ιστορία, ανοίγεται νέος ορίζων. Εάν δεν το ειπούμε λοιπόν, αφήνουμε τους αδελφούς μας εργάτας στην αρρώστεια τους!”¹⁸⁹

Ο λόγος του Μπεναρόγια έγινε δεκτός με επιδοκίμασις πλείστων των συνέδρων, και οι ακόλουθες τοποθετήσεις επίσης στήριξαν την υιοθέτηση της αρχής της “πάλης των τάξεων”. Το γεγονός αυτό προκαλεί τις έντονες αντιδράσεις των συντηρητικών, οδηγώντας έτσι σε μια σύντομη διακοπή των διαδικασιών¹⁹⁰. Στην επανάληψη των διαδικασιών και εν τέλει την ψήφιση των άρθρων αποτυπώθηκε η επίδραση των σοσιαλιστών, καθώς η αρχή της “πάλης των τάξεων” υπερψηφίστηκε με 158 υπέρ και 21 κατά¹⁹¹. Μια ακόμη πτυχή του συνεδρίου υπήρξε και η συνεργασία των δύο σοσιαλιστικών παρατάξεων στο καίριο αυτό ζήτημα. Ο Κορδάτος συμπυκνώνει αυτή τη νίκη των σοσιαλιστών γράφοντας χαρακτηριστικά πως οι βενιζελικοί “άλλα περίμεναν κι’ άλλα γίνανε”¹⁹².

Ωστόσο, η έκβαση του συνεδρίου δε συνηγορούσε ξεκάθαρα υπέρ μιας ολοκληρωτικής νίκης των σοσιαλιστών. Η σύνθεση της 11μελούς Εκτελεστικής Επιτροπής έκλινε αποφασιστικά υπέρ της κυβερνητικής παράταξης με επικεφαλής και κατόπιν πρώτο Γενικό Γραμματέα της ΓΣΕΕ τον Εμμανουήλ Μαχαιρά. Τα υπόλοιπα μέλη της διοίκησης ήταν ο Εμμ.Ξανθάκης, ο Γ.Παπανικολάου, ο Αχ.Χατζημιχάλης, ο Ηλ.Δελεζάνος, ο Ευθ.Ζωγράφος, ο Γ.Στάμος, ο Ν.Ιωαννίδης, ο Αβρ.Μπεναρόγια, ο

¹⁸⁹ εφ.Βαλκανικός Ταχυδρόμος 27/10/1918, σ.1

¹⁹⁰ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.305-306

¹⁹¹ Στο ίδιο, σ.307

¹⁹² Στο ίδιο, σ.308

Ευαγγ.Ευαγγέλου και ο Κομν.Λάσκαρης¹⁹³. Οι δύο σοσιαλιστικές παρατάξεις, η μία της Φεντερασιόν και η άλλη του Γιαννιού, εκπροσωπήθηκαν με δύο μέλη η καθεμία¹⁹⁴.

Οι σοσιαλιστές αποτελούσαν λοιπόν μειοψηφική δύναμη στο συνέδριο, κάτι που αποτυπώθηκε έντονα σε δύο άλλα σημαντικά ζητήματα, τους στόχους του πολέμου και τη σχέση της ΓΣΕΕ με το σοσιαλιστικό κίνημα. Το συνέδριο με μεγάλη πλειοψηφία υπερψήφισε ένα σχέδιο εδαφικών προσαρτήσεων της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένων των Δωδεκανήσων, της Βορείου Ηπείρου και της Κύπρου. Οι σοσιαλιστές κατέθεσαν πρόταση υπέρ της αυτοδιάθεσης των εθνικοτήτων και της δημιουργίας Εργατικής Βαλκανικής Ομοσπονδίας, καταγγέλλοντας το σχέδιο της πλειοψηφίας ως ιμπεριαλιστικό¹⁹⁵. Έτσι, δεν προκαλεί καμία εντύπωση η υπερβολική αισιοδοξία του Ρέπουλη όταν έγραφε στον Βενιζέλο σχετικά με την έκβαση του συνεδρίου:

“Πανεργατικών Συνέδριον απέβη σύμφωνα ενέργειας ημών. Πνεύμα αντισοσιαλιστικόν!”¹⁹⁶. Ακόμα, σχετικά με το ζήτημα της σύνδεσης της ΓΣΕΕ με το σοσιαλιστικό κίνημα ευρύτερα και με ένα σοσιαλιστικό κόμμα πιο συγκεκριμένα έχει ενδιαφέρον η επιχειρηματολογία που χρησιμοποίησε ο Μπεναρόγια για να πείσει του συνέδρους. Ο Μπεναρόγια ανέφερε σχετικά με την καταψήφιση της συμμετοχής της ΓΣΕΕ στο επερχόμενο διασυμμαχικό σοσιαλιστικό συνέδριο:

“Πολύ καλά, αφού δεν θέλετε, μη ψηφίσετε αυτό το άρθρο, αλλά μεθαύριον όταν η Βουλγαρία και η Σερβία στείλουν τους αντιπροσώπους των στα Διεθνή σοσιαλιστικά συνέδρια, ποιός από σας μπορεί να μου εγγυηθή ότι και αυτά τα όργανα του αστικού τύπου και η Κυβέρνησις ακόμη δεν θα μας οικτίρουν δια την οπισθοδρομικήν και ανώφελη αυτήν απόφασιν μας;”¹⁹⁷.

Η επιχειρηματολογία αυτή δείχνει μια βαθιά πλέον αντίληψη του εθνοκεντρικού ελληνικού σοσιαλιστικού χώρου και ευρύτερα της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας. Η στάση των Μακεδόνων σοσιαλιστών στο συνέδριο, που δεν προερχόταν από μια θέση ισχύος, είχε σαφώς θετικό πολιτικό πρόσημο. Η ενοποίηση των εργατικών

¹⁹³ ΚΚΕ. 2008. *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή., σ.81

¹⁹⁴ Λιάκος, *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών* ο.π.. σ.107

¹⁹⁵ Λεονταρίτης ο.π., σ.263-264

¹⁹⁶ Στο ίδιο., σ.265, σημειώνεται επίσης και ο παρασκηνιακός ρόλος του Αλ.Σβώλου στο συνέδριο για την προώθηση κυβερνητικών θέσεων, σ.285

¹⁹⁷ εφ.Βαλκανικός Ταχυδρόμος 30/10/1918, σ.1

δυνάμεων καθώς και η υιοθέτηση της αρχής της πάλης των τάξεων ήταν προχωρήματα στον δρόμο για τη συγκρότηση επαναστατικού εγχώριου κινήματος.

Η κάλυψη του εργατικού συνεδρίου στον φιλελεύθερο Τύπο χάνεται μέσα στον ενθουσιασμό της επερχόμενης συμμαχικής νίκης στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, και τις προσδοκίες που αυτή γεννά για την Ελλάδα. Το Έθνος μόνο από τα μεγάλα φιλελεύθερα έντυπα έχει μια συστηματική κάλυψη των εξελίξεων του συνεδρίου. Η αρχική καθημερινή κάλυψη των συνεδρίων παύει ύστερα από την τρίτη μέρα των διαδικασιών όπου τέθηκε και το ζήτημα της καταστατικής υιοθέτησης της αρχής της πάλης των τάξεων και της απαλλαγής από κάθε αστική πολιτική¹⁹⁸. Ο *Ριζοσπάστης* παρέμεινε η μόνη εφημερίδα που παρακολουθεί συνεχώς τα νεότερα του συνεδρίου, χωρίς ωστόσο να τα σχολιάζει αναλυτικά. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε πως αυτή η σημαντική οργανωτική αναβάθμιση του εργατικού κινήματος πέρασε σχετικά απαρατήρητη μέσα στο κλίμα εθνικού ενθουσιασμού.

3.2. Το Σοσιαλιστικό συνέδριο

Λίγες μόλις ημέρες αργότερα, στις 4 Νοεμβρίου, συγκαλείται στον Πειραιά το συνέδριο για την ίδρυση σοσιαλιστικού κόμματος. Στο συνέδριο αυτό δίνουν παρών οι κάτωθι οργανώσεις με τους αντιπροσώπους τους: Σοσιαλιστική Οργάνωση Αθήνας, Σοσιαλιστική Οργάνωση Πειραιά, Φεντερασιόν, Σοσιαλιστική Οργάνωση Βόλου, Σοσιαλιστική Οργάνωση Καβάλας, Σοσιαλιστική Οργάνωση Κέρκυρας, Σοσιαλιστική Νεολαία Αθήνας, Σοσιαλιστική Νεολαία Πειραιά, Σοσιαλιστική Νεολαία Θεσσαλονίκης, Σοσιαλιστική Νεολαία Βόλου, Σοσιαλιστικός Μορφωτικός Όμιλος Βόλου, Σοσιαλιστικό Κέντρο Αθήνας, Σοσιαλιστικό Κέντρο Λάρισας, οι Εφημερίδες *Εργατικός Αγών*, *Αβάντι* και *Σοσιαλισμός*, οι δύο σοσιαλιστές βουλευτές και δύο εκπρόσωποι της ΓΣΕΕ (Ε.Ευαγγέλου, Εμ.Μαχαιράς)¹⁹⁹. Ο αριθμός οργανωμένων σοσιαλιστών που εκπροσωπούσαν ανερχόταν στους 1000²⁰⁰, συνεπώς μπορούμε να μιλήσουμε για σχεδόν απόλυτη απαρτία των ενεργών σοσιαλιστικών οργανώσεων της Ελλάδας σε

¹⁹⁸ εφ. Έθνος 23/10/1918, σ.2

¹⁹⁹ Μοσκόφ ο.π., σ.403

²⁰⁰ Νεφελούδης, Παύλος. 1974. *Στις πηγές της κακοδαιμονίας. Τα βαθύτερα αίτια της διάσπασης του ΚΚΕ 1918-1968*. Αθήνα: Gutenberg., σ.15

εκείνο το διάστημα. Την προεδρία του συνεδρίου καταλαμβάνει ένας Ισραηλίτης καπνεργάτης της Φεντερασιόν, ο Π.Αντζέλ, ενδεικτικό της κυρίαρχης δυναμικής της Φεντερασιόν· αντιπρόεδρος εκλέγεται ένας υποστηρικτής των Σοσιαλιστικών Κέντρων ενώ στη γραμματεία ο Μιχάλης Οικονόμου της Σοσιαλιστικής Ένωσης²⁰¹.

Η εξέλιξη του συνεδρίου αποτελεί την αποφασιστική στιγμή της μετατροπής της δυναμικής του ελληνικού σοσιαλισμού σε επαναστατική κατεύθυνση. Οι αγεφύρωτες διαφορές στους κόλπους του σοσιαλιστικού χώρου μεταξύ των επαναστατών και των μετριοπαθών, όπως ήταν αναμενόμενο δεν άργησαν να έρθουν στην επιφάνεια. Έτσι, οι δύο τάσεις του συνεδρίου που ανακύπτουν είναι αυτή που αποτελείται από τους “εκπροσώπους της μαρξιστικής θεωρίας, όπως αυτή ευνουχίστηκε και αποδυναμώθηκε από την Β’ Διεθνή, οι οποίοι προέρχονταν από την προοδευτική μερίδα της αστικής τάξης της Ελλάδας και ήταν ακόμα προσδεμένοι στο Κόμμα των Φιλελευθέρων. Κι απ’ την άλλη μεριά, τους σοσιαλιστές που ήταν βαθιά επηρεασμένοι απ’ την Οκτωβριανή Επανάσταση”²⁰².

Η σύγκρουση των δύο αυτών ρευμάτων εκδηλώθηκε από πολύ νωρίς στο συνέδριο, ήδη από τις αρχικές εισηγήσεις των συνέδρων. Ο Αρίστος Αρβανίτης, ένας γερμανοτραφής σοσιαλιστής επηρεασμένος από τη σοσιαλδημοκρατία²⁰³, επικαλείται την κίνηση του σοσιαλιστικού κινήματος ως ενιαία γραμμή που ενώνει τον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό με τους Μπολσεβίκους²⁰⁴. Η αριστερή πτέρυγα του συνεδρίου εκπροσωπούσαν από τους σοσιαλιστές της Σοσιαλιστικής Νεολαίας, Μιχάλη Οικονόμου και Δημοσθένη Λιγδόπουλου. Η αδιαπραγμάτευτα επαναστατική τους στάση εκφράζεται από τις εισηγητικές τοποθετήσεις τους, ο Μιχάλης Οικονόμου λέει σχετικά με τον προορισμό του συνεδρίου πως είναι “να συμπτήξω έναν ισχυρόν προλεταριακόν στρατόν εις την Ελλάδα, ούτως ώστε να έχω όλα τα μέσα... της νίκης”²⁰⁵. Το κλίμα ενθουσιασμού που επικρατούσε οφειλόταν εν μέρει και στην εκδήλωση της γερμανικής επανάστασης εκείνες τις μέρες, προς τιμήν της οποίας διεκόπη η συνεδρία μέχρι το απόγευμα²⁰⁶.

²⁰¹ Μοσκόφ ο.π., σ.404

²⁰² Νεφελούδης ο.π., σ.17-18

²⁰³ Λιβιεράτος ο.π., σ.33

²⁰⁴ Το Πρώτο συνέδριο του ΣΕΚΕ ο.π., σ.22

²⁰⁵ Στο ίδιο, σ.24

²⁰⁶ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* ο.π., σ.311

Στη συνέχεια του συνεδρίου εντύπωση προκαλεί η τοποθέτηση του Γιαννιού, ο οποίος ίσως αντιλαμβανόμενος την μειονεκτική θέση των Σοσιαλιστικών Κέντρων επιχειρεί να απαλλαχθεί από κατηγορίες για την πολιτική στάση που είχε διατηρήσει, λέγοντας πως: “Εμείς ποτέ δεν κατηγορήσαμε του Θεσσαλονικείς σοσιαλιστές ως Βούλγαρους, ως προδίδοντας την πατρίδα των...Τους επολεμήσαμε μόνον δια λόγους αρχών και τακτικής”²⁰⁷. Ο Γιαννιός δε δείχνει να έπεισε για τις αγαθές του προθέσεις καθώς λίγο αργότερα ο Μπαλαμπίδης, αντιπρόσωπος του Βόλου, θέτει ζήτημα να απόσχουν από το συνέδριο οι Σιδέρης, Κουριέλ, Π.Δημητράτος και Ν.Γιαννιός. Οι πρώτοι τρεις λόγω της συμμετοχής τους στη Διασυμμαχική Σοσιαλιστική Συνδιάσκεψη, ενώ ο Γιαννιός λόγω των δημοσιεύσεων του σχετικά με τη Φεντερασιόν²⁰⁸.

Η δεύτερη μέρα του συνεδρίου ανέδειξε τα κύρια διχαστικά ζητήματα του σοσιαλιστικού χώρου, η συζήτηση αφορούσε την υιοθέτηση μεταρρυθμιστικού ή επαναστατικού προγράμματος. Η διχογνωμία που υπήρχε προκάλεσε έντονες συζητήσεις γύρω από τη στάση των σοσιαλιστών απέναντι στην αστική δημοκρατία. Η επίδραση της Οκτωβριανής επανάστασης φαίνεται στην εναντίωση των επαναστατών έναντι του μεταρρυθμιστικού πλάνου. Ο Τζουλάτης στον λόγο του θα αναφέρει πως “το μεταρρυθμιστικό μπορεί να το ζητούσαν και στη Ρωσσία, αλλά θα ζητούσαν περισσότερα, ενώ εμείς εδώ με τις ελευθερίες ζητούμε λιγότερα!”. Ο Γιαννιός ξεπροβάλλοντας πάλι ώστε να τονίσει τις αγαθοεργίες του Βενιζέλου θα απαντήσει στους ενάντιους της φιλελεύθερης δημοκρατίας πως “Εάν ήτο ο Κωνσταντίνος δεν θα μπορούσαμε να κάμομεν σήμερα σοσιαλιστικό συνέδριο”²⁰⁹. Ο Λιγδόπουλος σε αυτό τον διάλογο διατηρεί μια ατόφια επαναστατική στάση, η οποία υποδεικνύει την ωρίμανση της πολιτικής σκέψης στην Ελλάδα:

“Και κατά τι διαφέρει η στρατοκρατία του Χινδεμπουργκ από την δικατατορίαν του Κλεμανσώ στην Γαλλία και του Λούδ Τζώρτζ στην Αγγλία; **Αν έχουμε διακαιώματα θα τα έχομεν μόνον άμα έχουμε δύναμη.** Δεν σβαίνουν οι θεσμοί μόνον εδώ αλλά και στην Γαλλίαν. Εάν θέλομεν να τηρούνται πρέπει να καταλαβαίνουν ότι δεν θα τους επιτραπή. Όσον είμεθα απαιτητικώτεροι τόσα περισσότερα δίδουν.”

²⁰⁷ Το Πρώτο συνέδριο του ΣΕΚΕ ο.π., σ.27

²⁰⁸ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* ο.π., σ.311

²⁰⁹ Το Πρώτο συνέδριο του ΣΕΚΕ ο.π., σ.65-66

Η λύση στη διχογνωμία ήρθε με την υιοθέτηση ενός προγράμματος μεταιχμιακού, μεταξύ του μεταρρυθμιστικού και του επαναστατικού, το οποίο αποκαλέστηκε *Πρόγραμμα σημερινών απαιτήσεων*.

Την τρίτη μέρα του συνεδρίου συζητείται το ζήτημα της στάσης του κόμματος απέναντι στη νεοϊδρυθείσα Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ), η συζήτηση υπήρξε αφορμή για την ανάδειξη των διαφόρων τάσεων εντός του συνεδρίου. Ο Γιαννιός, που είχε περιοριστεί σε συμβουλευτική ψήφο, τάχθηκε υπέρ της ΚτΕ λέγοντας πώς κατά βάθος έχει σοσιαλιστικά προτάγματα για αυτό και χαίρει αποδοχής από τα ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κόμματα²¹⁰. Ο Σιδέρης επίσης συμμερίζεται τη γνώμη του Γιαννιού θεωρώντας πως ο Ουίλσον εμπνεύστηκε από τα σοσιαλιστικά προγράμματα²¹¹. Ο Γιαννιός μάλιστα εκπροσωπώντας τα Σοσιαλιστικά Κέντρα απείλησε με αποχώρηση σε περίπτωση μη ψήφισης του άρθρου υπέρ της στήριξης της ΚτΕ. Τελικά, παρά τις έντονες διαφωνίες του Τζουλάτη και του Λιγδόπουλου, όταν τέθηκε το σχετικό άρθρο σε ψήφιση για δεύτερη φορά υπερψηφίστηκε με 15 ψήφους υπέρ και 7 κατά²¹².

Το συνέδριο σε άλλα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα έδειξε μια ριζοσπαστική ροπή όπως τη “μεταβολή της παραγωγής από πλουτοκρατικής εις σοσιαλιστικήν, διενεργουμένης δια της κοινωνίας και προς το καλόν ολοκλήρου της κοινωνίας” ή την αποτύπωση πως “αγωνίζεται δια την κατάλυσιν της κυριαρχίας τάξεων και αυτής των τάξεων εν γένει και δια την απονομήν ίσων δικαιωμάτων και καθηκόντων, ανεξαρτήτως γένους φυλής και θρησκεύματος”²¹³. Στα αξιοσημείωτα επίσης του συνεδρίου ήταν τα δύο ψηφίσματα αλληλεγγύης προς τη Σοβιετική Ρωσία. Το πρώτο χαιρέτιζε την πρώτη επέτειο της επανάστασης, ενώ το δεύτερο εναντιωνόταν στην προπαρασκευαζόμενη ιμπεριαλιστική επέμβαση²¹⁴.

Ο απολογισμός του συνεδρίου ήταν ανάμεικτος για το επαναστατικό ρεύμα, καθώς σε κάποια ζητήματα επικράτησαν οι θέσεις του σε άλλα αναγκάστηκε να επιδείξει υποχωρητικότητα. Η διείσδυση του Ουίλσονιανισμού στους σοσιαλιστικούς κύκλους φάνηκε για ακόμη μία φορά με την υπερψήφιση της στήριξης στην ΚτΕ. Σε γενικές γραμμές, το ιδρυτικό συνέδριο αποτέλεσε περισσότερο ένα εφελτήριο για την

²¹⁰ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.312

²¹¹ Το Πρώτο συνέδριο του ΣΕΚΕ ο.π., σ.75

²¹² Στο ίδιο., σ.80

²¹³ Νεφελούδης ο.π., σ.18

²¹⁴ Μοσκόφ ο.π., σ.401

εμπέδωση και διάδοση των επαναστατικών ιδεών, παρά το επιστέγασμα μιας όμορης πολιτικής κίνησης. Το τοπίο του διεθνούς σοσιαλισμού, και ακόμα περισσότερο του ελληνικού σοσιαλισμού, δεν είχε ακόμα ξεκαθαρίσει απόλυτα. Η σύγχυση αυτή είναι που προκάλεσε τη δυσκολία του επαναστατικού προσανατολισμού πολλών σοσιαλιστών την εποχή εκείνη, οι οποίοι παρασύρονταν ακόμα από τα παραδείγματα των δυτικών σοσιαλιστών και τη “δημοκρατική” ακτινοβολία του Ουίλσον.

Ωστόσο, σε ένα αρχικό επίπεδο η κατεύθυνση που δόθηκε από το ιδρυτικό συνέδριο ήταν σαφώς επαναστατική. Η σύσταση της πρώτης πενταμελούς Κεντρικής Επιτροπής ήταν η εξής: Ν.Δημητράτος, Αρ.Αρβανίτης, Στ.Κόκκινος και Μ.Σιδέρης ενώ η τριμελής που είχε ουσιαστικό πολιτικό και διοικητικό ρόλο αποτελούνταν από τους Αβρ.Μπεναρόγια, Σπ.Κομιώτη και Γ.Πισπίνη²¹⁵. Η δυναμική που έφερε η αποχώρηση της ομάδας του Γιαννιού προς το τέλος του συνεδρίου μετατόπισε προς τα αριστερά τον πολιτικό μέσο όρο του κόμματος. Ο Λιγδόπουλος και ο Κομιώτης, μέλη της Σοσιαλιστική Νεολαίας Αθήνας, αντιπροσώπευαν την ανερχόμενη δυναμική της μπολσεβικικής τάσης, η οποία κατέκτησε το 40% των ψήφων του συνεδρίου²¹⁶. Η απογοήτευση του Γιαννιού για την έκβαση του ιδρυτικού συνεδρίου εκδηλώνεται λίγες μέρες αργότερα στον *Σοσιαλισμό* όπου έγραφε:

“Και πράγματι η πλειοψηφία, η οποία ελάμβανε τας αποφάσεις, ως τας ελάμβανε, δεν απαρτίζετο παρά από Ισραηλίτας “σοσιαλιστικώς” οργανωμένους εις τα πόλεις της Ελλάδος, όπου υπήρχον Ισραηλίται. Αρκεί να είπωμεν ότι εις το Συνέδριον, εις την πτέρυγα της πλειοψηφίας και μέσα εις ένα σύνολον 34 αντιπροσώπων, περί τους 7 φανερά ήσαν Ισραηλίται και άλλοι τόσοι κρυφοί, ακούοντες εις τα ελληνόηχα ονόματα- “πούλος” και “ιδης”. Βεβαίως η φυλετική των καταγωγή εις ένα συνέδριον σοσιαλιστικόν δεν θα είχε σημασίαν, εαν αι σκέψεις των και αι πράξεις των ήσαν σοσιαλιστικάί. Δυστυχώς[...]δεν επρόκειτο περί σοσιαλιστικού συνεδρίου, αλλά περί Εβραϊκού Σοσιαλισμού”²¹⁷

Ο αστικός Τύπος όπως και στην περίπτωση του συνεδρίου της ΓΣΕΕ δεν κάλυψε καθόλου τις εξελίξεις, όμως αυτή τη φορά και λόγω της επιβεβλημένης λογοκρισίας²¹⁸ αλλά και της μικρής σημασίας που του δόθηκε²¹⁹. Έτσι, η μόνη κάλυψη του συνεδρίου

²¹⁵ Μοσκόφ ο.π., σ.402

²¹⁶ Στο ίδιο., σ.402

²¹⁷ εφ.Σοσιαλισμός 18/11/1918, σ.1

²¹⁸ Νεφελούδης ο.π., σ.85

²¹⁹ Κορδάτος, *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος* ο.π., σ.309

γίνεται μέσα από τα λογοκριμένα φύλλα του *Ριζοσπάστη* και του *Βαλκανικού Ταχυδρόμου*, ο οποίος κάνει μια ξερή περιγραφή των θεματικών των συνεδριάσεων²²⁰. Σχετικά με την υφιστάμενη λογοκρισία το συνέδριο εξέφρασε και την έντονη διαμαρτυρία του προς τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Ρέπουλη²²¹.

Το πλαίσιο της δημιουργίας της ΓΣΕΕ και του ΣΕΚΕ έχει μια τεράστια σημασία καθώς αντικατοπτρίζει απόλυτα τη σχέση μεταξύ του βενιζελικού κράτους και του σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος εκείνη την περίοδο. Η στάση του κράτους απέναντι στο αναδυόμενο επαναστατικό σοσιαλιστικό κίνημα δείχνει να είναι πιο διαλλακτική αυτό το διάστημα, όπως φαίνεται μέσω της προσέγγισης της Φεντερασιόν για την πραγμάτωση του σοσιαλιστικού συνεδρίου. Η “επίθεση φιλίας” αυτή του Βενιζέλου οφείλεται στη νικηφόρα για την Αντάντ έκβαση του πολέμου, και την πίστη του στη δυνατότητα απορρόφησης όποιων κοινωνικών “κραδασμών” από το αστικό κράτος. Η τιθάσευση των πιο ριζοσπαστικών εκφράσεων του σοσιαλιστικού κινήματος, εκτιμάται πως θα επιτευχθεί μέσω του ρόλου των σοσιαλιστών του Γιαννιού. Η εκτίμηση αυτή, βάσει της έκβασης του πρώτου συνεδρίου δεν ήταν εντελώς λαθεμένη, καθώς η στήριξη της ΚτΕ και των σοσιαλιστών της Β’ Διεθνούς αντανάκλα και το χαμηλό επίπεδο της ριζοσπαστικής σκέψης της περιόδου. Έτσι, αυτό το πολιτικά ασαφές, αλλά με γερά θεμέλια, κόμμα πήρε το δηλωτικό όνομα Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα. Ωστόσο, η τελική ενοποίηση του σοσιαλιστικού χώρου πραγματοποίησε επιτέλους ένα ξεκαθάρισμα των τάξεων του από τις επιρροές των φιλοανταντικών σοσιαλιστών Γιαννιού και Δρακούλη, σημαντικό βήμα προς τον επαναστατικό διεθνισμό του κομμουνισμού. Ο Δρακούλης μάλιστα είχε αρνηθεί να συμμετάσχει θεωρώντας το συνέδριο ως “αναρχικό”²²².

Μια σημαντική ακόμα διαπίστωση για την περίοδο είναι πως το συμμαχικό αντικομμουνιστικό οπλοστάσιο δεν είχε ακόμα στραφεί με όλες του τις δυνάμεις κατά του εσωτερικού ταξικού εχθρού, καθώς τέτοιος ακόμα δεν υπήρχε. Στις παραμονές του ιδρυτικού συνεδρίου της ΓΣΕΕ μέσω των δημοσιευμάτων του Γιαννιού, τα οποία κινούνται στις γραμμές της πρότερης αντισοσιαλιστικής προπαγάνδας, και του φιλελεύθερου Τύπου μπορούμε να πάρουμε ένα δείγμα των επακόλουθων. Η

²²⁰ Στο ίδιο, σ.310

²²¹ ΚΚΕ. *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949*, σ.89

²²² Στο ίδιο, σ.88

ολομέτωπη επιθετικότητα του αστικού κράτους κατά του σοσιαλιστικού και εργατικού κινήματος εκδηλώθηκε κατά τα επόμενα έτη, που ξεκινάει ένας νέος κύκλων διώξεων, καταστολής και προπαγάνδας. Σε κάθε περίπτωση η καθυστερημένη, συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρώπη, ενοποίηση του σοσιαλιστικού χώρου έθετε νέους όρους αντιπαράθεσης με το αστικό κράτος. Η συμμαχική εκστρατεία στην Ουκρανία κατά των Μπολσεβίκων εκκινεί μια νέα αντίθεση ανάμεσα στα “εθνικά” συμφέροντα και αυτά του προλεταριακού διεθνισμού, αναδεικνύοντας τον αντιπαραθετικό χαρακτήρα των δύο.

4. Η συμμαχική εκστρατεία της Ουκρανία και η ελληνική συμμετοχή ως αποκορύφωμα της αντικομμουνιστικής στροφής

223

Προπαγανδιστική αφίσα των Λευκών (1919): η διεθνής επέμβαση από κάθε σημείο του ορίζοντα αλλάζει τα φώτα στους πιθηκόμορφους κουρελήδες μπολσεβίκους. Οι Γάλλοι και οι τσολιάδες μας έχουν, πάντως, ήδη αδειάσει τη γωνιά

“Η εκστρατεία της Ουκρανίας έδειξε το αληθινό πρόσωπο του Βενιζέλου και της πολιτικής του, που ήταν εξαρτημένη από την ιμπεριαλιστική πολιτική των Δυτικών Συμμάχων και είχε στόχους μεγαλοϊδεατικούς και αντικομμουνιστικούς, όπως θα γίνει φανερό παρακάτω, από την τρομερή εκείνη εθνική περιπέτεια στη Μικρά Ασία που κόστισε την ανυπολόγιστη καταστροφή του 1922.”²²⁴

-Τάσος Βουρνάς

Η συμμαχική εκστρατεία στην Ουκρανία το 1919, με τη συμμετοχή και ελληνικών δυνάμεων, μπορεί να θεωρηθεί το επιστέγασμα της πολιτικής προπαγανδιστικής των Δυτικών Δυνάμεων απέναντι στην επαναστατημένη Ρωσία. Η απόφαση της Αντάντ να παρέμβει στρατιωτικά στον εμφύλιο πόλεμο που ξέσπασε στη Ρωσία μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση δεν υπαγορεύτηκε μόνο από στρατηγικά συμφέροντα, αλλά

²²³ https://www.efsyn.gr/arheio/fantasma-tis-istorias/191245_o-stratos-mas-poy-pige-stin-krimaia

²²⁴ Βουρνάς ο.π., σ.209

και από έναν βαθύ ιδεολογικό και πολιτικό φόβο: τον κίνδυνο εξάπλωσης του μπολσεβικισμού στην Ευρώπη.

“Η Ρωσική Οκτωβριανή Επανάσταση ήταν καρφί στα μάτια των Αγγλογάλλων και Βορειοαμερικανών. Οι επαναστατικές ιδέες είχαν επηρεάσει το ευρωπαϊκό προλεταριάτο και παρ’ όλες τις προδοσίες των σοσιαλιστών και ρεφορμιστών, τραντάζονταν η Ευρώπη από απεργίες και το αστικό καθεστώς κλονιζόταν στη Γερμανία, Γαλλία και Ιταλία”²²⁵

Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα, υπό την ηγεσία του Ελευθερίου Βενιζέλου, αποδέχτηκε να συμμετάσχει στην επιχείρηση, αποσκοπώντας στην ενίσχυση της διεθνούς της θέσης και στη διασφάλιση της υποστήριξης των Συμμάχων για την υλοποίηση των εθνικών της διεκδικήσεων στη Μικρά Ασία και τη Θράκη. Η ελληνική εμπλοκή, μολονότι στρατιωτικά αμφιλεγόμενη και εν τέλει ανεπιτυχής, εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αντεπαναστατικής διεθνούς πολιτικής για την αναχαίτιση ενός ριζοσπαστικού κοινωνικού και πολιτικού ρεύματος. Η πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση της εκστρατείας, ύστερα από μια πολεμική δεκαετία παρουσιάζει ενδιαφέρον.

Η υπέρβαση της συμμετοχής της Ελλάδας στην εκστρατεία αυτή με μια αποστολή στρατευμάτων στις αρχές του 1919 της τάξης μεγέθους των 23.351 στρατιωτών²²⁶ · που “εγένετο χάριν των Γάλλων[...]με την ελπίδα ότι εις αντάλλαγμα θα τύχωμεν της υποστηρίξεως των δια τας Ελληνικάς διεκδικήσεις εις το Συνέδριο της Ειρήνης”²²⁷ σηματοδοτεί πολλά για το κράτος και την πολιτική του Βενιζέλου. Η καθυστερημένη είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο επίσης προβάλλεται ως λόγος για τη συμμετοχή στην εκστρατεία ώστε να μπορεί να έχει μεταπολεμικές αξιώσεις²²⁸. Ο πολιτικός σκοπός της εκστρατείας εκφράζεται μεταγενέστερα από τον Κονδύλη:

²²⁵ Κορδάτος, Γιάνης. 1959. *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας. Τόμος 13 1900-1924*. Αθήνα: Εκδόσεις 20ός αιώνας., σ.520

²²⁶ Κωστόπουλος, Τάσος. 2019. *Η επανάσταση των μπολσεβίκων με τα μάτια των ανδρών του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος*, Εισήγηση στο συνέδριο “Ρωσική επανάσταση: θεωρητικές προσεγγίσεις και ανοιχτά ερωτήματα”, σ.1, Γενικών Επιτελείων Στρατού/Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού. 1955. *Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν*. Αθήνα: ΔΙΣ., σ.261

²²⁷ Γονατάς, Στυλιανός. 1958. *Απομνημονεύματα Στυλιανού Γονατά 1897-1957*. Αθήνα: Ιδιωτική.

²²⁸ Μουσειό Μπενάκη, Αρχ.Ελ.Βενιζέλου Φ173/17-Βενιζέλος προς Ρέπουλη-18/3/1919, εφ.Ελεύθερος Τύπος 17/2/1919, σ.1 “Συνέντευξις με τον Βενιζέλο”, “δεν ηδυνάμεθα ν’ αρνηθώμεν, ζητηθείσαν, τόσω μάλλον, όσω εισήλθομεν τελευταίοι εις τον πόλεμον και είμεθα οι ολιγώτερον παθόντες εξ αυτού. Αλλ’ η συμμετοχή αυτή ΔΕΝ ΘΑ ΕΠΕΚΤΑΘΗ.”

“ήτο να περιορίση την επέκτασιν της Μπολσεβικικής κυριαρχίας πρὸς την Βεσσαραβίαν. Δευτερεύων η βολιδοσκόπησις της καταστάσεως δι’ ενδεχόμενην ευρυτέραν ενέργειαν προς υποστήριξιν των αντικομμουνιστῶν Ρώσων δια την ανατροπὴν της δικατορίας του προλεταριάτου και την επανόρθωσιν του αστικού Κράτους εν Ρωσία”²²⁹

Η ιμπεριαλιστική επέμβαση των συμμάχων είναι σημείο τομής στην ιστορία του 20ου αιώνα, καθώς αποτελεί την πρώτη από τις πολλές επακόλουθες επεμβάσεις για την αναχαίτιση του κομμουνιστικού κινδύνου. Το αναβαθμισμένο ταξικό κριτήριο της αστικής τάξης, μέσω της πολιτικής της έκφρασης του βενιζελισμού, διαφαίνεται ακόμη μια φορά με το χτύπημα της “Μπολσεβικικής απειλής” να στοχεύει και στο εσωτερικό μέτωπο, το αναδυόμενο επαναστατικό σοσιαλιστικό κίνημα. Αυτό το διάστημα με φόντο τη γερμανική επανάσταση είναι που εισέρχεται πιο έντονα και στον δημόσιο διάλογο η λέξη “κομμουνιστής”²³⁰, αναφορικά με τους επαναστατημένους Γερμανούς.

4.1. Η “εκπολιτιστική αποστολή”: ελληνοχριστιανική ταυτότητα και αντικομμουνιστική ηθικολογία

Το πολιτικό κλίμα που επικρατούσε κατά τις παραμονές της ουκρανικής εκστρατείας φανερώνει και τον τρόπο με τον οποίον η εκστρατεία αυτή προπαγανδίστηκε από το φιλελεύθερο κατεστημένο. Η εναντίωση και η αναχαίτιση των Μπολσεβίκων εμφανίζεται ως μια σύγκρουση έναντι στον ανεπτυγμένο πολιτισμό της Ευρώπης, με τις δημοκρατικές της αρχές, και το βαθύ σκότος που απειλεί να τη σκεπάσει ²³¹ (βλ. Γερμανική επανάσταση, εκστρατεία Μπολσεβίκων προς την Πολωνία). Η αναλογία αυτή είναι επαναλαμβανόμενο στοιχείο του βενιζελικού λόγου. Ο μεγάλος πόλεμος ήδη από το 1914 χαρακτηριζόταν από τον Βενιζέλο ως αγώνας της “βαρβαρότητας κατά του πολιτισμού”²³². Έτσι, η παρουσία των Ελλήνων στρατιωτών στο μέτωπο της Ουκρανίας χαρακτηρίζεται ως ιερό καθήκον, είναι χαρακτηριστική η ημερήσια διαταγή στο Α’ Σώμα Στρατού σχετικά με τη μετάβαση του στην Ουκρανία:

²²⁹ Κονδύλης ο.π., σ.150

²³⁰ εφ.Ελεύθερος Τύπος 29/1/1919, σ.1

²³¹ εφ.Ελεύθερος Τύπος 19/1/1919, σ.1 “Πρωτίστως ο Μπολσεβίκικος κίνδυνος, Οι φόβοι επεκτάσεως”

²³² Μιχαλόπουλος, Δημήτρης. 2012. *Ο εθνικός διχασμός. Μια άλλη διάσταση*. Αθήνα: Πελασγός., σ.193

“Δι’ αυτό και εις την αποστολήν μας αυτήν έχομεν πολλές ιεράς υποχρεώσεις. Δεν πρόκειται μόνον να συντελέσωμεν και ημείς εις την τάξιν και την γαλήνην της Ρωσσίας. Δεν είνε μόνον σκοπός μας η αποπληρωμή της ιεράς υποχρεώσεως προς την Ρωσσίαν. Δεν έχομεν μόνον καθήκον να συντρέξωμεν τους Συμμάχους μας εις το εκπολιτιστικόν έργον, το οποίο ανέλαβον εν Ρωσσία, και δεν επιδιώκομεν μόνον της επικράτησιν της γενικής ειρήνης, αφού είνε αδύνατον ο κόσμος ν’ αποστρατευθή ήρεμος και τελείως ήσυχος προτού λήξη και η ακαταστασία, η οποία τaráσσει την Ρωσσίαν ολόκληρον. Εις την στρατιωτικήν ενέργειαν μας αυτήν μας παρακολουθεί ολόκληρος ο πολιτισμένος κόσμος, όλοι οι Σύμμαχοί μας εκείνοι, από τους οποίους εξαρτάται η εκπλήρωσις των ονείρων, των πόθων και των δικαιωμάτων της Φυλής μας”²³³

Σε αντίστοιχο ύφος προπαγανδίζει την εκστρατεία ο βαθιά βενιζελικός *Ελεύθερος Τύπος*, παραθέτοντας το σύνολο της ημερήσιας διαταγής στο πρωτοσέλιδο του, γράφοντας:

“Είμεθα όλοι παρεσκευασμένοι και εις την ψυχήν μας και εις την σκέψιν μας αισθανόμεθα βαθέως την σημασίαν της εκπολιτιστικής τάτυτης επιχειρήσως, της οποίας τ’ αποτελέσματα θ’ αποβούν ευεργετικά δια την Πατρίδα μας[...]
Είμεθα ημείς οι δυνατοί και ασάλιννοι απόγονοι των μυθικών προγόνων μας και θα ξεχρεώσωμεν και θα πληρώσωμεν την παλαιάν ευγνωμοσύνην του Γένους μας προς την Ρωσσίαν, την Ρωσσίαν την ισχυράν και φιλελευθέραν των παλαιών χρόνων[...]"²³⁴

Η ήττα των Κεντρικών δυνάμεων και κατά συνέπεια η ήττα του “δεσποτικού μοναρχισμού” από τις δημοκρατικές λόγγες μετατοπίζει το κέντρο βάρους των συμμάχων στην καθυπόταξη των Μπολσεβίκων. Η “αντικομμουνιστική σταυροφορία” παρουσιάζεται ως συνέχιση και ολοκλήρωση του συμμαχικού, “δημοκρατικού” αγώνα μέχρι τελικής νίκης έναντι της Μπολσεβικικής “πανδημίας”. Η συμμαχική εκστρατεία χαρακτηρίζεται ως “πράξιν ευγνωμοσύνης” προς την τσαρική Ρωσία, πιστή σύμμαχο της Αγγλίας και της Γαλλίας που συνεισέφερε στην ήττα των Κεντρικών αυτοκρατοριών. Έτσι, η υποκριτική αυτή αλληλεγγύη των συμμάχων προς την εμπόλεμη Ρωσία σχολιάζεται ως εξής από τον αγγλικό τύπο:

“Προπαντός πρέπει να βοηθήσωμεν τον Ρωσσικόν λαόν να ελευθερωθή από την δικατορίαν των μπολσεβίκων[...]
Βεβαίως και τα συμφέροντα μας εν Ρωσσία

²³³ εφ.Ακρόπολις 6/1/1919, σ.2

²³⁴ εφ.Ελεύθερος Τύπος 5/1/1919, σ.1

πρέπει να προστατευθούν, αλλά ταύτα έχουν μικράν σημασία απέναντι του καθήκοντος ημών του να αποδώσωμεν την Ρωσσίαν εις του Ρώσους”²³⁵

Η επέμβαση της Ελλάδας σε ξένο έδαφος αποτελεί μια κομβική στιγμή κατά την οποία η “μικρά Ελλάς” αρχίζει να αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως ανερχόμενη δύναμη στο γεωπολιτικό πεδίο. Το πλαίσιο της ολοκληρωτικής πολιτικής κυριαρχίας του βενιζελισμού, με τη συστηματική αγιογράφηση του Βενιζέλου από τον φιλελεύθερο τύπο, ερμηνεύει την εξωτερική επέμβαση κατά του μπολσεβικισμού ως το αποκορύφωμα της εθνικής ανόδου υπό την ηγεσία του. Η έκκληση του νεοϊδρυθέντος κράτους της Εσθονίας, τον Ιανουάριο του 1919, για στρατιωτική βοήθεια ενάντια στην επέλαση των Μπολσεβίκων, αναπαρίσταται στον φιλοβενιζελικό λόγο ως ένδειξη διεθνούς αναγνώρισης του ελληνικού κύρους. Χαρακτηριστική είναι η ρητορική της *Εστίας*, η οποία σημειώνει:

“Η φωνή αυτή, που μας έρχεται από τα άκρα της Βαλτικής Θαλάσσης, πρέπει να μας καθιστά υπερήφανους. Υπερήφανους δια την νέαν Ελλάδα και το έργον το οποίον συνετέλεσαν εντός ολίγων ετών, και όχι μόνον υπερηφάνους δια τους προγόνους μας όπως εσυνηθέσαμεν πάντοτε να είμεθα[...]

Σήμερον η Εσθονία δεν ενθυμείται απλώς την αρχαίαν Ελλάδα, αλλά ζητεί την βοήθειαν του ισχυρού και γενναιόφρονος Ελληνικού στρατού εναντίον ενός εχθρού της. Και γνωρίζει ότι ο εχθρός της αυτός είνε εχθρός και της Ελλάδος, μόνον και μόνον διότι είνε εχθρός της ελευθερίας και του πολιτισμού και της ορθοδοξίας”²³⁶.

Στο πλαίσιο αυτό, η σύμπλευση της Ελλάδας με τις δυνάμεις της Αντάντ προβάλλεται ως καινοφανής στρατηγική επιλογή, η οποία ενισχύει το διεθνές της κύρος. Η Ελλάδα, που για πρώτη φορά συμμετέχει ενεργά σε μια πολυεθνική στρατιωτική επέμβαση, αποδεσμεύεται σταδιακά από την αποκλειστική ταύτισή της με την αρχαιοπρεπή της εικόνα και εμφανίζεται πλέον ως σύγχρονη, αξιόμαχη, γεωπολιτική οντότητα. Η αντικομμουνιστική πολιτική των δυτικών δυνάμεων, πέρα από τον πολιτισμικό και ιδεολογικό της χαρακτήρα, λειτουργεί ως το πεδίο μέσα στο οποίο η Ελλάδα επιχειρεί να εδραιώσει τη θέση της στον μεταπολεμικό διεθνή συσχετισμό.

²³⁵ εφ.Ακρόπολις 22/2/1919, σ.1

²³⁶ εφ.Εστία 4/1/1919, σ.1

Τα “ιερά καθήκοντα” των συμμάχων στη Ρωσία συνοδεύονται από τις συνεχείς αναφορές σε βιαιότητες και κτηνωδίες που λαμβάνουν χώρας εκεί²³⁷. Ακόμα πραγματοποιείται πολεμική έναντι κάθε κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής ακολουθούν οι Μπολσεβίκοι. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της κάλυψης παρατίθεται στα φύλλα της συντηρητικής *Ακρόπολις*, η οποία αναπαράγει ρεπορτάζ ενός Άγγλου ανταποκριτή με τίτλο οι “Φρικαλεότητες Μπολσεβίκων”.

“Ο εν Ομσκ ανταποκριτής των “Ταϊμς” διεβίβασε τα όργια των Μπολσεβίκων τας εξής περιέργους πληροφορίας:

Ξένοι και ρώσσοι ερχόμενοι ενταύθα από την Ρωσσίαν παρέχουν τρομεράν εικόνα των υπό την μπολσεβικικήν διοίκησιν των όρων βίου. Η απόλυτος δήμευσις παντός αντικειμένου ευμάρειας φαίνεται είναι γενική, και τα πάντα αφαιρούνται από τους χωρικούς[...]Σιδηροδρομική συγκοινωνία, εκτός αν πρόκηται περί στρατιωτικού σκοπού, πραγματικώς δεν υφίσταται ένεκα των παρεκτροπών των εργατών, οι οποίοι πίνουν νάφθην και βενίζνη και κεροζίνη με εξωφρενικά αποτελέσματα.[...]Είναι αδύνατον να υπολογισθή πόσοι αποθνήσκουν της πείνης, πάντες δε οι Ρώσσοι ερχόμενοι λέγουν ότι οι μπολσεβίκοι επιδιώκουν εσπευσμένως να εξοντώσουν τας ανεπτυγμένας τάξεις[...]

”²³⁸

Η φανταστική διάσταση του αντικομμουνισμού που εκφράζεται στο συμμαχικό Τύπο αποτυπώνεται εδώ με απόλυτη ευκρίνεια. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί και η αμιγώς προπαγανδιστική ερμηνεία γεγονότων, όπως η έλλειψη σιδηροδρομικών μεταφορών αποδίδεται στη μέθη και όχι την απροθυμία των εργατών να εξυπηρετήσουν τα στρατεύματα των Λευκών και των συμμάχων. Η παρακώλυση αυτή των τροφοδοτικών αλυσίδων των αντιμπολσεβικικών στρατευμάτων εντοπίζεται και στα απομνημονεύματα του Γονατά, που αναφέρεται στην άρνηση των εργατών να τα ενισχύσουν²³⁹.

²³⁷ εφ.Ακρόπολις 25/1/1919,σ.2 “Τα μαύρα έργα των Μπολσεβίκων”,εφ.Ακρόπολις 15/1/1919, σ.2 “Νεαι ωμότητες Βολσεβίκων”: “Εις χωρίον Ταμισβή, επί πληθυσμού 3000 ψυχών, 370 εδολοφονήθη, όλαι δε αι γυναίκες ατιμασθήκανε, θεωρούμεναι από τους Βολσεβίκους κοινή ιδιοκτησία. Τας εσύναξαν όλας σε κοινά σπίτια, όπου υπέστησαν φυσικά και ηθικά μαρτύρια , ανώτερα πάσης περιγραφής. Ένας Ρώσσος, πρώην Βολσεβίκος, γινόμενος μάρτυς των σκηνών, παρεφρόνησεν από φρίκην. Εις την Πετρούπολιν αι καρατομήσεις εξακολουθούν. Μεταξύ άλλων ετυφεκίσθησαν τρεις Ναύαρχοι

²³⁸ εφ.Ακρόπολις 3/2/1919, σ.2

²³⁹ Γονατάς ο.π., σ.95

Η καταστολή της ρωσικής ορθόδοξης εκκλησίας, όπως είναι φυσικό για λόγους πολιτισμικής συγγένειας με το ελληνικό αναγνωστικό κοινό, καταλαμβάνει προνομιακή θέση στην αντιμπολσεβικική προπαγάνδα²⁴⁰. Η *Ακρόπολις* σε μια χαρακτηριστική δημοσίευση με τίτλο “Η Ρωσική Εκκλησία προς την Ελληνική”, όπου αντίστοιχες εντοπίζονται και στον φιλελεύθερο Τύπο, σχολιάζει το έγγραφο της ρωσικής εκκλησίας:

“[...]Το έγγραφον παρακαλεί την Εκκλησίαν μας όπως προσέξη εις το ότι οι Μπολσεβίκοι από του 1917 ήρχισαν καταργούντες, πάντα τα θρησκευτά, καθώς και τους αντιπροσώπους αυτών[...]

Ο Μητροπολίτης Βλαδίμηρος του Κιέβου και εκατόντας ιερέων εδολοφονήθησαν. Τίνας εξ αυτών έθαψαν ζώντας[...]

Η χριστιανική θρησκεία καταδιώκεται αγριώτατα. Μοναχαί βιάζονται και προκηρύσσεται η κοινοκτημοσύνη των γυναικών[...]

Η πτυχή αυτή της αναθεώρησης του ηθικού κώδικα της χριστιανικής κοινωνίας, στην οποία οι Μπολσεβίκοι πραγματοποιούν βαθιές κοινωνικές τομές προκαλεί τις έντονες αντιδράσεις. Οι Μπολσεβίκοι εισήγαγαν νέο οικογενειακό δίκαιο στη ρωσική κοινωνία, το οποίο παραχωρούσε πρωτοφανή, για τα δεδομένα της εποχής, δικαιώματα —όπως το μονομερές διαζύγιο— και, ευρύτερα, επεδίωκε ριζικές αλλαγές στην κοινωνική δομή²⁴². Η ισχυροποίηση αυτή της θέσης των γυναικών που φεύγουν από την αποκλειστική υπαγωγή τους στον πατέρα ή τον σύζυγο, σχολιάζεται ως κοινοκτημοσύνη ή κρατικοποίηση των γυναικών²⁴³.

Η αποτύπωση της Ρωσίας των Μπολσεβίκων ως χώρα του παραλόγου όπου κυριαρχεί η αναρχία, το χάος και τα αντιχριστιανικά βαρβαρικά ήθη εκφράζεται και μέσα από τις διηγήσεις των Ελλήνων στρατιωτών. Οι Έλληνες που βρέθηκαν στην εκστρατεία, με αξιωματικούς προερχόμενους από τα αριστοκρατικά στρώματα και “αμυνίτες” προσηλωμένους βενιζελικούς²⁴⁴, γίνονται δέκτες και αναμεταδότες του αναδυόμενου αντικομμουνισμού. Όλα τα συγκροτητικά στοιχεία του αντικομμουνισμού που προβάλλονται από τον αστικό Τύπο την ίδια περίοδο συναντώνται και στις

²⁴⁰ εφ.Ελεύθερος Τύπος 31/1/1919, σ.1 “Οι Μπολσεβίκοι νέοι χριστιανομάχοι”

²⁴¹ εφ.Ακρόπολις 31/1/1919, σ.2

²⁴² Mishina, Ekaterina. 2017. “Soviet Family Law: Women and Child Care (from 1917 to the 1940s).” *Russian Law Journal* 5 (4): 67-92., σ.72-73

²⁴³ εφ.Εστία 30/1/1919, σ.2 “Τα αίσχη των Μπολσεβίκων, κρατοποίησης των γυναικών”

²⁴⁴ Κωστόπουλος ο.π., σ.2

μεταγενέστερες αφηγήσεις τους. Αυτή που ξεχωρίζει μεταξύ άλλων είναι η έκδηλα αντισημιτική και αντικομμουνιστική αφήγηση του βενιζελικού αξιωματικού Νεόκοσμου Γρηγοριάδη. Ο Γρηγοριάδης παρουσιάζει τον κομμουνισμό ως απότοκο του εβραϊσμού λέγοντας χαρακτηριστικά πως “ολόκληρο το μπολσεβικικό κίνημα έχει λυσσώδεις πράκτορες τους Εβραίους της Ρωσσίας. Ο Τρότσκι, οι 5 από τους 7 υπουργούς του Λένιν, οι σύμβουλοι του Ερυθρού Στρατού, οι Αρχηγοί των Σοβιέτ, όλοι οι πράκτορες σχεδόν είνε εβραίοι”²⁴⁵. Οι ερμηνείες αυτές περί υποκίνησης των ρωσικών εξελίξεων από Εβραίους ενορχηστρωτές εκδηλώνεται και από τον φιλελεύθερο Τύπο. Ο *Ελεύθερος Τύπος* τον Φεβρουάριο δημοσιεύει συνέντευξη με τον Ρουμάνο στρατηγό Ιλιέσκο. Στη συνέντευξη αυτή ο Καβαφάκης, ο πρωτοπόρος αυτός φιλελεύθερος αντικομμουνιστής, ρωτάει τον στρατηγό για τον κίνδυνο εξάπλωσης του “μολύσματος” του Μπολσεβικισμού στα Βαλκάνια. Ο Ιλιέσκο υπενθυμίζει στον Καβαφάκη ότι “ΤΑ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝΤΑΙ ΕΞ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΞΕΝΩΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΡΓΑΤΩΝ [κεφαλαία στο πρωτότυπο]”²⁴⁶ άρα δεν μπορούν να μολύνουν τα εθνικά ομοιογενή βαλκανικά έθνη.

Οι αναφορές περί του μολύσματος του Μπολσεβικισμού πέρα από την εμφάνιση τους στον ελληνικό και συμμαχικό Τύπο, αναφέρεται και στους λόγους των αξιωματικών κατά την προετοιμασία για την ουκρανική εκστρατεία, χαρακτηρίζοντας την ως ανάγκη “για να μη μολυνθούν τα άλλα κράτη”²⁴⁷. Η ενσάρκωση της διείσδυσης της αντικομμουνιστικής ιδεολογίας προκύπτει από την κωμωδία που έγραψε και ανέβασε ο Γρηγοριάδης κατά την αναμονή για την αναχώρηση προς την Ουκρανία. Η κωμωδία “σε 3 πράξεις εκκορόιδευε τη μανία του [σοβιετικού] συστήματος, να ρίξει όλα κάτω, χρήμα, ιδιοκτησίαν, οικογένεια, Πατρίδα κλπ.”. Την παράσταση παρακολούθησε σύμφωνα πάντα με τον Γρηγοριάδη όλη η Καβάλα και ολόκληρο το σύνταγμα²⁴⁸. Η παράσταση αυτή περιέχει όλα τα χαρακτηριστικά που είχε προσδώσει ο αστικός Τύπος στη Σοβιετική Ρωσία, δείχνοντας την επίδραση που έχει στη διαμόρφωση των συνειδήσεων. Το γεγονός αυτό, η εμπέδωση μιας αντικομμουνιστικής αντίληψης, συνηγορεί στη γενικότερη κατασκευή της Σοβιετικής Ρωσίας ως απόλυτου Άλλου.

²⁴⁵ Γρηγοριάδης, Νεόκοσμος. 1919. *Ο στρατός μας στα ξένα*. Σμύρνη: Ιδιωτική., σ.10

²⁴⁶ εφ.Ελεύθερος Τύπος 26/2/1919, σ.1

²⁴⁷ Καραγιάννης, Χρήστος. 1976. *Το ημερολόγιον 1918-1922*. Αθήνα: Αποστολόπουλος Απόστολος.,σ.54

²⁴⁸ Γρηγοριάδης, Νεόκοσμος στο Αρχείο της Π.Σ. Δέλτα. 1982. *Δ' .Εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία 1919*. Επιμέλεια Π.Α Ζάννας. Αθήνα: Ερμής.

4.2. Από την εκστρατεία στον δομικό αντικομμουνισμό

Η επίθεση κατά της Σοβιετικής Ρωσίας, η απεικόνιση της ως μια χώρα παραλόγου όπου επικρατεί η βαρβαρότητα, η ανέχεια και ο παραλογισμός έχει εμφανή στόχευση και στο εσωτερικό της χώρας. Παράλληλα με την εκστρατεία στην Ουκρανία καταγράφεται και η πρώτη δημόσια εμφάνιση των σοσιαλιστών, ως συντεταγμένο υπό την αιγίδα του κόμματος σώμα. Στις 6 Ιανουαρίου στο θέατρο “Διονυσία” συνέρχεται η πρώτη “επίσημον εμφάνισιν” του ΣΕΚΕ²⁴⁹. Στην εκδήλωση αυτή σύμφωνα πάλι με το *Εμπρός*, μοιράστηκαν εικόνες του προσφάτως δολοφονημένου Καρλ Λίμπκνεχτ. Στην εκδήλωση, η οποία συγκέντρωσε περίπου 2000 κόσμου, τραγουδήθηκε η Διεθνής και εκφωνήθηκαν λόγοι από τον Δημητράτο, τον Κόκκινο, τον Μπεναρόγια, τον Θωμά, τον Σιδέρη και τον Παπανικολάου. Η μυστική αστυνομία με επικεφαλής τον μοίραρχο Μερεντίτη παρακολούθησε επίσης την εκδήλωση, προχωρώντας μάλιστα και σε σύλληψη του διευθυντή των *Νέων Πύρρου* Γιαννόπουλου για προσβολές κατά του Βενιζέλου. Το γεγονός αυτό και η ευρύτερη στοχοποίηση του νεαρού σοσιαλιστικού κόμματος δείχνει πως το αστικό κράτος με φόντο τη Σοβιετική Ρωσία ήταν ήδη σε κατάσταση προληπτικής καταστολής ενδεχόμενων ριζοσπαστικών τάσεων, παρόλο που ακόμα δεν υφίσταντο.

Ο Κουριέλ σε άρθρο του μόλις μια μέρα πριν από την εκδήλωση, αφότου ξεκαθαρίζει πως ο Μπολσεβικισμός είναι ανέφικτος στην Ελλάδα στην παρούσα συνθήκη, αναφέρεται σε αυτό το κλίμα φόβου που διαμορφώνεται σχολιάζοντας πως δε θα “μας πτοήσουν οι καθημερινώς δημιουργούντες θορύβους και φανταστικών μπολσεβικισμόν”²⁵⁰. Η επιβεβαίωση αυτής της εκτίμησης, ήρθε μόλις την επόμενη καθώς ο Σιδέρης δέχεται μήνυση για άρθρο του δημοσιευμένο στο προηγούμενο φύλλο του *Ριζοσπάστη*, στο οποίο μεταξύ άλλων αναφέρει πως “ο μπολσεβικισμός ουδέν άλλο είναι η εφαρμογή του σοσιαλισμού, ως εννοούσι τούτο οι σοσιαλδημοκράται οίτινες ακολουθούσιν, ως γνωστόν, την Μαρξικήν ιδεολογία”²⁵¹. Η απρόκλητη καταστολή του σοσιαλιστικού χώρου για μπολσεβικισμό, την ίδια στιγμή που δεν επιδεικνύει ακόμα

²⁴⁹ εφ.Εμπρός 7/1/1919, σ.1,

²⁵⁰ εφ.Ριζοσπάστης 6/1/1919, σ.2

²⁵¹ εφ.Ριζοσπάστης 6/1/1919, σ.1

κυρίαρχες τέτοιες τάσεις, προκαλεί την αγανάκτηση ενός αναγνώστη του *Ριζοσπάστη*. Ο αναγνώστης γράφει:

“Δεν μας λένουν, επι τέλους, οι σοφοί υπουργοί μας τ’ είναι ο μπολσεβικισμός δια να απέχουμε; **Μήπως είναι το ζύπνημα του εργάτου; Εν τοιαύτη περιπτώσει είμεθα Μπολσεβίκοι χωρίς να το γνωρίζουμε.** Κι’ αν αυτός είναι ο μπολσεβικισμός- εφ’ όσον χωρίς να κάνουν τίποτε οι εργάται τους καταδιώκει η Κυβέρνησις ως Μπολσεβίκους- τότε “Ζήτω ο Μπολσεβικισμός!”

Η πορεία του σοσιαλιστικού κινήματος προς τη ριζοσπαστικοποίηση, παρόλο που παραμένει ανολοκλήρωτη, έχει σημειώσει πρόοδο. Στο διάστημα που διανύεται από το 1917 μέχρι 1919, φαίνεται η πολιτική μετατόπιση διαφόρων σοσιαλιστικών στελεχών προς επαναστατικές θέσεις. Ο Σιδέρης όπως φαίνεται παραπάνω και ευρύτερα το σοσιαλιστικό κίνημα τοποθετείται πλέον πολύ πιο θετικά απέναντι στους Μπολσεβίκους, χωρίς να ενστερνίζεται απόλυτα τις ιδέες και τις μεθόδους τους. Στο άρθρο του Σιδέρη επίσης εκδηλώνεται ξεκάθαρα η εναντίωση των σοσιαλιστών στην πολεμική εμπλοκή της Ελλάδας. Ο *Ριζοσπάστης*, έχοντας απαλλαγεί από την αρχισυνταξία του Γιαννιού, χαράζει πλέον δικιά του ανεξάρτητη θέση²⁵².

Η σχετική μαζικότητα της εκδήλωσης στο θέατρο “Διονύσια” ανανεώνει την επιθετική κατά του εκκολλαπτόμενου εγχώριου “Μπολσεβικισμού”. Έτσι, ο *Ελεύθερος Τύπος* σε κύριο άρθρο του στις 11 Ιανουαρίου ξεχύνεται σε ένα νέο λίβελο κατά των σοσιαλιστών, όπου τους χαρακτηρίζει μεταμφιεσμένους μοναρχικούς. Επίσης, στο άρθρο προκύπτει ένα μετέπειτα χαρακτηριστικό γνώρισμα του αντικομμουνισμού, αυτό της ασυμβατότητας του σοσιαλισμού με την Ελλάδα “δια λόγους χαρακτήρος, είτε δια λόγους οικονομικού οργανισμού της κοινωνίας, είτε δια λόγους εθνικούς, ιστορικούς”²⁵³.

²⁵² εφ.Ριζοσπάστης 17/4/1919 σ.3: “Ο “Ριζοσπάστης” ενεφανίσθη εν Θεσσαλονίκη το πρώτον ως εφημερίς αντιβασιλική. Με την εξέλιξιν των εσωτερικών μας πραγμάτων η πολιτική του αυτή απεγκρυσταλλώθη εις πρόγραμμα καθαρώς δημοκρατικόν. Αλλά η εξέλιξις των παγκοσμίων πραγμάτων κατά τον πόλεμον, καταστάσα ραγδαία μετά την ρωσικήν επανάστασιν...Αι σκέψεις αύται επικράτησαι και μεταξύ εκείνων, που διευθύνουν τον “Ριζοσπάστην” έκαμαν, ώστε και η εφημερίς αυτή να προσανατολίση την πολιτικήν της προς εκείνην, την οποίαν διεξάγουν οι εν τη χώρα σοσιαλισταί και να συνανταυτίση τον αγώνα της προς τον αγώνα της εργατικής τάξεως της χώρας”, βλ. Μπεναρδούλια ο.π., σ.123-124

²⁵³ εφ.Ελεύθερος Τύπος 11/1/1919, σ.1

Παραθέτω ένα εκτενές χαρακτηριστικό απόσπασμα, καθώς αποτελεί τεκμήριο της πρώιμης αντικομμουνιστικής διαδρομής:

“Τους είδομεν όλους [τους μοναρχικούς]- πλην των αρχηγών, οι οποίοι δεν έχουν καν τοιαύτην ελευθερίαν κινήσεως- εις τα “Διονύσιαν”, όπου πράγματι αυτοί ετελούν αληθινά *Διονύσια*. Του είδομεν όλους με ένδυμα...σοσιαλιστών[...]

[...]η ιδεολογία αυτή [ο σοσιαλισμός], ήτις, άλλως τε, ως ιδεολογία δικαιούται να έχη αξιώσεις να ακούεται και να κρίνεται, δεν ευρίσκεται εις την χώραν μας, ούτε καν εις την αρχήν της αναπτύξεως της. Διότι, αν ως ιδεολογία ενεφανίσθη εις την Ελλάδα από αρχαιοτάτων χρόνων, πριν ή καν εμφανισθή εις κανένα άλλο μέρος του κόσμου, το έδαφος όμως το Ελληνικόν υπήρξεν ελάχιστα πρόσφορον εις την ανάπτυξιν αυτής της καλλιέργειας...ο σοσιαλισμός ούτε ηδυνήθη, ούτε θα δυνηθή να καρποφορήση εν Ελλάδι. Είνε φυτόν, το οποίον δεν το σηκώνει το κλίμα μας, δεν το σηκώνει η ψυχολογική κατάσταση του λαού, η συναφής προς τας βιωτικές ημών συνθήκας. Δεν υπάρχουν καν αι δυναστευόμενοι τάξεις υπό άλλων τάξεων.

Ζητήματα εργατικά υπάρχουν βέβαια. Αλλά το κόμμα των Φιλελευθέρων επελήφθη, ύψωσε την σημαίαν της φιλεργατικής πολιτικής πριν καν εμφανισθή τοιαύτη σημαία από τας ιδίας εργατικές τάξεις. Ο εργατικός μας δε κόσμος κάθε άλλο είνε και δύναται να είνε παρά σοσιαλιστικός...Και αν υπήρχεν η ελπίς να επεκταθή οπωσδήποτε εις ευρυτέραν ακτίνα ο σοσιαλισμός εις ολίγα τινά κέντρα, την τοιαύτην ελπίδα την έθαψαν αυτοί οι ίδιοι οι απόστολοι του Ελληνικού σοσιαλισμού, κατορθώσαντες να εμφανίζωνται μάλλον ως Μπολσεβίκοι, καταφρονηταί και υπονομευταί πάσης ιδέας τάξεως και πατρίδας, παρά ως σημαιοφόροι μιάς σοσιαλιστικής ιδεολογίας. Δια τούτο βλέπομεν πρώτον αυτόν τούτον τον εργατικόν κόσμον να προσβλέπη μετά φόβου, όταν δεν προσβλέπη με οίκιον και αγανάκτησιν, προς την Μπολσεβικικήν εμφάνιση.

Δεν έμεινε παρά να ιδή ο εργατικός κόσμος και η άλλη κοινωνία και το θέαμα της παρελθούσης Κυριακής δια να ψαλή και ο επικήδειος του *Ελληνικού Σοσιαλ-Μπολσεβικισμού*. “

Οι αντιδράσεις του αστικού Τύπου γύρω από την πρώτη αυτή εμφάνιση του ΣΕΚΕ, επιβεβαιώνουν τον πανικό που προκάλεσε στον στίβο της αστικής πολιτικής. Η εμφάνιση ενός τρίτου πόλου, πέρα από το δίπολο του ενδοαστικού εθνικού διχασμού, βρίσκει ενωμένο τον βασιλικό και φιλελεύθερο Τύπο ενάντια του. Η *Ακρόπολις* εκφράζει την ανησυχία της πως ύστερα από την πολεμική δεκαετία του 1910, ακόμα και εάν

παύσουν οι πόλεμοι, δε θα απολαύσει ειρήνη η ελληνική κοινωνία γράφοντας χαρακτηριστικά: “τι διαβολοειρήνη θα είνε αυτή, όταν τον εξωτερικόν πόλεμον τον αντικαταστήση ο εσωτερικός πόλεμος; **Τάξεις εναντίον τάξεων, η εργασία κατά του κεφαλαίου, το κεφάλαιον κατά της εργασίας**[...]”²⁵⁴. Στο τέλος του άρθρου γίνεται επίκληση στο κόμμα των Φιλελευθέρων, να αλλάξει την εσωτερική πολιτική του αλλιώς θα μείνει άκαρπη η επιτυχημένη εξωτερική πολιτική. Λίγο καιρό νωρίτερα η *Ακρόπολις* κατέκρινε τις παραχωρήσεις της κυβέρνησης προς τους εργάτες, κατηγορώντας την πως δεν αντιλήφθηκε τη δυνητική απειλή που συνιστούν. Οι τάσεις αυτές του εργατικού κινήματος, οι πιο μαχητικές, περιγράφονται ως φίδι:

“εκείνοι τους οποίους περιποιείτο, εκοιμήθησαν τον όφιν, όστις μόλις εθερμάνθη εις τους κόλπους του γεωργού, εδάγκασε τον σωτήρα του
Όφεις και αυτοί, έτοιμοι να δαγκώσουν την Κυβέρνησιν και μετ’ αυτήν- αν όχι μετ’ αυτής- τον Λαόν”²⁵⁵

Η *Ακρόπολις* σε άλλο άρθρο που δημοσιεύει τον Μάιο, πέρα από την πολιτική αντιπαράθεση των θέσεων του σοσιαλισμού, προβάλλει και το γνωστό πλέον και διάχυτο αφήγημα περί της εβραϊκής προέλευσης του σοσιαλισμού στην Ελλάδα. Ο αρθρογράφος δεν είναι άλλος από τον Ι.Βαρβαγιάννη, διευθυντή της Ένωσης Ελλήνων Βιομηχάνων:

“Ο στρατευμένος σοσιαλισμός αντιπροσωπεύεται σήμερον εν Ελλάδι από δύο-τρεις Εβραίους, μέχρι πρό τινων ακόμη ετών μετά δεξιοτεχνίας χειριζομένους τον πήχυν εις τα σκοτεινά και αμφιβόλου καθαριότητος εβραϊκά εμπορικά της Θεσσαλονίκης[...]. Τώρα αν ηκολούθησαν αυτούς ολίγαι εκατοντάδες Ελλήνων εργατών και αν είδον το φώς επ’ εσχάτων μία ή δύο σοσιαλιστικά εφημερίδες με τινα κυκλοφορίαν, εφειλομένην κυρίως εις την αντιβενιζελικήν αρθρογραφίαν των, αυτό δεν σημαίνει ότι υπάρχει εν Ελλάδι σοσιαλισμός ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ [κεφαλαία στο πρωτότυπο]”²⁵⁶

Η αποτύπωση αυτή του τρόπου με τον οποίον εξαπλώθηκε ο σοσιαλισμός στην Ελλάδα, δείχνει πόσο πολιτικά και κοινωνικά εμπεδωμένη ήταν η αφήγηση περί

²⁵⁴ εφ.Ακρόπολις 19/2/1919, σ.1

²⁵⁵ εφ.Ακρόπολις 10/1/1919, σ.1

²⁵⁶ εφ.Ακρόπολις 1/5/1919, σ.1

εβραϊκής προέλευσης του. Η ίδια ακριβώς αφήγηση εμφανίζεται και αναπαράγεται από τους μετριοπαθείς σοσιαλιστές του Γιαννιού μέχρι τον φιλελεύθερο και τον αντιβενιζελικό Τύπο. Η υιοθέτηση και αναπαραγωγή αυτής της άποψης από έναν επιφανή εκπρόσωπο της αστικής τάξης τονίζει πως ο αντισημιτισμός και ο αντικομμουνισμός δεν αποτελούσαν περιθωριακές θέσεις, παρεκκλίσεις του δημοσίου διαλόγου, αλλά κεντρικά πολιτικά ιδεολογήματα της αστικής τάξης.

Σχετικά με τη συχνά επικαλούμενη εργατική πολιτική του Βενιζέλου, η οποία παρουσιάζεται ως απόδειξη του κοινωνικού εκσυγχρονισμού που συνετέλεσε ο Φιλελευθερισμός, αξίζει να αναφερθούμε το αναβαθμισμένο ταξικό κριτήριο της υιοθέτησης της. Οι σημειώσεις του Βενιζέλου γύρω στα τέλη του 1918 περί της αντιμετώπισης του αγροτικού ζητήματος είναι πραγματικά διαφωτιστικές:

“Δημιουργηθείσα κατάσταση επιβάλλει λύσιν αυτής.

Αλλά υπάρχει άλλο ακόμη ανώτερον συμφέρον και του των ιδιοκτητών και του της γεωργίας:

Το γενικότερον κοινωνικόν και πολιτικόν συμφέρον.

Αρκούν αι δυσχέρειαι ας δημιουργεί η αντίθεσις μεταξύ κεφαλαίου και βιομηχανικών εργατών.

Αρκεί η εκμετάλλευσις ην τ' ανατρεπτικά στοιχεία επιχειρούν επί του εδάφους τούτου δια την ανατροπήν την κοινωνικής τάξεως.

Εαν αφήναμεν ως έδαφος εκμεταλλεύσεως και την πολυάριθμον αγροτικήν τάξιν, άλλο δε θα εκάμνωμεν παρά να εξυπηρετήσωμεν τους εχθρούς της κοινωνίας...

Αλληλεγγύη κοινωνική.

Διδασκαλία κομμουνιστών: Αγών τάξεων μέχρις άκρων.

Αστική τάξις δέον ν' αποδείξη ότι αλληλεγγύη αυτή δεν είναι κενή λέξις καλύπτουσα.”²⁵⁷

Αργότερα, ο Βενιζέλος σε κατηγορίες που του προέσπευσε ο εφοπλιστής Λεωνίδας Εμπειρίκος περί “αφύπνισης των εργατών” θα σπεύσει να απαντήσει πως “δια της φιλεργατικής μου πολιτικής υπήρξα κοινωνικώς συντηρητικός”²⁵⁸. Έτσι, ο Βενιζέλος δείχνει να εφαρμόζει μια συνολικότερη, διορατική πολιτική διαχείρισης του ανερχόμενου

²⁵⁷ Μουσείο Μπενάκη, Αρχ.Ελ.Βενιζέλου Φ173/276-Σημειώσεις Ε.Βενιζέλου γύρω από την ανάγκη επίλυσης του αγροτικού ζητήματος-(τέλη) 1918

²⁵⁸ Μουσείο Μπενάκη, Αρχ.Ελ.Βενιζέλου Φ173/276-Σημειωματάριο 1920

κομμουνιστικού κινδύνου. Το εργατικό ζήτημα με την ίδρυση της ΓΣΕΕ και του ΣΕΚΕ, πλέον πολιτικοποιείται²⁵⁹.

Η αντιπαράθεση αυτή μεταξύ φιλελεύθερου και συντηρητικού Τύπου για τη γενεαλογία της ανόδου του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος παρουσιάζει ενδιαφέρον. Ο σοσιαλισμός, ειδικά στην Ελλάδα που δεν είχε ισχυρό πολιτικό προηγούμενο προπολεμικά, ταυτίζεται με τις εικόνες αναρχίας και χάους που περιγράφονται στις επαναστατημένες χώρες. Η “μόλυνση” του μπολσεβικισμού, που καταλύει την ιδιοκτησία και τις παραδοσιακές αρχές, αφαιρεί από τον σοσιαλισμό όποια θετική διάσταση μπορεί να προσέβλεπαν σε αυτόν φιλελεύθερες τάσεις. Η εναντίωση στον σοσιαλισμό είναι κοινή με τις δύο παρατάξεις του εθνικού διχασμού να έχουν την ίδια βάση απόρριψης του. Η διαφωνία πλέον έγκειται, στον τρόπο με τον οποίο αναδείχθηκε ο σοσιαλισμός στην Ελλάδα και με τι μέσα θα πρέπει να περιοριστεί.

Η εκστρατεία στην Ουκρανία, που πραγματοποιήθηκε μέσα σε αυτή τη νέα φάση του αντικομμουνισμού στην Ελλάδα, δεν μπορεί να ερμηνευθεί έξω από αυτό το πλαίσιο. Η ερμηνεία αυτή διαφαίνεται και από την άρνηση του Βενιζέλου να δεχτεί στην Ελλάδα Ρώσους πρόσφυγες – ανεξαρτήτως πολιτικής τοποθέτησης – θεωρώντας πως η έλευση τους θα ήταν πολωτική προκαλώντας αντιδράσεις και δυσaráεσκεια²⁶⁰. Αυτό δείχνει και την ανησυχία διάχυσης της μπολσεβικικής επιρροής ή ενίσχυσης της αριστερής ριζοσπαστικοποίησης εντός της Ελλάδας, σε μια ήδη τεταμένη κοινωνική συγκυρία. Η συγκυρία αυτή με την αυξημένη οργανωτική συγκρότηση του ΣΕΚΕ, και με τις εργατικές αναταραχές να εκδηλώνονται πανευρωπαϊκά, καθιστούν τον Βενιζέλο προληπτικό στο ζήτημα των Ελλήνων σοσιαλιστών. Έτσι, εξηγείται και η κυβερνητική στάση σχετικά με την εκστρατεία στην Ουκρανία που συνιστά μια απόπειρα διατήρησης ισορροπιών.

Η προπαγάνδισή της εκστρατείας στην Ουκρανία μετά τους διθυραμβικούς λόγους της αρχής του 1919, δείχνει να ελαττώνεται αρκετά στην πορεία. Η μεταβαλλόμενη στάση του Τύπου, συμπεριλαμβανομένου και του φιλελεύθερου, εξηγείται και από τους χαμηλούς τόνους που διατηρεί και η ίδια η κυβέρνηση για την

²⁵⁹ Τσίρος, Νικόλαος. 2013. *Η Νομοθεσία του Ελευθερίου Βενιζέλου κατά την περίοδο 1911-1920*. Αθήνα: Παπαζήσης., σ.115

²⁶⁰ Κωνσταντίνος Γ. Διώγος, «Περί της ανοήτου ταύτης εκστρατείας... Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η συμμετοχή της Ελλάδας στην εκστρατεία της Ουκρανίας (Νοέμβριος 1918 – Απρίλιος 1919)», *Βαλκανικά Σύμμεικτα* τ.14–15 (2004):109-138, σ.124

εκστρατεία. Η επιλογή του Βενιζέλου για την υπαγωγή των ελληνικών μεραρχιών σε γαλλική διοίκηση υποδηλώνει και τυχόν αποποίηση ευθυνών σε περίπτωση αρνητικής έκβασης της εκστρατείας²⁶¹. Τα επίσημα κυβερνητικά χείλη καθ'όλη τη διάρκεια της εκστρατείας διατηρούν χαμηλούς τόνους εστιάζοντας αποκλειστικά στο επιχειρησιακό σκέλος της εκστρατείας. Ενδεικτική είναι η συνέντευξη που δίνει ο Βενιζέλος τον Φεβρουάριο όπου τονίζει πως “Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΜΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΡΩΣΣΙΚΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΕΡΙΩΡΙΣΜΕΝΗ. ΔΕΝ ΘΑ ΥΠΕΡΒΗ ΤΑΣ ΤΡΕΙΣ ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ [κεφαλαία στο πρωτότυπο]”²⁶². Λίγες μέρες αργότερα ο *Ελεύθερος Τύπος* θα δημοσιεύσει συνέντευξη με τον Ιρλανδό ανταποκριτή και συγγραφέα ,E.J Dillon, ο οποίος θα επιβεβαιώσει τη συμμαχική αποκλιμάκωση στο ουκρανικό μέτωπο λέγοντας σε πιο δραματικό τόνο:

“ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΙ ΣΤΡΑΤΟΙ ΟΙΤΙΝΕΣ ΕΓΕΝΟΝΤΟ ΚΑΤ’ ΑΡΧΑΣ ΔΕΚΤΟΙ ΩΣ ΣΩΤΗΡΕΣ, ΠΡΟΣΕΒΛΗΘΗΣΑΝ ΜΕΤΑ ΤΙΝΑ ΚΑΙΡΟΝ ΥΠ’ ΑΥΤΩΝ ΕΚΕΙΝΩΝ ΟΙΤΙΝΕΣ ΤΟΥΣ ΕΚΑΛΕΣΑΝ. Επειτα και ο Αγγλικός και ο Αμερικανικός λαός, αποκρούουσιν εκστρατείαν πλήρη κινδύνων και απροόπτων περιπετειών.

Εν μέγα εκκρεμές, ενεδρρεύον εις τον διάδρομον, σημαίνει δέκα ώρα βραδέως, μεγαλοπρεπώς, ως ηθοποιός της παλαιάς Σχολής απαγγέλων στομφώδη τραγικόν μονόλογον. Φεύγομεν...”²⁶³

Η κριτική στάση, που δημοσιεύεται από φιλελεύθερο έντυπο, απέναντι στην ουκρανική εκστρατεία και την ατελέσφορη εξέλιξη της, αντανακλά τη σταδιακή μετατόπιση της κυβέρνησης προς μια ρεαλιστική λογική περιορισμού των απωλειών.

Παρά την απουσία ρητών αντικομμουνιστικών διακηρύξεων από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, η πολιτική του στάση κατά το διάστημα της ουκρανικής εκστρατείας του 1919 εντάσσεται στο πλαίσιο ενός εργαλειακού και έμμεσου αντικομμουνισμού. Η συμμετοχή της Ελλάδας στην επιχείρηση κατά των Μπολσεβίκων δεν ερμηνεύεται πρωτίστως ως ιδεολογική επιλογή, αλλά ως μέσο ενίσχυσης της ελληνικής θέσης στο μεταπολεμικό διπλωματικό παιχνίδι και διασφάλισης της υποστήριξης των Δυτικών δυνάμεων. Η διάσταση αυτή, της χρηστικής υιοθέτησης του αντικομμουνισμού ως μέσο εκπλήρωσης των εθνικών πόθων είναι που προβάλλεται. Η αντίληψη αυτή, η οποία διακηρύσσεται δημόσια, είχε περάσει και σε διασκευή δημοτικού τραγουδιού που τραγουδούσαν οι

²⁶¹ Διώγος ο.π., σ.120-121

²⁶² εφ.Ελεύθερος Λόγος 17/2/1919, σ.2

²⁶³ εφ.Ελεύθερος Λόγος 2/3/1919, σ.1

στρατιώτες στην Ουκρανίας: “Ελληνόπουλα καημένα τι σας μέλλεται στα ξένα;/ που σας σέρνει ο αρχηγός σας στο μακρύ το δρόμο μπρος σας;/ Από τη Ρωσία σύρνει δρόμος ίσια για τη Σμύρνη.”²⁶⁴

Η συστοίχιση αυτή με τις μεγάλες δυνάμεις στα πλαίσια της ιμπεριαλιστικής επέμβασης στην Ουκρανία προοικονομεί και ένα ακόμα στοιχείο του μεσοπολεμικού και ακόμη περισσότερο του μετεμφυλιακού αντικομμουνισμού, το γνωστό “ανήκομεν στη Δύση”. Η θέση της Ελλάδας προδιαγράφεται πως οφείλει, και για την επίτευξη των δικών της εθνικών στόχων, να βρίσκεται πάντα στο πλευρό των ισχυρών χωρών. Η γεωστρατηγική αυτή επιλογή του βενιζελισμού σχολιάζεται από τον Ίωνα Δραγούμη ως μετατροπή της Ελλάδας σε “εξάρτημα, παράρτημα, πρακτορείο, υποκατάστημα, προτεκτοράτο της Γαλλίας και της Αγγλίας”²⁶⁵. Η εναντίωση των σοσιαλιστών στη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ουκρανική εκστρατεία σε ξένο έδαφος, δημιουργεί ακόμη μια αντίθεση μεταξύ της κυβερνητικής πολιτικής του αστικού κράτος και των σοσιαλιστικών θέσεων. Η αντίθεση αυτή διογκώνεται και γίνεται όλο και πιο συγκρουσιακή όσο η Ελλάδα βυθίζεται περισσότερο στη δίνη του πολέμου. Η Ουκρανική εκστρατεία αποτέλεσε μόλις την πρώτη πράξη αυτής της ολοένα εντεινόμενης αντίθεσης, ένα πρώτο δείγμα της σύγκρουσης του προλεταριακού διεθνισμού με την εθνική πολιτική²⁶⁶.

Η εκστρατεία στην Ουκρανία επίσης αποτελεί ένα ακόμα πεδίο που εκδηλώνεται η διττή πολιτική στρατηγική του βενιζελισμού, καθώς παρά την ουσιαστική υποστήριξη και συμμετοχή σε μια αντικομμουνιστική σταυροφορία, δεν υπάρχουν τα δημόσια διακηρυγμένα αντικομμουνιστικά διαγγέλματα. Πρόκειται περί ενός είδους εργαλειακού αντικομμουνισμού, που απέχει πολύ ακόμα από το να είναι επίσημη ταυτοτική πολιτική του αστικού κράτους. Στο επίπεδο όμως του δημόσιου λόγου, όπως έχει εκτεθεί παραπάνω, ο ιδεολογικοπολιτικός πόλεμος κατά της όποιας τάσης

²⁶⁴ Γρηγοριάδης ο.π., *Εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία 1919*, σ.149

²⁶⁵ Δραγούμης, Ίων. 1987. *Φύλλα Ημερολογίου Στ' (1918-1920)*. Αθήνα: Ερμής., σ15. Η στάση του Ίωνα Δραγούμη είναι αξιοσημείωτη, καθώς από την ενορχήστρωση του Μακεδονικού αγώνα, στη υποστήριξη της μεγάλης ιδέας (με άλλους όρους από αυτούς που έθετε ο βενιζελισμός), επηρεάζεται από την επανάσταση των Μπολσεβίκων. Η ελληνική αποστολή κατά των Μπολσεβίκων προκάλεσε έντονη εναντίωση του σχολιάζοντας μάλιστα: “Ελληνες και Γάλλοι στρατιώτες πολεμούν στην Οδέσσα. Μακάρι να τσακιστούν από τους μπολσεβίκους”. σ.63

²⁶⁶ Ελεφάντης, Άγγελος Γ. 1979. *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, ΚΚΕ και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*. Αθήνα: Θεμέλιο., σ.26

ριζοσπαστικοποίησης λαμβάνει ήδη χώρα. Η επίθεση που εκδηλώνεται στοχεύει και στη Σοβιετική Ρωσία ως απόδειξη του αδυνάτου του επαναστατικού κοινωνικού μετασχηματισμού. Συγχρόνως, πραγματοποιείται η κατασκευή του εγχώριου Άλλου με τη διαρκείς προβολή του “φαντασιακού κινδύνου” του “Ελληνικού Σοσιαλ-Μπολσεβικισμού”.

5. Στο Στόχαστρο του Κράτους: Το Σοσιαλιστικό Κίνημα στα πρώτα χρόνια της Μικρασιατικής εκστρατείας

Μετά από την εκστρατεία της Ουκρανίας, η οποία αποτέλεσε ένα πρώτο δείγμα της αναδυόμενης αντίθεσης σοσιαλιστών-αστικού κράτους, η πραγματική κλιμάκωση της αντιπαράθεσης έρχεται με την εργατική πρωτομαγιά και με την αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη τον Μάιο του 1919. Το 1919 ήταν ένα έτος συγκροτητικό τόσο του κομμουνισμού όσο και του αντικομμουνισμού, καθώς η αντιπαράθεση με το αστικό κράτος συναντά και τις εσωτερικές αντιθέσεις του νεαρού σοσιαλιστικού κόμματος. Σε διεθνές επίπεδο, η ίδρυση της Κομμουνιστικής Διεθνούς (ΚΔ) τον Μάρτιο εκκινεί μια νέα φάση του κομμουνισμού ως παγκόσμιου ιδεολογικού πόλου.

5.1. Η Πρωτομαγιά στη Σμύρνη ως τόπος σύγκρουσης διεθνισμού και επεκτατισμού

Η πρώτη αυτή εργατική πρωτομαγιά²⁶⁷ μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ υπήρξε ένα κεντρικό πολιτικό γεγονός και διεξήχθη υπό καθεστώς διώξεων και απαγορεύσεων²⁶⁸. Η απεργιακή συγκέντρωση σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη*, μάζεψε 30.000 σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Η πρώτη αυτή σφιγμομέτρηση του εργατικού-σοσιαλιστικού κινήματος ήταν συνάμα και μια πρώτη αναμέτρηση του με το αστικό κράτος. Οι μηχανισμοί του κράτους έλαβαν δράση τόσο προληπτικής καταστολής όσο και συλλήψεων κατά τη διάρκεια των συγκεντρώσεων. Στον Πειραιά λόχος στρατού “κατέλαβε το ηλεκτρικόν εργοστάσιον από πρωΐας και απέκλεισαν εντός αυτού το προσωπικόν. Οι εργάται εις ένδειξιν διαμαρτυρίας συνεκεντρώθησαν και ετραγούδησαν την Διεθνή”. Αργότερα κατά τη διάρκεια των συγκεντρώσεων μέλη της οργανωτικής επιτροπής των εκδηλώσεων συνελήφθησαν και στάλθηκαν στις φυλακές Αβέρωφ. Ο διαβόητος Γύπαρης, επικεφαλής ειδικών βενιζελικών Σωμάτων Ασφαλείας για την επιβολή της τάξης²⁶⁹, πήγαινε σε καταστηματαρχες λέγοντας τους να σημειώσουν του απεργούς

²⁶⁷ Η εργατική πρωτομαγιά στην Ελλάδα το 1919 εορτάστηκε στις 18 Απριλίου, συμβαδίζοντας με το νέο ημερολόγιο που είχαν ήδη υιοθετήσει στη δυτική Ευρώπη

²⁶⁸ εφ.Ριζοσπάστης 19/4/1919, σ.1

²⁶⁹ ΕΛΙΑ, Αρχ.Α.Κουτσούμαρη-Φ.23-Σώματα Ασφαλείας Βενιζέλος, σ.6

εργαζόμενους. Εντωμεταξύ, οι συγκεντρώσεις λόγω των απαγορεύσεων συμπύχθηκαν τελικά στο Ρέντη, το οποίο προσέγγισαν πεζοί από το Φάληρο, καθώς είχε απαγορευτεί το σταμάτημα του ηλεκτρικού στο Μοσχάτο. Το οπλοστάσιο της κρατικής καταστολής για πρώτη φορά αναδείχθηκε στην ολότητα του, χρησιμοποιώντας αναβαθμισμένα μέσα, επιβεβαιώνοντας μια νέα φάση της σχέσης εργατικού-σοσιαλιστικού κινήματος και αστικού κράτους. Ο Μπεναρόγια μιλώντας στη συγκέντρωση της Θεσσαλονίκης, αποτυπώνει πλήρως τη σημασία της πρώτης αυτής πρωτομαγιάς μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ:

“Εργάται, σοσιαλισταί,
Αι πιέσεις, τα εμπόδια δεν μας απελπίζουν. Είμεθα ακόμη άπειροι, είμεθα
αρχάριοι. Η πρωτομαγιά όλων των εργατών του κόσμου είναι εορτή της
αναγεννήσεως μας. Αναγεννώμεθα, οργανωνώμεθα. Μια νέα ζωή ήδη αρχίζει μια
νέα ελπίδα μας ενθαρρύνει. Σε σας την τίμιαν Ελλάδα απομένει να βάλετε και
εδώ τα θεμέλια του νέου κόσμου που οικοδομείται
Ζήτω η εργατική πρωτομαγιά”²⁷⁰

Οι μαχητικές εργατικές συγκεντρώσεις σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, που συνοδεύτηκαν από επεισόδια έντασης, αντιμετωπίστηκαν με διαφορετικές προσεγγίσεις από τον αστικό Τύπο. Ο φιλελεύθερος Τύπος με τα κύρια του όργανα όπως το *Εμπρός* και ο *Ελεύθερος Τύπος*, παρουσίασαν τα γεγονότα της πρωτομαγιάς ως ομαλώς ρέοντα. Το *Εμπρός*, εστίασε ιδιαίτερα στο ότι δεν άλλαξε τίποτα στην καθημερινή λειτουργία των πόλεων, τονίζοντας την αποτυχία της απεργιακής διάστασης των συγκεντρώσεων λέγοντας πως όλα τα καταστήματα παρέμειναν ανοιχτά.

“Όλα ανοικτά! Παντοπωλεία, κρεωπωλεία, εμπορικά καταστήματα κλπ. Η κίνησης η αυτή, όπως πάντοτε, χωρίς να υπάρχη τίποτε το εξαιρετικόν, εκτός από τον ουρανό, οστίς εξεδήλωσε με βροχήν και ανυπόφορον άνεμον...Μπολσεβικικάς τάσεις”²⁷¹

Ο *Ελεύθερος Τύπος* υποβαθμίζοντας τα γεγονότα ακόμα περισσότερο αναφέρει: “η χθεσινή μέρα της εργατικής πρωτομαγιάς διέρρευσε εν πλήρει ησυχίας. Χάρις εις τα

²⁷⁰ εφ.Ριζοσπάστης 19/4/1919, σ.1

²⁷¹ εφ.Εμπρός 19/4/1919, σ.1

ληφθέντα υπό των αρχών στρατιωτικά μέτρα ουδέν επεισώδιον εσημειώθη²⁷². Ο αριθμός των συγκεντρωμένων για τον οποίο κάνει λόγο είναι “ούχι πλείονες των 1300-1500” εργατών. Οι δύο εφημερίδες επίσης επιλέγουν να δώσουν περισσότερο έμφαση στην κυβερνητική διαχείριση του εργατικού ζητήματος, όπου εστιάζεται η δεκτικότητα του Ρέπουλη, αντιπροέδρου της κυβέρνησης, να λάβει υπόψη τα αιτήματα ενός ψηφίσματος που εκδώσαν τα εργατικά σωματεία. Ο Ρέπουλης μάλιστα φέρεται να δήλωσε στην Επιτροπή εργατών, που του παρέδωσε το ψήφισμα, την ικανοποίηση του για την τήρηση της “απολύτου τάξεως” κατά τη διάρκεια των συγκεντρώσεων²⁷³.

Η αντιμετώπιση στον Τύπο της πανεργατικής κινητοποίησης, καθώς και η στάση της κυβέρνησης, όπως εκφράστηκε δημόσια φανερώνει και πάλι τη διπλή τακτική του βενιζελισμού απέναντι στο ανερχόμενο σοσιαλιστικό-εργατικό κίνημα. Η επιλογή της διατήρησης χαμηλών τόνων και η υπονόμηση της δυναμικής της απεργίας, εξυπηρετούσε την αναπαράσταση των φιλελεύθερων ως το κατεξοχήν πολιτικό ρεύμα με έρεισμα στην εργατική τάξη. Οι σοσιαλιστές εξακολουθούν να προβάλλονται ως περιθωριακά στοιχεία και δεν μπαίνουν ακόμα στο πολιτικό στόχαστρο ως αναγνωρισμένος πολιτικός αντίπαλος. Ωστόσο, ο μηχανισμός του κράτους ήδη επιτελεί αντικομμουνιστικό ρόλο καταστολής, ενός πλέον οργανωμένου και μαχητικού εργατικού-σοσιαλιστικού κινήματος.

²⁷² εφ.Ελεύθερος Τύπος 19/4/1919, σ.2

²⁷³ εφ.Εμπρός 19/4/1919, σ.1

Ο συντηρητικός Τύπος περνάει σε μια πιο επιθετική γραμμή στοχεύοντας τον “ισραηλίτη σχισματικό” Μπεναρόγια²⁷⁵. Το σχισματικό στοιχείο αποδίδεται στην προώθηση της ιδέας της πάλης των τάξεων. Η *Ακρόπολις* την ερμηνεύει ως προτροπή του Ισραηλίτη να δημιουργήσει “σχίσμα...μεταξύ Ελλήνων και Ελλήνων”. Η ταξική παράμετρος της εναντίωσης απέναντι στην απεργία επίσης τονίζεται, μέσα από τον θετικό σχολιασμό της άρνησης της Ένωσης Συντεχνιών να κλείσει τα καταστήματα, αναφέροντας τη ως “αγαθός άγγελος των πεινασμένων και των διψώντων”. Εδώ δεν υπάρχει η απόπειρα εμφάνισης των πολιτικών θέσεων της συντηρητικής παράταξης ως “φιλεργατικής”, υπάρχει ξεκάθαρο ταξικό πρόσημο. Ο Μπεναρόγια αναφέρεται πως επιχειρεί να κάνει τον Τρότσκι στην “ελληνική” κοινωνία. Η απεύθυνση του κύριου αυτού άρθρου είναι ξεκάθαρα στρεφόμενη κατά του Μπεναρόγια, ο οποίος συμπυκνώνει όλα τα στοιχεία που εμπίπτουν στον αντικομμουνιστικό λόγο:

“Έτσι σχίσμα πηγαίνατε να ανοίξετε εις τους εχθρούς σας-εις όλον δηλαδή το Ελληνικόν και ορθόδοξον Έθνος- και σχίσμα ανοίξατε εις τας τάξεις σας.

Υπάρχει, βλέπετε, και Θεός, κύριε Βεναρόγια. Και ας μην τον πιστεύετε. Υπάρχει και Ορθοδοξία και ας την εχθρεύεσθε. Υπάρχουν και παραδόσεις, και ας τας γελάτε.”

Στη συνέχεια του άρθρου γίνεται λόγος για τον Μαρξ, τονίζοντας την εβραϊκή του ταυτότητα, αναφέροντας επίσης πως οι συνθήκες που περιέγραφε στο έργο του ήταν υπαρκτές, αλλά δεν ισχύουν για τα δεδομένα της Ελλάδος. Τέλος, το άρθρο κλείνει λέγοντας πως “οι σύντροφοι του Βεναρόγια” αμείβονται από τον Βενιζέλο με παχυλούς μισθούς. Έτσι, φωτογραφίζεται ο βενιζελισμός ως προαγωγός των προδοτικών απάτριδων σοσιαλιστών στην ελληνική κοινωνία.

Η πρωτομαγιά του 1919 υπήρξε καθοριστική στη διαμόρφωση των πολιτικών στάσεων απέναντι στο σοσιαλιστικό-εργατικό κίνημα, καθώς υπήρξε η πρώτη μαζική, μαχητική παρουσία του. Η αναπαράσταση των γεγονότων της πρωτομαγιάς στον Τύπο είναι ενδεικτική της μεταβαλλόμενης σχέσης αντιπαράθεσης του σοσιαλισμού με τον αστικό πολιτικό κόσμο. Ο φιλελεύθερος Τύπος και η κυβέρνηση, ρίχνει τους τόνους έναντι των σοσιαλιστών εντείνοντας παράλληλα την καταστολή. Ο συντηρητικός Τύπος αντίθετα, πατώντας πάνω στην αντισοσιαλιστική και αντισημιτική προπαγάνδα, που

²⁷⁵ εφ.Ακρόπολις 19/4/1919, σ.1

αναδείχθηκε πρώτα από τον φιλελεύθερο Τύπο και τον Γιαννιό²⁷⁶, περνάει στην εμπροσθοφυλακή της επίθεσης. Η ταξική αντιπαράθεση της πρωτομαγιάς για το νεαρό σοσιαλιστικό-εργατικό κίνημα αποτέλεσε ένα βάπτισμα πυρός στις κρατικές μεθόδους καταστολής, θέτοντας τις βάσεις για την ανάπτυξη ενός επαναστατικού κινήματος. Όπως ορθά επισημαίνει ο Λιβιεράτος:

“[...]Μέχρι τότε ο βενιζελισμός είχε τους εργάτες υποχείριους του κόμματος των φιλελευθέρων για να εξυπηρετεί την αστική τάξη. Από την στιγμή όμως που δημιουργήθηκαν οι δύο μεγάλες οργανώσεις της εργατικής τάξης, η συνδικαλιστική και πολιτική, έκανε το παν για να τις συντρίψει, εκμαυλίσει διαλύσει”²⁷⁷

Η πρώτη εργατική πρωτομαγιά μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ, εορτάστηκε με τη σχεδόν παράλληλη αποβίβαση ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη (2 Μαΐου), τονίζοντας έτσι την αντίθεση μεταξύ των διεθνιστικών σοσιαλιστικών προταγμάτων και των εθνικών διεκδικήσεων. Η εθνική πανήγυρις του Τύπου με τα νέα της αποβίβασης είναι ολοκληρωτική. Η *Εστία* γράφει:

“Αλλά ήθελε και με την Σμύρνη τώρα μαζί της. Δικήν μας και αυτήν πρωτεύουσαν, διατηρήσαν όλην την Ελληνικήν μορφήν της και όλην την Ελληνικήν της συνείδησιν και όλην την Ελληνικήν φωνήν της και όλην την Ελληνικήν της πίστιν, όπως τα διετήρησαν εν μέσω φρικτοτάτου επί αιώνας μαρτυρίου όλαι αι Ελληνικαί χώραι, τας οποίας επάτησε πόδι του εκπνέοντος σήμερον θηρίου της Ασίας”²⁷⁸

Σε παρόμοιο θριαμβευτικό κλίμα αναφέρεται στην αποβίβαση η αντιβενιζελική *Ακρόπολις* με τον απόλυτα χαρακτηριστικό τίτλο “ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣΑΤΕ, Η ΩΡΑΙΑ

²⁷⁶ Ο Γιαννιός αυτό το διάστημα τουλάχιστον από τον Μάρτιο και έπειτα, εκδίδει μια νέα εφημερίδα “σοσιαλιστικών αρχών” την *Κοινωνία*, η οποία δεν έχει άμεσα αντιπαραθετική γραμμή με το ΣΕΚΕ. Τα σωματεία που επηρεάζονται από το Σοσιαλιστικό Κέντρο επίσης αξίζει να σημειωθεί συμμετείχαν και στήριξαν τις εργατικές κινητοποιήσεις της πρωτομαγιάς καταγγέλλοντας μάλιστα την βενιζελική ηγεσία της ΓΣΕΕ για “πραξικόπημα” λόγω απόπειρας αποβολής των τεσσάρων σοσιαλιστών (Χατζημιχάλη, Μπεναρόγια, Δελαζάνο, Παπανικολάου) από τη Διοίκηση βλ.Νούτσος, Παναγιώτης. 1994. *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974 Τόμος Β', Μέρος Α'.* Αθήνα: Γνώση., σ.292. εφ.Κοινωνία 27/4/1919, σ.1

²⁷⁷ Λιβιεράτος ο.π., σ.37

²⁷⁸ εφ.Εστία 2/5/1919, σ.1

ΣΜΥΡΝΗ ΑΠΟ ΧΘΕΣ ΕΓΕΙΝΕ ΕΛΛΗΝΙΚΗ”²⁷⁹. Το κύριο άρθρο συνεχίζει περιγράφοντας την επιτυχία της εθνικής παλιγγενεσίας.

Η μοναδική εξαίρεση ανάμεσα σε όλα τα πανηγυρικά πρωτοσέλιδα, υπήρξε αυτή του *Ριζοσπάστη*. Ο *Ριζοσπάστης* δεν παίρνει μια καταδικαστική στάση απέναντι στην αποβίβαση των στρατευμάτων λέγοντας πως “οι πληθυσμοί της Μικράς Ασίας υπέστησαν μέχρι τούδε αρκετά, ώστε να δικαιούνται να αποκτήσουν πλέον την ελευθερίαν των”²⁸⁰. Ωστόσο, αμέσως παρακάτω (δεχόμενος και λογοκρισία) επικρίνει τον τρόπο με τον οποίο ήρθε αυτή η ελευθερία, σχολιάζοντας πως είναι αποτέλεσμα ευρύτερων ιμπεριαλιστικών σχεδιασμών στην περιοχή. Η στάση που διατήρησε παρόλα αυτά και μολονότι δεν υπήρξε απόλυτα καταδικαστική της απόβασης, ήταν αρκετή ώστε να ασκηθεί δίωξη στον διευθυντή Γ.Πετσόπουλο για παραβίαση της λογοκρισίας²⁸¹. Τα δημοσιεύματα για τα οποία κατηγορήθηκε αφορούσαν το φύλλο του *Ριζοσπάστη* για την εργατική πρωτομαγιά. Η εφημερίδα *Κοινωνία*, η οποία αποτέλεσε πολιτικό όργανο ουσιαστικά του Σοσιαλιστικού Κόμματος του Γιαννιού υπήρξε σκεπτική λόγω της αβεβαιότητας της μονιμότητας της κατάληψης της Σμύρνης σχολιάζοντας πως “θα είχαμε επομένως πάντα λόγον να χαρώμεν δια την επειχειρουμένην κατάληψιν της Σμύρνης, εάν εβλέπαμεν εις την πράξιν αυτήν μιαν πραγματικήν οριστικήν κατάληψιν της περιοχής της υπό της Ελλάδος”²⁸². Οι αντιδράσεις του *Ριζοσπάστη* και της *Κοινωνίας*, δηλώνουν πάλι τη διαφορά μεταξύ του σοσιαλισμού που αντιπροσωπεύει ο Γιαννιός και του διεθνιστικού.

Οι αντιδράσεις που είχε προκαλέσει ο εορτασμός της εργατικής πρωτομαγιάς στον αστικό Τύπο κατέδειξε πάλι τον “ανθελληνικό” χαρακτήρα του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος. Δεν υπήρξε συμβάν που να ενσάρκωσε πιο παραστατικά την αντίθεση ανάμεσα στον ανθελληνικό διεθνισμό και την ελληνική εθνική ιδεολογία από την κατάληψη της Σμύρνης. Η *Εστία* και η *Πατρίς* στην ημερολογιακή 1η Μαΐου τονίζουν, το γεγονός πως αυτή πρόκειται περί της αληθούς πρωτομαγιάς αντιπαραβάλλοντας τη με τη πρωτομαγιά των άλλων. Ο *Ριζοσπάστης* σημειώνει σχετικά: “Οι αστειογράφοι του αστικού Τύπου μας υπενθύμισαν ότι χθές ήτο η αληθινή, η

²⁷⁹ εφ.Ακρόπολις 2/5/1919, σ.1

²⁸⁰ εφ.Ριζοσπάστης 2/5/1919, σ.1

²⁸¹ εφ.Ριζοσπάστης 4/5/1919, σ.1

²⁸² εφ.Κοινωνία 2/5/1919, σ.1

ελληνική πρωτομαγιά. Η άλλη -εκείνη την οποίαν εγιόρτασαν οι “ψευτοσοσιαλισταί”, οι “εβραιοβούλγαροι”, οι “σκυλοφάγοι” - ήταν η “φραγκική”²⁸³. Η αντίθεση αυτή όπως διαδίδεται από τον αστικό Τύπο είναι που νομιμοποιεί και την καταστολή του μαχητικού εργατικού κινήματος. Η “άνοδος” της Ελλάδας όπως γίνεται αντιληπτή ακόμα περισσότερο με την εδαφική της επέκταση μέσω της κατάληψης της Σμύρνης, χρησιμοποιείται ως απόδειξη της αδυναμίας διάδοσης του σοσιαλισμού στην ελληνική εργατική τάξη:

“Διότι δεν πιστεύομεν να διενόηθη ποτέ κανείς Έλλην ότι θα κολλήση ο Έλλην εργάτης από το μικρόβιο του Μπολσεβικισμού, εις Ελλάδαν νικήτρια[...]εις την παραμονήν της Ελληνικής ενότητος, της εκπληρώσεως του ονείρου της Φυλής, της στεγάσεως του Εθνικού μας οικοδομήματος[...]”²⁸⁴

Η εθνική πολιτική νομιμοποιεί τις μεθόδους καταστολής του εργατικού κινήματος των Άλλων. Έτσι, από τον *Ριζοσπάστη* πληροφορούμαστε για τον τρόπο με τον οποίο ο βενιζελικός πρόεδρος του σωματείου αεριοφωτός²⁸⁵, παρέμεινε στη θέση του:

“Ιδού κατά ποίον τρόπο προσπαθούν να κρατήσουν υπόδουλους τους εργάτας οι διάφοροι εργατοκάπηλοι, οι οποίοι κατά την “Εστίαν” είνε και οι πραγματικοί “Έλληνες εργάται”. Χθές το βράδυ είχε συνέλευσιν το σωματείον αεριοφωτός. Η συνέλευσις είχε σκοπόν να ελέγξη τον πρόεδρον του Σωματείου, διότι παρέβη ωρισμένας αποφάσεις της. Επίσης δε να κρίνη αν δύναται να τον έχη πρόεδρον, εφ’ όσον και αντεργάτης είνε και δεν ανήκει εις το επάγγελμα αυτό, ούτε καν εργάτης, αλλά έμπορος. Αλλά ο κύριος πρόεδρος- ένας από τους ηγέτας του εργατικού κόμματος των “καθαρών” εργατών-εθεώρησε πρέπον όπως εμποδίση κάθε είδους τέτοιον έλεγchon. Από της έδρας του λοιπόν, του ενός αφήρειτον τον λόγο, τον άλλον ημπόδιζεν όλως διόλου να μιλήση, τον άλλον διέταξε (!) τους χωροφύλακας και τον πήραν μέσα δια να μη μπορέσει να μιλήση, εις τον άλλον υπέδειξε το πιστόλιν του κλπ[...]”²⁸⁶

Ο λεγόμενος “κίτρινος” συνδικαλισμός, προσκείμενος στην κυβερνητική πολιτική, ήδη λειτουργεί ως προμαχώνας στην ανάπτυξη του σοσιαλισμού και μέσο ελέγχου της οργανωμένης εργατικής τάξης. Η πρωτομαγιά υπήρξε το πρώτο πεδίο που εκδηλώθηκε

²⁸³ εφ.Ριζοσπάστης 1/5/1919, σ.1

²⁸⁴ εφ.Εστία 3/1/1919, σ.1

²⁸⁵ Το σωματείο αεριοφωτός σημειώνεται δεν είχε καλέσει και στην εργατική πρωτομαγιά, λόγω της φιλοκυβερνητικής του διοίκησης, προκαλώντας τις αντιδράσεις των μελών του, εφ.Κοινωνία 17/4/1919 σ.1

²⁸⁶εφ.Ριζοσπάστης 4/5/1919, σ.1

αυτή η αντιπαράθεση ανάμεσα στον μαχόμενο και τον “κίτρινο” συνδικαλισμό. Οι αντιθέσεις στο εσωτερικό της ΓΣΕΕ, μεταξύ της σοσιαλιστικής τάσης και της πλειοψηφικής βενιζελικής διοικητικής παράταξης, κλιμακώνονται στη συνέχεια του 1919. Η ποσοτική, ποιοτική αναβάθμιση και ριζοσπαστικοποίηση του εργατικού κινήματος, οδηγεί τους κυβερνητικούς μηχανισμούς να επιστρατεύουν σκληρότερα μέσα έναντι του ενισχυμένου αυτού αντιπάλου. Το 1919 αποτελεί τη χρονιά όπου το σοσιαλιστικό-εργατικό κίνημα δείχνει την ισχύ του και μπαίνει στο στόχαστρο της καταστολής.

5.2. Η όξυνση της ταξικής σύγκρουσης το 1919: Απεργίες, κρατικός έλεγχος και “κίτρινος” συνδικαλισμός

Η απεργία των τραπεζικών υπαλλήλων που ξεκίνησε στις 17 Ιουνίου και διήρκεσε μέχρι της 8 Ιουλίου²⁸⁷, ενέτεινε τη σύγκρουση στο εσωτερικό της ΓΣΕΕ²⁸⁸. Η απεργία προχώρησε ύστερα από πρωτοβουλία των εργαζομένων της Τράπεζας Αθηνών, με αίτημα τη συμμετοχή των εργαζομένων στα κέρδη των τραπεζών. Η πρωτοβουλία αυτή γρήγορα παρέσυρε εργαζόμενους άλλων τραπεζών (Ιονική, Εμπορική, Πειραιώς, Ελληνική, Ναυτική κ.α), οι οποίοι πραγματοποίησαν συγκεντρώσεις αλληλεγγύης και συμπαραστάσης στους συναδέλφους τους. Η στάση που διατηρήθηκε από τον μεγαλύτερο σύλλογο τραπεζικών υπαλλήλων της χώρας, το Σύλλογο Υπαλλήλων Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος (ΣΥΕΤΕ)²⁸⁹, ήταν επίσης αξιοσημείωτη. Ο ΣΥΕΤΕ, όντας σύλλογος που δρούσε σε νευραλγικό για την εθνική οικονομία οργανισμό, είχε βενιζελική διοίκηση που είχε σχηματιστεί στη βάση της συναίνεσης μεταξύ τραπεζικής διοίκησης και εργαζομένων αποτελώντας “πρωτοπόρον συντηρητικών Σωματείον διεκδικήσεως επαγγελματικών συμφερόντων εν αγαστή μετά του εργοδότη συνεργασία”²⁹⁰. Επομένως, δεν προκαλεί καμία εντύπωση πως ο ΣΥΕΤΕ δε συμμετείχε στις κινητοποιήσεις αλληλεγγύης προς τους απεργούς, επικαλούμενος την ανάγκη να

²⁸⁷ Συνοδινός, Ζήσιμος Χ. 2020. *ΣΥΕΤΕ 1917-2017, Ο τραπεζικός συνδικαλισμός μέσα από την πορεία του κορυφαίου σωματίου του*. Αθήνα: Ιδιωτική., σ.20

²⁸⁸ Μπεναρόγια ο.π., σ.125-126

²⁸⁹ Η Εθνική Τράπεζα την εποχή εκείνη και μέχρι τη δημιουργία της Τράπεζας της Ελλάδας το 1928 τελούσε και ρόλο διοικητικής τράπεζας

²⁹⁰ Συνοδινός ο.π., σ.13

συνδράμει στην εθνική οικονομία εν μέσω της εκτυλισσόμενης Μικρασιατικής εκστρατείας²⁹¹.

Η απεργία αυτή, ενός κλάδου “διανοούμενων εργαζόμενων”, ήταν η πρώτη φορά στην Ελλάδα που προέβησαν στη χρήση αυτού του μέσου με στόχο την ικανοποίηση οικονομικών αιτημάτων²⁹². Η διάθεση των σοσιαλιστών να επιδείξουν την αλληλεγγύη τους στις διεκδικήσεις των εργαζομένων ήταν που οδήγησε στη ρήξη στο εσωτερικό της ΓΣΕΕ. Η στάση του φιλελεύθερου Τύπου στην αρχή της απεργίας και πάντα στα πλαίσια της διαφημιζόμενης “φιλεργατικής” πολιτικής είναι σχετικά ουδέτερη, ισορροπιστική:

“Ομολογούμε ανεπιφυλάκτως ότι διακείμεθα συμπαθώς προς τους απεργούς υπαλλήλους της Τραπεζής Αθηνών, ζητούντας βελτίωσιν της θέσεως των. Αλλ’ ομολογούμεν ταυτοχρόνως, εξ ίσου ανεπιφυλάκτως, ότι δεν θεωρούμεν διακαιολογημένην την επίμονον εμμονήν εις το έσχατον μέτρον, εφ’ όσον και προ της κηρύξεως της απεργίας, αλλά και μετ’ αυτήν[...]. Η Τράπεζα επέδειξε διαλλακτικότητα”²⁹³

Η *Ακρόπολις* σχολιάζει συγχρόνως τη ρήξη στο εσωτερικό της ΓΣΕΕ στα πλαίσια αυτής της έξαρσης του συνδικαλισμού, αναλύοντας την ως αποτέλεσμα της άναρχης πολιτικής του Βενιζέλου, λέγοντας “Εδώ υπάρχουν Ομοσπονδίαί και Συνομοσπονδίαί, εις τας οποίας εφαρμόζεται το περί σκυλιού που δεν γνωρίζει τον αφέντην του”. Στο άρθρο στοχοποιείται πάλι ο Μπεναρόγια, του οποίου κατακρίνεται η κοσμοθεωρία, παραλληλίζοντας τη μάλιστα με την ισλαμική αντίληψη που διαχωρίζει την κοινωνία μεταξύ πιστών και απίστων.

“Δια τον Μαρξισμόν του κ.Βεναρόγια ο Ελληνικός κόσμος χωρίζεται εις τον τόπον του Καρόλου Μάρξ, όπου είνε παντοδύναμος ο Νόμος του Εργάτου και εις τον τόπον του Πολέμου-όλων των μη εργατών, των μη πιστών, των μη Μαρξιστών, των μη Διεθνιστών[...].”²⁹⁴

Η πολεμική αυτή που εισπράττει ο Μπεναρόγια συγκεκριμένα και το εργατικό κίνημα ευρύτερα οφείλεται στη στάση που διατηρεί η σοσιαλιστική πτέρυγα της ΓΣΕΕ αυτό το διάστημα, εκδηλώνοντας τη στήριξη της στις εργατικές διεκδικήσεις²⁹⁵. Η

²⁹¹ Συνοδινός ο.π., σ.20, εφ.Ριζοσπάστης 19/6/1919, σ.1

²⁹² Μπεναρόγια ο.π., σ.126

²⁹³ εφ.Πατρίς 23/6/1919, σ.1

²⁹⁴ εφ.Ακρόπολις 17/6/1919, σ.1

²⁹⁵ εφ.Ριζοσπάστης 16/6/1919, σ.1, Μπεναρόγια ο.π. σ.126-127

κυβέρνηση κινητοποιώντας του μηχανισμούς της, ενεργοποιώντας ως διαμεσολαβητή μεταξύ απεργών και διοίκησης τον Σβώλο, προχωράει σε προειδοποιήσεις προς τους τραπεζικούς να μην προβούν σε συνεργασία με την “αντικρατικήν Συνομοσπονδία”²⁹⁶. Παράλληλα, ο ανταγωνισμός εντός της ΓΣΕΕ κλιμακώνεται, με την κυρίαρχη βενιζελική παράταξη του Μαχαιρά να προχωρά σε διαγραφές μελών οι οποίοι δεν είναι αρκετά “πατριώτες” και “νομοταγείς”²⁹⁷. Η εκκαθάριση αυτή του εργατικού κινήματος συνέβη παρασκηνιακά, καθώς σε επίπεδο δημοσίου λόγου η κυβέρνηση διατηρούσε τους τόνους χαμηλούς. Ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Σπυρίδης δήλωνε πως από την πρώτη στιγμή η κυβέρνηση “εστράφη εις το πως να δώση την προσήκουσαν κατεύθυνσιν και να μη παρεκκλίνη της οδού ην έπρεπεν αυτή ν’ ακολουθήση”²⁹⁸. Ο τρόπος που παρουσιάζεται ο ρόλος της φιλελεύθερης κυβέρνησης είναι αυτός του πολιτικά ουδέτερου διαιτητή, ένα ρόλο τον οποίο ο Σπυρίδης θεωρεί πως δεν έχουν εκτιμήσει επαρκώς οι εργαζόμενοι.

Η αποφασιστικότητα των σοσιαλιστών να προωθήσουν την απεργιακή κλιμάκωση μέσω μιας ρηξιακής πολιτικής απέναντι στο βενιζελικό κατεστημένο, συντελείται ταυτόχρονα με τη ριζοσπαστικοποίηση του ΣΕΚΕ. Ήδη πριν από την επίσημη κατάργηση των άρθρων του προγράμματος σχετικά με την ΚτΕ, ο *Ριζοσπάστης* και ο *Εργατικός Αγών* δημοσίευσαν το πρόγραμμα αφαιρώντας όποιες αναφορές σε αυτήν. Το ΣΕΚΕ είχε πάρει μια ριζοσπαστική στροφή στο εσωτερικό του με τους Ν.Δημητράτο και Μ.Σιδέρη να συστοιχίζονται με την αριστερή πτέρυγα του Λιγδόπουλου²⁹⁹.

Η σύγκρουση στη ΓΣΕΕ με τη σοσιαλιστική παράταξη της να επιχειρεί γενίκευση των εργατικών αγώνων με συμμετοχή άλλων κλάδων, προκαλεί και την οριστική ρήξη³⁰⁰. Η κυβέρνηση στις 5 Ιουλίου εν μέσω της συνεχιζόμενης απεργίας των τραπεζικών και της απειλούμενης απεργιακής κλιμάκωσης συλλαμβάνει 4 από τους 5 σοσιαλιστές της ΓΣΕΕ (Χατζημιχάλης, Μπεναρόγια, Δελαζάνος, Ευαγγέλου)³⁰¹ ενώ ο πέμπτος ο Παπανικολάου περνάει στην παρανομία³⁰². Το έδαφος για την κατασταλτική αυτή

²⁹⁶ εφ.Ριζοσπάστης 19/6/1919, σ.1

²⁹⁷ εφ.Ριζοσπάστης 20/6/1919, σ.1

²⁹⁸ εφ.Ελεύθερος Τύπος 21/6/1919, σ.4

²⁹⁹ Μπεναρόγια ο.π., σ.127-128

³⁰⁰ Λιβιεράτος ο.π., σ.39-40

³⁰¹ εφ.Ριζοσπάστης 6/7/1919, σ.1

³⁰² Μπεναρόγια ο.π., σ.130-131

αναβάθμιση από μεριάς κυβέρνησης έχει ήδη προετοιμαστεί από τον φιλελεύθερο Τύπο. Τα αφηγήματα περί ευεργετικής, φιλεργατικής διαιτησίας αντικαθίστανται με την υπενθύμιση της ανάγκης διατήρησης της εθνικής ενότητας με κάθε μέσο: “Αυτήν την στιγμήν εν τούτοις, όσοι τολμούν να εμφανίζουν την απόπειραν δημιουργίας εσωτερικών ζητημάτων, θα αντικρύσουν το Έθνος σύσσωμον, εκπροσωπούμενον από την Κυβέρνησιν των Φιλελευθέρων, ήτις θα λάβη ΧΩΡΙΣ ΟΥΔΕ ΤΟΝ ΠΑΡΑΜΙΚΡΟΤΕΡΟΝ ΔΙΣΤΑΓΜΟΝ- είμεθα βέβαιοι- εναντίον των όλα τα μέτρα, άτινα ενδεικνύουν αι περιστάσεις”³⁰³. Με την ανακοίνωση των συλλήψεων η *Πατρίς* θα προειδοποιήσει όσους φιλοδοξούν “να μεταφέρουν την φρίκην των αιματωμένων δρόμων της Πετρούπολεως και της Μόσχας εις την Ελληνικήν πρωτεύουσαν” πως “ΘΑ ΑΙΣΘΑΝΘΟΥΝ ΑΜΕΣΩΣ ΟΛΟΝ ΤΟΝ ΟΓΚΟΝ ΤΗΣ ΑΜΕΙΛΙΚΤΟΥ ΠΥΓΜΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ, ΙΚΑΝΗΣ ΝΑ ΔΙΑΡΡΗΞΗ ΚΑΙ ΤΑΣ ΣΚΛΗΡΟΤΕΡΑΣ ΚΕΦΑΛΑΣ”³⁰⁴.

³⁰³ εφ.Πατρίς 3/7/1919, σ.1

³⁰⁴ εφ.Πατρίς 6/7/1919, σ.1

Η σύλληψη και ο εκτοπισμός των τεσσάρων στη Φολέγανδρο αποτέλεσε θρυαλλίδα για το σοσιαλιστικό-εργατικό κίνημα, που από τις αρχικές προειδοποιήσεις πέρασε στην οργάνωση μαχητικής απεργιακής κλιμάκωσης³⁰⁶. Η πρώτη γενική απεργία στην Ελλάδα εξερράγη λόγω της σύλληψης των τεσσάρων σοσιαλιστών. Στις 10 Ιουλίου διεξήχθη, ύστερα από μια διήμερη γενική απεργία, αναφέρει χαρακτηριστικά η ανακοίνωση της ΓΣΕΕ³⁰⁷:

“Σύντροφοι,
Έχοντες υπ’ όψει μας την μεγάλην ηθικήν νίκην, την οποίαν έσχεν η
εικοσιτετράωρος διμαρτυρία μας δια την σύλληψιν της πενταμελούς επιτροπής,
και θεωρούντες την εργατικήν τάξιν τελείως ικανοποιηθείσαν εκ της επιδείξεως
της δυνάμεως της, κηρύσσομεν, λήξασαν την απεργία.”³⁰⁸

Ο φιλελεύθερος Τύπος επιχειρεί να υποβαθμίσει το γεγονός χαρακτηρίζοντας την απεργία ως αποτυχημένη, ενώ αντιπαράβάλλει τον θεσμικό συνδικαλισμό ως τον μόνο αληθή εκπρόσωπο της εργατικής τάξης. Ο θεσμικός συνδικαλισμός των φιλελεύθερων, αυτός που ορίζει το ΔΓΕ, ο συνδικαλισμός των Gompers και Berns είναι ο μόνος που υπηρετεί του αγαθούς εργατικούς και εθνικούς σκοπούς³⁰⁹.

Η απεργία πέρα από πανεργατικό χαρακτήρα που έλαβε, υπήρξε ταυτόχρονα και η πρώτη πολιτική απεργία³¹⁰. Η σύνδεση αυτή του εργατικού κινήματος με το ΣΕΚΕ, που πλέον αποκτά οργανικό χαρακτήρα υποδηλώνει και την πραγματική απήχηση των σοσιαλιστικών ιδεών στο οργανωμένο τμήμα της εργατικής τάξης. Το 1919 υπήρξε το έτος μέσα στο οποίο η φαντασιακή απειλή απέκτησε πολιτική υπόσταση.

Οι αρχές επίσης προέβησαν στη σύλληψη της νέας επταμελούς ηγεσίας της ΓΣΕΕ και επιπλέον 29 “εργατοσοσιαλιστών” μελών διοικήσεων σωματείων που συμμετείχαν στην απεργία³¹¹. Οι συλληφθέντες πέρασαν από Στρατοδικείο με κατηγορίες παράβασης του νόμου ΔΞΘ’ “περί καταστάσεως πολιορκίας”. Ο λόγος που οι απεργοί εργάτες υπαγόταν στον στρατιωτικό δίκαιο, ήταν λόγω των πρότερων

³⁰⁶ ΚΚΕ. *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949*, σ.98

³⁰⁷ Ως ΓΣΕΕ αναφέρεται πλέον η σοσιαλιστή παράταξη της, η ρήξη με του βενιζελικούς υπήρξε ολοκληρωτική

³⁰⁸ εφ.Ριζοσπάστης 10/7/1919, σ.1

³⁰⁹ εφ.Πατρίς 10/7/1919, σ.1

³¹⁰ Μαυρίκος, Γιώργος Ε. 2001. *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα 1918-1948*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή., σ.41

³¹¹ εφ.Πατρίς 10/7/1919, σ.1

αντεργατικών νομοθετημάτων που επέτρεπαν στην κυβέρνηση την επιστράτευση των απεργών. Ο Ρέπουλης στις δηλώσεις του αναφέρει πως “εκηρήχθη απεργία και υπό των σωματείων των ηλεκτροτεχνιτών της Ηλεκτρικής Εταιρείας, τροchioδρομικών και υπαλλήλων του σιδηροδρόμου Αθηνών-Πειραιώς. Το προσωπικόν όμως των υπηρεσιών τούτων είνε επιστρατευμένον”³¹². Ο νόμος αυτός είχε ψηφιστεί ύστερα από την απεργία των σιδηροδρομικών το 1914³¹³. Η νομική αυτή θωράκιση του κράτους, δείχνει και τη σύνδεση από την πρώιμη φάση της αντισοσιαλιστικής περιόδου με την ανάπτυξη του αντικομμουνισμού. Το ρεπερτόριο της καταστολής του, από την ιδεολογικοπολιτική του βάση ως τη νομική του έκφραση, είναι ίδιο. Η επιστράτευση, ο στρατιωτικός νόμος, οι απαγορεύσεις αποτελούν μορφές του εποικοδομήματος που λειτουργούν ιδεολογικά και κατασταλτικά για την αναπαραγωγή της ταξικής κυριαρχίας.

Ανεξάρτητα όμως από την υπονόμηση της απεργιακής κινητοποίησης από τον αστικό τύπο και την κυβέρνηση, η απεργία δεν έμεινε άκαρπη, καθώς η κυβέρνηση αναγκάστηκε να εισηγηθεί την επαναπρόσληψη των απολυμένων απεργών³¹⁴. Στο κλίμα του αμείλικτου ρεβανσισμού της κυβέρνησης απέναντι στο σοσιαλιστικό κίνημα, ο φιλελεύθερος τύπος επιστρατεύει όλη την επιθετική φρασεολογία απέναντι του. Η επιθετική φρασεολογία ακολουθείται από την καταδικαστική απόφαση του Στρατοδίκη Φατσέα έναντι του διευθυντή του *Ριζοσπάστη* Πετσόπουλου σε διετή φυλάκιση. Το κατηγορητήριο αφορούσε την παράβαση των διαταγμάτων της λογοκρισίας στο πρωτομαγιάτικο φύλλο της εφημερίδας, ποινή που είχε ανασταλεί. Επιπλέον, το κατηγορητήριο αυτό περιείχε την ευφάνταστη κατηγορία “[...]ότι κρατούμενος εν ταις φυλακαίς Αβέρωφ έψαλλε δήθεν απαγορευμένα άσματα κωνσταντινικά και υβριστικά του κ.βασ. επιτρόπου και των κ.κ. στρατοδικών”³¹⁵. Σχετικά με την κατηγορία αυτή, προσήλθε μέχρι και ο Καβαφάκης ως μάρτυρας υπεράσπισης ώστε να υποστηρίξει πως ήταν ασύμβατη με την “εργατοσοσιαλιστική” ιδεολογία του Πετσόπουλου. Η απροκάλυπτα φρονηματική δίωξη του Πετσόπουλου, οδήγησε στον χαρακτηρισμό του ως το “πρώτο θύμα”. Ο τρόπος με τον οποίον του ασκήθηκαν οι διώξεις,

³¹² εφ.Πατρίς 10/7/1919, σ.1

³¹³ Κορδάτος, Γιάνης. 1972. *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, σ.201

³¹⁴ εφ.Ριζοσπάστης 12/7/1919, σ.1

³¹⁵ εφ.Ριζοσπάστης 14/7/1919, σ.1

χαρακτηριστικό του πρώιμου φιλελεύθερου αντικομμουνισμού που αρνείται την εμφανή πολιτική διάσταση των διώξεων σχολιάζεται επίσης:

“Και κάτι που της [κυβέρνησης] εψέξαμεν πάντοτε είνε ότι δεν είχε ποτέ το θάρρος να τους κτυπήση δι’ αυτά τα φρονήματα των, αλλ’ επεξητούσε πάντοτε ως αι τελευταίαι δίκαι απέδειξαν, να τους κτυπήση εις πράξεις δευτερευούσας”³¹⁶

Στο στόχαστρο του φιλοκυβερνητικού Τύπου μπαίνει πάλι ο “ισραηλίτης” Μπεναρόγια, ο οποίος εμφανίζεται στο κύριο άρθρο της *Πατρίς* ως συνεργαζόμενος με κομιτατζήδες:

“Ο έντιμος κ.Μπεναρόγιας, πριν κατέλθη εις Θεσσαλονίκην, ευθύς ως η πόλις απηλευθερώθη υπό του Ελληνικού στρατού, διέμενεν εις την Σόφιαν, ενθα διετελεί ΕΠΙ ΜΙΣΘΩ ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΟΥ ΛΕΓΟΜΕΝΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟ-ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΚΟΜΙΤΑΤΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΣ ΣΥΜΜΟΡΙΑΣ”³¹⁷

Στο ίδιο φύλλο δημοσιεύεται και η απάντηση του Βενιζέλου στο τηλεγράφημα διαμαρτυρίας που απέστειλε η ΓΣΕΕ σχετικά με τον εκτοπισμό των συνδικαλιστών. Τα λεγόμενα του Βενιζέλου καταδεικνύουν την κρατική στοχοποίηση του εργατικού-σοσιαλιστικού κινήματος:

“Δια να φτάση ο Αντιπρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου εις απέλασιν των μελών της Επιτροπής, ως τηλεγραφείτε, τούτο σημαίνει ότι η στάσις αυτών κατέστη αφόρητος και ασυμβίβαστος εντελώς προς τας περιστάσεις ας διερχόμεθα[...]

[...]είνε αδύνατον εις την υπεύθυνον Κυβέρνησιν να επιτρέψη όπως μια ωρισμένη τάξις του Έθνους, παραγνωρίζουσα τα εθνικά συμφέροντα, δημιουργήση προσκόμματα εις την τελεσφόρον και ταχείαν διεξαγωγήν του εξωτερικού πολέμου δια της ωθήσεως των πολιτών εις εμφύλιον πόλεμον”³¹⁸

Οι δηλώσεις του Βενιζέλου έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς αποτελούν μια ξεκάθαρη διατύπωση της κυβερνητικής αφομοίωσης του αντικομμουνιστικού λόγου, η μάλλον την πρώτη ρητή έκφραση του. Η αντεργατική και αντικομμουνιστική κατεύθυνση της

³¹⁶ εφ.Ριζοσπάστης 14/7/1919, σ.1

³¹⁷ εφ.Πατρίς 13/7/1919, σ.1

³¹⁸ εφ.Πατρίς 13/7/1919, σ.1

κυβερνητικής πολιτικής ανακοινώνεται πλέον δημόσια, το γεγονός αυτό συνιστά μια καθοριστική στιγμή για τον εγχώριο ταξικό ανταγωνισμό. Το αστικό κράτος απομακρύνεται από τη μέχρι πρότινος φαινομενική θέση του “διαιτητή” μεταξύ εργασίας-κεφαλαίου και αποκαλύπτει το πραγματικό του ταξικό πρόσημο.

Τη στιγμή που το μαχόμενο σοσιαλιστικό-εργατικό κίνημα βρέθηκε στο στόχαστρο της εντεινόμενης κρατικής καταστολής, είναι αξιοσημείωτη η στάση του Δρακούλη και του Γιαννιού. Ο Δρακούλης, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως ο “αυθεντικότερος των εν Ελλάδι σοσιαλιστών”, επιστρατεύεται από τον *Ελεύθερο Τύπο* ώστε να αποκηρύξει τις εργατικές αναταραχές³¹⁹. Παράλληλα, η εφημερίδα του Γιαννιού *Κοινωνία* διακόπτει την κυκλοφορία της στις 12 Ιουλίου³²⁰. Σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη* ο Γιαννιός, την μέρα του εκτοπισμού του Μπεναρόγια, θα γράψει:

“Ο Μπεναρόγια είναι Εβραίος αλλά κι αν ακόμη υποθέσωμεν ότι διανοείται να μετατρέψη τον σοσιαλισμόν στην Ελλάδα εις εβραϊκόν κίνημα, οι σοσιαλισταί της Ελλάδος δεν θα του το επιτρέψουν”

Ο *Ριζοσπάστης* θα φτάσει στο σημείο να αποδοκιμάσει τον αντιδραστικό ρόλο του Γιαννιού ως εξής:

“Και κατά την στιγμήν της κρίσεως, προδότης του αγώνος, δίδον την μαχαιριά και κλείων την εφημερίδα του δια να αποφύγη τας ευθύνας, αδιάφορον αν οι σύντροφοι του αγώνος έμειναν εις την εξορίαν και τας φυλακάς. Τον παραδίδομεν εις την περιφρόνησιν όλων των τίμιων εργατών της χώρας, τους οποίους εξηπάτησε. Είναι χειρότερος από τον Μαχαιράν³²¹.”

Ο ρόλος του Δρακούλη υπήρξε προ πολλού ξεκάθαρος συνεπώς δεν προκαλεί καμία έκπληξη η στάση του. Όμως, η στάση του Γιαννιού, καθ’ όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του, είναι απολύτως αντιφατική και σχεδόν αινιγματική³²². Η τάση του άλλοτε να συνδράμει ουσιωδώς στην οργάνωση του σοσιαλιστικού και εργατικού

³¹⁹ εφ.Ελεύθερος Τύπος 12/7/1919, σ.1

³²⁰ εφ.Ριζοσπάστης 13/7/1919, σ.1

³²¹ Μαχαιράς βλ. σ.66

³²² Ο Γιαννιός είχε εκδώσει και το βιβλίο *Ο Σοσιαλισμός του Κράτους* στρεφόμενο κατά του βενιζελικού συνδικαλισμού με αφορμή την ίδρυση του ΕΚΑ από τον βενιζελικό Θεοδωρόπουλο στο οποίο μάλιστα αναφέρει: “Για ούτο ο σοσιαλισμός του Κράτους κι ο ο σοσιαλισμός των Μαρξιστών, όσο κι αν παρουσιάζονται σα δύο πράξεις ομοιόμορφες στην εκτέλεση τους (Εργατική Νομοθεσία), κατά βάθος ο σκοπός της πρώτης είναι η άρνηση του σκοπού της δευτέρας. Γι’ αυτό ο αληθινός σοσιαλιστής δεν έχει χειρότερο του εχθρόν άλλον από τον σοσιαλιστή του κράτους.” παρατίθεται στο Νούτσος ο.π., σ.303

κινήματος και άλλοτε να ευθυγραμμίζεται με την καταστολή και την αποδιοργάνωση του δεν μπορεί να αποσαφηνιστεί. Ο ρόλος που διαδραμάτισε, όπως φανερώνεται μέσω του πολιτικού του λόγου και του τελικού του προορισμού, υπήρξε αδιαμφισβήτητα αντιδραστικός. Ο πολεμικός λόγος του Γιαννιού όπως φαίνεται και από τα παραπάνω γραφόμενα του, ταυτίζεται με την ευρύτερη πολεμική του αστικού Τύπου έναντι του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος. Οι δυο σοσιαλιστές συνδικαλιστές επηρεαζόμενοι από τον Γιαννιό (Δελαζάνος, Χατζημιχάλης) επίσης μετά τη διάσπαση της ΓΣΕΕ και της συνεργασίας της με το ΣΕΚΕ, θα επανέλθουν στην δμελή βενιζελική διοίκηση³²³.

Ο απολογισμός της απεργίας είναι πολυσήμαντος τόσο για την ιδεολογικοπολιτική συγκρότηση του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος όσο και για αυτή του αστικού κράτους. Μέσα στο 1919 έχουμε ουσιαστικά την πρώτη άμεση σύγκρουση μεταξύ των δύο, διαμορφώνοντας έτσι ένα νέο πολιτικό τοπίο. Για το σοσιαλιστικό-εργατικό κίνημα αποτέλεσε τη στιγμή της εισόδου του στο προσκήνιο της ελληνικής πολιτικής σκηνής, πραγματοποιώντας την πρώτη σφυγομέτρηση των δυνάμεων και της επιρροής του. Η απεργία, αν και αντικειμενικά δεν πέτυχε άμεσα την υλοποίηση των πολιτικών της στόχων, συσπείρωσε την οργανωμένη εργατική τάξη, ανάγκασε την κυβέρνηση σε υποχωρήσεις και τελικά στην απελευθέρωση 7 μήνες αργότερα όλων των συνδικαλιστών πλην του Μπεναρόγια³²⁴. Το αστικό κράτος κλήθηκε να χρησιμοποιήσει διευρυμένα μέσα καταστολής του ταξικού του αντιπάλου, χρησιμοποιώντας μέσα όπως τον εκτοπισμό των υπονομευτών του, που αργότερα θα αποτελέσει βασικό εργαλείο του νομικού του οπλοστασίου. Γενικότερα, το κράτος φανέρωσε έκδηλα αντικομμουνιστικό χαρακτήρα. Η ιδεολογική βάση του αντικομμουνισμού είχε προπαρασκευαστεί και η ανάπτυξη της διάχυσης του συμβαδίζει με την εντεινόμενη καταστολή του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος. Ο Καμπαγιάννης συμπυκνώνει απόλυτα τη διαδικασία αυτή:

“[...]από την εξέλιξη της απεργίας και την κάλυψη της από τον ημερήσιο Τύπο διαμορφώνεται ένα σώμα απόψεων που θα αποτελέσει το ιδεολογικό οπλοστάσιο αντιμετώπισης της εργατικής κίνησης για δεκαετίες. Κεντρικό ιδεολόγημα αποτελεί ότι η εργατική κίνηση και οι ιδέες των σοσιαλιστών ήρθαν από τα έξω

³²³ Λιβιεράτος ο.π., σ.41

³²⁴ Μπεναρόγια ο.π., σ.132

και από τα πάνω, όχι σαν αποτέλεσμα κοινωνικής εξέλιξης, αλλά σαν μεταδιδόμενη ασθένεια ή σαν αντεθνική συνωμοσία. Φορέας της μόλυνσης είναι αναμφίβολα ο ρωσικός μπολσεβικισμός που από καιρό αντιμετωπίζεται στον φιλελεύθερο τύπο με ιατρικούς όρους”³²⁵

Στη συνέχεια του 1919 ακολουθούν κι άλλοι απεργιακοί αγώνες όπως των αρτεργατών, των μυλεργατών, των τραπεζικών και οι πιο επεισοδικές αυτές των καπνεργατών στην Καβάλα και τη Δράμα³²⁶. Οι απεργίες των μυλεργατών και των καπνεργατών υπήρξαν μαχητικές, οδηγώντας σε καταστολή με συλλήψεις. Αυτοί που θεωρήθηκαν πρωταίτιοι των κινητοποιήσεων των μυλεργατών παραπέμφθηκαν σε στρατοδικείο ενώ 15 από τους οργανωτές των καπνεργατών φυλακίστηκαν για 11 μήνες³²⁷. Η δημοσιευμένη στον *Ριζοσπάστη* της 23ης Νοεμβρίου διαμαρτυρία του ΣΕΚΕ συνοψίζει την επικρατούσα κατάσταση κατά το 1919:

“Το Σοσιαλιστικόν εργατικόν κόμμα αισθάνεται την ανάγκην να υψώση και πάλιν ισχυράν και βροντώδη την φωνήν του, πλέον ισχυράν και πλέον βροντώδη από κάθε άλλη φοράν. Ως κόμμα της εργατικής τάξεως έχει καθήκον επιβεβλημένον και δικαίωμα αναφαίρετο να διακηρύξη ανά τα πέρατα της εργατικής Διεθνούς, ότι η εργατική τάξις της χώρας μας ευρίσκεται από ενός ήδη έτους υπό την πλέον απηνή και πλέον αμείλικτον καταδίωξιν[...]

Και κατ’ αυτόν τον τρόπον η εργατική τάξις καταδικάζεται εις ακουσίαν σιωπήν και εις αδυναμίαν να αμυνθή δια του λόγου, καθ’ ην στιγμήν συκοφαντείται, υβρίζεται, εξευτελίζεται, προπηλακίζεται από ολόκληρον τον αστικόν τύπο, εμποδίζεται δε να καθορίσει σαφώς και απροκαλύπτως τους διαρκώς και σκοπίμως παρεξηγουμένους σκοπούς της. Και η εμπαθής καταδίωξις του κράτους εξεδηλώθη εις όλας της τας εκφάνσεις (λογοκρισία 8 γραμμών). Και είδεν ακόμη η εργατική τάξις τους εκτελεστικούς της συνομοσπονδίας της επιτρόπους, αδικαιολογήτως εξοριζομένους και με κατάπληξιν βλέπει να πραμένη ακόμα εξόριστος χωρίς κανέναν απολύτως λόγον ο εκλεκτός της αγωνιστής ο Μπεναρόγιας. Χίλιες φορές εως τώρα εφώναξε δυνατά δια να ακουσθή παντού. Αποδώσατε μας τον Μπεναρόγιαν. Η φωνή της όμως επνίγη από την

³²⁵ Καμπαγιάννης, Θανάσης. 2007. *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα 1918-1926: οι απεργίες, τα συνέδρια της ΓΣΕΕ και η οργανική σύνδεση με το ΣΕΚΕ-ΚΚΕ*. Αθήνα: Μεταπτυχιακή εργασία. σ.43-44

³²⁶ Μαυρίκος ο.π., σ.41

³²⁷ Λιβιεράτος ο.π., σ48

λογοκρισίαν και η φωνή της- φωνή του εργαζόμενου λαού- δεν ηκούσθη. Αλλά ο πόλεμος κατά της εργατικής τάξεως δεν εστάθη ως εδώ. Η κυβέρνησις επενέβη εις ζητήματα καθαρώς δικαστικής δικαιοδοσίας, συστήσασα εις τα πρωτοδικεία όπως μη αναγνωρίζουν καταστατικά εργατικών οργανώσεων βασιζομένων επί της αρχής της πάλης των τάξεων, νομίζουσα ότι δι' ενός φερμανίου καταργούνται οι σταθεροί κοινωνικοί νόμοι.”³²⁸

5.3. Η γέννηση του ελληνικού κομμουνισμού

Στον απόηχο των μεγάλων εργατικών κινητοποιήσεων, η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στο εσωτερικό το ΣΕΚΕ κορυφώνεται με την εμφάνιση αντιπολιτευόμενων ομάδων στο εσωτερικό του³²⁹. Η μη άμεση ένταξη του κόμματος στην ΚΔ ύστερα από την ίδρυση της τον Μάρτιο του 1919, προκαλεί την πρώτη διάσπαση³³⁰. Σε όλα τα σοσιαλιστικά κόμματα το ζήτημα της προσχώρησης στην ΚΔ αναδεικνύεται ως η διαχωριστική γραμμή μεταξύ επαναστατικού και ρεφορμιστικού σοσιαλισμού³³¹. Ο Μπεναρόγια σχολιάζει πως μέσα σε αυτή τη συγκυρία “οι Έλληνες κομμουνιστάι εμφανίζονται”³³². Στην Ελλάδα η τάση της μπολσεβικοποίησης εκπροσωπείται από πρώην μέλη της Σοσιαλιστικής Νεολαίας, οι οποίοι ίδρυσαν ξεχωριστή οργάνωση στον Πειραιά με το όνομα “Κομμουνιστική Ένωση”. Η οργάνωση εξέδιδε και το περιοδικό *Κομμουνισμός*, μέσω του οποίου προβαλλόταν το υλικό της ΚΔ. Από τους κόλπους της προήλθαν οι πρώτοι αντιπολεμικοί πυρήνες στρατιωτών στο Μικρασιατικό μέτωπο, καθώς η οργάνωση διατηρούσε σταθερή εναντίωση προς τη Μικρασιατική εκστρατεία³³³.

Ωστόσο, παρά την απογοήτευση αυτού του τμήματος της νεολαίας του κόμματος να δει τον ρυθμό της μπολσεβικοποίησης να επιταχύνεται, το ΣΕΚΕ κινούνταν ήδη σταθερά προς την κατεύθυνση της ΚΔ. Το πρώτο δείγμα αυτού του προσανατολισμού, και της εσωτερικής κατάστασης του κόμματος που τον προώθησε, ήταν η συμμετοχή

³²⁸ εφ.Ριζοσπάστης 23/11/1919, σ.1

³²⁹ Ελεφάντης ο.π., σ.26-27

³³⁰ Στο ίδιο, σ.27

³³¹ Pons, Silvio. 2014. *The Global Revolution. A History of International Communism 1917-1991*. Oxford: Oxford University Press., σ.16

³³² Μπεναρόγια ο.π., σ.133

³³³ Ελεφάντης ο.π.,σ.27

του ΣΕΚΕ στο Συνέδριο της Βαλκανικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας (ΒΚΟ) στη Σόφια τον Ιανουάριο του 1919. Η ΒΚΟ, ήταν όργανο που συστάθηκε από τη νεοϊδρυθείσα ΚΔ³³⁴. Στο συνέδριο το ΣΕΚΕ, όπου το ΣΕΚΕ εκπροσωπήθηκε από τον Λιγδόπουλο, οι σύνεδροι υπερψήφισαν τη θέση ότι:

“Τίποτε άλλο πέρα από την προλεταριακή επανάσταση και τη δικτατορία του προλεταριάτου, με την οργάνωσή της μέσω των Σοβιέτ εργατών, αγροτών και στρατιωτών του Κόκκινου Στρατού, δεν θα απελευθερώσει τα βαλκανικά έθνη από κάθε καταπίεση, ούτε θα τους προσφέρει τη δυνατότητα αυτοδιάθεσης, ενώνοντας τα όλα σε μία Βαλκανική Σοσιαλιστική Σοβιετική Δημοκρατία.”³³⁵

Η συμμετοχή και η υπερψήφιση αυτών των θέσεων από το ΣΕΚΕ δείχνει ήδη μια ώριμη πλέον ριζοσπαστικοποίηση του, ενώ όπως το θέτει ο Μπεναρόγια υπήρξε ο “πρόλογος” της ένταξης του κόμματος στην ΚΔ³³⁶.

Στο Β' Συνέδριο του ΣΕΚΕ που συνήλθε στις 5-12 Απριλίου του 1920³³⁷, σημειώθηκε μια μετατόπιση προς τα αριστερά. Η ίδρυση της ΚΔ που συγκρότησε έναν ισχυρό πόλο έλξης για όλα τα σοσιαλιστικά κόμματα του κόσμου, ωθώντας τα σε επαναστατικό προσανατολισμό. Η εξέλιξη αυτή αντικατοπτρίζεται και στις εσωτερικές διεργασίες του ΣΕΚΕ, όπου στα πλαίσια του Β' Συνέδριο, εγκαταλείπονται ουσιαστικά όλες οι θέσεις που το τοποθετούσαν σε μια σοσιαλ-πατριωτική κατεύθυνση. Εντούτοις, όσον αφορά ζητήματα εξωτερικής πολιτικής αποφασίστηκε η κατάργηση των άρθρων περί αστικής δημοκρατίας, ΚτΕ και αμυντικού πολέμου ενώ εκκινεί διαδικασία σύνταξης πολιτικού προγράμματος στις βάσεις που προδιαγράφει η ΚΔ³³⁸. Η κριτική της Β' Διεθνούς από το συνέδριο είναι έκδηλη της επικράτησης του προλεταριακού διεθνισμού στις τάξεις του κόμματος:

“η β' Διεθνής, αποβλέψασα εις την δημιουργίαν “εθνικών σοσιαλισμών”, αναγνώρισσα την ανάγκην της εθνικής αποκαταστάσεως και μη δυνηθείσασα

³³⁴ Ήταν ουσιαστικά η συνέχιση της Βαλκανικής Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας που συστάθηκε στο Βουκουρέστι το 1915 από διάφορα σοσιαλιστικά κόμματα και κινήσεις της Βουλγαρίας, της Σερβίας, της Ρουμανίας και της Ελλάδας. βλ.ΚΚΕ.Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949, ,σ.100

³³⁵ Stavrianos ο.π., σ.303

³³⁶ Μπεναρόγια ο.π., 133

³³⁷ Λιβιεράτος ο.π., σ.45

³³⁸ Στο ίδιο., σ.51-52

δια τούτο κατά την κρίσιμον στιγμήν της κηρύξεως του πολέμου, να κρατήσει υψηλά την καθαρώς διεθνιστικήν σημαία του σοσιαλισμού[...]"³³⁹

Τέλος, στο όνομα του κόμματος, χαρακτηριστικό της πολιτικής του μετατόπισης, προστέθηκε και ο προσδιορισμός "Κομμουνιστικό"³⁴⁰.

Η σημασία του συνεδρίου και της ένταξης του ΣΕΚΕ(Κ) στην ΚΔ, ήταν μια τεράστια εξέλιξη τόσο για το ίδιο το κόμμα όσο και για την αναπαράσταση του στον αστικό Τύπο. Η τάση του Γιαννιού, εκδίδει από τον Απρίλιο μία νέα καθημερινή εφημερίδα την *Άμυνα*³⁴¹. Η εφημερίδα αυτή αυτοπαρουσιάζεται ως "όργανο των εργατικών τάξεων της Ελλάδος", στην πραγματικότητα αποτελεί μια απόπειρα υπονόμησης της ανάπτυξης του ΣΕΚΕ(Κ) και της σοσιαλιστικής ΓΣΕΕ. Έτσι, φιλοξενούνται δηλώσεις του μέλους της Εκτελεστικής Επιτροπής, Ξανθάκη, της "εργατοβενιζελικής" ΓΣΕΕ, οι οποίες καταγγέλλουν το ΣΕΚΕ(Κ) για "παραπλάνηση" των ραπτεργατών:

"[...]κατέστρωσαν το σχεδίων της υφαρπαγής της ψήφου των συναδέλφων μας εν τη συνελεύσει, χωρίς να έχουν την ειλικρίνειαν και το θάρρος να εξηγήσουν τον πραγματικόν σκοπόν του κόμματος αυτού και τον τρόπον της δράσεως του. Χωρίς να ειπούν εις τα μέλη μας καθαρά και παστρικά ότι το κόμμα, το λεγόμενον εργατοσοσιαλιστικόν, είνε κόμμα επαναστατικών των άκρων, ότι ενεγράφη εις την Τρίτην Διεθνή της Μόσχας, και ότι το πρόγραμμα του είνε η επανάστασις και ο Μπολσεβικισμός"³⁴²

Η "παραπλάνηση" αυτή των ραπτεργατών αναφέρει σαρκαστικά ο *Ριζοσπάστης* την επόμενη παρέσυρε 160 ραπτεργάτες να υπερψηφίσουν την προσχώρηση της ΓΣΕΕ στο ΣΕΚΕ(Κ) ενώ η παράταξη του Μαχαιρά απέσπασε μόλις 7 ψήφους³⁴³. Η ψήφιση της ένταξης στην ΚΔ, πλέον αποτελεί επιβεβαίωση του μπολσεβικικού πολιτικού προσανατολισμού, δίνοντας μια νέα ένταση στον αντικομμουνιστικό λόγο³⁴⁴.

³³⁹ ΚΚΕ. 1974. *Το ΚΚΕ Επίσημα κείμενα (1918-1924) Τόμος Α'*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή., σ.61

³⁴⁰ Μοσκόφ ο.π., σ.417

³⁴¹ εφ.Άμυνα 1/4/1920

³⁴² εφ.Άμυνα 15/4/1920, σ.1

³⁴³ εφ.Ριζοσπάστης 16/4/1920, σ.1

³⁴⁴ Η πολεμική της *Άμυνας* στοχοποιεί και τον Μπεναρόγια, κατηγορώντας τον πως λαμβάνει παχυλή μισθοδοσία από το ΣΕΚΕ(Κ) (1400 δρχ) και παροτρύνοντας τον να "τραβήξει για άλλο κράτος" βλ.εφ.Άμυνα 23/6/1920, σ.1

Η επιστροφή του Βενιζέλου στην Αθήνα τον Απρίλιο, που συνοδεύεται από κεντρική πολιτική διαδήλωση στο Σύνταγμα³⁴⁵, με διακηρύξεις για αμνήστευση των καταδικασμένων από στρατοδικεία. Η αμνήστευση αυτή αφορά καταδίκους και υπόδικους που διώχθηκαν για αδικήματα παραβίασης του νόμου 733 “περί αδικημάτων κατά την ασφάλεια της χώρας και της κοινής ησυχίας” και του άρθρου 10 του νόμου ΔΞΘ’ “περί καταστάσεως πολιορκίας”. Το διάταγμα προέβλεπε αμνήστευση για αδικήματα που διαπράχθηκαν από τη 1η Νοεμβρίου 1916 μέχρι τη 12η Ιουνίου 1917³⁴⁶. Αυτό υποδηλώνει και τη διάθεση από πλευράς κυβέρνησης να χαμηλώσει τους τόνους της πολιτικής αντιπαράθεσης. Ωστόσο, σε κάθε διακηρυγμένη υποχώρηση, υπήρχε πάντοτε η υπενθύμιση πως ό,τι έγινε ήταν προς υπηρεσία των εθνικών στόχων. Έτσι, ο Βενιζέλος σε συνέντευξη του στην *Εστία* αναφέρει:

“[...]οι τυφεκισθέντες ήσαν πάντες λιποτάκται ή στασιασταί, ανήκοντες εις την δικαιοδοσίαν των Στρατοδικείων εκστρατείας, ετυφεκίσθησαν δε, διότι έθετον εν κινδύνω τον αγώνα μας κατά των εχθρών της φυλής μας”³⁴⁷.

Οι δηλώσεις αυτές είναι ενδεικτικές του πως διάφορα από τα ίδια αφοριστικά μέσα και πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν ύστερα κατά του κομμουνιστικού κινήματος αναπτύχθηκαν μέσα στον εθνικό διχασμό. Η απόσπαση δημοσίων δηλώσεων μετάνοιας λχ. σαν πρακτική εμφανίζεται πρώτη φορά το 1916³⁴⁸. Αυτό έχει μια ειδική σημασία, καθώς ο εθνικός διχασμός καθιέρωσε όχι μόνο τη διαπάλη με τον πολιτικό αντίπαλο, αλλά την εξόντωση, ισοπέδωση του και την αναπαράσταση του ως αντεθνικώς δρώντος.

Σχετικά με το εργατικό κίνημα, ο Βενιζέλος επεδίωκε και εκεί μια επαναφορά στον ρόλο του “διαιτητή”, αυτόν που ειρωνικά σχολιάζει ο *Ριζοσπάστης* ως αντεργατική πολιτική, φιλεργατικές δηλώσεις³⁴⁹. Το πολιτικό κλίμα που επιχειρεί να δημιουργήσει ο Βενιζέλος με την άφιξη του οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως τη νέα επιστράτευση αλλά και το επερχόμενο συνέδριο της ΓΣΕΕ. Οι δύο ομοσπονδίες θα καλέσουν ξεχωριστά συνέδρια τον Σεπτέμβριο, η βενιζελική στον Πειραιά ενώ η σοσιαλιστική στην Αθήνα. Τα δύο ανταγωνιστικά συνέδρια υπήρξαν και η πραγματική

³⁴⁵ εφ.Πατρίς 19/4/1919, σ.

³⁴⁶ εφ.Ριζοσπάστης 20/4/1919, σ.2

³⁴⁷ εφ.Εστία 19/4/1919, σ.1

³⁴⁸ Μαυρογορδάτος, Γιώργος. 2015. *1915, Ο εθνικός διχασμός*. Αθήνα: Πατάκης, σ.99

³⁴⁹ εφ.Ριζοσπάστης 16/4/1919, σ.1

σφυγομέτρηση της δύναμης των δύο τάσεων. Στο συνέδριο του Πειραιά συμμετείχαν φορτοεκφορτωτικά, λιμενεργατικά και ναυτεργατικά σωματεία, ενώ το φιλελεύθερο κόμμα δημιούργησε πολλά σωματεία ώστε να φανεί πως πυκνώνουν οι γραμμές του κυβερνητικού συνδικαλισμού³⁵⁰. Η νέα επιτροπή που εξελέγη από το συνέδριο ήταν επίσης φιλοκυβερνητική. Η τελευταία αυτή προσπάθεια των βενιζελικών να ασκήσουν επιρροή στο εργατικό κίνημα κατέστη αποτυχημένη.

Το συνέδριο της Αθήνας από την άλλη καταφέρνει να συγκεντρώσει 137³⁵¹ σωματεία, τα οποία αντιπροσώπευαν 32.000 μέλη³⁵². Στο συνέδριο εκδηλώθηκαν τρεις τάσεις. Η πρώτη που και η ισχυρότερη που ήταν αυτή που υποστήριζε τη σύνδεση της ΓΣΕΕ με το ΣΕΚΕ(Κ), η δεύτερη στήριζε την ένταξη της ΓΣΕΕ στο κόμμα ενώ η τρίτη την πολιτική αυτοτέλεια της ΓΣΕΕ. Η πρώτη τάση επικράτησε με μεγάλη πλειοψηφία, διατηρώντας έτσι την οργανική σχέση μεταξύ του κόμματος και της ΓΣΕΕ. Η έκβαση του μαζικού αυτού συνεδρίου δείχνει πως το ΣΕΚΕ(Κ) στη βάση των θέσεων της ΚΔ και με ένα αμιγώς ταξικό προσανατολισμό καταφέρνει να συσπειρώσει τη λαϊκή του βάση³⁵³. Ωστόσο, σημειώνεται πως με την απόφαση της σύνδεσης των δύο αποκλειόταν διάφορα μαζικά σωματεία, όπως των σιδηροδρομικών και των τριατατικών³⁵⁴.

5.4. Αντιπολεμική δράση, προεκλογικός αγώνας και η κατασκευή του εσωτερικού εχθρού

Η αντιπαράθεση μεταξύ του ΣΕΚΕ(Κ) και του αστικού πολιτικού κόσμου περνάει σε ένα νέο επίπεδο με την επέκταση της Μικρασιατικής εκστρατείας. Ο βενιζελικός Τύπος τον Ιούλιο κηρύττει:

“ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ λοιπόν ΤΩΝ ΟΛΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ και μαζί με αυτούς η Ελλάς ανέλαβε να υποχρεώσει την Τουρκίαν Ν’ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΝΑ ΣΕΒΑΣΘΗ ΤΑΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΕΩΣ ΤΟΥ ΣΑΝ ΡΕΜΟ.

Ο Θεός ηυλόγησε τα Ελληνικά όπλα και κατάπληξιν φίλων και εχθρών, ο Ελληνικός στρατός όχι μόνον βαίνει θριαμβευτικώς εις την εκτέλεσιν της εντολής,

³⁵⁰ Λιβιεράτος ο.π., σ.64

³⁵¹ Η' 190 σωματείων με 35.000 βλ. ΚΚΕ.Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949, ,σ.110

³⁵² Λιβιεράτος ο.π.,σ.64-65

³⁵³ Στο ίδιο, σ.65

³⁵⁴ ΚΚΕ.Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949, ,σ.110

την οποίαν έλαβεν, αλλά και εξύψωσεν εις τα όμματα ολόκληρου του κόσμου το στρατιωτικόν γόητρον της Ελλάδας”³⁵⁵

Μέσα σε αυτό το κλίμα, της “εκδίκησης του πρώην υπηκόου έναντι του τυράννου του”³⁵⁶ και της παντοδυναμίας του Βενιζέλου, οι αντιπολιτευόμενες εναντίον του φωνές σκιαγράφονται ως ανθελληνικές. Η αντιπαράθεση μεταξύ της “Μεγάλης ιδέας” και της “μικράς Ελλάδος”, λαμβάνει νέες διαστάσεις, οι ενάντιοι της επέκτασης της εκστρατεία χαρακτηρίζονται ως “απάτριδες”³⁵⁷. Η αντιπολίτευση, θέλοντας να καρπωθεί και αυτή τη διαφαινόμενη υλοποίηση της “Μεγάλης Ιδέας”, επιχειρεί να αναδείξει τη συμμετοχή όλου του λαού και του έθνους σε αυτόν τον θρίαμβο³⁵⁸. Στον αντίποδα του ενθουσιασμού του αστικού Τύπου, ο *Ριζοσπάστης* εναντιώνεται χωρίς περιστροφές στην εκστρατεία, σχολιάζοντας πως υπηρετεί τους ιμπεριαλιστικούς σκοπούς των μεγάλων δυνάμεων³⁵⁹.

Το ΣΕΚΕ(Κ) σε αυτό το διάστημα δέχεται καταστολή και λογοκρισία με ανακοίνωση του σχετικά με τον πόλεμο να διαγράφεται ολόκληρη από τη λογοκρισία³⁶⁰. Λίγες μέρες νωρίτερα είχε προηγηθεί η σύλληψη του πρώτου γραμματέα του ΣΕΚΕ(Κ) Ν.Δημητράτου ως υπευθύνου για μια αντιπολεμική προκήρυξη³⁶¹. Η ένταση της καταστολής φέρεται να κλιμακώνεται και έναντι μελών της βάσης του κόμματος, ενδιαφέρον παρουσιάζει μια περίπτωση που καταγράφεται στην Αμαλιάδα:

“Η αυθαιρεσία του ανθυπομοιράρχου Αμαλιάδος εναντίον του μέλους του Τμήματος μας συν. Ιωάννη Απλοχωρίτη μας δίδει...

Συνέλαβε τον σύντροφον μας μόνον και μόνον διότι ήτο σοσιαλιστής, πράγμα ασυγχώρητον δια τον κ.ανθυπομοίραρχον! Διέταξε να παρουσιασθούν ενώπιον του όλοι οι οπωσδήποτε ελθόντες εις συνάφειαν ή απλώς συνομιλήσαντες με αυτόν δια να τους απολυμάνη από το επικίνδυνον μικρόβιον! Του απηύθυνε κατηγορίαν επί εισαγωγή ξένου πολιτεύματος εις την χώραν!”³⁶²

³⁵⁵ εφ.Πατρίς 5/7/1920, σ.1

³⁵⁶ εφ.Πατρίς 4/7/1920, σ.3

³⁵⁷ εφ.Καθημερινή 11/7/1920, σ.1

³⁵⁸ εφ.Καθημερινή 12/7/1920, σ.1

³⁵⁹ εφ.Ριζοσπάστης 11/7/1920, σ.1

³⁶⁰ εφ.Ριζοσπάστης 28/6/1920, σ.1

³⁶¹ Μπεναρόγια ο.π., σ.139

³⁶² εφ.Ριζοσπάστης, σ.30/5/1920, σ.1, εφ.Ριζοσπάστης 3/6/1920 “Διαμαρτυρία του εν Καβάλλα Τμήματος του Σοσιαλιστικού Εργ.Κόμματος της Ελλάδος” : “Το αστικό κράτος από ένα μήνα και πλέον ευρίσκεται σε πόλεμον εξοντώσεως μαζί μας κηρυγμένον φανερά πλέον εναντίον της ιδεολογίας μας”, σχετικά μια σκευωρία εμπρησμού αποθήκης για την οποία κατηγορήθηκαν απεργοί εργάτες.

Η αντιμετώπιση αυτή, μελών του κόμματος, από του χωροφύλακες φανερώνει τη διάχυση του αντικομμουνιστικού λόγου σε στελέχη του κρατικού μηχανισμού. Σταδιακά συντελείται η μετάβαση από προσχηματικές διώξεις του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος σε αμιγώς πολιτικές διώξεις. Αυτό μπορεί να ιδωθεί ως στάδιο εξέλιξης της αντικομμουνιστικής πρακτικής. Η κλιμάκωση της καταστολής λαμβάνει νέες διαστάσεις ειδικά στην Αν.Μακεδονία, όπου το ΣΕΚΕ(Κ) έχει ευρεία στήριξη λόγω του ισχυρού καπνεργατικού κινήματος. Ο *Ριζοσπάστης* αποτυπώνει το κλίμα τρομοκρατίας που επικρατεί:

“Η εργατική τάξις της χώρας μας διέρχεται την κρισιμωτέραν περίοδον του νεαρού της βίου ο πέλεκυς του αστικού Κράτους εις τας χείρας των Λιβιεράτων, Μαγκανάρηδων και των διαφόρων προέδρων των Συλλόγων των Φιλελευθέρων θερίζει ασύστολα και άνευ προσχημάτων πλέον ό,τι ηθικόν και συνειδητόν έχει να επιδείξη η τάξις μας[...]Η εργατιά της Ανατ.Μακεδονίας στενάζει υπό το κνούτον των διαφόρων μπράβων και η τρομοκρατία οργιάζει εις βάρος της από τους λειτουργούς της Θέμιδος και τους διαφόρους στρατοκράτας.”³⁶³

Το ΣΕΚΕ(Κ) επίσης επιδιώκει να διοργανώσει συλλαλητήριο στις στήλες του Ολυμπίου Διός για το κόστος ζωής την Κυριακή 14 Ιουνίου, το οποίο εν τέλει δεν πραγματοποιείται λόγω κυβερνητικής απαγόρευσης³⁶⁴. Η απαγόρευση του συλλαλητηρίου συμπίπτει με την κατάληψη από τον ελληνικό στρατό της Φιλαδέλφειας (Αλασεχίρ), που προκαλεί ανανεωμένο ενθουσιασμό στον φιλελεύθερο Τύπο. Έτσι, το ΣΕΚΕ(Κ) στοχοποιείται πάλι με μια φιλελεύθερη εφημερίδα να σχολιάζει “όταν υπάρχουν άνθρωποι που δεν θέλουν να ενθυμούνται ότι είνε Έλληνες, πρέπει να τους το υπενθυμίξη ο χωροφύλαξ”³⁶⁵.

Η πολιτική απομόνωση του ΣΕΚΕ(Κ) απέναντι στα δύο αστικά μπλοκ έρχεται σε συνάρτηση και με τις διεθνείς εξελίξεις. Η καθολική επικράτηση των δυνάμεων της Αντάντ, μέσω της συγκρότησης και της ΚτΕ ως οργανισμό διαχείρισης των διεθνών ζητημάτων, σχηματίζει και το νέο παγκόσμιο δίπολο. Από τη μία η Αντάντ με την ΚτΕ και από την άλλη η μπολσεβίκικη Ρωσία με την ΚΔ. Η προσήλωση λοιπόν των αστικών δυνάμεων στις μεγάλες δυτικές δυνάμεις αποτελεί πλέον πολιτικό μονόδρομο. Επίσης, η επιτυχία της βενιζελικής πολιτικής στην πραγματοποίηση των “εθνικών πόθων” και η

³⁶³ εφ.Ριζοσπάστης 5/6/1920, σ.1

³⁶⁴ εφ.Ριζοσπάστης 14/6/1920, σ.1

³⁶⁵ εφ.Ριζοσπάστης 14/6/1920, σ.1

συνεχιζόμενη εκστρατεία προκαλεί αυτή την “άμιλλα του πατριωτισμού”. Σε αυτή την πατριωτική και ταξική άμιλλα αντιτάσσεται ο προλεταριακός διεθνισμός και η παγκόσμια επανάσταση, “ο παλαιός κόσμος που αποθνήσκει και ο νέος που γεννάται”³⁶⁶. Με τη κλιμάκωση της Μικρασιατικής εκστρατείας κορυφώνεται η αντίθεση μεταξύ “πατριωτισμού” και διεθνισμού, ολοκληρώνοντας την ρήξη του ΣΕΚΕ(Κ) με τον αστικό πολιτικό κόσμο.

Η υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών στις 28 Ιουλίου πυροδοτεί μια νέα έκρηξη πατριωτικού ενθουσιασμού στον Τύπο. Ο φιλελεύθερος Τύπος, χαιρετίζει τον νικητή Βενιζέλου, αφού κατάφερε να μεταβληθεί η “Μεγάλη Ελλάς εις πραγματικότητα”³⁶⁷. Ο παροξυσμός και οι προσδοκίες που προκλήθηκαν με την υπογραφή της συνθήκης φτάνουν στο σημείο να χαρακτηρίζουν την Ελλάδα του Βενιζέλου ως την “τρίτη Μεγάλη Ελλάς[...]συμπαγεστέρα της κλασικής, η πλέον ομογενής και ομοιόμορφος της Βυζαντινής”³⁶⁸. Η *Καθημερινή* σε παρόμοιο ύφος θα γράψει επίσης για τον θρίαμβο των “Ελληνικών όπλων”³⁶⁹. Ο *Ριζοσπάστης* θα σχολιάσει πως με την υπογραφή της συνθήκης στερεύουν οι δικαιολογίες της κυβέρνησης για τη

διατήρηση των μέτρων της λογοκρισίας, και της καταστολής ευρύτερα. Ο Πετσόπουλος σε κύριο άρθρο θα αποκηρύξει τη συνθήκη λέγοντας πως δεν πρόκειται για ειρήνη των λαών. Η σθεναρά διεθνιστική ταξική στάση εν μέσω εθνικιστικού παροξυσμού αποτυπώνεται:

³⁷⁰“Η αστική Ευρώπη, και μαζί της αι αστικάί τάξεις της χώρας μας, διακαίως πανηγυρίζουν. Ο απολογισμός του πολέμου υπήρξεν δι’ αυτάς πλούσιος εις καρπούς. Φαίνεται όμως, ότι η τρομακτικώς αυξηθείσα και ολονέν αυξανόμενη δυστυχία των αντιπάλων τάξεων

Το Τραπέζι του «Ριζοσπάστη»

³⁶⁶ εφ.Ριζοσπάστης 11/6/1920, σ.1

³⁶⁷ εφ.Ελεύθερος Τύπος 30/7/1920, σ.1

³⁶⁸ εφ.Εστία 31/7/1920,σ.1

³⁶⁹ εφ.Καθημερινή 30/7/1920, σ.1

³⁷⁰ εφ.Ριζοσπάστης 9/8/1920, σ.1, τα κατεστραμμένα γραφεία της εφημερίδας

κάποτε ενισχύουσα και στερεώνουσα προσωρινώς την κυριαρχίαν των, τους ανησυχεί. Δια τούτο προσπαθούν να παρασύρουν να παρασύρουν εις την χαράν των και εις τους πανηγυρισμούς των- τους είνε αναγκαίον τούτο δια να καθησυχάσουν την ανησυχίαν των- τας εργαζομένας τάξεις, τον λαόν, εν ονόματι “της μεγεθύνσεως της πατρίδος”, εν ονόματι “της απελευθέρωσεως δούλων αδελφών” ³⁷¹.

Το πολιτικό τοπίο αλλάζει απότομα όταν δυο μέρες αργότερα πραγματοποιείται απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου από δύο απότακτους βασιλικούς αξιωματικούς στον σταθμό της Λυών³⁷². Η αποτυχημένη απόπειρα μόλις μαθεύτηκε στην Αθήνα οδήγησε στην τυφλή αντεκδίκηση ολόκληρου του βενιζελικού μηχανισμού έναντι των αντιπάλων του. Πολλά στελέχη της αντιβενιζελικής παράταξης συλλαμβάνονται (αξιωματικοί, πολιτικοί, δημοσιογράφοι κλπ.) και φυλακίζονται, ενώ πραγματοποιούνται έφοδοι στα γραφεία των αντιπολιτευόμενων εφημερίδων. Η εκδικητικότητα των βενιζελικών θα φτάσει στο σημείο της δολοφονίας του Ίωνα Δραγούμη στις 31 Ιουλίου από τα σώματα ασφαλείας του έτερου μακεδονομάχου Γύπαρη³⁷³.

Ο φιλελεύθερος Τύπος κάνει λόγο για απόπειρα όχι μόνο έναντι του Βενιζέλου αλλά κατά ολόκληρου του έθνους³⁷⁴. Η δολοφονία του Δραγούμη περνάει σχεδόν ασχολίαστη, μάλιστα ο Δραγούμης εμφανίζεται να αποπειράται να αποφύγει τη σύλληψη³⁷⁵. Η *Καθημερινή* διακόπτει την κυκλοφορία της για ένα διάστημα κυκλοφορώντας πάλι στις 13 Αυγούστου.

Μολονότι η απόπειρα κατά του Βενιζέλου δεν είχε καμία εμπλοκή κομμουνιστών, σε αυτό το πογκρόμ κατά πολιτικών αντιπάλων καταστρέφονται και τα γραφεία του

³⁷¹ εφ.Ριζοσπάστης 30/7/1920, σ.1

³⁷² Κορδάτος, Γιάνης. *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας. Τόμος 13 1900-1924.* , σ.541

³⁷³ Μάξης ο.π., σ.43, Ο τρόπος με τον οποίο ο Κορδάτος γράφοντας με το ψευδώνυμο Π.Χάλκος θα αποχαιρετήσει τον Δραγούμη είναι ξεχωριστός : “Η αστική μας τάξη πρέπει να κλάψει ειλικρινά την τραγική δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη. Έχασε έναν πολιτικό της από τους πιο τίμιους και ηθικούς. Ο αντιπολιτευόμενος αστικός κόσμος ίσως έχασε τον μόνο πολιτικό άντρα που μπορούσε, με τα ηθικά και πνευματικά του προσόντα, ν’ αντικρούσει και να πολεμήσει την Βενιζελική ιδεολογία...Τελειώνω με αυτές τις λίγες γραμμές για τον έντιμο και ευγενή πολιτικό αντίπαλο της σοσιαλιστικής μας ιδεολογίας, που, αν και δεν την πίστευε, πάντα τη σεβόταν. Είναι καθήκον μας σαν σοσιαλιστές να λέμε πάντα την αλήθεια και να αναγνωρίζουμε την ηθική αξία των αντιπάλων” βλ. Κόρμαλης, Αθανάσιος. 1994. *Η εκτέλεση του Ίωνος Δραγούμη στον Τύπο της εποχής*. Αθήνα: Πελασγός., σ.70-72

³⁷⁴ εφ.Ακρόπολις 1/8/1920, σ.1 η *Ακρόπολις* μετά τον θάνατο του διευθυντή της Βλάση Γαβριηλίδη τον Μάιο μεταστρέφεται σε βενιζελική κατεύθυνση

³⁷⁵ εφ.Ελεύθερος Τύπος 1/8/1920, σ.2

Ριζοσπάστη στην οδό Πειραιώς 24. Στις 9 Αυγούστου, την ημέρα της επανακυκλοφορίας του περιγράφει τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν:

“Υπήρξε και αυτός [ο *Ριζοσπάστης*] θύμα της λεηλασίας και της καταστροφής που εσκόρπισαν εις την πρωτεύουσαν αι τρομοκατησασαί επί μιαν ολόκληρον ημέραν την πόλιν συμμορίαί. Ένα αστικόν κόμμα, κυβερνών τη χώραν, δεν ηδύνατο να μη επωφεληθή της ευκαιρίας, όπως δοκιμάση να απαλλαγή άπαξ δια παντός ενός λίαν ενοχλητικού αντιπάλου και να καταπνίξη την φωνήν της εργατικής τάξεως της χώρας υπό τα ερείπια του “*Ριζοσπάστη*”. Το γεγονός ότι αυτός ο νομάρχης Αττικής υπήρξεν ο υποκινητής της κατά του “*Ριζοσπάστου*” επιθέσεως και η μανία, με την οποίαν τα γραφεία του κυριολεκτικώς ανεσκάφησαν, προκειμένου περί εφημερίδος ουδεμίαν εχούσης σχέσιν προς τον μεταξύ των δύο αστικών κομμάτων αγώνα, είνε χαρακτηριστικά του μίσους, το οποίον το κυβερνών την χώραν κόμμα τρέφει[...]”³⁷⁶

Η λεηλασία των γραφείων του *Ριζοσπάστη* από τον βενιζελικό όχλο, μπορεί να ιδωθεί ως απόληξη της βενιζελικής προπαγάνδας περί των σοσιαλιστών ως “μεταμφιεσμένων κωνσταντινικών”. Η επίθεση αυτή όπως την καταγγέλλει και το ίδιο το ΣΕΚΕ(Κ) στη διαμαρτυρία του έχει “καθαρώς αστικούς σκοπούς και ουδόλως σχετιζόμενους ούτε αμέσως ούτε εμμέσως με τη σοσιαλιστικήν ιδεολογίαν”. Ωστόσο, το γεγονός και μόνο πως κατευθύνθηκε ένας όχλος από τον νομάρχη Αττικής, δηλώνει και την πολιτική στοχοποίηση. Η απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου, επαναφέρει σε μεγάλο βαθμό ως κυρίαρχη πολιτική και κοινωνική αντίθεση το δίπολο του εθνικού διχασμού.

Η νέα πολεμική κατά του κομμουνιστικού κινήματος προβάλλεται μέσω της φανταστικής κατασκευής μιας συνεργασίας σοσιαλιστών-μοναρχικών έναντι της Ελλάδας. Στο πρωτοσέλιδο του *Ελεύθερου Τύπου* παρατίθενται μάλιστα ανταπόκριση από τη Ρώμη που δείχνει την εμπλοκή της ΚΔ στην εσωτερική κατάσταση της Ελλάδας μέσω της προτροπής της για συνεργασία σοσιαλιστών-μοναρχικών:

“Το έργον της Μπολσεβικικής προπαγάνδας εν Ελλάδι ωρίμασε ΚΑΙ ΟΤΙ ΕΙΣ ΕΝ ΝΕΥΜΑ ΕΞΩΘΕΝ ΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΟΙ ΘΑ ΠΡΟΒΩΣΙΝ ΕΙΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΕΝ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΚΩΝ .ΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ ΜΠΑΤΣΙ ΚΑΙ ΣΕΡΑΤΗ. ΑΝΕΓΝΩΣΑΝ ΕΣΧΑΤΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΝ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΤΡΙΔΟΥ

³⁷⁶ εφ.Ριζοσπάστης 9/8/1920, σ.1

ΤΙΝΟΣ, ΑΥΤΟΤΙΤΛΟΦΟΡΟΥΜΕΝΟΥ ΑΡΧΗΓΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΡΥΘΡΩΝ ΚΑΙ
ΔΗΛΟΥΝΤΟΣ ΟΤΙ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΕΙΝΕ ΕΤΟΙΜΑ ΔΙΑ ΔΡΑΣΙΝ ΑΜΕΣΩΝ”³⁷⁷

Στη συνέχεια του άρθρου επίσης αναφέρεται πως οι “Έλληνες ερυθροί” επικοινωνούν με τη Μόσχα μέσω της εφημερίδας *Αβάντι*³⁷⁸. Το δημοσίευμα αυτό αποτελεί το επιστέγασμα της μακροχρόνιας βενιζελικής αντισοσιαλιστικής προπαγάνδας, και συμπυκνώνει την ουσία του αντικομμουνιστικού λόγου. Η εμφάνιση του κομμουνιστικού κινήματος ως ανθελληνικό πλέον αποκτά υπόσταση με την ίδρυση της ΚΔ, η οποία συνδράμει στην ανάδειξη του κομμουνισμού ως μονολιθικό φαινόμενο με κέντρο τη Μόσχα. Ακόμα, ο βενιζελικός Τύπος επιδιώκει να ταυτίσει τον βενιζελισμό με την Ελλάδα και τα συμφέροντά της, χρησιμοποιώντας τον διεθνισμό του κομμουνισμού ως μέσο για να στιγματίσει παράλληλα και τους μοναρχικούς. Αντίστοιχο συκοφαντικό δημοσίευμα που στοχοποιεί τον Πετσόπουλο ως αρχηγό του ελληνικού Μπολσεβίκικου κινήματος ακολουθεί την επόμενη μέρα στην *Πατρίς*³⁷⁹.

Η πολεμική αυτή συναντά και την οξυμένη τρομοκρατία κατά στελεχών του ΣΕΚΕ(Κ), στον *Ριζοσπάστη* καταγράφεται ένα περιστατικό επίθεσης κατά του Τάκη Στέλλιου, κομμουνιστή τυπογράφου στη Λάρισα:

“Ηρχισαν να προκαλούν [οι αστυνομικοί] τους συντρόφους μας, να τους ενοχλούν, να τους απειλούν ότι πρέπει να εγκαταλείψουν “τας σατανικάς ιδέας συνομωσιών και ανατροπής του καθεστώτος”, ειδ’ άλλως ότι “θα τους τσακίσουν κυριλεκτικώς στο ξύλο και θα σαπίσουν στις φυλακάς[...]. Την νύκτα της παρελθούσης Τετάρτης μυστικοί τίνες με επικεφαλής τον πρώην εν Βόλω αμείλικτον διώκτην παντός συνειδητού εργάτου ενωμοτάρχην και ανθυπομοίραρχον κ.Γιαννην Λίτταν, επεσκέφθησαν τον σ.Τ.Στέλλιον εις το τυπογραφείον, εις το οποίον ειργάζετο και ηρχισαν να τον απειλούν, να υβρίζουν αυτόν τους συντρόφους και ολόκληρον τον κόμμα μας, ως κόμμα αποτελούμενον από φαυλοκράτας, ανισορρόπους, αναρχικούς και ανθρώπους της τελευταίας κοινωνικής υποστάσεως κδήλωσης της εως[...]. Μετά ταύτα έφυγαν και μετέβησαν εις την οικίαν του... αναποδογυρίσαντες τα πάντα και κατέσχον όλα τα φύλλα του “Εργατικού Αγώνος” του “Ριζοσπάστη” και κάτι άλλα χαρτιά. Μετά ταύτα μετέβησαν πάλιν εις το τυπογραφείον και έδειραν τον σύντροφο χωρίς καμμίαν αιτίαν και ενοχήν και του εζήτησαν συγχρόνως να δηλώση εγγράφως ότι από τούδε θα αποκηρύξη τους συντρόφους του, θα παύση να

³⁷⁷ εφ.Ελεύθερος Τύπος 12/8/1920, σ.1

³⁷⁸ Εννοείται εδώ η ιταλική σοσιαλιστική εφημερίδα *Αβάντι*

³⁷⁹ εφ.Πατρίς 13/8/1920, σ.4

συναναστρέφεται τους εργάτας και να διαδίδη τον “Ριζοσπάστη” και τον “Εργατικό Αγώνα”³⁸⁰

Το περιστατικό αυτό επιβεβαιώνει και την αλλαγή της στάσης του βενιζελικού κράτους απέναντι στο κομμουνιστικό κίνημα, την άμεση στοχοποίηση του λόγω της πολιτικής του ταυτότητας χωρίς υπεκφυγές. Η δίωξη των σοσιαλιστών νωρίτερα είχε διάφορα περιβλήματα και συνοδευόταν με ευφάνταστες κατηγορίες και σκευωρίες, πλέον δε χρειάζεται καμία προσχηματική κατηγορία για να δικαιολογήσει την τρομοκρατία.

Μέσα σε αυτό το κλίμα διάχυτης τρομοκρατίας προκηρύσσονται εθνικές εκλογές από τον Βενιζέλο για τον Νοέμβριο. Στις 16 Σεπτεμβρίου συγκαλείται το έκτακτο εκλογικό συνέδριο του ΣΕΚΕ(Κ) στην Αθήνα³⁸¹. Τα δύο αστικά κόμματα πρότειναν εκλογική συμμαχία, οι κρούσεις αυτές αποκρούστηκαν επιβεβαιώνοντας μια ανεξάρτητη πολιτική στρατηγική³⁸². Το συνέδριο καθόρισε και την εκλογική κάθοδο του κόμματος, ενώ το εκλογικό του πρόγραμμα προέβλεπε:

“άμεσο γενική αποστράτευση και ειρήνη με όλους τους βαλκανοδυναβικούς λαούς, δια την αποτίναξιν του ζυγού των Μ.Δυνάμεων και σύστασιν Βαλκανικής Σοβιετικής Δημοκρατίας”³⁸³

Επιπλέον, όσον αφορά την πολιτική καταστολή και τους περιορισμούς της ελευθερίας ζητά: την κατάργηση του στρατιωτικού νόμου, τη διάλυση όλων των σωμάτων ασφαλείας και κατασκοπείας που χρησιμοποιούνται έναντι του εργαζόμενου λαού³⁸⁴.

Η αντιπολεμική θέση του ενισχύεται, ενώ παράλληλα δημοσιεύεται στον *Εργατικό Αγώνα* στις 20 Σεπτεμβρίου γράμμα των “ομάδων κομμουνιστών στρατιωτών του μετώπου” στο οποίο καταδικάζονται οι νέες πολεμικές περιπέτειες του Βενιζέλου. Το γράμμα αποτελεί δείγμα προλεταριακού διεθνισμού:

“Οι αληθινοί πατριώτες είμαστε εμείς. Όχι γιατί σκοτωθήκαμε και σκοτώσαμε άλλους ανθρώπους και ματώσαμε και ταλαιπωρηθήκαμε για τα συμφέροντα σας κάτω από την πίεση της βίας σας, αλλά γιατί το κήρυγμα της μεγάλης αλήθειας πούρχεται βροντόφωνο από κει πάνω [τη Σοβιετική Ρωσία] μας εσφυρηλάτησε την καρδιά μας με τη θέληση της αγαπημένης πατρίδας μας αναγεννημένης κ’

³⁸⁰ εφ.Ριζοσπάστης 17/8/1920, σ.1

³⁸¹ Ελεφάντης ο.π., σ.28

³⁸² ΚΚΕ.Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949, σ.115

³⁸³ Το ΚΚΕ Επίσημα κείμενα (1918-1924) Τόμος Α', σ.124

³⁸⁴ Στο ίδιο., σ.125

ευτυχισμένης με τη δύναμη την ακαταμάχητη που χρειάζεται στους μεγάλους απολυτρωτικούς αγώνες, με την αγάπη για όλους τους δυναστευομένους ανθρώπους του κόσμου και για τη λευτεριά και για την παντοτεινή ειρήνη και για την αδελφοσύνη”³⁸⁵

Η συγκρότηση κομμουνιστικών πυρήνων στο εσωτερικό των στρατευμάτων συνιστά την πρώτη ουσιαστική αντιμιλιταριστική παρέμβαση του κινήματος, εκφράζοντας υλικά τον προλεταριακό διεθνισμό και μεταβαίνοντας από τη διακηρυκτική σφαίρα στη σφαίρα της πράξης. Η αντίθεση μεταξύ “πατριωτισμού” και διεθνισμού εκδηλώθηκε και στα συλλαλητήρια που έλαβαν χώρα εκείνη τη μέρα, καθώς βρέθηκαν στον δρόμο οι φιλελεύθεροι και οι κομμουνιστές.

Η προεκλογική διαδήλωση αυτή υπήρξε τεράστια σε μέγεθος με το πλήθος να αναφέρεται πως ήταν γύρω στις 50.000³⁸⁶. Η διαδήλωση ξεκίνησε από την πλατεία Δημοτικού Θεάτρου (σημερινή πλατεία Κοτζιά) περνώντας από την Αιόλου κατέληξε στο Σύνταγμα. Το ογκώδες μέγεθος της οφείλεται στο γεγονός πως προσχώρησαν σε αυτή και αντιβενιζελικοί, οι οποίοι το διάστημα εκείνο δεν μπορούσαν να πραγματοποιήσουν δημόσιες συγκεντρώσεις. Η διαδήλωση εξελίχθηκε σε ένα μεγάλο αντιπολεμικό συλλαλητήριο με κεντρικό σύνθημα το “Κάτω ο πόλεμος”³⁸⁷. Η διαδήλωση δέχτηκε επίθεση από βενιζελικούς μπράβους, το *Σκρίπ* περιγράφει τα τεκταινόμενα:

“Το χθεσινό συλλαλητήριο και η επακολουθήσασα διαδήλωση των σοσιαλιστών παρέσχε νέαν ευκαιρίαν προς εκδήλωσιν των διαθέσεων των “φιλελευθέρων”. Καθ’ην στιγμήν οι διαδηλωταί συνεκεντρούντο μετά πάσης ησυχίας, ροπαλοφόροι και ένοπλοι μπράβοι του επί βραχύ ακόμη κρατούντος κόμματος, επετέθησαν κατ’ αυτών εξ ενέδρας δια να ματαιώσουν τη συγκέντρωσιν. Δεν το κατόρθωσαν. Αν έρρευσε και χθές αίμα υπό τους ραβδισμούς και τους πυροβολισμούς των Βενιζελικών, ας αναγραφή και τούτο εις το μαύρον παθητικόν της τυραννίδος, της οποίας ολόκληρος ο φρικώδης λογαριασμός είνε ήδη ληξιπρόθεσμος”³⁸⁸

³⁸⁵ Το ΚΚΕ *Επίσημα κείμενα (1918-1924)* Τόμος Α', σ.115

³⁸⁶ Λιβιεράτος ο.π., σ.58

³⁸⁷ Μπεναρόγια ο.π., σ.141

³⁸⁸ εφ.Σκρίπ 21/9/1920, σ.1

Στον φιλοκυβερνητικό Τύπο η διαδήλωση του ΣΕΚΕ(Κ) σχολιάζεται ως υποδειγματική από άποψη οργάνωσης και διατήρησης της δημοσίας τάξης, ενώ το περιστατικό των πυροβολισμών κατά της συγκέντρωσης υποβαθμίζεται³⁸⁹. Η συμπόρευση των αντιβενιζελικών με τους κομμουνιστές εργαλειοποιείται ώστε να εμφανίσει τους κομμουνιστές ως “σοσιαλαντιδραστικούς”³⁹⁰. Ο *Ελεύθερος Τύπος* επιχειρεί να ταυτίσει τον κομμουνισμό με τον μοναρχισμό στη βάση του αυταρχισμού:

“Ποίου είδους θα ηδύνατο να είνε η λυκοφιλική αυτή προσέγγις του σοσιαλισμού των άκρων προς τον δεσποτισμόν, τον οποίον ονειροπολούν οι άνθρωποι της αντιδράσεως, εκτός εάν, δια της συμπράξεως αυτής, πρόκειται να δοθή, ακόμη μίαν φοράν, η ανωφελής, απόδειξις, ότι περί δεσποτισμού και τυραννίας πρόκειται αμφοτέρωθεν”³⁹¹

Η διαδήλωση αποτελεί ακόμη μια αφορμή ώστε να τονιστεί ο φιλεργατικός, προοδευτικός χαρακτήρας της κυβέρνησης των φιλελεύθερων:

“Εάν παρ’ όλα τάυτα υπάρχουν εις την Ελλάδα σοσιαλισταί ονειρευόμενοι της Μπολσεβικκής βδελυγμίας, μας παρηγορεί η ιδέα ότι ούτοι μόλις μετρώνται εις τα δάκτυλα της μιάς χειρός. Εάν με όλην την φιλεργατιστικήν πρωτοβουλίαν της Κυβερνήσεως υπάρχουν εργάται μη ικανοποιηθέντες ακόμη και αγωνιζόμενοι να επιβάλουν την πλήρως αξιώσεων μεγαλειτέρων, είμεθα υποχρεωμένοι ν’ αναγνωρίσωμεν ότι είνε διακαίωμα των τούτο[...]”³⁹²

Η διαδήλωση αυτή αποτέλεσε και το τελευταίο σημαντικό επεισόδιο στον πρώτο γύρο της αντιπαράθεσης του κομμουνιστικού κινήματος με τον βενιζελισμό, κλείνοντας έτσι την πρώιμη φάση της ύπαρξης και της δράσης του. Η τελευταία μεγάλη εμφάνιση του ΣΕΚΕ(Κ) κατά την κυριαρχία του βενιζελισμού είναι ενδεικτικό δείγμα της όλης αντιμετώπισης του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος από τη φιλελεύθερη κυβέρνηση. Η αντιμετώπιση αυτή μπορεί να συνοψιστεί ως μια μορφή επιθετικής άμυνας του αστικού κράτους, το οποίο ακόμα δεν αντιμετωπίζει τον κομμουνισμό ως ολέθριο κίνδυνο. Σε αυτή τη φάση το αστικό κράτος απέχει ακόμα από την υιοθέτηση του

³⁸⁹ εφ.Ελεύθερος Τύπος 21/9/1920, σ.3

³⁹⁰ εφ.Άμυνα 21/9/1920, σ.2

³⁹¹ εφ.Ελεύθερος Τύπος 21/9/1920, σ.3

³⁹² εφ.Εστία 22/9/1920, σ.1

θεσμικού μεσοπολεμικού αντικομμουνισμού, με ένα διαμορφωμένο νομικό οπλοστάσιο που φωτογραφίζει τους κομμουνιστές.

Ωστόσο, το ψευδοπροοδευτικό προσωπείο του βενιζελισμού, ως φορέα εκσυγχρονισμού και θεμελιωτή του κοινωνικού κράτους, δεν τον εμποδίζει από την εκδήλωση τυραννικής βαναυσότητας έναντι των αντιπάλων του. Πολλές από τις πρακτικές και μεθόδους απονομιμοποίησης των μοναρχικών, στράφηκαν στη συνέχεια κατά των κομμουνιστών. Η κυρίαρχη αντίθεση κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζεται παραμένει αυτή του εθνικού διχασμού, όμως ανά διαστήματα αποκαλύπτονται τάσεις μεταστροφής αυτού του δίπολου στο δίπολο αστιμός-κομμουνισμός. Η ιδεολογικοπολιτική βάση του αντικομμουνισμού, καθώς και οι πρώτες υλικές του εκφράσεις συντελούνται σε αυτό το διάστημα. Επιπλέον, η καταστολή του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος προηγείται της δημιουργίας ενός αντικομμουνιστικού νομικού οπλοστασίου με διάφορες προσχηματικές διώξεις, οι οποίες όμως είναι ουσιαστικά πολιτικές.

Η ήττα του βενιζελισμού και η επικράτηση του Λαϊκού κόμματος στις εκλογές του Νοεμβρίου, επιβεβαιώνει την εξέλιξη του κομμουνισμού σε ανεξάρτητη πολιτική δύναμη, η οποία δεν αντιμάχεται τις αστικές κυβερνήσεις αλλά το ίδιο το αστικό κράτος. Οι αθετημένες υποσχέσεις των μοναρχικών για παύση του πολέμου, συναντούν τη σθεναρή αντιπολεμική δράση του ΣΕΚΕ(Κ) που εντείνεται³⁹³. Η στοχοποίηση του οποίου εντείνεται παράλληλα, με αποκορύφωμα τα Φεβρουαριανά του Βόλου το 1921. Το επεισόδιο του Βόλου ανέδειξε τον φόβο της αστικής τάξης απέναντι στον κομμουνιστικό “κίνδυνο” και προκάλεσε τη βάνουση καταστολή του, ενώ χαρακτηρίστηκε ως “μπολσεβίκικη” επανάσταση³⁹⁴. Η καταστολή αυτή, ύστερα από την κομμουνιστική διαδήλωση ήταν το επιστέγασμα της ανοικοδόμησης του “εσωτερικού εχθρού”, μιας ιδεολογικοπολιτικής διαδικασίας που στόχευε στη νομιμοποίηση της πολιτικής και ηθικής εξόντωσης των κομμουνιστών. Ένας νέος κύκλος δίωξης των κομμουνιστών ανοίγει επηρεάζοντας τη μορφή του αντικομμουνισμού.

³⁹³ ΚΚΕ. *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949*, σ.119-120

³⁹⁴ Μπεναρόγια ο.π., σ.144

6. Συμπεράσματα και θεωρητικές προσεγγίσεις του αντικομμουνισμού

Αναζητώντας τις ρίζες του αντικομμουνισμού και τις πρώτες του εκφράσεις στην Ελλάδα αποκαλύπτεται το πολυπαραγοντικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναδείχτηκε. Η παρούσα μελέτη κατέδειξε- σε ένα επίπεδο δημόσιου λόγου- τη διαδρομή του αντικομμουνισμού από τα περιθώρια της πολιτικής στο προσκήνιο. Ωστόσο, ύστερα από την ανάλυση μπορούμε να προχωρήσουμε στη συζήτηση και διαφόρων βαθύτερων αιτιών που διαμόρφωσαν τα χαρακτηριστικά του ελληνικού αντικομμουνισμού. Η διάδοση του στην Ελλάδα, όπως και στην Ευρώπη, ευνοείται από την επιστράτευση αφενός του αντισημιτισμού και αφετέρου της ρητορικής του βενιζελισμού. Η παρουσία και των δύο αυτών στοιχείων ήταν καταλυτικός παράγοντας κατά την πρώιμη στοχοποίηση των σοσιαλιστών όσο και στη συνέχεια των κομμουνιστών.

6.1. Ο αντισημιτισμός ως μέσο καταπολέμησης του προλεταριακού διεθνισμού

“Όλοι αυτοί οι μεγάλοι επαναστάτες ήταν εξαιρετικά ευάλωτοι. Ήταν, ως Εβραίοι, κατά μία έννοια χωρίς ρίζες· αλλά ήταν έτσι μόνο σε ορισμένες πτυχές, διότι διέθεταν τις βαθύτερες ρίζες στην πνευματική παράδοση και στις ευγενέστερες φιλοδοξίες της εποχής τους. Ωστόσο, κάθε φορά που η θρησκευτική μισαλλοδοξία ή το εθνικιστικό συναίσθημα επικρατούσαν, κάθε φορά που ο δογματισμός και η μυωπική προσκόλληση κυριαρχούσαν, αυτοί ήταν τα πρώτα θύματα.”³⁹⁵ - Isaac Deutscher

Ο Deutscher στο δοκίμιο του *The Non-Jewish Jew* ανέλυσε αυτή την ειδική σχέση του Εβραίου ριζοσπάστη με την επαναστατική σκέψη. Ο οικουμενικός χαρακτήρας του εβραϊσμού προοικονομούσε τον εναγκαλισμό του με τον επαναστατικό διεθνισμό. Πολλοί από τους επαναστάτες που πρωταγωνίστησαν στις αρχές του προηγούμενου αιώνα υπήρξαν Εβραίοι, όπως ο Τρότσκι και η Λούξεμπουργκ μεταξύ άλλων. Και οι δύο απέρριψαν τον επελαύνοντα εβραϊκό εθνικισμό επιλέγοντας την

³⁹⁵ Deutscher, Isaac. 2017. *The Non-Jewish Jew and other essays*. Edited by Tamara Deutscher. New York: Verso., σ.36

οργάνωση των Εβραίων μέσα στο εγχώριο προλεταριάτο. Η άρνηση του Τρότσκι να συμμετάσχει στην “πολιτισμική αυτονομία” του εβραϊκού σοσιαλιστικού κόμματος *Bund* το 1903³⁹⁶, ήταν μια κίνηση προς την κατεύθυνση του διεθνισμού. Ο Μπεναρόγια, ένας άνθρωπος που στη ζωή του άλλαξε 3 εθνικότητες³⁹⁷ όπως δήλωνε ο ίδιος, δε θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση σε αυτή την επαναστατική διαδικασία. Ο Μπεναρόγια είχε ήδη από το 1908 στραφεί κατά του εβραϊκού εθνικισμού και υπέρ του επαναστατικού διεθνισμού, γράφοντας ένα βιβλίο (στα βουλγαρικά) πάνω στο εβραϊκό ζήτημα και τον σοσιαλισμό³⁹⁸. Η αντανάκλαση αυτής της στάσης εκδηλώνεται αργότερα μέσα από την κίνηση της Φεντερασιόν, ως οργάνωση του συνόλου της εργατικής τάξης και όχι αποκλειστικά της ισραηλιτικής³⁹⁹.

Η προδιάθεση αυτή, της άρνησης των εθνικών ταυτοτήτων, από διάφορους Εβραίους ριζοσπάστες μέσα σε ένα γρήγορα μεταβαλλόμενο διεθνές πλαίσιο, συνέδραμε στη στοχοποίηση τους. Ο εθνικιστικός παροξυσμός της περιόδου, ειδικά στα Βαλκάνια, αποτέλεσμα των συνεχών πολέμων και αλληλοσφαγών συνεισέφερε στην πολιτισμική απομόνωση των Εβραίων. Η διείσδυση του εθνικισμού στους πρώτους εκφραστές της σοσιαλιστικής σκέψης στην Ελλάδα, συμπλέοντας σε όλα με την “εθνική” πολιτική, υπήρξε ακόμα ένας παράγοντας στοχοποίησης των Εβραίων. Η αντίληψη του σοσιαλισμού ως απόλυτα συνυφασμένου με την αλυτρωτική βενιζελική πολιτική προέβαλε την ανάγκη για τον “ελληνικό” σοσιαλισμό έναντι του “εβραϊκού”. Αυτή η αντιπαράθεση μεταξύ των δύο αποτελεί και την πρώτη σχηματοποίηση του “άλλου”, του “ξένου” που δε δύναται να αφομοιωθεί από τον εθνικό κορμό.

Η Οκτωβριανή επανάσταση, στην κεφαλή της οποίας βρέθηκε ένας Εβραίος, εκτόξευσε στην Ευρώπη και στην Ελλάδα τον αντισημιτικό λόγο. Ο Τρότσκι ήρθε σαν επιβεβαίωση όλων των αφηγημάτων περί του εθνοπροδοτικού χαρακτήρα των Εβραίων, οι οποίοι λειτουργούν σαν πέμπτη φάλαγγα εναντίον της πολιτισμικής ομοιογένειας των δυτικών κρατών. Η ρίζα της διασποράς των κοινωνικό-ανατρεπτικών

³⁹⁶ Deutscher ο.π., σ.39

³⁹⁷ εφ.Τα Νέα 21/5/1979, σ.1

³⁹⁸ Haupt, Georges. 1986. “Συμβολή στην ιστορία της Φεντερασιόν.” στο *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, 17-39. Αθήνα: Κομμούνα., σ.25

³⁹⁹ Στις ΗΠΑ στις τάξεις του εβραϊκού εργατικού των αρχών του 20ου αιώνα συναντάται ακριβώς η ίδια τάση όπως εκφράστηκε από τον Αμερικανοεβραίο σοσιαλιστή Abraham Cahan πως στόχος τους ήταν “να εξαλειφθούν όλα τα σύνορα μεταξύ Εβραίων και μη Εβραίων στον κόσμο της εργασίας” βλ. Michels, Tony. 2009. *A Fire in their Hearts. Yiddish Socialists in New York*. Cambridge: Harvard University Press., σ.22

ιδεών, της “μόλυνσης” των κοινωνιών εντοπίζεται ακριβώς σε αυτούς τους “προδοτικούς Τρότσκι”. Ο ισραηλίτης Μπεναρόγια συγκεντρώνει όλα τα πυρά, ως εχθρός της ελληνικής κοινωνίας. Ο ρόλος του βενιζελικού κράτους, όπως και των φιλελεύθερων ευρύτερα στη Δύση, δεν πρέπει να υποτιμηθεί στην ανάδυση αυτής της ρητορικής. Η αντίληψη της διαμόρφωσης ενός έθνους κράτους, εθνοτικά ομοιογενούς, δημιούργησε παράλληλα τα ζητήματα των “ετεροτήτων”. **Η αντίληψη αυτή στην Ελλάδα εκπροσωπήθηκε από τον αλυτρωτισμό του βενιζελισμού, ως εθνική ολοκλήρωση και πραγμάτωση του οράματος της “Μεγάλης Ιδέας”.** Η “τρίτη” αυτή Ελλάδα θα αποτελούσε συνδυασμό της Αρχαίας και του Βυζαντίου με ένα σύγχρονο φιλελεύθερο πρόσημο.

Η δαιμονοποίηση στοιχείων που αναγνωρίζονται ως αντεθνικά, αποτέλεσε μια στρατηγική εθνικής ομογενοποίησης. Η στρατηγική εκφράζεται εντονότερα με τη νέα κατάσταση που διαμορφώνεται με την προσάρτηση των Νέων Χωρών. Τα μη ελληνικά στοιχεία του πληθυσμού, εντός των ορίων του ελληνικού έθνους-κράτους, είναι αυτομάτως ύποπτα και άρα ευάλωτα⁴⁰⁰. Το εβραϊκό στοιχείο συνδυαστικά με τον πολιτικό ριζοσπαστισμό του και την οργανωτική του ισχύ είναι η κύρια εστία των προβλημάτων⁴⁰¹. Σε αυτό το σημείο σύμπτυξης έχουμε τη δημιουργία του “εσωτερικού εχθρού” που εργάζεται αντεθνικά. Η απεικόνιση του “εσωτερικού εχθρού” εναλλάσσεται ανάλογα με τη γεωπολιτική συγκυρία και την εξωτερική πολιτική. Οι Εβραίοι σοσιαλιστές αρχικά “αναρχοβούλγαροι” και στη συνέχεια “μπολσεβίκοι”, υποδηλώνοντας έτσι και τους διαφορετικούς γεωπολιτικούς εθνικούς στόχους της εκάστοτε συγκυρίας. Αυτό που επιμένει είναι η εβραϊκή ανάμειξη στις αντεθνικές και “εξτρεμιστικές” ενέργειες.

Η κατασκευή νέων Τρότσκι, των εσωτερικών “άλλων”, εντοπίζεται σε όλη την Ευρώπη. Το *Εμπρός* παραθέτοντας άρθρο του *Εωθινού Ταχυδρόμου* της Αγγλίας δείχνει αυτή την τάση της εμφάνισης των Εβραίων ως υποκινητών κοινωνικών ταραχών.

⁴⁰⁰ Μαυρογορδάτος, Γιώργος Θ. 2003. “Οι εθνικές μειονότητες.” στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα Β' Τόμος Μέρος 2ο*, Επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ, 9-37. Αθήνα: Βιβλιόραμα., σ.19

⁴⁰¹ Ο Μαυρογορδάτος συμπυκνώνει το γεγονός αυτό λέγοντας:

“Για ένα εθνικό κράτος αποτελεί αφόρητο οξύμωρο να παίζουν αλλοεθνείς ρυθμιστικό ρόλο στη χάραξη της πολιτικής του- ακόμη κι αν είναι πολίτες του. Ανεξάρτητα από συνταγματικές θεωρίες και ρυθμίσεις, πρόκειται τελικά για αξεπέραστο πολιτικό όριο στην ανοχή και την ενσωμάτωση εθνικών μειονοτήτων”, Μαυρογορδάτος, *Οι εθνικές μειονότητες.* στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα Β' Τόμος Μέρος 2ο*, σ.26

Ύστερα από εργατικές κινητοποιήσεις σε Γλασκώβη και Μπέλφαστ ο αγγλικός Τύπος γράφει σχετικά με την προέλευση των συμβάντων:

“Ελπίζομεν ότι η Κυβέρνησις και η χώρα δεν πλανώνται επί των συμβάντων της Γλασκώβης και του Μπέλφαστ. Δεν πρόκειται απλώς περί ενός βιομηχανικού κινήματος: Είναι μια απόπειρα επαναστάσεως[...]Τίνες μάλιστα αυτών [των ηγετών] ουδέ είνε Βρεττανοί εργάται. Ο ηγέτης, ο οδηγός του ποιμνίου κριός εις την εξέγερσιν της Γλασκώβης είνε εις Εβραίος ράπτης ονόματι Σίνγουελ. Εις το Μπελφάστ, αρχηγός της απεργίας, ο σωσίας του Σίνγουελ, είνε εις ονόματι Σιμών Γκρένσπον, εις Ρώσος Ιουδαίος. Οι δύο ούτοι είνε οι Τροτσκυ του Μπελφάστ και της Γλασκώβης[...]Οι Σημίται αυτοί αναρχικοί είμεθα βέβαιοι, ότι δεν εργάζονται εξ έρωτος προς τους Βρετανούς εργάτας. Δεν αποβλέπουν εις άλλο ή να καταστρέψουν την χώραν ταύτην και τας βιομηχανίας της” ⁴⁰²

Η στοχοποίηση του εβραϊκού στοιχείου υπήρξε κυρίαρχο μέσο του αντικομμουνισμού, οπουδήποτε υπήρχαν Εβραίοι ριζοσπάστες. Το ενδιαφέρον είναι πως στοχοποιούνται ουσιαστικά ακριβώς για τη συμμετοχή τους στις κοινωνίες όπου βρίσκονται σε αντίθεση με άλλες τάσεις του εβραϊσμού που επέλεξαν την “πολιτιστική τους αυτονομία” και την κοινωνική απομόνωση. Η τάση του εβραϊκού διεθνιστικού σοσιαλισμού σε αντίθεση με αυτή του εβραϊκού εθνικισμού-σιωνισμού είναι που μπήκε στο στόχαστρο των φιλελεύθερων κυβερνήσεων. Ωστόσο, οι Εβραίοι σοσιαλιστές διεθνιστές καταγγέλθηκαν ως εκπρόσωποι του σιωνισμού εντός των σοσιαλιστικών κινημάτων, παρά τη ρητή απόρριψη τέτοιων ρευμάτων.

Στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού τα ίδια φαινόμενα στοχοποίησης του εβραϊκού στοιχείου εκδηλώνονται λόγω της ριζοσπαστικής του παράδοσης. Η εναντίωση στον κομμουνισμού επίσης εντοπίζεται από πολύ νωρίς, ως συνέπεια της φιλελεύθερης πολιτικής του Ουίλσον. Ήδη από τον Φεβρουάριο του 1919 υπάρχει κινητοποίηση των αμερικανικών αρχών προς αποτροπή της διάδοσης του Μπολσεβικισμού στις ΗΠΑ⁴⁰³. Σύμφωνα με το ρεπορτάζ μάλιστα η αμερικανική γερούσια εξισώνει τον Μπολσεβικισμό με την επικινδυνότητα της διάδοσης γερμανικής προπαγάνδας. Η ίδια αστυνομική επιτροπή (η επιτροπή Lusk) που λειτουργούσε ώστε να ανακόψει τη διάδοση της

⁴⁰² εφ.Εμπρός 6/2/1919, σ.1

⁴⁰³ εφ.Ελεύθερος Τύπος 7/2/1919, σ.2, Michels ο.π., σ.220

γερμανικής προπαγάνδας χρησιμοποιείται για να προλάβει την εξάπλωση του Μπολσεβικισμού. Στο βιβλίο του *Masters of Deceit: The Story of Communism in America and How to Fight it*, ο επικεφαλής του FBI επί σειρά ετών και διαβόητος αντικομμουνιστής, J. Edgar Hoover, αναφέρεται στο ρόλο παρακολούθησης του νεοσύστατου αμερικανικού κομμουνιστικού κόμματος (Σεπτέμβριος 1919) που του είχε ανατεθεί⁴⁰⁴. Ο Γενικός Εισαγγελέας του ανέθεσε να συντάξει μια αναφορά για την κατάσταση και τον χαρακτήρα των κομμουνιστικών οργανώσεων στις ΗΠΑ. Το συμπέρασμα του ήταν το εξής:

“Αυτές οι ιδεολογίες απειλούν την ευημερία της κοινωνίας, την ασφάλεια κάθε ατόμου και τη διατήρηση κάθε σπιτικού και οικογενειακής εστίας. Θα κατέστρεφαν την ειρήνη της χώρας και θα την έριχναν σε μια κατάσταση αναρχίας, ανομίας και ανηθικότητας πέρα από κάθε φαντασία.”⁴⁰⁵

Μάλιστα στη συνέχεια επιβεβαιώνει πως το συμπέρασμα στο οποίο οδηγήθηκε τότε ίσχυε ακόμα στο ακέραιο.

Η σοσιαλιστική παράδοση στις ΗΠΑ είχε σαφώς εβραϊκό αποτύπωμα, κάτι που προκάλεσε και εκεί τη στοχοποίηση των οργανώσεων και των εφημερίδων τους. Η επιτροπή Lusk παρακολουθούσε το εβραϊκό σοσιαλιστικό έντυπο *Forverts* και διάφορες εβραϊκές ριζοσπαστικές οργανώσεις. Ο αντισημιτισμός των αρχών ήταν απροκάλυπτος με έναν πράκτορα να σημειώνει στην αναφορά του τον Οκτώβριο του 1918:

“Αυτοί οι καταραμένοι Εβραιομούρηδες (Kikes) έχουν πιάσει από τον λαιμό τα πάντα και νιώθω πως πρέπει να δουλέψω όχι μόνο τη νύχτα, αλλά μέρα και νύχτα για να βοηθήσω να εξοντωθεί αυτό το κίνημα τώρα και γρήγορα”⁴⁰⁶

Τα περιστατικά που καταγράφονται έναντι Εβραίων σοσιαλιστών αυτό το διάστημα να είναι πολλαπλά.

Η στοχοποίηση του εβραϊκού σοσιαλισμού είναι φαινόμενο με προεκτάσεις στην ευρύτερη “δύση” με την ανάδειξη του ως κέντρο διάδοσης ριζοσπαστισμού. Η ελληνική περίπτωση δεν υπήρξε διαφορετική ως προς αυτό, με τον αντισημιτισμό να καταλαμβάνει κεντρικό ρόλο στον πρώιμο αντικομμουνισμό. Η έκδοση το 1925 του

⁴⁰⁴ Hoover, J. E. 1958. *Masters of Deceit. The Story of Communism in America and How to Fight It*. New York: Henry Holt and Company., σ.ν

⁴⁰⁵ Στο ίδιο, σ. vi

⁴⁰⁶ Michels ο.π., σ.220

αντικομμουνιστικού και αντισημιτικού βιβλίου *Τι εστί Μπολσεβικισμός;* του Αριστείδη Ανδρόνικου, τέως πρόξενου στην Πετρούπολη⁴⁰⁷, αποτελεί τη συνεκτική έκφραση του πρώιμου αντικομμουνισμού. Σε αυτό το βιβλίο αναπαράγονται τα γνωστά αφηγήματα περί εβραϊκής υποκίνησης της Οκτωβριανής επανάστασης αλλά και εβραϊκής κυριαρχίας εντός των Μπολσεβίκων. Στην πρώτη πρόταση του βιβλίου συμπυκνώνεται όλη η ουσία του αντικομμουνισμού:

“Η ρωσική επανάστασις θεωρείται γενικώς ως επιστημονικόν πείραμα προς εφαρμογήν ωρισμένων κοινωνικών θεωριών, εστερημένον φυλετικού χαρακτήρος και τείνον εις τον διεθνισμόν”⁴⁰⁸

Το βιβλίο αξίζει να σημειωθεί επίσης πως ήταν ουσιαστικά αναδημοσίευση άρθρων του Ανδρόνικου στον φιλελεύθερο *Ελεύθερο Τύπο*.

Η ανάπτυξη του ελληνικού αντικομμουνισμού πραγματοποιείται σε μια συγκυρία όπου οι εθνικοί στόχοι, ύστερα από την επικράτηση επί της Βουλγαρίας, μετατοπίζονται προς την Ανατολή. Οι αλυτρωτικές διεκδικήσεις έναντι της Τουρκίας ευνόησαν τη σταδιακή εγκατάλειψη του αφηγήματος περί “βουλγαροκίνητου σοσιαλισμού” και την αντικατάστασή του από μια νέα αφήγηση με επίκεντρο τους Εβραίους. Ο Γιαννιός, χαρακτηριστικά, αναφέρεται στην ανάγκη αντιμετώπισης της «διείσδυσης του εβραϊκού εθνικισμού» στις τάξεις τόσο των Ελλήνων όσο και των Βουλγάρων σοσιαλιστών. Η εναντίωση στον σλαβισμό επανέρχεται αργότερα, όταν η εξάπλωση του κομμουνισμού σε σλαβικές χώρες προσφέρει το έδαφος για την εκ νέου ταύτιση κομμουνισμού και πανσλαβισμού. Η απουσία, επομένως, μιας τέτοιας αναπαράστασης κατά την περίοδο 1917–1920 εξηγείται κυρίως από τη γεωπολιτική συγκυρία, δηλαδή την ελληνική επικράτηση έναντι της “Πρωσίας των Βαλκανίων”, της Βουλγαρίας. Αυτό αποτελεί και ένα δείγμα της ευκαμψίας του αντικομμουνιστικού λόγου να προσαρμόζεται ανάλογα με τις διεθνείς επιταγές.

Η σημασία του πρώιμου αντικομμουνισμού στην αποτύπωση του κομμουνισμού ως ενός εξωγενούς παράγοντα, ένα ξένο σώμα χρησιμοποιείται τόσο μεσοπολεμικά όσο και μεταπολεμικά. Τα *Παρασκήνια του ΚΚΕ*, του Ελευθέριου Σταυρίδη-παλιού γ.γ. του ΚΚΕ στη συνέχεια φανατικού αντικομμουνιστή- παρουσιάζει ακριβώς αυτό το αφήγημα.

⁴⁰⁷ εφ.Ελεύθερος Τύπος 10/3/1925, σ.1

⁴⁰⁸ Ανδρόνικος, Αριστείδης Ι. 1925. *Τι εστί Μπολσεβικισμός;*. Αθήνα: Τύποις Κορωναίου, Δεναζά και Σίας., σ.7

Η εξωτερική απειλή έναντι της “φυλής” πλέον εκπροσωπείται από τον σλαβισμό των κομμουνιστικών χωρών με το Κρεμλίνο να φέρεται να έχει “πρόγραμμα εκσλαυισμού δι’ εξοντώσεως της ελληνικής φυλής”⁴⁰⁹. Το βιβλίο, όπως και αυτό του Ανδρόνικου αποτελεί αναδημοσίευση άρθρων του Σταυρίδη σε μια άλλη φιλελεύθερη εφημερίδα το *Έθνος*. Τη σειρά αυτή των άρθρων παρακολουθεί ο Γιαννιός, ο οποίος αποτελεί τον συνδετικό κρίκο των δύο φάσεων του αντικομμουνισμού. Ο Γιαννιός διαβάζοντας τα γραφόμενα για τη συμμετοχή του στο ιδρυτικό συνέδριο του ΣΕΚΕ θα σπεύσει να στείλει επιστολή στον διευθυντή του *Έθνους* ξεκαθαρίζοντας τη θέση του. Ο Γιαννιός θα αναφέρει στην επιστολή:

“[...]συγχαίρω το “Έθνος” που συντείνει εις το ν’ αποδειχθή ότι εις τās βάσεις και την εν γένει ηγεσίαν του αντισοσιαλιστικού και καταστρεπτικού τούτου κόμματος δεν υπήρχε σοσιαλιστικός ιδεαλισμός, αλλά αλητισμός και τυχοδιωκτισμός...Ιδρυταί του ΚΚΕ, τόσον εις τας Αθήνας, όσον και εις την Θεσσαλονίκην, ήσαν Ισραηλίται ή κρυπτοεβραίοι Έλληνες, το δέ κίνημα των, παρ’ όλα τα σοσιαλιστικά φαινόμενα ή προσχήματα, ήτο εβραϊκόν εθνικιστικόν...προσεπαθήσαμεν [οι σοσιαλιστές], μεταβάντες εις τα γραφεία του, οδός Ευριπίδου, ν’ αποτρέψωμεν τους νεοφώτιστους κομμουνιστάς από του να προσχωρήσουν εις την Μόσχαν[...]. Δυστυχώς τα σοσιαλιστικά μας επιχειρήματα δεν εισηκούσθησαν εφ’όσον η εβραϊκή ηγεσία είχε τους ιδικούς της ανθελληνικούς σκοπούς[...]. Αυτή δε είναι μια και μόνη [οδός του επιστημονικού σοσιαλισμού]: Σοσιαλισμός εντός των πλαισίων της ελληνικής πραγματικότητας, σοσιαλισμός εκπορευόμενος από τας ιδίας δυνάμεις του ελληνικού εργαζομένου Λαού και ούχι σοσιαλισμός ετεροκίνητος ξένων εθνικισμών”⁴¹⁰

Η προσέγγιση αυτή του Γιαννιού δείχνει την εξέλιξη του αφηγήματος του ξενοκίνητου σοσιαλισμού, πρώτα από τον εβραϊκό εθνικισμό και στη συνέχεια από τον σλαβισμό της Μόσχας. Η συνεισφορά της εδραίωσης αυτής της πεποίθησης, όπως φαίνεται και από τα μέσα της διάδοσης της, βαραίνει τον βενιζελισμό. Η πολιτική της εθνικής ομογενοποίησης υπό τη σκεπή του ελληνικού κράτους επέδρασε στη διασπορά του αντικομμουνισμού, ο οποίος λειτούργησε ως εργαλείο ομογενοποίησης και μέσο καταστολής κοινωνικών αναταραχών.

⁴⁰⁹ Σταυρίδης, Ελευθέριος Α. 1953. *Τα Παρασκήνια του ΚΚΕ*. Αθήνα: Ιδιωτική., σ.5

⁴¹⁰ Παρατίθεται στο Σταυρίδης ο.π., σ.13-14

6.2. Το βενιζελικό κράτος ως ιδεολογικός μηχανισμός

“Το Κράτος δεν μπορεί να καθιερώνει και ν’ αναπαράγει την πολιτική κυριαρχία αποκλειστικά και μόνο με την καταστολή, τη δύναμη ή την “ωμή” βία, αλλά προσφεύγει άμεσα στην Ιδεολογία, που θεμιτοποιεί τη βία και συμβάλλει στην οργάνωση μιας συναίνεσης ορισμένων δυναστευόμενων τάξεων και μερίδων τάξεων προς την πολιτική εξουσία. Η Ιδεολογία δεν είναι κάτι ουδέτερο στην κοινωνία: δεν υπάρχει Ιδεολογία παρά μόνο ταξική. Η κυρίαρχη Ιδεολογία συγκεκριμένα αποτελεί μια βασική εξουσία της κυρίαρχης τάξης.”⁴¹¹

-Νίκος Πουланτζάς

Η εναντίωση στον σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό, από την πρώτη στιγμή της πιο πλατιάς τους έκφρασης στην Ελλάδα, υπήρξε παράλληλη με την πολιτική ηγεμονία του Βενιζέλου. Ο ρόλος του βενιζελισμού στη θεμελίωση του ελληνικού αντικομμουνισμού δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Ο Βενιζέλος υπήρξε ο πρώτος που χρησιμοποίησε το μέτρο του εκτοπισμού των πολιτικών του αντιπάλων, ενώ ήταν καθοριστικός στη συνέχεια στη δημιουργία της θεσμικής νομικής υπόστασης του αντικομμουνισμού. Οι κληρονόμοι του βενιζελισμού είναι αυτοί που θεσμοθέτησαν και προέβαλαν τον αντικομμουνισμό ως κεντρικό πολιτικό διακύβευμα. Το 1924 εμφανίζεται ως τομή για τον ελληνικό αντικομμουνισμό, καθώς σηματοδοτεί τη συστηματοποίηση της καταδίωξης των κομμουνιστών⁴¹².

Η αντικομμουνιστική αυτή γραμμή καλύπτει επίσης όλο το τόξο του βενιζελισμού από τις θεωρητικά πιο προοδευτικές του εκφάνσεις όπως τον “σοσιαλιστή” Παπαναστασίου μέχρι τον στρατηγό Κονδύλη. Ο Παπαναστασίου θα αναλάβει την απεύθυνση προς τους εργάτες, επιδιώκοντας μέσω των λόγων του να τους απομακρύνει από τον κομμουνισμό. Ο Κονδύλης συγχρόνως θα εγκαινιάσει μια πολιτική

⁴¹¹ Πουλαντζάς, Νίκος Α. 2008. *Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός*. Μετάφραση: Γιάννης Κρητικός. Αθήνα: Θεμέλιο., σ.40-41

⁴¹² Μπαχάρας, Δημήτρης. 2008. “Μελετώντας της απαρχές του αντικομμουνισμού. Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1920 στην Ελλάδα.” *Μνήμων*, τ.29: 175-198., σ.178

πρακτική, την εκφορά πύρινων αντικομμουνιστικών λόγων, που θα διαρκέσει αδιάκοπα μέχρι τη μεταπολίτευση⁴¹³.

Η χρεοκοπία της επίσημης κρατικής ιδεολογίας της “Μεγάλης Ιδέας” ύστερα από τη Μικρασιατική Καταστροφή, δημιουργώντας ένα ιδεολογικό κενό, συνετέλεσε στην υιοθέτηση του αντικομμουνισμού⁴¹⁴. Το ίδιο διάστημα πάλι με ισχυρό βενιζελικό αποτύπωμα έχουμε και την εμφάνιση νόμων που στοχοποιούν κομμουνιστές. Το πρώτο τέτοιο νομοθέτημα, υπήρξε το νομικό διάταγμα (ΝΔ) “περί συστάσεως εν εκάστω νομώ Επιτοπών Δημοσίας Ασφαλείας” της 19ης Απριλίου 1924. Το ΝΔ, το οποίο κυρώθηκε από την κυβέρνηση Παπαναστασίου, αφορούσε αρχικά ζητήματα ληστείας. Ο Πάγκαλος όμως το 1926 επέκτεινε την ισχύ του για πολίτες “ύποπτους” για τη διατάραξη της δημόσιας ασφάλειας⁴¹⁵. Το ΝΔ αυτό φωτογράφιζε τους κομμουνιστές και τη θέση που πρέσβευαν πάνω στο Μακεδονικό ζήτημα, με το γνωστό σύνθημα περί “αυτόνομης Μακεδονίας και Θράκης”⁴¹⁶. Η συνέχεια των αντικομμουνιστικών νομοθετημάτων είναι λίγο πολύ γνωστή, με το αποκορύφωμα να αποτελεί το “Ιδιώνυμο” του 1929 ύστερα από τη θριαμβευτική επιστροφή του Βενιζέλου.

Η ολοκλήρωση του πρώτου αντικομμουνιστικού κύκλου μπορεί να θεωρηθεί πως κλείνει με την πλέον ξεκάθαρη ποινικοποίηση των κομμουνιστικών ιδεών. Ωστόσο, η μονοδιάστατη ανάγνωση του αντικομμουνισμού ως φαινομένου που ανακύπτει μέσω της επίσημης κρατικής εναντίωσης του κομμουνισμού, παραβλέπει τη νομιμοποιητική του βάση. Το φιλελεύθερο κράτος-και μπορούμε να αναφερόμαστε στο κράτος ως φιλελεύθερο για τη μακρά αυτή περίοδο λόγω των διαφορετικών αποχρώσεων του βενιζελισμού που κυριάρχησαν- λειτούργησε πολυεπίπεδα και προληπτικά έναντι του κομμουνισμού, πολύ πριν την “επίσημη” εναντίωση του. Η ορμητικότητα με την οποία εκδηλώθηκε η επιθετικότητα κατά των πρώιμων σοσιαλιστών σχετίζεται με τον πολιτικό προσανατολισμό του ίδιου του ελληνικού κράτους.

Ήδη από τη δεκαετία του 1880 “η κυρίαρχη ιδεολογία είχε απορροφήσει μοτίβα του κοινωνικού δαρβινισμού, που έβλεπαν στην παγκόσμια ιστορία έναν “αγώνα για την

⁴¹³ Μπαχάρας ο.π., σ.179-180

⁴¹⁴ Μητσοπούλου, Αναστασία Ι. 2013. *Ο ελληνικός αντικομμουνισμός στον “σύντομο 20ο αιώνα”: Όψεις του δημόσιου λόγου στην πολιτική, στην εκπαίδευση και στη λογοτεχνία*. Θεσσαλονίκη: Διδακτορική διατριβή., σ.77

⁴¹⁵ Αλιβιζάτος ο.π., σ.71-71

⁴¹⁶ Στο ίδιο., σ.345

“ύπαρξη” μεταξύ εθνών”⁴¹⁷. Η ανάπτυξη μιας εθνοκεντρικής κοσμοθεωρίας, ως θεμελιακή ιδεολογία του ελληνικού κράτους, έθεσε νέους όρους αλληλεπίδρασης με τα άλλα έθνη κράτη. Η “επιβίωση” της “πατρίδας” ερμηνεύεται μέσα σε ένα πλαίσιο διαρκούς απειλής και σύγκρουσης με τα γειτονικά “αλλοεθνή” κράτη. Η εμπέδωση και κυριαρχία της “πατρίδος” ως συγκολλητική ουσία της ελληνικής κοινωνίας, φανερώνεται και μέσα από την ταύτιση των κομματικών παρατάξεων με τα εθνικά συμφέροντα⁴¹⁸. Η υλοποίηση της “Μεγάλης Ιδέας”, αποτελεί πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των παρατάξεων.

Η επίκληση της εξυπηρέτησης των εθνικών συμφερόντων από την εκάστοτε παράταξη του εθνικού διχασμού είναι που πρώτα θεμελιώνει την κατηγορία του “αντεθνικώς δρώντος”. Η εμφάνιση των πολιτικών αντιπάλων ως μη ανηκόντων στον εθνικό κορμό, σε μια ελληνική ιδιαιτερότητα, αποτελεί μια κατηγορία που πηγάζει από την ενδοαστική σύγκρουση. Το ημιεπίσημο όργανο της κυβέρνησης Γούναρη, η *Πρωτεύουσα*, συμπέρανε με “επιστημονικό” τρόπο πως οι βενιζελικοί δεν ανήκουν στο ελληνικό έθνος⁴¹⁹. Παρόμοιες διατυπώσεις είχαν προηγηθεί και από τον βενιζελικό Τύπο, ταυτίζοντας τον βενιζελισμό με τα “πατριωτικά” συμφέροντα και την πολιτική ενσάρκωση της “τρίτης” Ελλάδας. Η διάσταση αυτή της απεικόνισης της “τρίτης” Ελλάδας του Βενιζέλου εμφανίζεται ως μια προοδευτική δύναμη που οδηγεί την “Πατρίδα” προς τα δυτικά πρότυπα και εξασφαλίζει την εύνοια των μεγάλων δυνάμεων. Η κατεύθυνση αυτή παρουσιάζεται ως πολιτικός μονόδρομος και νομιμοποιεί την εξόντωση όποιων εμποδίων στέκονται μπροστά στην εκπλήρωση των εθνικών πόθων.

Τα βαθύτερα αίτια του αντικομμουνισμού λοιπόν προκύπτουν ως αποτελέσματα της υιοθέτησης από την ελληνική αστική τάξη της πολιτικής του εθνικού αλυτρωτισμού. Ο διεθνισμός του κομμουνισμού καθοδήγησε την αντικομμουνιστική ρητορική ίσως περισσότερο από τον φόβο κοινωνικής αναταραχής. Η ελληνική αστική τάξη, και ευρύτερα οι βαλκανικές αστικές τάξεις των νέων κρατών, τέθηκαν σε συγκρουσιακή, πολεμική τροχιά. Η κυριαρχία του βενιζελισμού, ιδιαίτερα μετά τον διωγμού του βασιλιά το 1917, ανανεώνει και προσδίδει νέα χαρακτηριστικά στον ελληνικό αλυτρωτισμό. Η

⁴¹⁷ Μαρκέτος, Σπύρος. 2006. *Πως φίλησα τον Μουσολίνι! τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*. Αθήνα: Βιβλιόραμα., σ.67

⁴¹⁸ Μαρκέτος ο.π., σ.67, Χατζηιωσήφ, Χρήστος. 2003. “Κοινοβούλιο και Δικτατορία.” Στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940 Β' Τόμος Μέρος 2ο*, 37-125. Αθήνα: Βιβλιόραμα. σ.42

⁴¹⁹ εφ.Πρωτεύουσα 21/7/1922, σ.1

περίοδος αυτή με την έξαρση του εθνικισμού, λόγω της εδαφικής επέκτασης, ενισχύει την πολιτική ταύτιση του βενιζελισμού με την “Πατρίδα”. Η φανατισμένη δίωξη όσων αντιμάχονται και υπονομεύουν τον Βενιζέλο και την πολιτική του επέδρασε στην ανάπτυξη του αντικομμουνισμού.

Η κυριαρχία της ιδέας της “τρίτης Μεγάλης Ελλάδας...πλέον ομογενής και ομοιόμορφος”, υπήρξε το πολιτικό μέσο δίωξης των υπονομευτών του βενιζελισμού. Οι διεθνιστές σοσιαλιστές και αργότερα οι κομμουνιστές, υπήρξαν ταυτόχρονα πραγματικά αλλά κατά κύριο λόγο συμβολικά εμπόδια στην υλοποίηση της. Η προληπτική καταστολή τους αναδεικνύει και τη συμβολική διάσταση του αντικομμουνισμού, ως εργαλείου εθνικής ομογενοποίησης και διατήρησης της εσωτερικής κοινωνικής ειρήνης. Έτσι, αναπτύσσεται ο “εσωτερικός εχθρός”, ο οποίος προβάλλεται ως ο “αλλοεθνής” ο “ξένος πράκτορας”. Στη βάση αυτών των σχημάτων διατηρείται ο αντικομμουνιστικός λόγος μέχρι τη Μεταπολίτευση, με διάφορες αναπροσαρμογές ανάλογα με την πολιτική συγκυρία.

Η σχηματοποίηση του “εσωτερικού εχθρού” και στην περίπτωση του εθνικού διχασμού και του αντικομμουνισμού προκύπτει σε συνάρτηση με την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας. Πρώτα στα πλαίσια του διχασμού έρχεται ως αποτέλεσμα της παραταξιακής διαμάχης σχετικά με τη θέση της Ελλάδας στον πόλεμο. Στη συνέχεια, ο αντικομμουνιστικός λόγος εντείνεται στα πλαίσια της συμμαχικής εναντίωσης στη Σοβιετική Ρωσία. Αυτά μπορεί να ιδωθούν σαν διάδοχα σχήματα της πολιτικής επιθετικότητας του βενιζελισμού. Η πρόσδεση του στο άρμα των δυτικών, ώστε να πραγματοποιηθεί η εθνική πολιτική του, έχει και ιδιαίτερες πολιτισμικές διαστάσεις.

Η εγγύτητα, αν όχι εξάρτηση, του βενιζελισμού στις μεγάλες “δημοκρατικές” δυνάμεις στις οποίες πάντοτε επιχειρεί να παρουσιάζει το εκσυγχρονιστικό προσώπειο, είναι μια πολιτική μετουσίωση του *βαλκανισμού*⁴²⁰. Η βενιζελική Ελλάδα, σε σύγκρουση με τα γειτονικά κράτη, και με το εξωτερικό “βάρβαρο” “εξωτερικό άλλο”, τη Σοβιετική Ρωσία, επιδιώκει την πολιτική ευθυγράμμιση με τους δυτικούς συμμάχους. Η πολιτική

⁴²⁰ Η Todorova χαρακτηρίζει τον βαλκανισμό ως έναν “τύπο εσωτερικού Ευρωπαϊκού Ανατολισμού”, σύμφωνα με τον οποίο τα Βαλκάνια ορίζονται ως υποτακτικά, καθυστερημένα και ανίκανα να εξευρωπαϊστούν, ενώ συγχρόνως επιδιώκουν να προσλάβουν τον εαυτό τους ως κατεχοχόν φορείς του δυτικού πολιτισμού. Todorova, Maria. 2009. *Imagining the Balkans*. Edited by Maria Todorova. N.p.: Oxford University Press, USA. σ.3-21

αυτή συστράτευση, παρόλο που εμφανίζεται ως μέσο εθνικής ανόδου και επίτευξης ίδιων συμφερόντων, ξεπερνάει κατά πολύ αυτή τη μονοσήμαντη οπτική. Η ταύτιση με την “πολιτισμένη” δύση, και την αναδυόμενη Αμερική, αφορά και τις ίδιες τις επιδιώξεις της ελληνικής αστικής τάξης να απολέσει τη σύνδεση με το οθωμανικό παρελθόν. Η επιδίωξη αυτή εκφράζεται μέσω της πολιτισμικής αποστασιοποίησης της Ελλάδας από τη γεωγραφική της γειτονιά και την ανάδειξη της σε “προμαχώνα” της Δύσης. Ταυτόχρονα, αυτή η επιλογή συνιστά και την ιδεολογική αποδοχή μιας κατώτερης θέσης μιας *μεταβατικής ευρωπαϊκότητας*. Η έκφραση αυτή, της αυτοεικόνας της Ελλάδας ως “εκπολιτιστικό φορέα” λαμβάνει και υλική έκφραση μέσω του αντικομμουνισμού. Η εκστρατεία στην Ουκρανία σηματοδοτεί την ταύτιση των δύο, της πολιτισμικής και πολιτικής πρόσδεσης στη Δύση μέσω του αντικομμουνισμού.

Η στοχοποίηση των υπολειμμάτων του οθωμανικού παρελθόντος στην ελληνική επικράτεια, ειδικά όσων “διασπείρουν” ριζοσπαστικές ιδέες λαμβάνει επιτακτικό χαρακτήρα. Η δίωξη των οθωμανικών στοιχείων αποκτά και χαρακτήρα συγκροτητικό για το ελληνικό κράτος, το οποίο αποτελεί ακόμα ένα μέσο επιβολής της αστικής πολιτικής κυριαρχίας. Ο δρόμος για τη σταδιακή ανάδυση του αντικομμουνισμού ως ταυτοτική πολιτική του ελληνικού κράτος είναι πρόδηλος. Ο ελληνικός κομμουνισμός, πολύ περισσότερο από άλλους βαλκανικούς σοσιαλισμούς, βρέθηκε στο κρατικό στόχαστρο και επειδή θεωρήθηκε εξωγενής.

Συμπερασματικά, η ανάδειξη του αντικομμουνισμού σαν φαινόμενο δεν αποτέλεσε απλώς μια αντίδραση στα εκτυλισσόμενα γεγονότα της πολιτικής συγκυρίας, αλλά βαθύτερη έκφραση μιας εθνικής στρατηγικής. Η προληπτική κινητοποίηση του κράτους έναντι του σοσιαλιστικού και κομμουνιστικού κινήματος υποδηλώνει την εργαλειοποίηση του αντικομμουνισμού από τον ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους. Η στοχοποίηση των Εβραίων σοσιαλιστών, με την πολιτική επιστράτευση του αντισιμιτικού λόγου τόσο από τη βενιζελική και αντιβενιζελική παράταξη εκφράζει ακριβώς αυτό. Ο αντικομμουνιστικός λόγος συνεισέφερε στην πολιτισμική απόσχιση από την Ανατολή και στιγμάτισε όποια διεθνιστική παράμετρο ως “αντεθνική” και “εξωγενή”, αντιβαίνοντας την ιστορική πορεία του ελληνικού έθνους. Η επίτευξη των εθνικών στόχων, ανεξαρτήτως κυβερνητικού διαχειριστή, εμφανίζεται ως ένα αφήγημα που νομιμοποιεί τον “πατριωτικό” αστισμό έναντι του διεθνιστικού κομμουνισμού. Έτσι,

ο αντικομμουνισμός αναδεικνύεται στη συνέχεια ως ταυτοτική πολιτική του ελληνικού κράτους και του αστισμού, συμπλέοντας με τις πολιτικές και πολιτισμικές επιλογές της κυρίαρχης τάξης.

6.3. Η λειτουργία του Τύπου στην ανάδυση του αντικομμουνιστικού λόγου

Η συγκρότηση του αντικομμουνιστικού λόγου κατά την εξεταζόμενη περίοδο 1911-1920, αποτελεί μια σταδιακή διαδικασία η οποία εμπεριέχει ένα ευρύ φάσμα αναφορών, μεταφορών και σημειολογικών πλαισίων. Ο λόγος που αρθρώνεται τόσο από τον φιλελεύθερο όσο και από τον συντηρητικό Τύπο χρησιμοποιεί παραστατικές μεταφορές που αντλούν από τη βοτανολογία και την ιατρική. Μέσα από αυτές, ο σοσιαλισμός και ο κομμουνισμός δεν αντιμετωπίζονται ως πολιτικά ρεύματα αλλά παθολογικές ασθένειες, μολύνσεις που εισβάλλουν και διαβρώνουν τον εθνικό οργανισμό.

Η χρήση των ιατρικών μεταφορών, που συναντάται και στον μεσοπολεμικό και μεταπολεμικό αντικομμουνισμό, εμφανίζεται πρώτη φορά αυτό το διάστημα. Ήδη από τα χρόνια των πρώτων εργατικών κινητοποιήσεων οι σοσιαλιστές προβάλλονται στον φιλοκυβερνητικό Τύπο ως “φορείς” μιας πολιτικής νόσου που κινδυνεύει να “μολύνει” τους εργάτες. Ο κίνδυνος διασποράς αυτής της “μόλυνσης” συνοδεύεται με τον χαρακτηρισμό των σοσιαλιστών ως “αληθών εχθρών της κοινωνίας”. Η παθολογικοποίηση αυτή, με την υιοθέτηση του ιατρικοπολιτικού λεξιλογίου ανάγει την εναντίωση στον σοσιαλισμό σε ιατρική/βιολογική επιταγή.

Η ρητορική αυτή εντάσσεται στη διαδεδομένη αντίληψη περί “μόλυνσης” της εθνικής συνείδησης στην οποία αναφέρεται συνεχώς ο βενιζελικός Τύπος. Ο σοσιαλισμός παρουσιάζεται ως μεταδοτική ιδεολογία, επικίνδυνη όχι μόνο πολιτικά αλλά και για την πολιτισμική, εθνική ομοιογένεια του κράτους. Ο κομμουνισμός ως παθογενές ξένο σώμα που εισβάλλει στην ελληνική κοινωνία, το οποίο πρέπει να απομονωθεί άμεσα πριν καταφέρει κάποια “μετάσταση”⁴²¹.

⁴²¹ Καμπαγιάννης ο.π., σ.43-44

Παράλληλα, η αξιοποίηση βοτανολογικών μεταφορών παρουσιάζουν τον κομμουνισμό σαν ζιζάνιο που εισβάλλει στην τοπική χλωρίδα. Το φυτό αυτό φύτεται από εξωτερικά κέντρα καθώς δεν είναι “σύμφυτο” με τον εθνικό πολιτισμό και κατά συνέπεια τοποθετείται εκτός του εθνικού κορμού. Σε αυτή τη λογική, η διάχυση των σοσιαλιστικών ιδεών δεν αποτελεί εγχώρια κοινωνική διαδικασία, αλλά επιβολή εξωτερικών παραγόντων- Εβραίων, Σλάβων, Βουλγάρων, Ρώσων, Μπολσεβίκων. Η χρήση αυτού του λεξιλογίου παραπέμπει στην ανάπτυξη ενός φυσιοκρατικού αντικομμουνισμού.

Η “Μεγάλη Ιδέα”, ως κυρίαρχο εθνικό αφήγημα, ευνοεί αυτή την αντίληψη καθώς διαπλέκεται με τον λόγο περί “κάθαρσης” και “ανάτασης του έθνους” στο οποίο αντίκειται ως παθογενές εμπόδιο ο κομμουνισμός. Η αντίληψη αυτή συναντάται στην παρουσίαση της Ουκρανικής εκστρατείας ως εκπολιτιστική αποστολή έναντι μια ρωσικής βαρβαρότητας και όχι μόνο ως γεωστρατηγική επέμβαση. Η ελληνική αποστολή συντελεί έναν ρόλο “θεραπευτικής αποστείρωσης” του εδάφους από τη “μπολσεβικική μόλυνση” που απειλεί την πολιτισμένη Δύση.

Σημαντική θέση σε αυτή τη σημειολογία έχει η αντισημιτική διάσταση της αντικομμουνιστικής ρητορικής. Η αναπαράσταση του Εβραίου σοσιαλιστή ως του απόλυτου αλλότριου: ξένος φυλετικά, πολιτισμικά, θρησκευτικά και ταξικά. Η ιατρική μεταφορά εδώ εξυπηρετεί το αφήγημα της “φυλετικής απειλής”, ανάγοντας έτσι την απειλή όχι μόνο στην ιδεολογική της βάση αλλά στη βιολογική φύση του φορέα της. Ο Εβραίος σοσιαλιστής είναι φορέας του μπολσεβικισμού όσο και της διάβρωσης της εθνικής συνοχής. Ο χαρακτηρισμός “αναρχικοσοσιαλιστοβούλγαρος” στον Τύπο εκδηλώνει αυτή τη σύμμιξη εθνικής, πολιτικής, πολιτισμικής αλλά και φυλετικής απειλής.

Το μεταφορικό αυτό σχήμα ολοκληρώνεται με την απεικόνιση της κρατικής κατασταλτικής λειτουργίας ως μέσο πρόληψης και θεραπείας αυτού του “βδελύγματος”. Η καταστολή, οι εξορίες, η λογοκρισία και η συνολικότερη πολιτική επίθεση κατά των σοσιαλιστών δεν αποσκοπούν μόνο στην αποκατάσταση της τάξης, αλλά είναι θεραπευτικά μέτρα διαφύλαξης της εθνικής ακεραιότητας. Η κομμουνιστική εισχώρηση πρέπει να εντοπιστεί και να αντιμετωπιστεί με σκληρούς όρους πριν πετύχει τη διασπορά της.

Εν κατακλείδι, ο πρώιμος ελληνικός αντικομμουνιστικός λόγος κάνει χρήση συστηματικά σημειολογικών και μεταφορικών δομών της παθολογίας και της φυσικής εκτροπής, ώστε να διαμορφώσει ένα πειστικό και συναισθηματικά φορτισμένο πλαίσιο νομιμοποίησης του αντικομμουνισμού. Η ιδεολογικοπολιτική αυτή ανοικοδόμηση εγγράφει τις θεμελιακές γραμμές της εθνικής ρητορικής έναντι του κομμουνισμού που επακολουθούν στη συνέχεια του 20ού αιώνα.

Παραρτήματα:

Ι. Οι αντικομμουνιστικές γελοιογραφίες του *Ελεύθερου Τύπου* 1918-1920

Η πολιτική γελοιογραφία μπορεί να είχε χάσει την κεντρικότητα της ως μέσο πολιτικής έκφρασης, ως φαίνεται από την παύση της κυκλοφορίας γνωστών σατιρικών έντυπων ή τη μετατροπή τους σε “σοβαρά” έντυπα όπως το *Σκριπ*⁴²². Ωστόσο, η οπτική αναπαράσταση των σοσιαλιστών, των κομμουνιστών, των Μπολσεβίκων σε διάφορα αστειογραφικά σκίτσα αποτελεί έναν ιδιαίτερο τρόπο απαξίωσης των σοσιαλιστικών ιδεών. Η γελοιογραφία, η “περιθωριακή” αυτή ιστορική πηγή, συγκροτεί και συνδράμει στην ολοκλήρωση της αντικομμουνιστικής ρητορικής. Υπό αυτή την έννοια μπορούμε να πούμε πως προσδίδει πως εξοπλίζει του συμβολικούς κώδικες εναντίωσης του κομμουνισμού σημειολογικά φορτισμένη- και πολιτικά στρατευμένη -αναπαράσταση των σοσιαλιστών.

Οι γελοιογραφίες που εντοπίζονται στον *Ελεύθερο Τύπο* συνδυάζουν όλα τα χαρακτηριστικά του πρώιμου αντικομμουνιστικού λόγου που έχουν αναλυθεί παραπάνω- αποτελούν τόσο μια επίθεση στη Σοβιετική Ρωσία όσο και στην ίδια τη βάση της σοσιαλιστικής ιδεολογίας. Η απεικόνιση της Σοβιετικής Ρωσίας που εμφανίζεται ως το “Απόλυτο Άλλο”, όπου επικρατεί ο παραλογισμός και η αναρχία αλλά και η οικονομική κατάρρευση. Η εναντίωση στον κοινωνικό μετασχηματισμό παρουσιάζει τους διακηρυγμένους στόχους των σοσιαλιστών περί ισότητας των τάξεων και κοινωνικοποίησης των μέσων παραγωγής επικριτικά με κωμικό τρόπο. Όλα αυτά αποσκοπούν στην απόδειξη του αδυνάτου των κοινωνικο-ανατρεπτικών εγχειρημάτων. Ακόμα, οι γελοιογραφίες που παραθέτονται αξίζει να σημειωθεί πως προέρχονται από διάφορα έντυπα του γαλλικού Τύπου.

⁴²² Λούβη, Λίνα. 2011. *Η ελληνική οικονομία του 19ου αιώνα με τη γραφίδα των γελοιογράφων*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος Πρόγραμμα Ερευνών Ιστορικού Αρχείου., σ.12-13

3/11/1918, σ.1

Σχόλιο: Η γελοιογραφία διακωμωδεί τους ισχυρισμούς μέρους των Ευρωπαίων (αλλά και Ελλήνων σοσιαλιστών) που θεώρησαν τις ιδέες του Αμερικανού Προέδρου οικείες προς αυτούς. Επιπλέον, τονίζεται και η εναντίωση του Ουίλσον στον σοσιαλισμό.

Σχόλιο: Η γελοιογραφία κινείται στα πρώιμα μοτίβα της αντιμπολσεβικικής προπαγάνδας, όπου οι Μπολσεβίκοι εμφανίζονται ως αιμοσταγείς βάρβαροι.

13/1/1919, σ.1

26/1/1919. σ.1

Σχόλιο: Η γελοιογραφία δείχνει ένα άγαλμα του Σπαρτάκου να διαμαρτύρεται για τη χρήση του ονόματος του από τους Γερμανούς κομμουνιστές.

19/1/1919, σ.1

27/2/1919, σ.1

Σχόλιο: Η γελοιογραφία αυτή αποτελεί δείγμα της διακωμώδησης του αστικού Τύπου προς τις σοσιαλιστικές ιδέες όπως αυτή της κοινωνικής αλληλεγγύης. Στο σκίτσο εμφανίζεται ένας αστός σε ευεργετικό ρόλο εργοδότη, ενώ ο σοσιαλιστής σε αυτόν του αρνητή εργασίας αλλά πρόθυμο να λάβει χρήματα για τα οποία δεν έχει δουλέψει.

Σχόλιο: Η γελοιογραφία αυτή κινείται στη συνήθη αντικομμουνιστική θεματολογία, όπου η Σοβιετική Ρωσία παρουσιάζεται ως αδύναμη και οικονομικά γονατισμένη.

12/2/1919, σ.1

13/9/1919, σ.1

Σχόλιο: Ακόμη μια γελοιογραφία στην οποία διακωμωδεύεται το αίτημα για ταξική ισότητα. Η επιδίωξη της κοινωνικής, ταξικής ισότητας εμφανίζεται ως ένα παράλογο και αδύνατο αίτημα. Το μήνυμα ξεκάθαρο πως για την εύρυθμη κοινωνική λειτουργία απαιτείται η διατήρηση των ταξικών διαβαθμίσεων.

II. Οι γελοιογραφίες και τα σκίτσα του Ριζοσπάστη 1919-1920

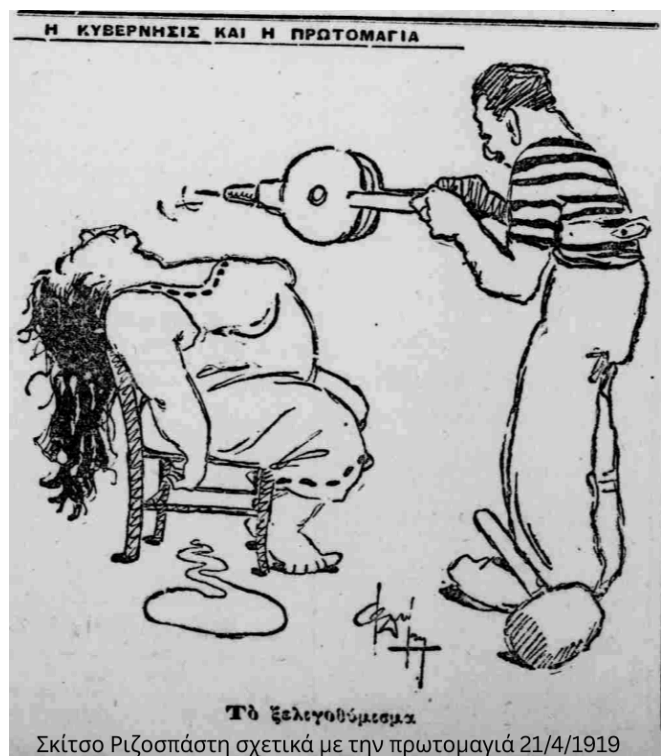
Μέσα από τα φύλλα του *Ριζοσπάστη*, στην πιο στρατευμένη του περίοδο, υπάρχει μια οπτική αναπαράσταση της κρατικής καταστολής του σοσιαλιστικού-εργατικού κινήματος, καθώς και της στοχοποίησης του Μπεναρόγια. Οι εικονογραφημένες αυτές “απαντήσεις” αντιπολιτεύονται τον αστικό και φιλοκυβερνητικό Τύπο, αποδομώντας τα φιλελεύθερα αφηγήματα.

6/1/1919, σ.1

Σχόλιο: Η γελοιογραφία δημοσιεύτηκε ύστερα από την εργατική πρωτομαγιά του 1919 και δείχνει την επιτυχημένη έκβαση της. Έτσι, η κυβέρνηση δυσκολεύεται να αντιμετωπίσει την αποδεχτεί την πραγματική μαζικότητα της διαδήλωσης, επιχειρώντας μέσω του φιλοκυβερνητικού Τύπου την αποσιώπηση των γεγονότων.

Σχόλιο: Η γελοιογραφία διακωμωδεί την πολεμική του αστικού Τύπου έναντι των Μπολσεβίκων και της αναπαράστασης των ως αντιχριστιανικά τέρατα.

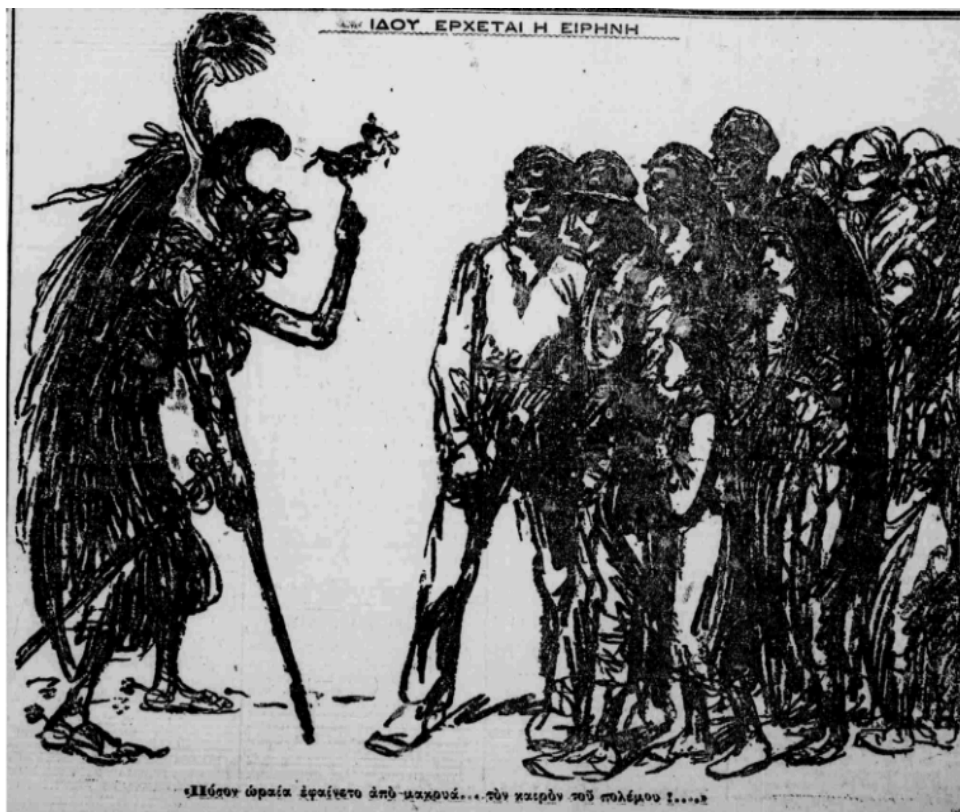

Το ξελογυμισμό
Σκίτσο Ριζοσπάστη σχετικά με την πρωτομαγιά 21/4/1919

Σχόλιο: Σκίτσο του Ριζοσπάστη, χαρακτηριστικό της περιόδου, καθώς εμφανίζεται συχνά σε λογοκρινμένα σημεία της εφημερίδας.

Σχόλιο: Η γελοιογραφία κάνει λόγο για τις αθετημένες υποσχέσεις για ειρήνη έπειτα από μια πολεμική δεκαετία. Η ειρήνη επίσης αναπαρίσταται ετοιμόρροπη και εξαθλιωμένη, καμία σχέση με τις ελπίδες που έτρεφε ο κόσμος της εργασίας.

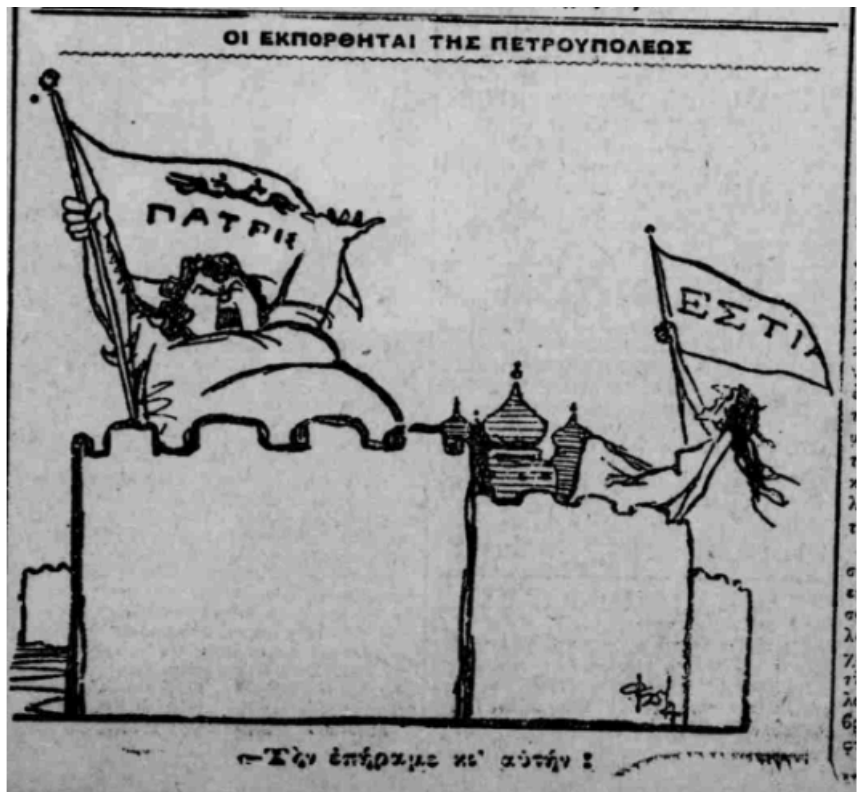

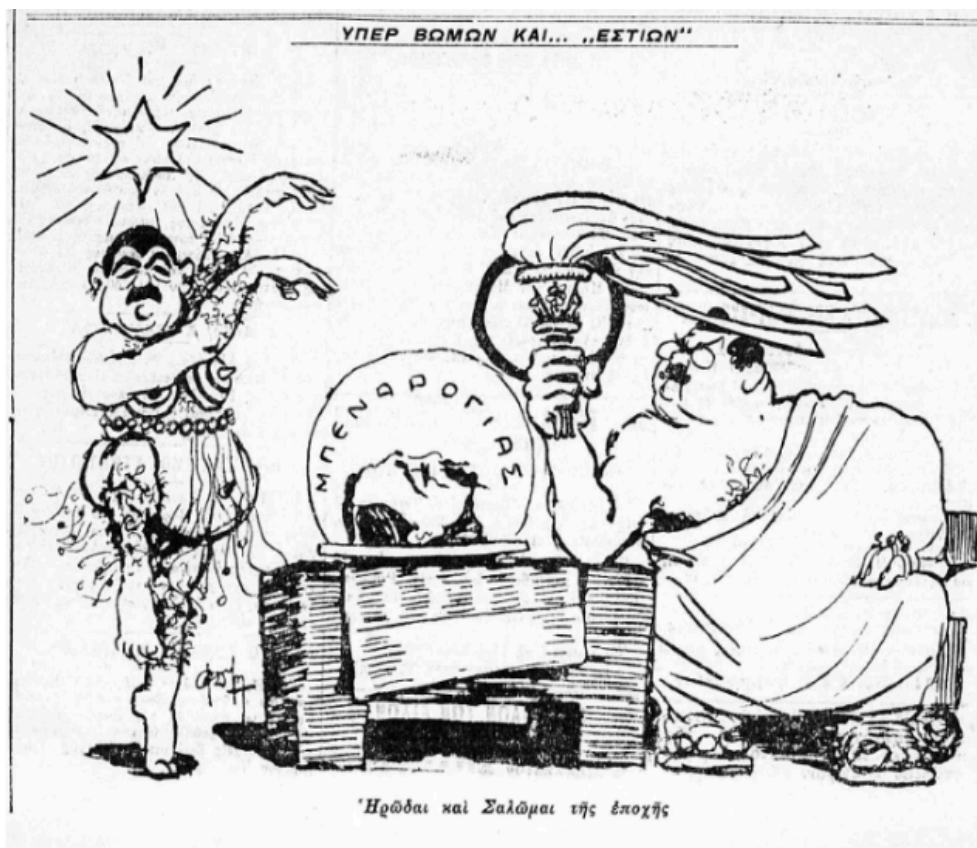
5/5/1919,σ.1

Σχόλιο: Η γελοιογραφία χλευάζει την πρόσφατη αρθρογραφία της *Εστίας*, η οποία επιτίθεται έναντι των σοσιαλιστικών ιδεών. Η επιθετικότητα της εφημερίδας αποδίδεται αλληγορικά μέσα από τη μορφής μίας γυναίκας σε κατάσταση ύστερου.

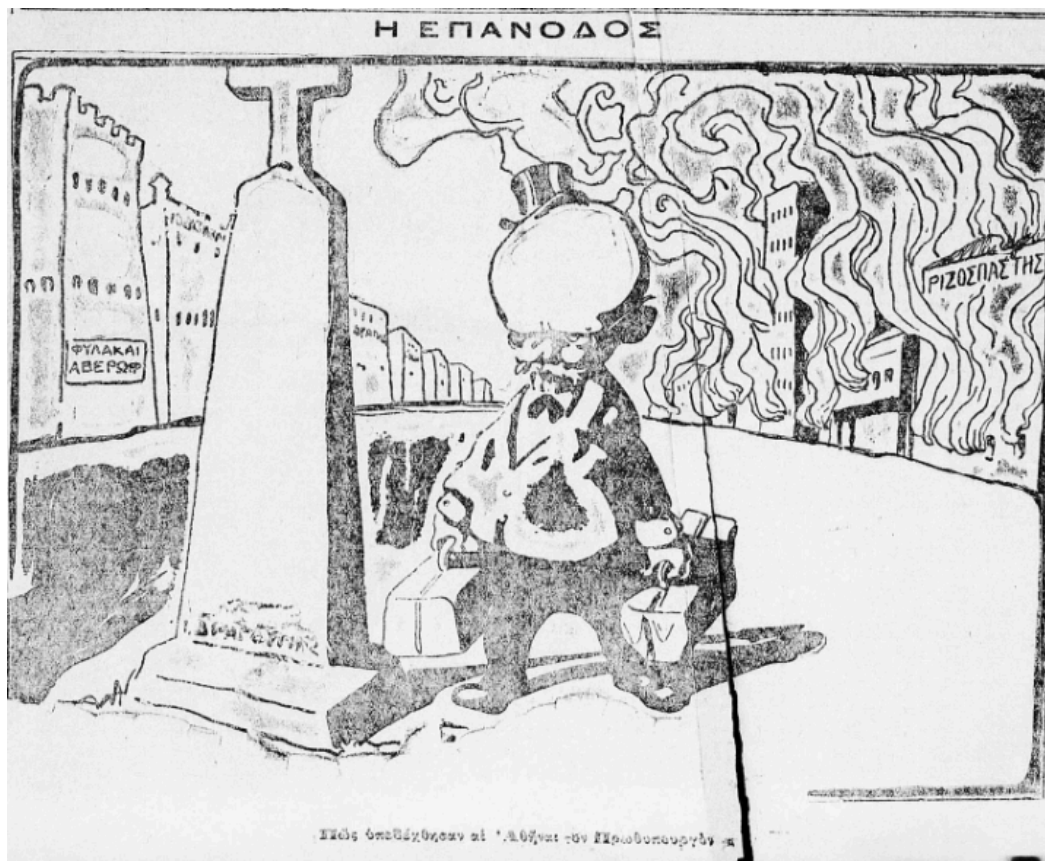
Σχόλιο: Γελοιογραφία
αντίστοιχη με την
προηγούμενη, όπου
αναπαρίσταται η όλη πολεμική
του αστικού Τύπου έναντι του
σοσιαλισμού. Η γελοιογραφία
διακωμωδεί τον υπερβάλλοντα
ζήλο που επιδεικνύει ο αστικός
Τύπος, αποδίδοντας
αλληγορικά την *Πατρίς* και την
Εστία ως “εκπορθηταί της
Πετρουπόλεως”.

18/7/1919, σ.1

Σχόλιο: Η γελοιογραφία αποτυπώνει τη στοχοποίηση του Μπεναρόγια από τον αστικό Τύπο, ειδικά την *Εστία*, κατά την περίοδο της εκτυλισσόμενης γενικής-πολιτικής απεργίας. Ο Μπεναρόγια εμφανίζεται ως ο αποδιοπομπαίος τράγος των δυσάρεστων για την κυβέρνηση εξελίξεων.

19/8/1919, σ.1

Σχόλιο: Η γελοιογραφία αναφέρεται στην επιστροφή του Βενιζέλου στην Ελλάδα έπειτα από την απόπειρα δολοφονίας που δέχτηκε στη Λυών. Στη γελοιογραφία διακρίνονται οι φυλακές Αβέρωφ στα αριστερά, τα πυρπολημένα γραφεία του *Ριζοσπάστη* στα δεξιά, καθώς και στον στήλο στο κέντρο αναγράφεται το όνομα του δολοφονημένου Ίωνα Δραγούμη.

Αρχειακές πηγές

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο-Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
(ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ)

Αρχείο Χρήστου Αναστασιάδη

Φάκελος 338

Αρχείο Νικολάου Γιαννιού και Αθηνάς Γαϊτάνου

Φάκελος 5

Φάκελος 7

Φάκελος 11

Αρχείο Αριστοτέλη Κουτσουμάρη

Φάκελος 23

Μουσείο Μπενάκη-Τμήμα Ιστορικών Αρχείων

Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου

Φάκελος 173

Εφημερίδες-Περιοδικά

Ακρόπολις, 1917-1920

Άμυνα, 1919-1920

Βαλκανικός Ταχυδρόμος, 1918

Έθνος, 1917-1920

Ελεύθερος Τύπος, 1917-1920

Εμπρός, 1917-1920

Εστία, 1914, 1917-1920

Καθημερινή, 1919-1920

Καιροί, 1914, 1917

Κοινωνία, 1919

Κομμουνισμός, 1923
Μακεδονία, 1914-1915, 1917
Νέα Αλήθεια, 1914
Πατρίς, 1914, 1917-1920
Πρωτεύουσα, 1922
Ριζοσπάστης, 1917-1920
Σημαία, 1914
Σκριπ, 1914, 1917-1918, 1920
Σοσιαλιστικά Φύλλα, 1916-1917
Σοσιαλισμός, 1918
Σοσιαλιστική Ζωή, 1933

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αβδελά, Έφη. 1993. «Ο σοσιαλισμός των "άλλων". Ταξικοί αγώνες, εθντικές συγκρούσεις και ταυτότητες φύλου στη μετα-οθωμανική Θεσσαλονίκη.» *Τα Ιστορικά* 10, αρ. 18,19 (Ιούνιος, Δεκέμβριος): 171-204.

Αλιβιζάτος, Νίκος. 1983. *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ανδρόνικος, Αριστείδης Ι. 1925. *Τι εστί Μπολσεβικισμός*. Αθήνα: Τύποις Κορωναίου, Δεναζά και Σίας.

Αρχείο της Π.Σ. Δέλτα. 1982. *Δ' .Εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία 1919*. Επιμέλεια Π.Α Ζάννας. Αθήνα: Ερμής.

Βενιζέλος, Ελευθέριος Κ. 1915. *Το πρόγραμμα της εξωτερικής αυτού πολιτικής*.

Αγορεύσεις κατά τάς συνεδριάσεις της Βουλής της 21ης και 28ης Σεπτεμβρίου 1915. Αθήνα: Πατρίς.

Βουρνάς, Τάσος. 1998. *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας. Από την έλευση του Βενιζέλου(1909) ως την έκρηξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου(1940)*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Γενικόν Επιτελείον Στρατού/Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού. 1955. *Το Ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν*. Αθήνα: ΔΙΣ.

Γιαννόπουλος, Γιάννης. 2008. “Τα χρόνια του Μεσοπολέμου 1923-1939.” Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Α΄*, Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Γκίκας, Αναστάσης. 2010. *Ρήξη και Ενσωμάτωση. Συμβολή στην Ιστορία του εργατικού-κομμουνιστικού κινήματος του Μεσοπολέμου(1918-1936)*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Γονατάς, Στυλιανός. 1958. *Απομνημονεύματα Στυλιανού Γονατά 1897-1957*. Αθήνα: Ιδιωτική.

Γρηγοριάδης, Νεόκοσμος. 1919. *Ο στρατός μας στα ξένα*. Σμύρνη: Ιδιωτική.

Δάγκας, Αλέξανδρος. 2022. *Ο σοσιαλισμός στη νοτιοανατολική Ευρώπη, από τις απαρχές έως το 1918. Η περίπτωση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Δημητρίου, Μιχάλης. 1985. *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα τ.Α΄, Από τους ουτοπιστές στους μαρξιστές*. Αθήνα: Πλέθρον.

Δημητρόπουλος, Δημήτρης. 2001. «Π. Κροπότκιν Πρός τούς Νέους: έκδοτικές τύχες τοῦ κειμένου στήν Ἑλλάδα μέχρι τό Μεσοπόλεμο.» *Αρχειοτάξιο* ., αρ. 3 (Μάιος): 8-16.

Διώγος, Κωνσταντίνος Γ. 2004. «Περί ανοήτου ταύτης εκστρατείας...Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η συμμετοχή της Ελλάδας στην εκστρατεία της Ουκρανίας (Νοέμβριος 1918-Απρίλιος 1919).» *Βαλκανικά Σύμμεικτα*, αρ. 14-15, 109-138.

Δραγούμης, Ιων. 1987. *Φύλλα Ημερολογίου Στ' (1918-1920)*. Αθήνα: Ερμής.

Ελεφάντης, Άγγελος Γ. 1979. *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, ΚΚΕ και αστισμός στον Μεσοπόλεμο*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ζαχαριάδης, Νίκος. 1945. *Θέσεις για την ιστορία του ΚΚΕ*. Αθήνα: Εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ.

Καλαποθάκη, Αλεξάνδρα. 2008. “Δημήτριος Οικονόμου Καλαποθάκης”. Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Β',* Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Καμπαγιάννης, Θανάσης. 2007. *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα 1918-1926: οι απεργίες, τα συνέδρια της ΓΣΕΕ και η οργανική σύνδεση με το ΣΕΚΕ-ΚΚΕ*. Αθήνα: Μεταπτυχιακή εργασία.

Καραγιάννης, Χρήστος. 1976. *Το ημερολόγιον 1918-1922*. Αθήνα: Αποστολόπουλος Απόστολος.

Καρπόζηλος, Κωστής. 2017. «Μέσα στον υπέροχο και μεγαλειώδη επαναστατικό ηνεμοστρόβιλο. Οι σοσιαλιστές και οι μεταβαλλόμενες προσδοκίες του 1917.» *Τα Ιστορικά*, αρ. 66 (Οκτώβριος), 95-113.

Καρπόζηλος, Κωστής. 2024. *Ελληνικός Κομμουνισμός, μια διεθνική ιστορία(1912-1974)*. Αθήνα: Αντίποδες.

ΚΚΕ. 1974. *Το ΚΚΕ Επίσημα κείμενα (1918-1924) Τόμος Α'.* Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

ΚΚΕ. 2008. *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ Α' Τόμος 1918-1949.* Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Κονδύλης, Γεώργιος Θ. 1979. *Ο δρόμος προς την καταστροφή. Εθνικός διχασμός, αιτία της Μικρασιατικής καταστροφής.* Αθήνα: ιδιωτική έκδοση.

Κορδάτος, Γιάννης. 1959. *Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας. Τόμος 13 1900-1924.* Αθήνα: Εκδόσεις 20ος αιώνας.

Κορδάτος, Γιάννης. 1972. *Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος.* Αθήνα: Εκδόσεις Μπουκουμάνη.

Κόρμαλης, Αθανάσιος. 1994. *Η εκτέλεση του Ίωνος Δραγούμη στον Τύπο της εποχής.* Αθήνα: Πελασγός.

Κωστόπουλος, Τάσος. 2019. *Η επανάσταση των μπολσεβίκων με τα μάτια των ανδρών του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος, Εισήγηση στο συνέδριο "Ρωσική επανάσταση: θεωρητικές προσεγγίσεις και ανοιχτά ερωτήματα ".*

Κωστόπουλος, Τάσος. 2019. «Ο στρατός μας που πήγε στην Κριμαία.» *Efsyn*.
https://www.efsyn.gr/arheio/fantasma-tis-istorias/191245_o-stratos-mas-poy-pige-stin-kri-maia.

Λένιν, Βλαδίσμηρος. 1975. *Λένιν: Άπαντα.* Τόμος 31. Αθήνα: Αλλαγή.

Λεονταρίτης, Γεώργιος Β. 1978. *Το ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*. Αθήνα: Εξάντας.

Λιάκος, Αντώνης. 1985. *Η σοσιαλιστική εργατική ομοσπονδία Θεσσαλονίκης (Φεντερασιόν) και η Σοσιαλιστική Νεολαία*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Λιάκος, Αντώνης. 1993. *Εργασία και Πολιτική στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Το Διεθνές Γραφείο Εργασίας και η ανάδυση των κοινωνικών θεσμών*. Αθήνα: Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος.

Λιβιεράτος, Δημήτρης. 1976. *Το ελληνικό εργατικό κίνημα 1918-1922*. Αθήνα: Εκδόσεις Καραναση.

Λούβη, Λίνα. 2011. *Η ελληνική οικονομία του 19ου αιώνα με τη γραφίδα των γελοιογράφων*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος Πρόγραμμα Ερευνών Ιστορικού Αρχείου.

Μάγερ, Κώστας. 1957. *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Α': 1790-1900*. Αθήνα: Δημόπουλος.

Μάγερ, Κώστας. 1959. *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Β': Αθηναϊκά Εφημερίδες 1901-1959*. Αθήνα: Δημόπουλος.

Μάγερ, Κώστας. 1960. *Ιστορία του ελληνικού Τύπου Τόμος Γ': Εφημερίδες και Περιοδικά 1901-1959*. Αθήνα: Δημόπουλος.

Μάζης, Γιάννης Α. 2016. *Ίων Δραγούμης. Ο Ασυμβίβαστος*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μαρκέτος, Σπύρος. 1995. «Η "Φεντερασιόν" και η εδραίωση του ελληνικού σοσιαλισμού.» Στο *Οι Εβραίοι στον ελληνικό χώρο: Ζητήματα ιστορίας στη μακρά διάρκεια, Πρακτικά Α' Συμποσίου ιστορίας, Θεσσαλονίκη 23-24 Νοεμβρίου 1991*. Θεσσαλονίκη: Γαβριηλίδης.

Μαρκέτος, Σπύρος. 2006. *Πώς φίλησα τον Μουσολίνι! Τα πρώτα βήματα του ελληνικού φασισμού*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Μαυρίκος, Γιώργος Ε. 2001. *Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα 1918-1948*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαυρογορδάτος, Γιώργος. 2015. *1915, Ο εθνικός διχασμός*. Αθήνα: Πατάκης.

Μαυρογορδάτος, Γιώργος Θ. 2003. «Οι εθνικές μειονότητες.» Στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα Β' Τόμος Μέρος 2ο*, επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ, 9-37. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Μητσοπούλου, Αναστασία Ι. 2013. *Ο ελληνικός αντικομμουνισμός στο "σύντομο 20ο αιώνα": Όψεις του δημόσιου λόγου στην πολιτική, στην εκπαίδευση και στη λογοτεχνία*. Θεσσαλονίκη: Διδακτορική διατριβή.

Μιχαλόπουλος, Δημήτρης. 2012. *Ο εθνικός διχασμός. Μια άλλη διάσταση*. Αθήνα: Πελασγός.

Μπαχάρας, Δημήτρης. 2008. «Μελετώντας της απαρχές του αντικομμουνισμού. Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1920 στην Ελλάδα.» *Μνήμων* 29: 175-198.

Μπεναρόγια, Αβραάμ. 1986. *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*. Επιμέλεια Άγγελος Ελεφάντης. Αθήνα: Κομμούνα.

Μοσκόφ, Κωστής. 1988. *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης. Η διαμόρφωση της εθνικής και κοινωνικής συνείδησης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Νεφελούδης, Παύλος. 1974. *Στις πηγές της κακοδαιμονίας. Τα βαθύτερα αίτια της διάσπασης του ΚΚΕ 1918-1968*. Αθήνα: Gutenberg.

Νούτσος, Παναγιώτης. 1994. *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974 Τόμος Β', Μέρος Α'.* Αθήνα: Γνώση.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 1990. *Ο Τύπος και ο Διχασμός 1914-1917.* Αθήνα: Διδακτορική διατριβή.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 1993. «Η γένεση της ελληνικής άκρας δεξιάς.» *Λεβιάθαν* 14:109-120.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 2008. "Εστία." Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Β',* Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα. 2008. "Ριζοσπάστης." Στο *Εγκυκλοπαίδεια του ελληνικού Τύπου 1784-1974: Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες Τόμος Δ',* Επιμέλεια Λουκία Δρούλια και Γιούλα Κουτσοπανάγου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Πουланτζάς, Νίκος Α. 2008. *Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός.* Μετάφραση Γιάννης Κρητικός. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ραϊτσίνης, Χάρης Δ. 2010. *Ο Δημήτριος Οικ.Καλαποθάκης και η ελληνική πολιτική σκηνή.* Θεσσαλονίκη: Μεταπτυχιακή εργασία.

Σεφεριάδης, Σεραφείμ. 2016. «Αστικός πολιτικός εκσυγχρονισμός στην Ελλάδα, 1840-1936: μια φενάκη.» *Μαρξιστική Σκέψη* 21, αρ. 4 (Οκτώβριος).
<https://xekinima.org/astikos-politikos-eksugxronismos-st/>.

Σταυρίδης, Ελευθέριος Α. 1953. *Τα Παρασκήνια του ΚΚΕ.* Αθήνα: Ιδιωτική.

Στεφάνου, Στέφανος. 1969. *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, Πρωτοπόρος της Κοινωνικής Πολιτικής του "Κράτους Ευημερίας" εις τον Δυτικόν κόσμον.* Αθήνα: Ιδιωτική.

Συλλογικό. 2020. *Δημοσθένης Λιγδόπουλος 1898-1920, πρωτοπόρος κομμουνιστής. 100 χρόνια από τη δολοφονία του*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Συνοδινός, Ζήσιμος Χ. 2020. *ΣΥΕΤΕ 1917-2017, Ο τραπεζικός συνδικαλισμός μέσα από την πορεία του κορυφαίου σωματείου του*. Αθήνα: Ιδιωτική.

Σφήκας, Θανάσης Δ. 2017. «"Η πιο απειλητική από όλες μας τις αβεβαιότητες": η Οκτωβριανή Επανάσταση και το Σοβιετικό Κράτος στην αγγλοσαξονική κοσμοαντίληψη, 1917-1921.» *Τα Ιστορικά.*, αρ. 66 (Οκτώβριος): 45-71.

Το πρώτο συνέδριο του ΣΕΚΕ. Πρακτικά. 1982. Αθήνα: Έκδοση της ΚΕ του ΚΚΕ.

Τσίρος, Νικόλαος. 2013. *Η Νομοθεσία του Ελευθέριου Βενιζέλου κατά την περίοδο 1911-1920*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Φεσσόπουλος, Γεώργιος Θ. 1929. *Η εξέλιξη του κομμουνισμού εν Ρωσία και η πρόοδος αυτού εν Ελλάδι*. Αθήνα: Τύποις Λ.Θ. Λαμπροπούλου.

Φουντανόπουλος, Κώστας. 2002. «Εργασία και εργατικό κίνημα στην Ελλάδα.» Στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940 Β' Τόμος Μέρος 1ο*, επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ, 295-337. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Haupt, Georges. 1986. "Συμβολή στην ιστορία της Φεντερασιόν." Στο *Η πρώτη σταδιοδρομία του ελληνικού προλεταριάτου*, 17-39. Αθήνα: Κομμούνα.

Χατζηιωσήφ, Χρήστος. 2003. «Κοινοβούλιο και Δικτατορία.» Στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940 Β' Τόμος Μέρος 2ο*, 37-125. Αθήνα: Βιβλιόραμα.

Ξενόγλωσση

Carley, Michael. 1983. *Revolution and Intervention: The French Government and the Russian Civil War 1917-1919*. Kingston: McGill-Queen's University Press.

Dertouzos, Demetrios. 1962. *The Greek Labour Movement: Its role in the national industrial relations system*. Νιου Τζέρσεϊ: Διδακτορική διατριβή.

Deutscher, Isaac. 2017. *The Non-Jewish Jew and other essays*. Edited by Tamara Deutscher. New York: Verso.

Drakoulis, Platon. 1915. "Greece, The Balkans and the Federal Principle." *The Asiatic Review* I, no. 14 (Φεβρουάριος): 124-127.

Greenbaum, Fred. 1966. "The social ideas of Samuel Gompers." *Labor History* 7 (1): 35-61.

Haupt, Georges. 1972. *Socialism and the Great War*. N.p.: Oxford University Press.

Hoover, J. E. 1958. *Masters of Deceit. The Story of Communism in America and How to fight It*. New York: Henry Holt and Company.

Kousoulas, George. 1965. *Revolution and Defeat: The story of the Greek Communist Party*. New York: Oxford University Press.

Leon, George B. 1990. *Greece and the Great Powers 1914-1917*. N.p.: Institute for Balkan Studies.

Mayer, Arno J. 1964. *Wilson vs. Lenin. Political origins of the new diplomacy 1917-1918*. Cleveland: Meridian Books.

Michels, Tony. 2009. *A Fire in their Hearts. Yiddish Socialists in New York*. Cambridge: Harvard University Press.

Mishina, Ekaterina. 2017. "Soviet Family Law: Women and Child Care (from 1917 to the 1940s)." *Russian Law Journal* 5 (4): 67-92.

Moffat, Ian C. 2015. *The Allied Intervention in Russia. The Diplomacy of Chaos*. New York: Palgrave Macmillan.

Pons, Silvio. 2014. *The Global Revolution. A History of International Communism 1917-1991*. Oxford: Oxford University Press.

Stavrianos, Leften. 1942. *Balkan Federation. A history of movement towards Balkan unity in modern times*. Northampton: Department of History of Smith College.

Todorova, Maria. 2009. *Imagining the Balkans*. Edited by Maria Todorova. N.p.: Oxford University Press, USA.